School of Theology at Claremont
10011451770

GREGORII NYSSENI
ORATIO CATECHETICA

OPERA DOGMATICA MINORA, PARS IV

The Library
of the
CLAREMONT
SCHOOL OF THEOLOGY

1325 North College Avenue
Claremont, CA 91711-3199
1/800-626-7820

COLLEGIUM PATRISTICUM
AB ACADEMIIS
GOTTINGENSI HEIDELBERGENSI MOGUNTINA MONACENSI
INSTITUTUM

GREGORII NYSSENI OPERA
VOLUMEN III, PARS IV

GREGORII NYSSENI
OPERA

AUXILIO ALIORUM VIRORUM DOCTORUM

EDENDA CURAVERUNT

WERNERUS JAEGER†

HERMANNUS LANGERBECK†

HENRICUS DÖRRIE†

VOLUMEN III, PARS IV

BR
65
G73
1952
v.3
pt.4

GREGORII NYSSENI ORATIO CATECHETICA

OPERA DOGMATICA MINORA, PARS IV

EDIDIT

EKKEHARDUS MÜHLENBERG

E.J. BRILL
LEIDEN · NEW YORK · KÖLN
1996

The paper in this book meets the guidelines for permanence and durability of the Committee on Production Guidelines for Book Longevity of the Council on Library Resources.

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

ISBN 90 04 10348 1

© Copyright 1996 by E.J. Brill, Leiden, The Netherlands

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, translated, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying,
recording or otherwise, without prior written permission from the publisher.

Authorization to photocopy items for internal or personal use is granted by E.J. Brill provided that the appropriate fees are paid directly to The Copyright Clearance Center, 222 Rosewood Drive, Suite 910 Danvers MA 01923, USA.
Fees are subject to change.

PRINTED IN THE NETHERLANDS

LECTORI SALUTEM

Cum mihi ante tredecim annos femina doctissima Hadwiga Hörner omnem materiam ad edendam Gregorii Nysseni Orationem catecheticam pertinentem permisit et viri docti Collegii Patristici, quod ab Academiis Germanicis institutum est, mandaverunt, ut hoc volumen perficiendum curarem, intravi in sodalitatem grammaticam a Wernero Jaeger conditam Hermannoque Langerbeck continuatam. laborem anxie suscepi sed magnum praesidium consequendi exemplum mortuorum illa editio, quam James H. Srawley anno MCMIII perfecit, mihi adferebat.

Gratias ago bibliothecariis qui ea quae quaesiveram rescripserunt. gratias ago omnibus sociis a quibus in conferendis tabellis photographicis aliisque laboribus adiutus sum, praesertim Claus Dieter Osthövener et Gabriela Hirsch. gratias quoque sinceras habeo Academiae Gottingensi quae libentissimo animo subsidium, ut hoc opus in lucem proditum sit, tulit.

Gottingae anno MCMXCV

Ekkehardus Mühlenberg

HOC VOLUMINE CONTINENTUR

Conspectus siglorum ix
Conspectus codicum generalis xi
Stemma codicum xxix
Praefatio xxxi
Textus 5
Indices 107

CONSPECTUS SIGLORUM

B	Lond. 22509
C	Cantabr. Trinit. B. 9. 1
F	Paris. gr. 1268
H	Med. Ambr. Q 14 sup
K	Ven. Marc. gr. 67
N	Oxon. Cromv. 9
P	Vat. Pii II 4
Q	Taur. C I 11
R	Vat. gr. 444
S	Vat. gr. 1907
Syr	Lond. 14597
X	Athen. gr. 2086
Y	Escor. Ω III 14
Z	Vat. gr. 1433
Λ	Lond. Old Royal 16 D I
Π	Patm. 46
Ω	Oxon. Barocc. gr. 27
a	Athen. Benaki 10
b	Vindob. Suppl. gr. 10
c	Florent. Laur. plut. 86,13
d	Vat. gr. 401
e	Ath. Vat. 132
g	Vat. gr. 2225
h	Neapol. II A A 20
k	Vat. gr. 579
l	Vat. gr. 2129
m	Vat. Urb. gr. 14
n	Vindob. theol. gr. 216
o	Ath. Vat. 9

p Vat. Barb. gr. 423

1 Constant. Sepulchri 773
2 Bell. Loll. 8
3 Haun. 1344
4 Lond. Old Royal 16 D XI
5 Matrit. 4857
6 Monac. gr. 23
7 Monac. gr. 84
8 Monac. gr. 538
9 Oxon. Barocc. gr. 108
10 Oxon. Barocc. gr. 212
11 Paris. gr. 587
12 Paris. gr. 588
13 Paris. gr. 592
14 Paris. gr. 1008
15 Paris. gr. 1010
16 Vat. gr. 445
17 Vat. gr. 1248
18 Vat. gr. 1729
19 Vat. Ottob. gr. 106
20 Vat. Ottob. gr. 119
21 Matrit. 3179
22 Ven. Marc. gr. II 53
23 Ven. Marc. gr. II 57
24 Ven. Marc. gr. II 57
26 Paris. Inst. France 2
27 Hamburg. theol. 1517
28 Sinait. gr. 2106
29 Escor. Ω IV 24
30 Ath. Lavr. B 116

CONSPECTUS CODICUM GENERALIS

X Atheniensis graecus 2086 (olim Thessalonicensis gymnasiu 17) – chart., 387 fol., 22 × 15 cm – pars prima fol. 1–331v, saec. XIV, 1 col., 20 lin. – initium mutilatum, opera Gregorii Nysseni et fragmentum Basilii – fol. 221v–321v Or cat

Serruys 28–30; GNO VIII 1 Jaeger 109 (saec. XI/XII); – p. CIII. CV.

a Atheniensis Musei Benaki 10 – membr., saec. XII, 263 fol., 25,5 × 16,4 cm, 1 col., 31 lin. – opera Gregorii Nysseni et una oratio Ioannis Chrysostomi – fol. 147–195 Or cat

Lappa-Zizicas (Athen 1991) 21 (saec. X); Aubineau 222; Maraval 126; – p. LXVI.

30 Athous Lavras B 116 – membr., anno 1330 scriptus, 202 fol., 40 × 29 cm, 1 col., 41 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 55v–76v Or cat

Spyridon/Eustratiades 29; – p. XLIV. XLVIII. LVI.

Athous Pantokratoros 357 – chart., saec. XVI, 388 fol., 21,5 × 15 cm, 1 col., 22 lin. – opera Hesychii, Symeonis Novi Theologi, Gregorii Nysseni et Basilii – fol. 328–376 Or cat

Polites 146; – non inspexi.

o Athous Vatopediu 9 – chart., saec. XV, 267 fol., 20 × 15 cm, 1 col., 25 lin. – opera variorum auctorum ecclesiasticorum – fol. 89–125 Or cat

Eustratiades/Arcadios 6; – p. LIII.

e Athous Vatopediu 132 – membr., saec. XIV, 420 fol., 27 × 19 cm, 1 col., 30 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 348v–383 Or cat

Eustratiades/Arcadios 33; Maraval 127; – p. LXIX. LXXIV.

Athous Vatopediu 162 – membr., saec. XIV (a diversis librariis scriptus), 446 fol., 27 × 19 cm, 1 col., 24 lin. – varia excerpta patrum e Panoplia dogmatica Euthymii Zigabeni – fol. 365–367v Or cat (fragm. 93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν)

Eustratiades/Arcadios 37; – p. CXVIII.

2 Bellunensis Bibliothecae Seminarii (Lollianae) 8 – chart., saec. XVI, 94 fol. (et aliqua folia vacua) – opera variorum auctorum ecclesiasticorum (Gregorii Nysseni hoc unum:) – fol. 57–94 Or cat (des. 64,12; contulit H. Polack)

Mazzatinti 2,119; Mercati (Studi e Testi 68, 1935) 130. 142 (non est de Patmensi 46 descriptus); Declerck (CChr SG 10) XXXV; – p. LIX.

C Cantabrigiensis collegii Trinitatis B. 9.1 – membr., fol. 20–213v pars secunda saec. XI (olim in Athous monasterio Pantokratoros fuit), 37,5 × 27,6 cm, 2 col., 37 lin. – opera Gregorii Nysseni et Anastasii Sinaitae – fol. 130v–162v Or cat

James I 257–259; Srawley XLV; Uthemann (CChr SG 12) XXXII; GNO VIII 1 Jaeger 161, Cavarnos 223; – p. XXXV. LXV. CXXI.

Constantinopolitanus Metochii S. Sepulchri 321 – chart., saec. XVI, 183 pag., 21 × 15 cm, 1 col., 23 lin. – varia excerpta liturgica – pag. 80–84 Or cat (fragm. 93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν)

Papadopulos – Kerameus 5, 294; – p. CXVIII.

1 Constantinopolitanus Metochii S. Sepulchri 773 – chart., saec. XVI, 233 fol., 20 × 14,5 cm, 1 col., 30–38 lin., scripsit Maximus Margunius – orationes Gregorii Nysseni et aliorum auctorum ecclesiasticorum – fol. 142–166v Or cat

Papadopulos-Kerameus 5, 263; Mann 54.55; GNO IX Spira 353.431; X Cavarnos CLII. CLVIII. Lendle CLXXXIX; – p. LXXXVII.

Escorialensis graecus A II 3 – chart., anno 1545 circiter, 142 fol., 2° – opera varia et Gregorii Nysseni duo – fol. 85v–137 Or cat

Andrés (Catalogo de los codices griegos desaparecidos de la Real Biblioteca de El Escorial, 1968) 16; deperditus.

Escorialensis Δ V 25 – chart., saec. ignoti, 147 fol. – orationes Gregorii Nysseni et Ioannis Chrysostomi – fol. 80–138 Or cat

Andrés (Catalogo de los codices griegos desaparecidos . . . 1968) 125; deperditus.

Y Escorialensis graecus Ω III 14 – membr. (fol. I, II chart.), anno 1285 in Messanensi monasterio Sancti Salvatoris scriptus, 286 fol., 25,9 × 21,8 cm, 2 col., 31 lin. plerumque – opera variorum auctorum ecclesiasticorum – fol. 247–286v Or cat

Andrés 3, 191–195; Miller 483; Aubineau 230; GNO VIII 1 Cavarnos 227; – p. LXXVI. LXXXI. LXXXIII.

Escorialensis graecus Ω IV 16 – chart., saec. XVI (anno 1574 ab Andrea Darmario fol. 58v subscriptus et fol. 1–86v ab eodem exaratus), 283 fol., 19,9 × 14,3 cm, 1 col., 13 lin. – opera et excerpta variorum auctorum ecclesiasticorum (Gregorii Nysseni hoc unum:) – fol. 68–73r Or cat (fragm. 93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν)

Andrés 3,221; Miller 491; Vogel-Gardthausen 19; – p. CXVIII.

29 Escorialensis graecus Ω IV 24 – chart., anno 1570 scriptus, 229 fol., 19,6 × 14,5 cm, 2 col., 13 lin. – Gregorii Nysseni Hex et fol. 94–229 Or cat
Miller 495; Andrés 3,231; – p. LXXXVII. CXXIII.

c Florentinus Laurentianus plutei 86,13 – membr., saec. XIII, 253 fol., 25 × 12 cm, 1 col., 25 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 157–211 Or cat
Bandini 3,335 (saec. XIV); GNO III 1 Müller XLVIII (saec. XIV); VIII 1 Jaeger 110; VIII 2 Pasquali LIII; – p. LXXVI. XCVIII. CIII.

27 Hamburgensis theologicus 1517 – chart., saec. XVI, 602 pag., 22 × 16 cm, 1 col., 21 lin. – opera Gregorii Nysseni, Ioannis Damasceni et Synesii Cyrenensis – pag. 7–193 Or cat
Krüger 69; Omont (Leipzig 1890) 9; I.H. Maius, Bibliotheca Uffenbachiana (1720) I 425; – p. LX.

3 Hauniensis fundi antiqui 1344 – chart., saec. XVI, 56 fol., 4°, 1 col., 18 lin. – Or cat
Ruelle 265; – p. XCVII.

Syr Londinensis Musei Britannici Additional 14597 – membr., anno 569, 190 fol., 26 × 17 cm, 2 col., 34–36 lin. – opera variorum auctorum ecclesiasticorum (Gregorii Nysseni hoc unum:) – fol. 1–35v Or cat (aliqua folia desiderantur; vide infra pag. CXIX)
Wright 648 (DCCXXX); Parmentier (Orientalia Lovaniensia Periodica 20, 1989) 153 (cum erroribus); – p. CXVIII. CXXIII.

B Londinensis Musei Britannici graecus Additional 22509

– membr., saec. XI (vel X), 93 fol. nunc restant, 20,8 × 14,4 cm, 1 col., 27 lin. – opera Gregorii Nysseni et Basilii – fol. 1–51v Or cat (inc. 6,4 mut.)

Catalogue of Add. 655; Richard (528) 39; Srawley XLV (saec. X vel XI); Maraval 123; GNO III 2 Hörner CIV; VII 1 Musurillo VI (saec. X); VIII 1 Woods Callahan 349; IX Spira 348 (saec. X vel XI); – p. LXXVI. CXXIII.

Λ Londinensis Musei Britannici graecus Old Royal 16 D I – membr., saec. XII, 479 fol., 24 × 16,5 cm, 1 col., 40 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 283v–309 Or cat

Warner/Gilson 2,187 (saec. XIII); Srawley XLVI (saec. XIII); Aubineau 221; Lendle 102. 189; Mann 53. 58; GNO III 1 Müller XXIII. XXVI. XLVI. XLIX; III 2 McDonough LVIII; Hörner CVIII; V Alexander 211; VI Langerbeck XXIV; VII 1 Musurillo VII; VIII 1 Jaeger 99. 158; Cavarnos 231; IX Heil 4, van Heck 81, Gebhardt 142. 173. 180. 182. 187, Spira 351. 431; X 1 Heil XCV, Lendle CLXXXIX. CCXLIII. CCLI; Suppl. I Hörner CXXII; – p. LXXIV. LXXVI. LXXXI. LXXXIV.

4 Londinensis Musei Britannici graecus Old Royal 16 D XI – chart., saec. XVI (ex officina Darmarii a Michael Myrokephalites fol. 1–178v scriptus), 371 fol., 31 × 21 cm, 1 col., 24–26 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 40–95v Or cat

Warner/Gilson 2,190; Gamillscheg/Harlfinger 1 A (1981) 30. 154. 168; Srawley XLVI; Maraval 120; GNO III 1 Müller XXIII. XXIX. XLIII. XLIV; III 2 McDonough LXXIV; Hörner CXXXV; VI Langerbeck XL; VII 1 Musurillo XVI; VIII 1 Jaeger 37, Woods Callahan 358; VIII 2 Pasquali XLVI; IX Heil 8, Gebhardt 138; X 1 Lendle CCXXVI; – p. LXXXVII. CXXIII.

21 Matritensis graecus 3179 (olim Regius Palatinus graecus 13, nunc Salamanticensis Universitatis 2728) – chart., saec. XVI (ex officina Andreae Darmarii), 483 fol., 2°, 1 col., 27 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 35–80 Or cat

Graux/Martin 74; Vogel-Gardthausen 24 annot. 2; GNO III 2 Downing XXIV; V McDonough 19, Alexander 252; VII 1 Musurillo XIV; VIII 1 Jaeger 103. 152; VIII 2 Pasquali XXX; – p. LXXXVII. CXXIII.

5 Matritensis graecus 4857 (olim archivo historico nacional 164,8) – chart., anno 1562 (ab Antonios Kalosynas 12 Novembris folia 1–44v et a Michael Myrokephalites 15 Decembris Tridento reliqua folia scripta sunt), 274 fol., 1 col., 28 lin. plerumque – opera Gregorii Nysseni – fol. 1–44v Or cat

Graux/Martin 44; Gamillscheg/Harlfinger 1 A (1981) 40.154; GNO II Jaeger LI; VIII 1 Jaeger 164, Woods Callahan 358; – p. LIX. CXXIII.

Mediolanensis Ambrosianus H 257 inf – membr., saec. XIII, 259 fol., 32,1 × 22,5 cm, 1 col., 40 lin. – Anastasii Sinaitae Quaestiones et florilegia – fol. 170 Or cat (fragm. 38,5 μικρὸν – 23 λαβεῖν)

Martini/Bassi 1,1108; – p. CXV.

H Mediolanensis Ambrosianus Q 14 sup – chart., anno 1487 (pars posterior, inde a fol. 164) et 1489 (pars prior) a Michael Suliardos scriptus; IV + 490 + II fol., 22,6 × 16,6 cm, 1 col., 26 lin. – Basilii homiliae In Hex et opera Gregorii Nysseni – fol. 320–365 Or cat

Martini/Bassi 2,751; Vogel/Gardthausen 318; GNO III 1 Müller XLII. XLIV; III 2 Downing XIV, McDonough LXIV, Hörner CXXXV; V McDonough 182; VIII 1 Jaeger 122. 158, Cavarnos 219; IX Heil 12, Gebhardt 131. 136. 188, Spira 422. 431; – p. XLVIII.

6 Monacensis graecus 23 – chart., anno 1552 a Cornelio Murmureo Naupliensi Venetiis scriptus, 415 fol., 2°, 1 col., 30 lin. – opera Gregorii Nysseni et orationes Leonis imperatoris – fol. 107–145 Or cat

Hardt 1,105; Vogel/Gardthausen 233; Krabinger sub siglo A adhibuit; Srawley XLIV; Maraval 123; GNO III 1 Müller XXXVIII; VII 1 Musurillo IX; VIII 1 Jaeger 158, Cavarnos 226, Woods Callahan 348; IX Heil 17; – p. XXXVIII. LXIV. CXXXVIII.

7 Monacensis graecus 84 – chart., saec. XVI, 476 fol., 2°, 1 col., 30 lin. plerumque – opera variorum auctorum ecclesiasticorum – fol. 138v–173 Or cat

Hardt 1,477; Krabinger sub siglo B adhibuit; Srawley XLIV; GNO VI Langerbeck XXIV; – p. LIX. CXXXVIII.

8 Monacensis graecus 538 – chart., anno 1592 a Maximo Margunio 23 Septembris Venetiis scriptus et a David Hoeschel possessus, 125 fol., 4°, 1 col., 34 lin. plerumque – opera Gregorii Nysseni et inde a fol. 79 variae epistulae contemporaneae additae – fol. 1–26 Or cat

Hardt 5,348; Gamillscheg/Harlfinger 1 A (1981) 142; Krabinger sub siglo C adhibuit; Srawley XLIV; GNO VII 1 Musurillo XV; – p. LXXXVII. CXXXVIII.

Monacensis graecus 551 – bomb., saec. XV, 359 fol., 4°, 1 col., 30 lin. – codex miscellaneus – fol. 35–36v Or cat (fragm. 93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν)

Hardt 5,870; – p. CXVIII.

h Neapolitanus graecus II A A 20 – chart., saec. XVI, 116 fol., 21,3 × 16 cm, 1 col., 23 lin. – opera Ioannis Damasceni (Gregorii Nysseni hoc unum:) – fol. 1–63v Or cat

Cyrillus 1,50; Pierleoni 1,75; – p. LIX.

Ω Oxoniensis Bodleianus Baroccianus graecus 27 – chart., saec. XIV, 324 fol., 4°, 1 col., 27 lin. – opera et excerpta variorum auctorum ecclesiasticorum ad quae in parte secunda (inde a fol. 124v) accedunt septem tractatus Gregorii Nysseni – fol. 228v–276v Or cat

Coxe 1,41; GNO III 2 Hörner CXVII; VIII 1 Jaeger 104. 146. 153; IX Heil 7; – p. LXXVI. LXXXI. XCIV. CXXI.

9 Oxoniensis Bodleianus Baroccianus graecus 108 – chart., anno 1574 ab Auxentios Trachotes scriptus, 244 fol., 4°, 1 col., 27 lin. plerumque – opera Gregorii Nysseni et aliorum auctorum – fol. 113v–160v Or cat

Coxe 1,176; Gamillscheg/Harlfinger 1 A (1981) 43; GNO VIII 1 Jaeger 109. 111; – p. CV.

10 Oxoniensis Bodleianus Baroccianus graecus 212 – chart., anno 1572 a Maximo Margunio partim usque ad fol. 333v scriptus, 410 fol., 4°, 1 col., 20 lin. – codex mixtus (Gregorii Nysseni hoc unum opus:) – fol. 336–410 Or cat

Coxe 1,369; Gamillscheg/Harlfinger 1 A (1981) 45. 142; – p. LIII.

N Oxoniensis Bodleianus Cromvellianus 9 – membr., saec. XIII (pars prima), 342 fol. (= 684 pag.), 21 × 13,5 cm, 1 et 2 col., 26 lin. – opera Gregorii Nysseni (pars prima usque ad pag. 271) et Cyrilli Alexandrini – pag. 1–71 Or cat (inc. 11,11 καὶ τὸ mut.)

Coxe 427; Srawley XLV; Lendle 102. 132; Maraval 122; GNO III 1 Müller XLV; V McDonough 180; VIII 1 Jaeger 113. 157; Woods Callahan 347; IX van Heck 84, Spira 363. 418. 428; X 1 Cavarnos CXLI, Lendle CLXXX. CCXXI. CCXL. CCXLVIII; – p. XXXIX. LXXVI. XCVIII. CIX. CXXI.

Oxoniensis Bodleianus Laudianus graecus 6 – chart., saec. XVI, 37 fol., 4° minor, 1 col., 16 lin. – fragmenta

liturgica – pag. 27–41 Or cat (fragm. 93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν)
Coxe 1,494; – p. CXVIII.

Oxoniensis Bodleianus Laudianus graecus 92 B – membr., saec. X, 227 fol., 4° minor, 1 col., 20–21 lin. – opera Leontii Byzantini et epistulae Cyrilli Alexandrini et Julii papae – fol. 208rv Or cat (fragm. 38,5 Ἀλλὰ μικρὸν – 23 λαβεῖν)
Coxe 1,580; vide Vat. gr. 2195; – p. CXIII.

Oxoniensis Bodleianus Miscellaneus 134 – chart., saec. XVI, 9 + 332 fol., 2° maximus, 1 col., 32 lin. – varia opera dogmatica – fol. 226v–228 Or cat (fragm. 93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν)
Coxe 1,698; – p. CXVIII.

26 Parisinus graecus 'Institut de France' 2 – chart., saec. XVI (ex officina Andreae Darmarii), 132 fol., 30 × 21 cm, 1 col., 26 lin. – opera Anastasii Sinaitae, Gregorii Nysseni et Ioannis Chrysostomi – fol. 43–95 Or cat
Omont 3,354; Bouteron/Tremblot 1; Gamillscheg/Harlfinger 1 A (1981) 29; 2 A (1989) 32. 147; GNO III 2 Downing XXVI. XXXVI. XXXVII; – p. LXXXVII. CXXIII. CXXXV.

11 Parisinus graecus 587 – chart., saec. XVI, 280 fol., 2°, 1 col., 30 lin. – codex miscellaneus (Gregorii Nysseni hoc unum:) – fol. 1–40v Or cat
Omont 1,100; Gamillscheg/Harlfinger 2 A (1989) 98; – p. LIX. CXXXV.

12 Parisinus graecus 588 – chart., saec. XVI (ab Andrea Darmario et eius officina scriptus), 222 fol., 29,5 × 20 cm, 1 col., 26 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 1–51v Or cat

Omont 1,100; Gamillscheg/Harlfinger 2 A (1989) 32; GNO III 2 Downing XXVI; VI Langerbeck XLII; VIII 1 Jaeger 150; – p. LXXXVII. CXXIII. CXXXVI.

13 Parisinus graecus 592 – chart., saec. XVI, 122 pag., circiter 27 × 17,5 cm, 1 col., 24 lin. – Gregorii Nysseni Oratio catechetica

Omont 1,100 (indicat scribam Ange Vergèce); Vogel-Gardthausen 4 (Ἄγγελος Βεργίκιος); Gamillscheg/Harlfinger 2 A (1989) dissentisse videtur; – p. LIX. CXXXV.

14 Parisinus graecus 1008 – chart., saec. XVI, 208 fol., circiter 20 × 14,5 cm, 1 col., 13 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 84–113 Or cat

Omont 1,201; Gamillscheg/Harlfinger 2 A (1989) 32; GNO IX Heil 19; – p. LXXXVII. CXXIII.

15 Parisinus graecus 1010 – chart., saec. XVI, 252 fol., circiter 21 × 14,5 cm, 1 col., 19 lin. – opera Gregorii Nysseni et aliorum auctorum ecclesiasticorum – fol. 114v–167v Or cat

Omont 1,201; GNO VIII 1 Jaeger 109. 111; IX Gebhardt 175; – p. CV.

F Parisinus graecus 1268 – membr., saec. XII, 304 fol., 20 × 15 cm, 1 col., 28 lin. – opera Gregorii Nysseni et aliorum auctorum – fol. 152v–188 Or cat

Omont 1,282; Srawley XLV; GNO III 2 Downing XIX. XXIII; V McDonough 10. 181; VIII 2 Pasquali XXXV; – p. XLIV. XLVIII. LVI. LIX. CXXIII. CXXXVII.

Parisinus Coislinianus graecus 120 – membr., saec. X, 263 fol., 30 × 20,6 cm, 1 col., 31 lin. – Excerpta patristica et philosophica – fol. 22rv Or cat (fragm. 38,5 μικρὸν – 23 λαβεῖν)

Devreesse 109; – p. CXV.

Π Patmensis 46 – membr., saec. XI, 371 fol. (pars prima fol. 1–73v) 4°, 1 col., 28 lin. – opera Gregorii Nysseni et aliqua excerpta – fol. 1–52 Or cat

Sakkelion 35 (saec. XII); GNO II Jaeger XXX; VIII 1 Woods Callahan 364; VIII 2 Pasquali LXXIV; – p. LXXVI. XCVIII. CII. CXXI. CXXIII.

Patmensis 109 – membr., saec. IX/X, 264 fol., 2°, 2 col., 34–35 lin. – Anastasii Sinaitae Quaestiones et florilegia – fol. 38v–39 Or cat (fragm. 38,5 μικρὸν – 23 λαβεῖν)

Sakkelion 65; – p. CXV.

Salamanticensis Bibliothecae Universitatis 2728 – vide Matritensis gr. 3179

28 Sinaiticus graecus 2106 – chart., anno 1544, 303 fol., 33,2 × 23,2 cm, 1 col., 31 lin. – opera Gregorii Nysseni et aliorum auctorum ecclesiasticorum – fol. 241v–281 Or cat

Benesevic 3,1 324; Kamil 86; – p. CV.

Q Taurinensis graecus C I 11 – pars tertia chart., saec. XIV, fol. 8–330v, 32,5 × 24 cm, 1 col., 49–52 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 62v–76v Or cat

Pasini 168; Aubineau 221; Lendle 113. 189 annot. 4; Mann 53.55; GNO II Jaeger LXII; III 1 Müller L; III 2 Downing XXI, McDonough LXXVI, Hörner CXIV; V McDonough 17. 181, Alexander 216; VII 1 Musurillo XIV; VIII 1 Jaeger 100. 146. 149, Cavarnos 232; VIII 2 Pasquali XXXV; IX van Heck 82, Gebhardt 144. 175. 180. 183. 188, Spira 351. 431; X 1 Cavarnos CLII. CLVIII, Lendle CLXXXIX. CCXLIII. CCLI; – p. LXXIV. LXXXV. CXXXVII.

Taurinensis graecus C I 23 – chart., saec. XVI, 56 fol.

– opera Gregorii Nysseni – fol. 1–54 Or cat
Pasini 1,373; deperditus.

d Vaticanus graecus 401 – chart., saec. XIII (Theodosii Principis olim fuit), 332 fol., 30,5 × 23,4 cm, 1 col., 30 lin. – opera Athanasii et Gregorii Nysseni – fol. 300–332v Or cat
Devreesse 2,101; Maraval 125; GNO V McDonough 7; VIII 1 Jaeger 162, Cavarnos 219, Woods Callahan 362; – p. XLIV. XLVIII.

Vaticanus graecus 423 – membr., saec. X, 423 fol., 23,5 × 16,5 cm, 1 col., 24 lin. – Anastasiae Sinaitae Quaestiones et florilegia – fol. 36v–37 Or cat (fragm. 38,5 μικρὸν – 23 λαβεῖν)
Devreesse 2,138; Srawley XLVI; – p. CXV.

R Vaticanus graecus 444 – chart., saec. XIV, 293 fol., 29 × 20,7 cm, 1 col., 29 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 161v–204 Or cat
Devreesse 2,191; GNO III 2 Hörner CXVII; VII 1 Musurillo XIII; VIII 1 Jaeger 106. 147; IX Heil 7; – p. LXXVI. LXXXI. XCIV.

16 Vaticanus graecus 445 – chart., saec. XVI, 129 fol., 20,9 × 15,2 cm, 1 col., 35 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 66–84v Or cat
Devreesse 2,192; Devreesse (Studi e Testi 244, 1965) 433; GNO III 1 Müller XLII. XLIV; III 2 Downing XIV, McDonough LXIV, Hörner CXXXV; V McDonough 182; VIII 1 Jaeger 122. 158, Cavarnos 219; IX Heil 12, van Heck 77, Gebhardt 131. 137. 188, Spira 422. 431; – p. XLVIII.

k Vaticanus graecus 579 – chart., saec. XIV–XV (fol. 47–84v anno 1413/1414 a Flamulio exarata), 371 fol.,

21,2 × 15 cm, 1 col., 30 lin. – codex miscellaneus (Gregorii Nysseni hoc unum:) – fol. 47–84v Or cat
Devreesse 2,490; – p. CV.

Vaticanus graecus 1101 – chart., saec. XIII/XIV, 310 fol., 32 × 20,5 cm, 1 col., 37 lin. – Panoplia dogmatica Euthymii Zigabeni (fol. 21–169v) et alia opera dogmatica variorum auctorum – fol. 23–26v Or cat (fragm. 6,14 ὅταν – 14,13 λόγος) et fol. 159v (82,1–85,2/3 ἀμφιβάλλοντες)
Canart 536; Uthemann (CChr SG 8) LX. CII; – p. CXVII.

17 Vaticanus graecus 1248 – chart., saec. XVI (e libris Antonii Cardinalis Carafae), 116 fol., 33 × 22,5 cm, 1 col., 29 lin. – opera variorum auctorum ecclesiasticorum (Gregorii Nysseni hoc unum:) – fol. 1–41 Or cat
Canart 561; Franchi de' Cavalieri (Catalogus, 1899) 122; – p. LIX. CXXIII.

Z Vaticanus graecus 1433 – membr., saec. XIII, 476 fol., 34 × 26 cm, 1 col., 34 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 32–57v Or cat
Canart 592; Mercati (Studi e Testi 75, 1938) 113; Lendle 111. 220; Mann 11. 30; Aubineau 221; Maraval 125; GNO III 1 Müller XII. XLIV. XLVIII. XLIX; III 2 Downing XXIX, McDonough LXIX, Hörner CXII; V McDonough 13. 184, Alexander 202; VII 1 Musurillo VIII; VIII 1 Jaeger 6. 19. 98. 158, Cavarnos 231, Woods Callahan 359; IX Heil 3, van Heck 72. 81, Gebhardt 132. 143. 168. 183. 188, Spira 356. 418. 429; X 1 Heil XCV, Cavarnos CLXI. CLXX, Lendle CXCVII. CCXX. CCXL. CCLI; Suppl I Hörner LII; – p. LXIX. LXXIII.

18 Vaticanus graecus 1729 – chart., saec. XVI, 81 fol.

(libellum primum), 20,5 × 14,5 cm, 1 col., 30 lin. – opera Gregorii Nysseni et Basilii et Symeonis novi theologi – fol. 36–67 Or cat

Gianelli/Canart 108–111; – p. CV.

S Vaticanus graecus 1907 – chart., saec. XII/XIII, 308 fol., 37 × 26,5 cm, 1 col., 68 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 17–27 Or cat

Canart 634–639; Lendle 112. 218; Mann 11. 30; Aubineau 232; Maraval 125; Canart 2 (1973) LXI; GNO II Jaeger XXXVIII; III 1 Müller XI. XII. XXXI. XXXV. XXXVI. XLIII. XLVIII; III 2 Downing XXVIII; McDonough LXVIII, Hörner CXII; V McDonough 11. 183, Alexander 202; VI Langerbeck XVIII; VII 1 Musurillo VIII; VII 2 Callahan XXVI; VIII 1 Jaeger 6. 95. 158, Cavarnos 229, Woods Callahan 359; VIII 2 Pasquali LXXIV; IX Heil 3, van Heck 71. 81, Gebhardt 132. 142. 155. 163. 183. 187, Spira 354. 418. 429; X 1 Heil XCV, Cavarnos CLXI, Lendle CXCVII. CCXX. CCXL. CCXLII. CCLI; Suppl. I Hörner L; – p. LXVI. LXIX. CXXI.

l Vaticanus graecus 2129 – chart., saec. XVI, 701 paginae numerantur, 29,5 × 21,5 cm, 2 col. (usque ad pag. 672), 30 lin. – codex miscellaneus – pag. 161–224 Or cat

Canart 686; Franchi de' Cavalieri (Catalogus, 1899) 199; – p. LIX.

Vaticanus graecus 2195 – membr., saec. X (pag. 1–184 a primo scriba exaratus), 410 pag., 25,5 × 19 cm, 1 col., 36 lin. – opera Leontii Byzantini et aliorum auctorum – pag. 164 Or cat (fragm. 38,5 Ἀλλὰ μικρὸν – 23 λαβεῖν)

Lilla 124; Devreesse (Revue des sciences religieuses

10, 1930) 545–576; Richard (Opera minora 1, 1976) 3,739; – p. CXIII.

g Vaticanus graecus 2225 – chart., saec. XIV pars prima, fol. 2–351v, 21,9 × 14,1 cm, 1 col., 24 lin. – opera Gregorii Nysseni et aliorum auctorum ecclesiasticorum (sectio secunda fol. 68–219v sola Gregorii opera) – fol. 166–219v Or cat

Lilla 291–296; GNO V McDonough 7; VI Langerbeck XLVII; – p. XLIV. XLVIII. LIII.

p Vaticanus Barberinianus graecus 423 – chart., saec. XV, 187 fol., 1 col., 26 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 131v–176v Or cat

Seymour de Ricci 113; GNO V McDonough 9; – p. LIII.

19 Vaticanus Ottobonianus graecus 106 – chart., saec. XVI, 166 fol., 33,1 × 22,4 cm, 1 col., 30 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 129v–165v Or cat

Feron/Battaglini 62; GNO VIII 1 Jaeger 163; – p. LI.

20 Vaticanus Ottobonianus graecus 119 – chart., saec. XVI, 313 fol., 30,5 × 20,6 cm, 1 col., 29 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 34–78v Or cat

Feron/Battaglini 68; Mann 54; GNO III 1 Müller LI; III 2 Downing XXVI; V McDonugh 19; VII 1 Musurillo XVI; VIII 1 Jaeger 150; VIII 2 Pasquali XXX; IX Heil 19, Gebhardt 144. 175. 180. 183. 189; – p. LXXXVII.

P Vaticanus Pii II graecus 4 – membr., saec. XI, 316 fol., 33,2 × 25,2 cm, 2 col., 29 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 151–198 Or cat

Stevenson 134; Srawley XLVI; Aubineau 220; GNO III 1 Müller XL. XLIV; III 2 Downing XIV,

McDonough LXIII, Hörner XCIII; V McDonough 182; VIII 1 Jaeger 120. 158, Cavarnos 219; IX Heil 12, van Heck 76, Gebhardt 131. 136. 187, Spira 421. 431; – p. XXXV. XLI. CXXI.

Vaticanus Reginensis graecus 71 – chart., saec. XV, 94 fol., 4°, 1 col., 29–30 lin. – codex miscellaneus – fol. 77–78 Or cat (fragm. 93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν)
Stevenson 58; – p. CXVIII.

Vaticanus Urbinas graecus 9 – chart., saec. XVII ex editione Morelliana (1615) a Josepho Cretensi descriptus, 270 fol., 35,5 × 23,8 cm, 1 col., 27 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 25v–75v Or cat
Stornajolo 16; Lendle 113. 131 annot. 1; Mann 257; GNO III 1 Müller XXI. XXX. XLII. XLIV. XLIX. LI; III 2 Hörner CXLV; VIII 1 Jaeger 37. 124. 152, Cavarnos 220; IX Gebhardt 152; X 1 Lendle CLXXX; – p. CXXIII.

m Vaticanus Urbinas graecus 14 – chart., saec. XV, 179 fol., 30 × 20,5 cm, 1 col., 31 lin. – opera Gregorii Nysseni et Basilii et Symeonis novi theologi – fol. 68v–106 Or cat
Stornajolo 20; Gamillscheg/Harlfinger 1 A (1981) 159; GNO VIII 1 Jaeger 110. 124; IX Gebhardt 175; – p. CV.

K Venetus Marcianus graecus 67 – membr., saec. XI, 332 fol. (perperam numerantur 1–232 et 333–432), 25 × 19 cm, 1 col., 38 lin. – opera Gregorii Nysseni – fol. 338v–366 Or cat
Mioni 92–93; Srawley XLVI; Aubineau 220; Maraval 122; Lendle 113. 132; Mann 10. 23; GNO III 1 Müller XV. XL. XLIV; III 2 Downing XIII, Hörner XCV; V McDonough 180; VII 1 Musurillo

IX; VII 2 Callahan XXIII; VIII 1 Jaeger 112. 145. 159, Cavarnos 222, Woods Callahan 347; IX Heil 6, van Heck 83, Gebhardt 149. 158. 173. 183, Spira 363. 418. 428; X 1 Heil CXII. CXXIX, Cavarnos CXLI, Lendle CLXXX. CCXXI. CCXL. CCXLVIII; – p. XXXV. XXXVII.

22 Venetus Marcianus graecus II 53 – chart., saec. XVI, 287 fol., 20,7 × 14,6 cm, 1 col., 21–25 lin. – opera Gregorii Nysseni et Basilii et Symeonis novi theologi – fol. 116v–181 Or cat

Mingarelli 150; Mioni I 1, 167; – p. CV.

23 et 24 Venetus Marcianus graecus II 57 – chart., saec. XVI (scriba primus fol. 1–361v et scriba secundus fol. 363–477v), 377 fol. (numerantur 477, cum in subputatione numeri 126–225 omissi sint), 29,5 × 20 cm, 1 col., 18 lin. (scribi primi) et 29 lin. (scribi secundi) – opera Gregorii Nysseni – fol. 53–125v Or cat (= 23), fol. 435–477 Or cat (= 24)

Mingarelli 160; Mioni I 1,175; GNO V McDonough 9 (saec. XV exeuntis); VII 1 Musurillo XVI; – p. LIII. LXXXVII. CXXIII.

Vindobonensis philosophicus et philologicus graecus 303 – chart., saec. XVI (e libris Johannis Sambuci), 283 fol., 20 × 13,8/14 cm, 1 col. – codex miscellaneus (fol. 204–247 excerpta e Panoplia dogmatica Euthymii Zigabeni) – fol. 215v–217v Or cat (fragm. 6,14–14,13)

Hunger 1,397; – p. CXVII.

Vindobonensis theologicus graecus 40 – chart., saec. XIII, 271 fol., 32,8/33 × 23,5/26 cm, 1 col., 33–35 lin. – varia opuscula theologica (fol. 203–250v excerpta e Panoplia dogmatica Euthymii Zigabeni) – fol. 230v–

231 Or cat (fragm. 82,1–85,3 ἀμφιβάλλοντες) et fol. 232–233 (fragm. 93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν)

Hunger 1,72; Uthemann (CChr SG 8) XXXV; – p. CXVII.

n Vindobonensis theologicus graecus 216 – chart., saec. XVI (Andreas Darmarios aliquos titulos scripsit), 268 fol., 21 × 15 cm, 1 col., 24 lin. – codex miscellaneus opera Gregorii Nysseni continens – fol. 208–229v Or cat

Hunger/Lackner/Hannick 3,60; GNO VIII 1 Jaeger 104; – p. XCVII.

b Vindobonensis Supplementi Graeci 10 – chart., saec. XVI (a Konstantinos Resinos scriptus), 415 fol., 33 × 23 cm, 1 col., 28 lin. – opera Gregorii Nysseni et Theodori Mopsuesteni – fol. 127–172v Or cat

Hunger 15; Gamillscheg/Harlfinger 1 A (1981) 128; GNO V McDonough 9 (saec. XV); – p. LIII.

STEMMA CODICUM

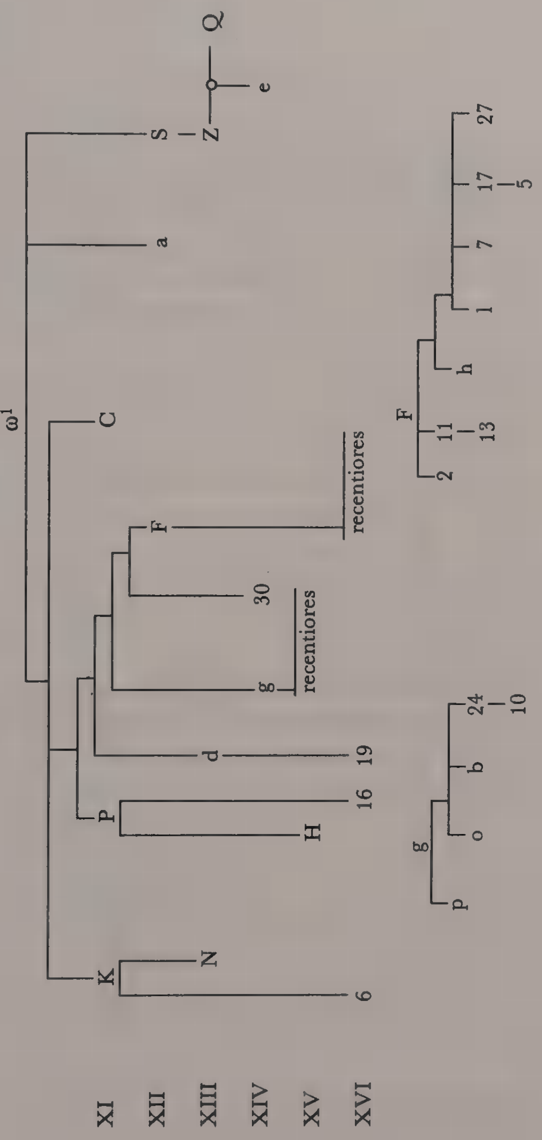

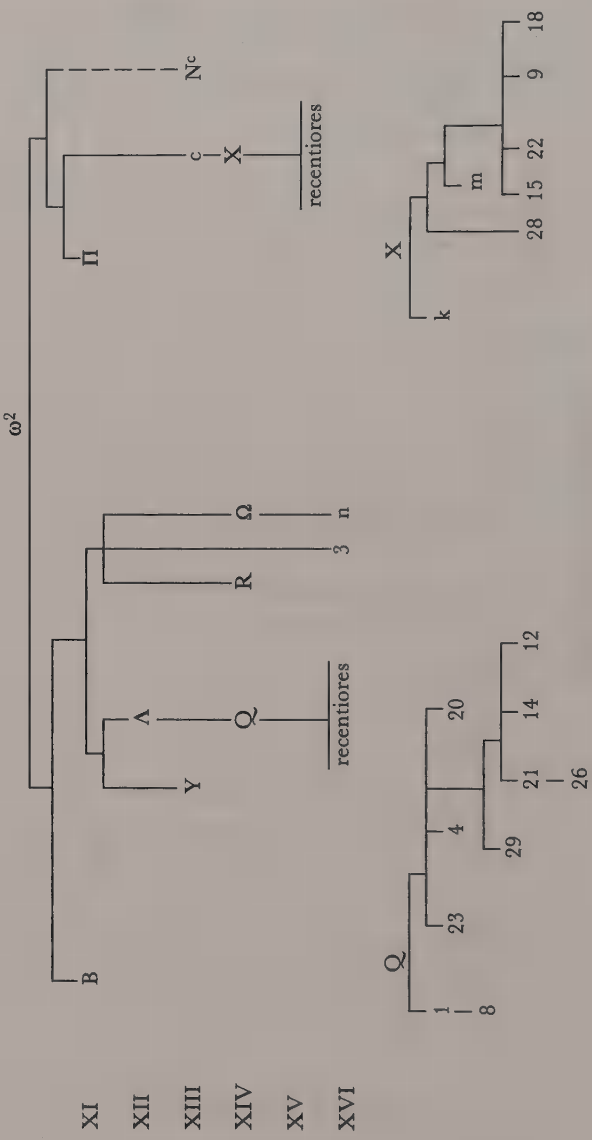
ω²
Nᶜ
c
X
recentiores
Π
Ω
n
3
R
Λ
Q
recentiores
Y
B
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
X
k
28
15
22
9
18
m
Q
1
8
23
4
20
29
21
26
14
12

PRAEFATIO

Libros ad restituendum textum antiquissimum vel ad Gregorii verba pristina recuperanda invenire mihi opus est. quare textus memoriam quae libris manu scriptis traditur examinabo atque rationem quae inter libros intercedit demonstrabo, ut multitudinem testium ad paucos in apparatu critico exhibendos reducam. multi enim libri de codicibus nunc extantibus via directa vel media fluxi eliminari possunt. J.H. Srawley primus memoriam Orationis catecheticae textus recensuit (JThSt 3, 1902, 421–428). is vir doctus nonnullorum cognationem librorum manu scriptorum enodavit atque recte divisionem memoriae textus in duas classes exposuit. iam de multis codicibus Orationem catecheticam continentes editores operum Gregorii Nysseni disseruerunt, praesertim viri docti Jaeger, Langerbeck, Lendle nec non Hörner femina docta et alii quorum laborem in codicum conspectu laudavi. sigla codicum usitata in prioribus huius editionis voluminibus conservavi quanta conservare potui. sed consilio de siglis numquam cogitato nova quoque sigla adhibui. in apparatum criticum octo codices admisi. undique e silentio apparatus concludi potest codices non laudatos consentire cum textu. sed nota bene hunc conclusionem in solos octo codicibus valere. de ceteris ergo in apparatu critico non adhibitis nihil est concludendum. et scilicet ne de versione Syriaca e silentio concluseris. item undique notavi lectiones editionis Mignei (v).

Undesexaginta libros Orationem catecheticam continentes repperi quorum triginta duo saeculo XVI et unus saeculo XVII exarati sunt. duas classes distinguere potui. primo menda utraeque classi propria proferam. hi indices e codicibus quos apparatu critico recepi collecti

sunt atque his locis antiqua divisio in duas partes probatur.

Menda primae classis

5,10	χρωμένους: κεχρημένους
6,15	ταύτην ποιεῖσθαι τοῦ λόγου τὴν ἀρχήν: ταύτην ἀρχὴν ποιεῖσθαι τοῦ λόγου
10,1	ὅ: ὧς
10,5	post πόρρω add πάντως
10,25	τοῦ pr: τὸ
12,19	ἐπεισρεῖν: ἐπιρρεῖν
12,22	προφερόμενον: προφαινόμενον KPCa
14,21	φιλοπονωτέροις: φιλοτιμοτέροις
15,22	προσαξόμεθα: προσαξώμεθα KPCa
16,7	σοφίας: σοφία (etiam Y)
17,5	αὐτοῦ: om
17,18	κατεσκευάσθη: κατεσκεύασται
21,1	δὲ: om
29,6	ἂν coll post μᾶλλον
29,20	ἐναπειλημμένης: ἀπειλημμένης KPCa
32,22	post τοῦ add θεοῦ (etiam ΥΛ)
34,24	ἤ: om
36,19	τὰ: τὸ
41,17	γεννήσεως: γενέσεως
42,14	οὕτως: ἐκ παρθένου
42,21	γέννησιν: γένεσιν
45,8	δοξαζόντων: δογματιζόντων
46,8	γέννησις: γένεσις
47,1	γενόμενον: γινόμενον KPCa
47,16	συγκράσει: συγκρίσει (etiam Λ)
47,17	ἢ ἡνωμένων S: ἢ νοουμένων KPCa
48,13	ἄρρηκτον: ἄρρητον (etiam Π)
49,14	διαιρουμένην: διαιρεθεῖσαν
56,9	αὐτὴν: ἑαυτὴν
62,4	ἔμπροσθεν: πρόσθεν

62,5	ἀκράτῳ: ἀκροτάτῳ
75,4	post καιρὸν add ἂν
75,11	οὖν τις: om (etiam ΥΛ)
75,11	ἔτι coll post εὔλογον (etiam ΥΛ)
77,20	ἔμεινε: ἔμενεν
87,16	τι: om KPCa
94,2	συνηχρειώθη: συνηχρείωται (etiam Λ)
98,22	ἀπογεννώντων: αὐτὸ (αὐτὰ PS) γεννώντων
100,22	γεννήσεως: γενέσεως

Menda secundae classis

5,4	τῇ ἀκοῇ: τὴν ἀκοὴν (etiam aS)
6,22	θεῶν: θεοτήτων
10,7	δὲ: om
13,15	λαμβάνειν: λαβεῖν
13,16	διασαφεῖν: διασαφῆσαι
13,19	διώρισται: μεμέρισθαι
14,7	δὲ αὖ: τε αὖ B δ' αὖ ΥΠ δὲ ἂν Λ
15,18	post κατὰ add τὸν
16,7	ἕξις: ἐξ
16,10	προεκτικήν: ὀρεκτικήν
18,3	γνωρίζοι τε: γνωρίζοιτο BΛ γνωρίζοι ΥΠ
19,18	καταλλήλως: τούτων Π om BΥΛ
20,8	τοῦ: om
20,15	ἄλλως: ἄλλην
20,18	παρῇ: ἤ
20,20	τοῦ ἐναντίου γίνεται γένεσις: γίνεται coll ante τοῦ
22,3	τοῦ: om
23,22	τῇ φύσει: ante τῇ add ἐν
24,9	ἀποβαλὼν: ἐπιβαλὼν
24,10	κατανοῆσαι: νοῆσαι
26,2	ἐμμίξειε: – ξει ἐν
28,13	ὅ: om

31,11 ἐγχεθέντα: ἐκχεθέντα ΒΠ (ἐν-) ἐκχυθέντα ΥΛ (ἐγ- Λ^c^)
40,3 πῶς: ὅπως (etiam aS)
40,9 δι᾽ αὐτῶν: διὰ τῆς
41,1 ἐπιστατεῖν: ἐπιβατεύειν
43,11 γινομένας: γενομένας
45,15 ὁ: om
46,6 πορευομένῃ: πορευομένης
47,9 ὑπολέλειπται: ὑπολείπεται
47,17 ἢ ἡνωμένων: ἡ νοουμένη
54,15 ἐνεργεῖ: συνενεργεῖ
55,5 διῃρημένων: διειρημένων Π εἰρημένων ΥΛ συντεταγμένων Β
55,21 μὴ: om
57,5 τοῦ: om
60,17 θεϊκῆς ἐπιφανείας: ὑψηλῆς ἐμφανείας
61,17 ἡγήσαιτο: ἡγοῖτο
62,11 ἐπιφανέντος: ἐμφανέντος ΒΥΛ ἐμφανισθέντος Π
62,15 κεφαλαίων a: κεφαλαίῳ (etiam S)
62,20 καὶ: om
66,10 ante ἀτιμοτέρας add τῆς
66,12 χρυσοῦ: χρυσίου
68,11 post μὲν add τι
69,2 ὁ: om (etiam aS)
70,2 μὴ: μήτε
70,9 εὔληπτον: εὔληπτος (etiam aS)
74,9 τῆς: om
78,17 συνεκδιδομένη: συνδιδομένη ΥΛ συνδιδομένης ΒΠ
83,1 τοῦ: om (etiam aS)
86,6 εἰς: om
88,14 ὥστε: ὡς
95,21 αἷμα καὶ σῶμα: ἐγὼ (deest Β)
98,11 τελεώτερον: τελειώτερον Β τελειότερον ΥΛΠ

98,20	τὸ τῆς γεννήσεως εἶδος: τὸ om ΒΥΠ, coll ante εἶδος Λ
99,3	καὶ: om
103,16	ὑπηρετῆται: ὑπηρετεῖ ΥΛΠ ὑπηρετῇ Β

De classe I

Classis prima vel hyparchetypus ω^1 in duas fere familias distingui potest. utramque familiam exponam.

De familia KPC

Codex K = Venetus Marc. gr. 67, saec. XI;
codex P = Vaticanus Pii II, saec. XI;
codex C = Cantabrigiensis Trinity College B.9.1, saec. XI.

Menda propria quibus codices KPC conspirant in conspectum congero.

7,23	οὐ γὰρ ἂν ἔτι θεότητος ὑπόληψίν τις σχοίη, οὗ ἡ τοῦ χείρονος οὐκ ἄπεστι προσηγορία: om τις
10,12	εἴπερ τὸ μέν τι δύναιτο, πρὸς δέ τι ἀδυνάτως ἔχοι: falso ἔχει
21,9	καταληφθείη: ληφθείη
32,19	ὃ τοῖς μὲν χαυνοτέροις ἀπειλὴ καὶ σκυθρωπῶν ἐστιν ἐπανάστασις: falso ἐπανόρθωσις
33,1	ἐπιγενομένας: ἐπιγινομένας
45,22	αὐτὴ: αὕτη
47,11	εἰ δέ τις τὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς διάζευξιν πάθος προσαγορεύοι: εἰ δὲ τὴν τοῦ . . . τὴν διάζευξιν . . . KC εἰ δέ τις τὴν τοῦ . . . τὴν διάζευξιν . . . P,

	scil. τὴν ante διάζευξιν falsum est
50,23	ἡ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, φημί, μαρτυρία: αὐτῶν coll falso ante πραγμάτων
61,7	τὰ μεγάλα τε καὶ ὑπερφυῆ τῶν θαυμάτων: falso mutavit in δόγματων
68,3	καθάπερ γὰρ: om γὰρ
70,8	μὲν: μὴ
78,7	ὅσον τῆς νεκρότητος ἅψασθαι καὶ ἀρχὴν δοῦναι: falso ἅπτεσθαι
83,7	ἐκεῖνο δὲ ὑγρᾷ τινι ἐνθεωρεῖται ποιότητι: falso θεωρεῖται
83,11	πῶς ἐστι πιστὸν ἐξ ἐκείνου συστῆναι ἄνθρωπον: πιστὸν coll post ἐκείνου falso ἐξ ἐκείνου cum πιστόν coniungens
91,7	πρὸς τοῦτο γὰρ δεῖ πορευθῆναι: . . . δεῖ πάντως δεῖ . . . KP . . . δὴ πάντως δεῖ . . . C (emendatio), fortasse exemplar collocari indicavit
94,15	ὅλον ἑκάστῳ διὰ τοῦ μέρους γίνεσθαι: ἑκάστου sed dativus exigitur
97,16	τῷ ὑγρῷ τὴν προσθήκην . . . ποιούμεθα: τὸ ὕδωρ pro τῷ ὑγρῷ fortasse glossa in textum irrepuit
98,12	διὰ τῆς δυνατῆς ἡμῖν σπουδῆς: ἡμῶν
100,7	ἐγγεννηθῆναι: ἐγγενηθῆναι saepius in libris confusum
101,5	. . . λέληθεν εἰς ἑαυτὸν καὶ οὐκ εἰς τὸ θεῖον τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχων: falso om εἰς, cum in εἰς τὸ θεῖον respondeat

Conclusionem vix poteris evitare codices KPC textum Orationis catecheticae e fonte communi traxisse. codices KPC varia Gregorii Nysseni opera continent, sed discrepant et quae continent et qua ordine libelli sequuntur. codices P et C binis columnis exarati sunt, at codex K

plena pagina scriptus est quo modo hunc a fonte communi digredi opinor. fontem communem vel codicum KPC archetypum certe plus quam unum exemplar intermedium habeo testibus KPC antiquius. codicem K diligentissime mihi apparet descriptum esse, at codex P certe pulcherrime exaratus est. codices KPC non uno ex altero descripti sunt quod paucis exemplis demonstrandum est. menda propria habet unusquisque codex contra alterum. K et C non ex P orti esse possunt, ex. gr.

8,11	φύσεως: πίστεως P
37,15	καταλαμβάνεται: παραλαμβάνεται P
66,21	κατεργασάμενος – 22 φύσιν: om P

P et C non ex K orti esse possunt, ex. gr.

13,14	τῆς κατὰ τὴν θεογνωσίαν διδασκαλίας: τῆς κατ᾽ αὐτὸν θεογνωσίας διδασκαλίας K
15,16	τὸ μὲν εἶναι λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα: om λόγον K
63,15	καὶ ἡ πλάνη θεραπευθείη: om K

P et K non ex C orti esse possunt, ex. gr.

8,25	τὸ ἀνθρώπινον: τὰ ἀνθρώπινα C
10,2	ζώντων: ὄντων C
12,12	τοῦ λόγου φωνὴ γίνεται τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἐν ἑαυτῇ φανεροῦσα: om τοῦ λόγου alt C
24,13	μετ᾽ αὐτὴν κατὰ: μετὰ C

De codice K (Venet. Marc. gr. 67) eiusque stirpe

In codice K Oratio catechetica folio 338v a tractatu De virginitate ornamento seperatus numeroque γ̄ signatus incipit. initium illorum numerorum invenies post folium 205 versum vacuum relictum, scilicet folio 206r incipit liber De vita sanctae Macrinae signatus in margine numero ᾱ. sequitur liber De virginitate β̄ signatus, cum Oratio catechetica numerum γ̄ habeat. deinde sequuntur

libri De perfectione λόγος δ̄ numeratus, duo logoi ε̄ et ς̄ De vita Moysis et ultimus tractatus In Hexaemeron sine numero. nescio numerorum significationem qui collectionem specialem indicare possint, neque vero alibi eandem collectionem inveni. codex K diligentissime exaratus est. scriptor vel diorthota nonnullas lectiones correxit sed non alium codicem nisi exemplar comparavit. in margine auctor codicis K locos origenistas signavit (vide pagina CXXI). ceterae notae marginales ad partes tractatus referentes manu tardiore scriptae sunt quam auctoris codicis Monacensis graeci 23 (= codex 6) opinor esse.

Mendorum genera sunt diversa. raro autem librarius lapsu vel calami vel mentis exemplar suum mutavit. at videtur quosdam inter codicum KPC fontem communem et codicem K textum percurruisse et suo Marte correctiones introduxisse, ex. gr.

8,21	τοῦ: τῷ K
24,10	τῷ: τὸ K

alia menda scribae vel diorthotae esse videntur, ex. gr.

60,20	τὸ (recte) corr in τῶ
14,6	κατὰ φύσιν: κατὰ τὴν φύσιν K sed corr

alia vero menda codex K cum codice C communia habet. dubito quin cognatio firmior, exemplari communi interposito, probari possit his mendis:

15,1	δὲ: δαὶ
44,11	παριὼν: περιὼν
62,18	in marg ση τί ἐστι ἀπάτη
73,12	σοδομιτικῆς: σωματικῆς (etiam Λ)
88,10	ἐπιχεάμενος: ἐπιχεόμενος (etiam Πc ΩR)
95,19	οὐκοῦν: οὐκ ἂν
101,2	ἀγαθύνοντος: ἀγαθοῦ ὄντος K ἀγαθοῦ ὄντως C
101,5	εἷς om

nam etiam codices C et P quaedam menda communia habent. qua ratione archetypum codicum KPC quibus-

dam correctionibus sive interlinearibus sive marginalibus praeditum mihi videtur fuisse. menda quibus codex K cum alio vel alio teste classis secundae consentit casui attribuo qualia menda tota proferam:

22,17	διήκοι: διήκει KadΛΩ
27,18	προφέρουσιν: προσφέρουσιν KYΛΩ
28,15	προθεὶς: προσθεὶς KCFdQ
32,3	θεωρουμένη: θεωρημένη Kc
35,11	ἐμπεριειληφὼς: ἐκπεριειληφὼς KPΛ
57,3	κατὰ ταὐτὸν: κατ' αὐτὸν KCac
63,15	καὶ ἡ πλάνη θεραπευθείη: om KΩ (homoioteleuton)
83,14	ante ἄνθρωπος add ὁ KΠc
88,10	falso ἐπιχεόμενος KΠcΩR
92,10	χοροῦ: χώρου KBYΛ^{c}ΠcΩR
94,8	μόνου: μόνον KQ
104,2	ante Ζακχαίου add τοῦ KBΛΠc
104,15	καὶ: om KYΩR

Codex Oxonienensis Cromwell 9 saeculo XIII scripto (= N) codici K simillimum est. igitur e fonte communi codices K et N fluxisse Wernerus Jaeger (vide GNO VIII 1 p. 113) suspicatus est.

Otto Lendle in sua editione orationis In Sanctum Stephanum codices K et N de codice Ambrosiano C 135 inf correcto descriptos esse demonstravit (vide GNO X 1 p. CLXXXII). Oratione catechetica in codice Ambrosiano non extante oportet rationem quae inter codices K et N intercedit ex consensu eorum discrepantiaque cognoscere. re vera codex N omnia codicis K menda propria nec non nota marginalia prima manu scripta tradit. estne codex N gemellus an est apographon codicis K? conclusio facilior est codicem N gemellum habere. tamen in apparatum criticum codicem N nihil novi ad textum restituendum contribuentem non admisi. cum autem erravisse non excludere possem, omnes lectiones quas codex N contra codicem K rectas exhibit enumerabo.

11,15/6	τὸν νοῦν: τὸ νοῦν K
14,21	φιλοπονωτέροις: φιλοτιμοτέροις KPCS
21,1	Ζητεῖς δὲ καὶ: δὲ om KPCS
24,11	αὐτῷ τῷ: αὐτῷ τὸ K
35,13	τῷ σύνδρομον ἔχειν: τὸ σύνδρομον ἔχειν KBYΛ
42,20	γεγεννῆσθαι: γεγενῆσθαι K et ante correcturam PΠ
47,1	γενόμενον: γινόμενον KPC
58,2	τὸ: τῷ KPBΛ
65,12	τὸ: τῷ KY
68,16	τὰ: τὸ KC
71,8	ante φύσις add ἡ K
72,16	φασιν: φησιν KΠ
72,22	διεφθορὼς: διεφθορὸς K

Corruptelae codicis K facile corrigi potuerunt nisi forte 14,21 atque 21,1. qua ratione auctorem corrigentem inter codicem K et codicem N intercedisse puto. verum tamen codex N exceptis corruptelis levioribus menda propria graviora exhibit, ex. gr.

24,12	ὁμολογεῖται δὲ παντὸς πράγματος ἀρχὴν: παντὸς pro πάντως N
27,21	διὰ τὸ πάθεσι καὶ ἀρρωστήμασιν ὑποκεῖσθαι κατ' ἀνάγκην τὴν τοῦ σώματος φύσιν σύνθετον οὖσαν: post φύσιν itaravit ὑποκεῖσθαι N
35,16	ἐπειδὴ δὲ: ἐπεὶ δὲ NΩ
35,21	πράττοι πρὸς τὸ κρεῖττον αὐτοῖς τῆς ἀλλοιώσεως εἰς ἀεὶ γιγνομένης: αὐτοῖς coll post ἀλλοιώσεως N
36,12	τῷ γὰρ ἐξ ἀρχῆς: γὰρ om Nd
41,1	ὁμοιοτρόπως: ὁμοτρόπως N
43,20/1	ἐδεῖτο ... ζωῆς, ἐδεῖτο: ἐδεῖτο—ζωῆς om N
50,9	Τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ: χριστοῦ pro θεοῦ N
53,5	τίς οὖν ἂν γένοιτο ἡμῖν ἀρχὴ: ἡμῖν om N

59,12 κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς φύσιν: αὐτοῖς pro αὐτῆς N

72,18 (τῆς κακίας) τὴν ἐπὶ τὸ πλέον αὐτῆς πρόοδον: αὐτοῦ pro αὐτῆς N

73,9/10 μετὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀδελφοκτονίαν: φόνον pro φθόνον N

93,17 διὰ τῆς οἰκείας ἀντιπαθείας: οἰκείας om N

94,13 ἓν ἐκεῖνο: ἐν ἐκείνῳ NFSe

99,12 ἔχουσαν: om N

Illustrabo etiam ordinis verborum transpositiones, ex. gr.

11,24 θανάτου καὶ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον: φθορᾶς ἀνεπίδεκτον καὶ θανάτου N

16,13/4 μὴ ἄλλην ἐπινοεῖν αἰτίαν τινὰ: τινὰ coll ante αἰτίαν N

30,16/7 οὐκοῦν ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων φύσεως ἡ νεκρότης οἰκονομικῶς περιετέθη: οἰκονομικῶς coll ante ἡ N

Mihi videtur codicem N de exemplari correcto nec vero de exemplari correctionibus praedito descriptum esse.

Codex Monacensis graecus 23 (= codex 6) saeculo XVI scriptus apographon codicis K est. inde a folio 63 scriba codice K exemplari usus est quo folio libellus De vita Macrinae initio mutilato ut in codice K incipit sequunturque De virginitate ut tractatus $\bar{\beta}$ significatus et Oratio catechetica ut tractatus $\bar{\gamma}$. Venetiis codex Monacensis scriptus est. Nota bene codicem Monacensem sermones Leonis papae in codicis K indice notatas sed nunc desideratos continere. codex Monacensis fidelis apographon codicis K est sed aliquot menda propria introduxit.

De codice P et eius stirpe

Codex Vaticanus Pii II 4 (= P) saeculo XI exaratus opera Gregorii Nysseni continet. Oratio catechetica ut

pars ιθ̄ numeratur. textus a diorthota correctus est at menda quae non de fonte communi codicum KPC fluxerunt exhibit. exemplar inter codicum KPC archetypum et codicem P intermissum esse puto, quia codex P firmis vinculis cum libris dg 30 nec non F coniunctus sit. excepto codicum KPC consensu tria genera codicis P mendorum distingui. primum genus mendorum propriorum auctori codicis P attribuo, cum ea in aliis libris nusquam invenissem. eadem menda non solum lapsu vel calami vel mentis orta sunt sed etiam auctoris ingenio difficiliora faciliora reddentis attribuenda sunt. Menda auctoris codicis P sunt haec:

16,4	ὁμολογεῖται: ὁμολογεῖτε
17,20	τὸ ὕδωρ: ῦ ὕδωρ
20,3	τὸ διὰ πάντων πρὸς τὸ θεῖον ὁμοιώμενον: falso ὁμοιωμένων respiciens ad πάντων
29,4	τὸ τὸν βίον ἡμῶν: falso τῶν
31,12	τοῦ σκεύους: om parum diligenter
37,21	ἤ, εἰ ἔξω: εἰ om parum diligenter
39,14	οἵου δεῖν: οἰδεῖν non comprehensit et in margine proposuit ἢ ὅπου/οἵως
40,7	πεφανερῶσθαι: πεφανερωθῆναι falso mutavit
40,19	ζωοποιεῖν: ζωποιεῖν parum diligenter
41,9	τε καὶ: τε ἦν falso resolvit abbreviaturam
57,4/5	τὸ δίκαιον τὸ δυνατὸν: om parum diligenter
58,19	θηλὴν: θηλῦν fortasse error scribae
58,20	ἐπιμαρτυρούσας: ἐπιμαρτυρούσης ad ἐκ παρθενίας praecedens falso respiciens
59,3	τῶν κατὰ τὸν ἀέρα: τὸν pro τῶν neglegenter τὸν succedens anticipiens
68,7	λαμπρυνθὲν: λαμπρυθὲν error scribae
70,16	τῷ θεῷ τὸ εὐεργετεῖν: τῷ pro τὸ parum diligenter dativum iteravit sed saepius

articulum τὸ ante infinitivum mutavit

71,8 φύσις δὲ κακία οὐκ ἔστι: κακίᾳ falsa constructione

76,3 προτεθείσης: προστεθείσης suo Marte emendavit

78,14 ἑνός τινος ὄντος ζῴου: ὄντως suo Marte emendavit

90,9 ἐξεργαζομένου: ἐπεργαζομένου parum diligenter litteras recognovit

90,13 τὸ ἐν τῷ ὕδατι προμελετῆσαι: τῷ pro τὸ; vide 70,16

Menda generis secundi codex P cum aliae memoriae libris communia habet. quae menda neglegentiae scribarum attribuenda et fortuitu hic et hic reperta nec ullam cognationem probant.

6,22 χρησόμεθα: χρησώμεθα PC^{c}BΛ^{c}R

7,4 ἀπαιτήσομεν: ἀπαιτήσωμεν PCFBY

19,5 διαληψόμεθα: διαληψώμεθα PSZ (sed corr) dag

62,16 ποιησόμεθα: ποιησώμεθα PFd^{c}agBcR

Tales lectiones sua sponte ortae nec de quadam fonte descriptae sunt neque ullam cognationem probant. Simili ratione adiungo has lectiones:

28,19 ἀποβάλοι: ἀποβάλλοι Pg

70,21 διαθρυλοῦσι KCNFdg: διαθρυλλοῦσι Pd^{c} et cett

72,17 ἀνεβάλετο: ἀνεβάλλετο PCBΠcΩR

nec non

22,12 κοσμογενείας: κοσμογονίας PCaB

18,5 κοσμογενείας: κοσμογενίας PCc κοσμογονίας BΛ^{c}Π

Et litterae minusculae erant confusae:

35,11 ἐμπεριειληφὼς: ἐκπεριειληφὼς PKNgΛ

Haud depravationi artis grammaticae sed magis locutioni in legendo attribuenda est haec lectio

35,12 ὅτιπερ ἂν θελήσῃ: scripsit θελήσει P ut K (sed corr) ΥΩ

nec alibi scriba codicis P taliter peccavit sed

35,17 ἔχον: ἔχων P (sed corr) Bc

correxit.

43,15 ἐνεργοῦντος: εὐεργετοῦντος PeΠΩ falsa ratione atque parum diligenter scripserunt.

56,13/4 τὸ ἐπιτυχεῖν τοῦ ὄντως καλοῦ: τοῦ pro τὸ PcΩR

57,21 δόξει: δόξῃ PYR fortasse ad εἰ praecedens respexerunt, P itacismo et Y et R saepe peccantibus.

58,2/3 τὸ ἐπὶ τῷ κρατοῦντι ποιήσασθαι ... λύτρον: scripserunt τῷ ἐπικρατοῦντι PYΛΠ.

Hunc consensum difficile est explicare. error enim est, quia infinitivus poscit τό. ad restituendam lectionem rectam ingenio subtiliori opus est. si corruptionem τῷ ἐπὶ τῷ κρατοῦντι intermissam suspicareris, causam erroris videres.

62,9 δελέατι: δελεάματι PNg fortasse suo Marte introduxerunt.

63,22 οὐκ ἔνεστιν: ἔστιν pro ἔνεστιν PCYN^c; error spontanea est.

83,21 φασὶν: φησὶν PFac; abbreviaturae causa eadem error in cX invenitur.

104,10/1 Ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, φησὶ περὶ: φησὶ coll ante αὐτὸν P et Ω; mendum est sed sua sponte unusquisque φησι post ἔλαβον expectavit.

Tertium mendorum genus attribuo fonti qui codicem P et disiungit a codicibus KC et coniungit cum testibus dg 30 nec non F. cognatio codicum Pdg 30 F probatur his mendosis locis

6,20 διαδεικνυμένην: δεικνυμένην Pdg 30 F

10,24 ὁμολογεῖται: ὡμολόγηται Pdg 30 F et Y. conspiratio cum Y nihil valet (vide ad Y infra pag. LXXXI). cosmos bonum esse non argumento demonstratur sed caput cogitationis est. itaque tempus praesens poscitur, cum ἀπεδείχθη sequens ad cogitationem antecedentem referat.

26,7 ἡ ἀσθένεια δὲ: om δὲ Pdg 30 F

27,1/2 ᾧ πρὸς πονηρίαν ἡ φύσις ἐπιρρεπῶς ἔχει: οὗ pro ᾧ Pdg 30 (sed corr) F, mendose cum non ut genetivus ad φύσις refert sed dativus ad ἔχει.

37,4 τὸ ἐφεξῆς: τὰ ἐφεξῆς Pdg 30 F non est falso sed varia lectio huic stirpi propria.

37,15 καταλαμβάνεται: παραλαμβάνεται Pdg 30 F; notio quae desideratur est ‘comprehendere’. variatio verbi antecedentis causa non liquet.

53,21/2 ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ λοιπά, εἰ ἔξω τοῦ δικαίου τὸ σοφὸν φέροιτο . . ., κακίαν ἄν τις . . . κατονομάσειε: post δικαίου addunt καὶ PCdg 30 F ad sententiae initium, ut videtur, respicientes, sed sine dubio erraverunt.

56,18 περιχανοῦσαν δὲ τὸ τῆς τροφῆς εἴδωλον: ante τὸ addunt πρὸς Pdg 30 F emendare contra usum sermonis volentes; vide Liddle-Scott-Jones sub voce περιχάσκω.

59,2 post ἀνάλυσιν add καὶ τὴν τῶν καταδίκων ἀνάρρυσιν Pdg (ἀνάρρησιν) 30 (δικαίων) F. Srawley adnotavit causam additionis haud inveniendam esse, sed re vera lectionem homoeoteleuti causa omissam esse suspicatus est. sententiam vero ille vir doctus non explicat. ego

contra Syrum glossam vetustam suspicor. utcumque se habet res, haec lectio quae huic stirpi est propria codices laudatos inter se haerere probat. 30 δικαίων pro καταδίκων coniecturam habeo.

66,17 τὸ ἐκτακῆναι αὐτῷ τὸ ... ἐγκείμενον: αὐτὸ Pdg 30 F falso adaptaverunt accusativo sequenti.

68,19 φησὶ: φήσει Pg 30 F.

70,12/3 τὴν τοῦ παντὸς ἐπιστατοῦσαν δύναμιν ὑποβέβηκεν: τῆς ... ἐπιστατούσης δυνάμεως Pdg 30 F; genetivus usitatus auctoritate testium aliorum contradicitur.

82,20 φασὶν: φησὶν PdFe.

83,18 τε om Pdg 30 F.

84,11/2 τὸν ... φανερωθέντα τοῖς διὰ τῶν γινομένων θαύμασι τὴν φύσιν ... δείξαντα: καὶ pro τοῖς et θαυμάτων pro θαύμασι falso Pdg 30 FR. genetivo, ut videtur, iam introducto καὶ pro τοῖς quidam pessumdaverunt.

90,12 ante πάθος add τὸ Pdg 30 Fe.

100,13/4 ... τοῦ ἐλλιποῦς τὸ τέλειον καὶ τοῦ δεομένου τὸ μὴ δεόμενον ...: μὴ coll ante δεομένου PC (sed corr) dg (30 in corr) F (sed corr); enumeratio tripartita praebet peiora genetivo et meliora nominativo. itaque transpositio in parte media non liquet.

100,16 πάντως: om Pdg 30 F.

101,5 λέληθεν εἰς ἑαυτὸν καὶ οὐκ εἰς τὸ θεῖον τὴν ἐλπίδα ... ἔχων: εἰς et καὶ om Pdg 30 F; falso ἑαυτὸν cum λέληθεν coniungens emendavit.

104,2 τινά: τινός Pdg 30 F secundum Luc 19,8 emendans.

104,12 post τὸ add γὰρ P, add δὲ dg 30 F; quodcumque exemplar addidit diversis modis receptum est.

104,19 ὑπερβαίνει ἀνομίας, μετανοεῖ ἐπὶ κακίαις: κακίας pro κακίαις PdgFYΩ (sed corr) falso ad ἀνομίας respiciens.

Tertio codicis P mendorum generi quae fonte communi codicum Pdg 30 F fluxisse apparent adiungo hos locos:

8,11 φύσεως: πίστεως Pdg 30 (sed corr)

38,12 κινήμασι πάσῃ . . . τῇ κτίσει: πᾶσι pro πάσῃ Pdc (sed corr)

64,2 τοῦ θεὸν . . . γεγενῆσθαι: θεοῦ pro θεὸν Pd

70,2 γ᾿ ἂν μὴ: ante μὴ add εἰ PCda

Iam menda quibus codex P cum codicibus dg 30 F nec non aliis testibus consentit e fonte huius stirpis fluxisse puto. invenies haec menda in apparatu critico. hic vero solos codices Pdg 30 F laudabo. quae menda non graviora casu orta sunt neque cognationem cum classe altera demonstrant. tamen consensus codicum Pdg 30 F non fortuitus esse videtur.

8,21 τοῦ: τῶν Pd τῶ g τὸν 30 F

11,6 κινδυνεύοι: κινδυνεύει Pg κινδυνεύῃ F (30 recte)

11,14 τῷ alt: τὸ Pd 30 F (g recte)

15,8 τὰ: om Pd 30 F (g recte)

25,14 πάντων: ἁπάντων Pdg 30 F

26,2 ante διὰ add καὶ Pdg 30 F

43,18 ἰατρεύοντος: ἰατρεύσοντος Pdg F (30 recte)

47,7 αὐτὸν: αὐτῶν Pdg 30 F

61,17 ἡγήσαιτο: ἡγήσοιτο Pdg 30 F

80,16 θεότητος: θειότητος Pg 30 F (d recte)

82,12 γεγεννημένον: γεγενημένον Pg 30 F (d recte)

82,21 γινομένη: γενομένη Pdg 30 F
87,11 ὁ: om Pdg 30 F
102,8 τῷ pr: τὸ Pdg (30 F recte)

Extant duo apographa codicis P ut codex Mediolanensis Ambrosianus Q 14 sup. inde a folio 163 annoque 1487/9 exaratus nec non codex Vaticanus graecus 445 saeculo XVI scriptus. uterque codex Orationem catecheticam ut partem ιθ̅ numerat.

Cum codice P igitur cognati sunt codices dg 30 F sed ex illo non derivati mendorum illius propriorum causa.

Siglo d signavi codicem Vaticanum graecum 401, saeculo XIII exaratus et post Athanasii operum collectionem continens opera sex Gregorii hoc ordine: De vita Macrinae, De anima et resurrectione, De virginitate, In Psalmorum inscriptiones, De perfectione nec non Oratio catechetica. possessor antiquus vel primus fuit Theodor Princeps patriarchus Antiochiae cuius aetas saeculo XIII testatur.

Siglo g signavi codicem Vaticanum graecum 2225 sectione altera (saec. XIV) foliis 68–219v continens libellos In Psalmorum inscriptiones et Orationem catecheticam.

Siglo 30 signavi codicem Athous Lavra B 116 anno 1330 exaratus. continet opera Gregorii unus et triginta. Oratio catechetica ut pars decima numeratur.

Siglo F signavi codicem Parisinum graecum 1268, saeculo XII exaratus praeterque alia opera libellos sex Gregorii continens quorum primus est Oratio catechetica.

Ratio vero quae inter codices dg 30 F intercedit solis paucis locis apparet. quorum codicum cognatio mendis cum codice P communibus probata est. ampliorem tamen demonstrationem invenies si conspirationem cum classe ω^1 atque familia KPC adiungeris. discedunt enim codices adlati diversis modis ita, ut eorum indolem difficile sit secernere.

Codices dg 30 F cum mendis hyparchetypi ω^1 (vide supra pag. XXXII) consentiunt exceptis his locis:

10,25	30 recte cum ω^2
12,19	30 correxit cum ω^2
15,22	30 recte cum S et ω^2
16,7	g 30 F recte cum BΛΠ
41,17	F recte cum ω^2
42,21	d 30 F recte cum ω^2
46,8	d recte cum ω^2
47,1	30 correxit altera manu cum S et ω^2
47,17	d correxit in margine recte cum S
62,4	30 recte cum ω^2
77,20	d recte cum ω^2, γέγονε 30 F
85,11	30 recte cum BYΛ

Consentiunt autem cum mendis codicum KPC (vide supra pag. XXXV) exceptis his locis:

10,12	30 recte cum S et ω^2
21,9	g (30) F recte cum SBYΛ^c(Π)
33,1	F recte cum SBYΠ
45,22	g 30 F recte cum SBΛΠ
47,11	dg 30 F recte, vide apparatum
70,8	30 recte cum CSΠ, F correxit cum mendo BYΛ
78,7	30 F προσάψασθαι falso
91,7	d 30 F recte cum S et ω^2
94,15	30 recte cum Π
97,16	30 recte cum S et ω^2
100,7	d^{c}g 30 F recte cum SBY

E contra codices dg 30 F non tradunt menda hyparchetypi ω^2 nisi his locis:

16,7	ἕξις ω^1 d: ἐξ ω^2 g 30 F
24,9	ἀποβαλὼν (ω^1) dg 30: ἐπιβαλὼν ω^2 F
31,11	ἐγχεθέντα ω^1 d g: ἐκχεθέντα ΒΠ ἐκχυθέντα YΛF ἐνχυθέντα 30
43,11	γινομένας ω^1 g 30: γενομένας ω^2 d (sed corr) F

69,2 ὁ ω^1 g 30 F: om ω^2 d (sed corr)

Fons igitur codicum dg 30 F intra classem primam collocanda est praesertim ad codicem P apponenda. qui fons non cum classe secunda cognatus tradit nonnulla singulorum eius testium menda qua ratione contaminata dici potest. communem autem fontem probant haec menda:

82,3/4 ... ὃ εἴτε βάπτισμα εἴτε ... εἴτε ... βούλοιτό τις ὀνομάζειν, οὐδὲν πρὸς τὴν ὀνομασίαν διαφερόμεθα, καλῶς ἂν ἔχοι ... διεξελθεῖν: post οὐδὲν add γὰρ dg 30 F; emendatio censenda est.

104,12 τὸ τέκνον: post τὸ add γὰρ P, cum dg 30 F add δὲ emendant lectionem P.

Contaminatio apparet his locis:

71,8 φύσις δὲ κακία: habent κακίας cum SBΛ

98,22 ἀπογεννώντων: αὐτὰ γεννώντων cum S

Soli codices d 30 F conspirant his locis:

42,4 εἶναι om

46,17 φεύγειν ἔδει τὴν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος ὡς οὐδὲν ὑγιὲς περὶ τῆς θείας φύσεως διεξιόντος: pro τῆς θείας φύσεως praebent d 30 F τοῦ θείου δόγματος

68,7 γένοιτο: γένηται

74,23 φασίν: φησιν

Et confer hos locos mendosos:

18,19 ἐν: om d 30 (sed corr)

23,8 ἀξίαν: οὐσίαν d 30 marg

101,13 αὑτὴν: ἑαυτὴν d 30 (in corr)

Codex d non e codice F fluxisse illustratur his mendis propriis:

27,10/1 πνευματικὰς τῶν ψυχῶν: ψυχικὰς F

47,1 ὅταν – γενόμενον: om F

Menda codici d propria multa sunt, ex. gr.

6,9 ἑκάστῳ: om

6,17	μὴ: om
6,21	μὴ ἀμφιβάλλοι: διαμφιβάλλει
7,14	δοίη: δεῖ
8,22	ὑψηλοτέραν: ἡμετέραν
13,17	ἀριθμητὸν: ἀναρίθμητον
16,2	ἀλογίαν: ἀναλογίαν
17,26	ἡ ἀϊδιότης: ἀίδιος
18,7	γεγενῆσθαι: γενέσθαι
19,5	ὀλίγοις: λόγοις
20,24	τὴν φύσιν: τὸν βίον
22,5	λῆξιν: φύσιν
22,16	διὰ πάσης τῆς κτίσεως: om
23,4/5	τῆς νοητής φύσεως κάλλος: τῆς φύσεως κάλλος τῆς νοητῆς
23,8	ἀξίαν: οὐσίαν

Copia codicis d mendorum posita, consensus cum aliis testibus cognationem probare non potest sed aliqua contaminatio ad veritatem accedit, ex. gr.

6,17	λέγοι: λέγει dΛΩ
9,19	post ἐν add τῇ deΛ
12,16	post μετὰ add τοῦ dΥΛΩR
18,14	πάντα ταῦτα: coll dCBΥΩR
50,12	ἀντίρρησις: ἀντίθεσις dB
72,2	βλέποις: βλέπεις de
74,11	ἐψύχωται: ἐμψύχωται dBΥ
101,9	κἂν: καὶ dΠ

quibus exemplis adde hanc lectionem:

32,11	ἡ θεραπεία: κόλασις αἰωνία d 30 Π N^{marg} cΩR

Codex d praebet 52,7 ἢ νοουμένων cum KPC sed manus altera margini adposuit ἢ ἡνωμένων quae lectio in codicibus SeΩR invenitur. in tabellis photographicis rasuras non recognovi.

De codice d est descriptus codex Vaticanus Ottobonianus graecus 106, saeculo XVI exaratus. Omnia exem-

plaris menda propria recipit. nonnulla folia compactione transposita in codice d ad rectum ordinem restituenda sunt hoc modo: 310, 312, 313, 314, 311, 318, 315, 316, 317, 319. scriba codicis Ottoboniani errorem non recognovit nisi bis stellam adponens.

Codicum g 30 F fons communis apparet his locis:

7,13	μιᾶς: μίαν
9,26	ζῇ: ζωὴ (ζῇ 30 in correctura)
10,22	ὅτιπερ: ὅπερ
38,16	ὑπερουρανίων: ἐπουρανίων
54,9	οὐδὲν: οὐδ'
69,4	τι: τὸ
103,20	λελουμένου: λεγομένου

et confer:

16,10	προεκτικὴν: προακτικὴν g (sed corr) 30 F

adiungo menda cum hyparchetypi ω^2 testibus communia, ex. gr.

16,7	ἕξις: ἐξ cum ω^2
22,22	καὶ pr: om cum BΛ
30,23	διάχυσις: διάλυσις cum SBΛΠ

Codex g e codice F non derivatum esse illustratur duobus exemplis:

47,1	ὅταν – γενόμενον: om 30 (sed supplevit altera manu) F
60,19	τὸ – σῶσαι: om 30 (sed supplevit in margine) F

accedit quod codex F et textum proprium et titulum diversum et capita cum titulis praebet quae in codice g non inveniuntur.

Codex g exaratus est diligenter atque diorthota nisi exemplar suum contulit duobus locis exceptis:

7,27	ἰδιότητος: ἀϊδιότητος CdFg (sed corr)
15,8	τὰ: om PdFaΠg (sed sscr)

quas lectiones diorthotam coniecisse puto.

Menda codici g propria talia sunt, qualia in scribendo occurrere solent. itaque consensus cum aliis testibus nihil probat, ex. gr.

8,20/1	καθ' ὁμοιότητα τοῦ παρ' ἡμῖν: fons τῶν (sic Pd) praebuit at auctor codicis g recte numerum singularem suspicatus post ὁμοιότητα coniecit τῷ qui dativus cum K et Λ consentit.
25,6/7	τὴν διανοητικὴν δύναμιν, ἣν εἰς συνεργίαν . . . ἔσχε: om εἰς gB
48,6	συγκρίματος: συγκράματος g 30 ΩR
76,21	τίς γὰρ ἂν ἔτι . . . ἢ διαβάλλοι . . . ἢ ἐπαινοίη . . .: διαβάλοι pro διαβάλλοι gKSY
86,2	διὰ τὸ θεὸν εἶναι: τὸν pro τὸ gSB

De codice g derivati sunt libri quinque:

codex o	=	Athous Vatopedi 9, saeculo XV exaratus;
codex p	=	Vaticanus Barberinianus graecus 423, saeculo XV exaratus;
codex b	=	Vindobonensis Supplementum graecum 10, saeculo XVI exaratus atque sicut p Orationem catecheticam post libellos De anima et resurrectione et De psalmorum inscriptionibus continens;
codex 24	=	Venetus Marcianus graecus II 57, saeculo XVI exaratus atque in parte secunda post De psalmorum inscriptionibus libellum Oratio catechetica continens;
codex 10	=	Oxoniensis Baroccianus 212, anno 1572 partim a Maximo Margunio exaratus et post alia solum opus Gregorii Orationem catecheticam addens.

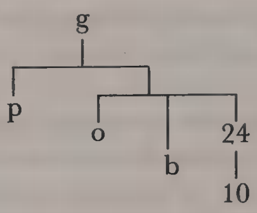

Quae codices recentiores menda codici g propria tradunt. sed discutendum est qua ratione inter se cohaerunt. consentiunt his mendis propriis, ex. gr.

11,10	ante ἐνεργὸν add τὸν
17,11	ὡς . . . ἔχειν: ἔχει pro ἔχειν
28,19	τοῖς βλεφάροις: supra lineam τῶν βλεφαρῶν quod 10 in textu praebet
40,14	συντηρητικὴν: συντηρικὴν (omissio in p)
43,12	οὐκ – ἔχοις: om
45,8	φύσεως: πίστεως
64,9	ἐξαιρεθὲν τοῦ θανάτου: om
95,3	φυλάσσοι τὸ: φυλάσσοιτο τὸ, causa το iterati linea nova in codice g esse videtur
104,19	ὑπερβαίνει ἀνομίας: om

Contuli hos libros ab initio usque ad 23,9 et locos aliunde selectos examinavi nec ex omni parte rationem quae inter eos intercedit dilucere effeci. sed enarrabo argumenta quae inveni.

Duo sunt argumenta quae codicem g fontem horum codicum faciant. tradunt enim et omnes codicis g correcturas et tria scholia marginalia e Basilio sumpta, scilicet

ad 31,26 ex PG 31,213 B 12–C4;
ad 33,7 ex PG 31,273 B 1–2;
ad 66,23 sq ex PG 31,288 A 4–9.

ad quae scholia codex g fontem cum titulo homiliae adposuit, cum codices opb 24 10 scholium secundum sine auctore tituloque praebeant. de codice b scholium pri-

mum tertiumque omittente nullus horum codicum descriptus esse potest.

Deinde observavi codices ob 24 10 non tradere menda codici p propria, ex. gr.

20,10 ἐπιγραφομένη: ἐπιγραφομένου
40,14 γινομένων – τῶν: om
60,19 σῶσαι: σῶμα

Conspirant autem codices ob 24 10, ex. gr.

23,16 καὶ – ὂν: om
24,19/20 οὕτως – ῥοπῆ: om
43,22/3 ἔχρηζε – παρουσίας: om

et conspirant ipsis mendis levioribus, ex. gr.

5,12 οἱ κατὰ Μαρκίωνα: ὁ κατὰ μαρκίονα
6,5 ἐπανορθώσαιτο: ἐπανορθώσειτο (ἐπανορθώσοιτο gp)
12,4/5 ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης: ὑπὲρ τῆς ἐπικειμένης
17,14 τι: τινι
17,26 ἤ: om
30,11 τῆς ἀλόγου φύσεως: τοῖς ἀλόγοις φύσεως

Codices b 24 10 non e codice o ortos esse probatur eius mendis propriis, ex. gr.

10,16 πάντως – δὲ: om
8,6 πάσης: πάση
10,2 δὲ: δὴ
12,1 ὅλως: ὅλον

Demum codices 24 et 10 non e codice b fluxisse probatur eius mendis propriis, ex. gr.

23,22 οὐ – πήρωσιν: om
24,15/6 τὸ ἀνενέργητον – ἔχειν: om

Codicem 10 e codice 24 descriptum esse mihi videtur. aliquae notae in iis consentiunt, ex. gr.

39,14 οἷου: οἶ οὐ pob 24 10, οἷου ἴσως marg 24 10

39,21	ἀνακράσεως: ἀναστάσεως 24 10, marg γρ ἀνακράσεως

in codice 10 emendationes inveniuntur, ex.gr.

41,15	συναπαρτίζεται: συναρπατίζεται ob 24 10 (marg ἴσως συναρπαθήσεται)

Codices F et 30 artioribus vinculis coniuncti sunt sed neuter ex altero derivatus apparet et inscriptione diversa et capitibus cum titulis in F nec tamen in 30 et mendis utriusque propriis. fontem ergo communem habent. qui fons saepius cum testibus alterae classis (ω^2) conspirat. an contaminatio est? ac primum opus erit ipsa menda horum codicum propria recensere. neglegentia orta sunt ex. gr.

7,7	τε: om
24,14/5	τὸ – 54 βιοτεύειν: om (homoioteleuton), suppl marg 30
27,2/3	καὶ τὰ τοιαῦτα: om
47,1	ὅταν – γενόμενον: om (homoioteleuton), suppl 30 man alt
57,25	ἡμᾶς: om
60,19	τὸ – σῶσαι: om, suppl marg man alt 30
72,3	ἐκεῖνα: εἶναι iteravit F, om 30
77,13	καθυβρισθῆναι: καθαρισθῆναι
86,13	συνδιασωθῇ: συνδιασπασθῇ
91,20	προσήχθη: προσῆλθε

haud consulto mutabant aliquot lectiones, ex. gr.

10,15	ὅτιπερ: ὅπερ
15,20	ἀπρεπῆ: ἀπρεπὲς falso ἀπίθανον genus neutrum intelligens
21,10	φερόμενον: φερομένης falso ad διαιρέσεως ταύτης respiciens
27,10/1	πνευματικὰς τῶν ψυχῶν: in corr 30, ψυχικὰς F
34,6/7	πρὸς τὸ πονηρὸν: πονηρᾶς ita ut legit τῆς πονηρᾶς ὁρμῆς
35,26	ἰδέαν κακῶν: coll

39,22	συνιδεῖν: ἰδεῖν
44,11	παριὼν: παρὼν
75,4	κλήσεως: πίστεως

dubito ergo quin contaminatio codicum 30 et F cum alterae classis testibus probetur his exemplis:

20,24	σοι: om cum Y
24,9	ἀποβαλὼν: ἐπιβαλὼν cum ω²; similiter 28,19
28,19	περιλάμποντος: ἐπιλάμποντος cum ΒΩR
35,11	αὐτοδύναμις: αὐτοδύναμος cum R
36,16	μανθάνοντες: μανθάνομεν 30 (sed corr) F cum Y
61,9	ἀκόλουθον: ἀκολουθίαν cum ΩR
73,20	ἔφθασε μέτρον: coll cum B
79,4	ἐν τῷ εὐαγγελίῳ: om cum B (suppl marg man alt 30)

nec non hac omissione

55,13/4	καὶ – θεωρουμένης: om cum Π (sed corr marg) cX (suppl marg 30) i.e. homoioteleuton

menda utrique propria excludunt unum ex altero derivatum esse. codicis F menda propria sunt haec, ex. gr.

5,4	προσαγομένου: προσαγόμενος
11,1	ἐστι λόγος: coll
13,5	ὑπονοοῖτο: ἐννοοῖτο
15,14	ἔσχον: ἔχουσιν
15,15	πνεῦμα: πνεύματι
23,13	ἀντιδιαιρεῖσθαι: ἀντιδιαστέλεσθαι
30,9	πᾶν: om
32,19	καὶ: τῶν
38,23	ἐπὶ: ὑπὸ
65,15	ἐπιβουλευθέντα: ἐπιβουλεύοντα
72,14	μάχεται: δέχεται
85,5	ἐνεργούμενον: εὐεργετούμενον

codicis 30 menda propria sunt haec, ex. gr.

5,8	μὲν ὁρῶντας: ἐνορῶντας
9,11	τὸν: om
10,9	τις: τῆς
11,20	ἐν ἑαυτῷ: περὶ αὐτὸν
14,3	παραδεχομένην: παρεχομένην
18,7	κατὰ τὴν: κατ'
23,4	νοητῆς: om

nec codex 30 ullum progeniem habet.

At illustrabor consensum codicis 30 cum aliis libris, ex. gr.

8,12	τοὺς: om cum ΩR
16,8	τε: om cum a
17,12	φυσικῶς: φυσικῆς cum ΠcXΩR
26,6	ἀντεισέρχεται: ἐπεισέρχεται cum aSeY NᶜΩR
28,20	ὅρασιν: πήρωσιν cum Y
39,12	ζητεῖν coll ante πρὸ cum YΛΩR
49,23	ἡμῶν: ἡμῖν cum e
66,19	ἔγγονον: ἔκγονον cum SeBΛR

etiam consensum codicis F cum alterae classis testibus illustrabor paucis exemplis:

24,9	ἀποβαλὼν: ἐπιβαλὼν cum ω^2; similiter 28,19
32,2	ἡ: om cum ΠᶜΛR
53,6	post προκείμενον add ἡμῖν cum ΩR
60,22	coll δι' ἐπινοίας post ποιῆσαι cum Π
95,7	σχηματίζειν: σχηματίζει cum SΠ
103,13	add ἡ ante διάνοια cum Λ

itaque contaminatio vix probari sed non excludi potest. adiungam codicis F correcturas quae lectiones in aliis testibus inveniuntur. ac nescio an hausae sint ab alio exemplari.

17,20	τῷ: τὸ F cum Λ, sed corr
20,12	τοῦ: om F sed corr
21,21	φυσικῆς: φυτικῆς F sed marg γρ καὶ φυσικῆς

22,3	τὸ: om F cum ZΩ, sed corr
43,23	ἐπεζήτει: ἐπεζήτη cum B, sed corr
51,2	τὸν: om cum SY, sed corr
70,8	μὲν: om in correctura cum BYΛ
80,20	ἐντιθεὶς: ἐντηθεὶς cum Y, sed corr
84,8	κατόπιν: κατόπην cum BY, sed corr
98,24	ἐν τούτῳ: ἐν τοῦτο cum Y, sed corr

certe vero auctor codicis F non suo ingenio Orationem catecheticam in capita cum titulis divisit sed aliunde recepit vel ipse vel potius auctor exemplaris sui. codices KPC capita cum titulis non praebent neque codex a, solo codice S et eius apographon Z talia tradente. qualem in capita divisionem indicat codex F inscriptione:

λόγος κατηχητικὸς ὁ μέγας ἐν κεφαλαίοις Μ.

cuius capita titulique codici (S) Z fere congruunt et insuper partim codici B partim codici Π contra B (vide infra pag. CXXIII). sed duo glossae (in 38,23 et 58,6/7) solo in codice (S) Z reperiuntur. igitur haec omnia ex teste aliquo classis secundae ut opinor, adaptata sunt.

Dependunt de codice F libri recentiores novem:

codex 11	=	codex Parisinus graecus 587, saeculo XVI exaratus;
codex 13	=	codex Parisinus graecus 592, saeculo XVI exaratus;
codex 2	=	codex Bellunensis Lollianus 8, saeculo XVI exaratus;
codex h	=	codex Neapolitanus II AA 20, saeculo XVI exaratus;
codex 1	=	codex Vaticanus graecus 2129, saeculo XVI exaratus;
codex 7	=	codex Monacensis graecus 84, saeculo XVI exaratus;
codex 17	=	codex Vaticanus graecus 1248, saeculo XVI exaratus;
codex 5	=	codex Matritensis 4857, anno 1562 exaratus;

codex 27 = codex Hamburgensis theol. 1517, saeculo XVI exaratus.

quae codices in duos greges segreguntur, in alterum codices 11 et 13 et in alterum ceteri. utrumque gregem e codice F derivatum esse probatur eorum consensu, ex. gr.

7,7	τε: om
8,21	τοῦ: τὸν
10,6	ὑπολήψεώς ἐστι: coll
10,15	ὅτιπερ: ὅπερ
12,17	εἶναι: om (27 recte)

codicis 2 tantum collationes usque ad 16,2 praesto habeo omnia codicis F menda exhibentes. itaque adiungam pauca exempla mendorum codici F propriorum quae ceteri libri receperunt:

21,10	φερόμενον: φερομένης
30,9	πᾶν: om
60,19	τὸ – σῶσαι: om (27 recte)
73,11	καταφθαρέντων: om (27 recte)

Iam de librorum recentiorum mutua ratione videamus. via fere recta, ut videtur, codices 11 et 2 de codice F descripti sunt. at codex 11 nonnullos locos mendosos consulto corrigere temptavit.

Inscriptionem receperunt codices 11 et 2 e codice F:

τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης λόγος κατηχητικὸς ὁ μέγας ἐν κεφαλαίοις μ̄.

sic et habet codex 13 fine addens: διηρημένος.

codicem 11 de codice F descriptum esse comprobatur linea integra omissa. praebet codex F:

34,16/8 . . . πρὸς τὴν ἐ
ξάρχῆς . . . . τὸ δὲ διὰ τὰς
σωματικὰς . . .

et scripsit codex 11: πρὸς τὴν ἐ σωματικὰς. quam lectionem codex 13 corrigere temptavit: πρὸς τὰς σωματικὰς.

Menda codicibus 11 et 13 communia sunt ex. gr.

15,3/4 καὶ – ῥήματι: om 11 13
69,20/1 κάτω – τὸ alt: om 11 13
75,17 ἐλευθερίᾳ – 18 τῇ: om 11 13

re vera codex 13 de codice 11 descriptus esse apparet his exemplis:

66,20/1 τῇ καθάρσει: τῇναθάρσει 11, τῇ ἀφθαρσίᾳ 13
79,11 τῷ τρόπῳ: τὸ ἔτρόπω 11, τῷ ἀνθρώπῳ 13
87,3 ἔργον ἄγοντας: ἔργοντας 11, ἔργον et spatium 13

Omissione 15,3/4 supra laudata probatur codicem 2 non de codice 11 derivatum esse. e contra codex 11 non de codice 2 dependit, ex. gr.

7,1 τῇ: om 2
11,23 εἴτε σοφίαν: om 2

Codices hl 7 17 5 27 ex fonte communi ortos esse probatur eorum mendis propriis, ex. gr.

18,13 ζωῆς: om
20,7 ἀντηλλάξατο: ἀντιλάξατο (27 ante correcturam)
23,8/9 δ' ὅπως: δέ πως
27,19 ὁριζόμενοι: γνωριζόμενοι
73,18 πολυτρόπως: πολυτρό (27 recte)
46,14 post ἐστίν spatium sed nihil deest (non 27)

insuper hi libri, excepto codice 27, ad 91,19 eodem signo in marginem indicant. atque omnes eandem inscriptionem ferunt:

τοῦ ἐν ἁγίοις καὶ διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας γρηγορίου ἐπισκόπου νύσσης λόγος κατηχητικὸς ὁ μέγας, ἐν κεφαλαίοις τεσσαράκοντα διῃρημένος.

nec non solis in his libris, excepto 27, glossa ad 96,21/2 περὶ τῆς καθιερώσεως τοῦ θείου ἄρτου adponitur.

Nonnulla menda codicibus hl 7 17 5 27 propria cum codice Λ conspirant atque ex illo vel potius ex aliquo illius progenie, ut videtur, hausa sunt, ex. gr.

23,11 ἐπεξιέναι: διεξιέναι
24,9 τὰς ὄψεις ἀποβαλὼν: ἐπιβαλὼν τὰς ὄψεις
25,5 βρίσας: βαρήσας καὶ κατανεύσας
25,11 γενέσθαι πείσας: coll

Sunt quaedam codicis F menda quae codices hl 7 17 5 27 nec tamen codices 11 et 13 receperunt. num de gemello codicis F descripti sunt? ego malo apographon codicis F intermitti correctiones introducens. praebam aliqua exempla indicantia codicis F gemellum:

20,22 σοι: om F 11 13 sed habent recte hl (sscr) 7 17 5 27
21,1 δὲ: om F 11 13 sed habent recte hl 7 17 5 27
24,14/5 τὸ alt – βιοτεύειν: om F 11 13 sed habent hl 7 17 5 27
41,5 τούτων καὶ: om F 11 13 sed habent hl 7 17 5 27

E contra correcturae in fonte codicum hl 7 17 5 27 communi indicantur his exemplis:

25,10 περιέρχεται: adscripserunt in margine διέρχεται hl. codex 7 signo in marginem refert sed verbum non praebet.
34,6/7 πρὸς τὸ πονηρὸν: πονηρᾶς F et recentiores at recentiores in margine adscripserunt recte τῆς πρὸς τὸ πονηρὸν ὁρμῆς εἶναι
24,13 μετ' αὐτὴν: marg μεθ' ἑαυτὴν (= Λ) hl, μεθ' ἑαυτὴν in textu 17 5

Codex h a ceteris huius gregis membris disiungi potest his lectionibus, ex. gr.

19,11 παρὰ recte F 11 13 h: περὶ l 7 17 5 27
20,19 καθ' ἑαυτὴν recte F 11 13 h: καθ' ἑαυτὸ (= Λ) l 7 17 5 27

19,3 περὶ τοῦ ἀνθρώπου λόγον h recte cum ΣΒΛΠ: coll F et recc (corr 27)

nec exemplar ceterorum librorum recentiorum fuisse probatur hoc exemplo:

21,21/2 φυσικῆς – τῆς: om h

vel compluribus capitibus omissis.

Artiore vinculo codices 1 7 27 cohaerent, ex. gr.

34,10 ad τῇ γνωστικῇ: marg τῇ προορατικῇ (= Λ)

33,13 συμπαθείας: sscr ἐμ (= d) 1 7, ἐμπαθείας (marg συμπαθείας) 27

An codex 17 de codicum 1 et 17 exemplari vel de alterutro descriptus sit, nescio meis collationibus non sufficientibus. praebam vero quaedam exempla rationem qua congruunt illustrantia:

23,5 συγκεκραμένον: συγκεκρυμένον 7 17 27

53,23 δυνατοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ: ἀγαθοῦ τε καὶ et spatium hl 7 17, adscribunt marg ἀγαθοῦ 1 17 (27 recte)

codices 7 atque 27 aliquas habent lectiones margini adpositas neque in codice l neque in 17 traditas, ex. gr.

27,1 ᾧ: οὗ sed marg γρ ᾧ

27,8 εἶναι τὸ: εἶ τὸ hl 7 (marg ἴσως εἶναι) 17 5 (marg γρ εἶναι) 27

nec ullas quidem inveni errores codicem l de codice 7 vel alterum de altero derivatum esse probantes. itaque codex 17 de codicum l et 7 exemplari dependet. codex 17 solos capitum numeros neque titulos in codicibus l et 7 traditos recepit. sufficiat ad codicis 17 originem demonstrandam unum exemplum:

25,3 πρὸς: εἰς hl 7, sed sscr πρὸς 1 7 unde εἰς πρὸς 17 5 (27 recte)

E codice 17 descriptum esse codicem 5 probatur his exemplis:

85,15 συμμαχία: σημασία hl 7 17 (marg ἴσ συμμαχία) unde ἴσον συμμαχία 5 in

textu (27 recte sed sscr σ et adscr συμμαχία marg)

99,11 παγίαν: πελαγίαν hl 7 17 (marg ἴσ παγίαν) unde ἴσος πενίαν 5 in textu i.e. legit γ ut ν et pessumdavit (27 recte sed marg πελαγίαν)

eandem quoque conclusionem poscit finis mutata. tum in codice 17 Oratio catechetica folio 40v explicit ornamento distinctus atque pagina sequente excerptum (105,18 ὁ Χριστὸς – 41 παραποδίζωνται) ex Theodori Rhaitheni Praeparatione (vide infra pag. CXXII) additur simili ornamento explicens, cum codex 5 hoc excerptum addiderit sine aliqua separatione distinctum.

Codicem 27 cum codicibus 1 7 17 5 coniungo ratione in exemplis iam laudatis apparente. adponam autem pauca exempla:

30,18 φύσει: om 7 27

31,5/6 τῆς . . . διαμαρτίας: ταῖς . . . διαμαρτίαις 1 7 27

31,9 πηλοῦ: πειλοῦ 7 (sed corr) 27 πυλοῦ 17 5

44,17 ἀντιθέσεων: ἀντιθέτων hl 7 17 5 27

ratio vero quae inter codices 7 et 27 intercedit talis est, ut codex 7 eius exemplar haberi possit. ego tamen argumentum firmissimum non inveni. codex 27 enim codice 6 (= Monac. gr. 23) utebatur, quod his mendis utrumque communiis apparet:

13,14/5 κατὰ τὴν θεογνωσίαν: κατ' αὐτὸν θεογνωσίας

14,15 γενήσεται: γεννήσεται

15,16 λόγον: om sed sscr man alt 27

17,11 γὰρ: om sed corr supra lineam 27

38,24 περιδεδραγμένον: περιδεδραμένον

56,18/9 τὸ . . . εἴδωλον: τῷ . . . εἰδώλῳ

61,15 οὐδὲν ἐν: οὐδ' ἂν ἐν

71,22 συνέχει: ἔχει

73,12 τῆς Σοδομιτικῆς: τὰ γόμορρα λέγει τῆς σωματικῆς
74,11/2 οὐραῖον – κινήσεως: om

codex 27 multas correcturas in margine adnotat, cum manu prima tum saepius manu altera, quae fere omnes vel e codice 7 vel e codice 6 hausi videntur.

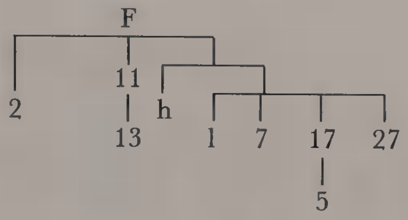

De codice C

Codicem Cantabrigiensem Trinity College B. 9. 1, saeculo XI exaratum, familiae KP reddo. bibliothecarius quidam saeculi XVI folio 1 notat eum ex Athoi monasterio Pantocratoro provenisse. quem codicem C cognatum esse cum codicibus KP ex indice pag. XXXV apparet nec de utroque descriptum sed ex eodem fonte fluxisse. codex C binis columnis exaratus speciem exemplaris servabat. correcturae in textu manus alterae, fortasse recentioris, sunt. vitia quae exhibet auctorem non stupidum demonstrant magis pulchritudinem quam exactitudinem observantem. folio 138r tribus lineis columnam excedit, cum quarta linea ad columnam definitam rediat.

Omissiones propriae neglegentia ortae videntur, ex. gr.

7,23 ἂν: om
8,4 ἢ alt: om
12,11/2 τοῦ λόγου: om
17,26 θείαν: om

perraro verba transponebat, ex. gr.

49,2 τινὶ coll post λόγῳ

et nonnumquam verba mutabat, ex. gr.

6,21 πλῆθος: πληθὺν

33,7 τέμνεται: περιτέμνεται

82,19 σωματικῶς: μυστικῶς

98,12 πόνοις: λόγοις

Consensus ergo aliqui cum aliis libris nihil probat, ex. gr.

37,11 καταλαμβάνεται: παραλαμβάνεται CΠ (sed corr man alt)

54,16 πάντως coll post δεῖ CY

65,3 ἀντιδιδόντα: ἀποδιδόντα CY

91,10 μυήσεως: μιμήσεως CY

93,21 ἐξομοιοῖ CBYΠ: falso συνεξομοιοῖ KPSΛ

De codice a

Codex a = Atheniensis Benaki 10, saeculo XII exaratus.

De codicis a textu indoleque difficillime est diuidicatu. tamen ad classem primam reddere malui. confer indicem pag. XXXII ex quo vincula firmiora colligam:

10,1 ὁ: ὡς

10,5 post πόρρω add πάντως

42,14 οὕτως: ἐκ παρθένου

45,8 δοξαζόντων: δογματιζόντων

47,17 ἢ ἡνωμένων: ἢ νοουμένων

98,22 ἀπογεννώντων: αὐτὸ γεννώντων

Nec ex ullo teste hyparchetypi ω^1 descriptus est menda illorum propria non tradens neque ulla menda illis communia sed his locis rectam lectionem cum codice S atque plerumque cum tota classe secunda (ω^2) praebet. concludo ergo codicem a nec non S de hyparchetypo ω^1 dependere et de exemplaribus vestutioribus vel certe purioribus quam fonte codicibus KPC communi fluxisse. contra enim codices KPC rectam lectionem exhibent his locis:

7,23 recte aSBΠ (YΛ)
10,12 recte aSω^2
21,9 recte aSω^2
32,19 recte aSω^2
33,1 recte aSω^2
45,22 recte aSBΛΠ
47,11 recte aSω^2
50,23 recte aSω^2
61,7 recte aSω^2
68,3 recte aSω^2
70,8 recte aSΠ
78,7 recte aSω^2
83,7 recte aSBΛΠ
83,11 recte aSω^2
91,7 recte aSω^2
94,15 ἑκάστῳ Π: ἑκάστου KPC, add ἐν ante ἑκάστῳ aSYΛ
97,16 recte aSB (Y) ΛΠ
98,12 recte aSω^2
100,7 ἐγγεννηθῆναι: ἐγγενηθῆναι KPCΛ^{c}Π γεννηθῆναι a
101,5 recte aSω^2

cum ex rectis lectionibus in cognationem non concludendum sit neque hae lectiones coniecturae esse possint, codex a nec non codex S de hyparchetypo ω^1 derivati sunt prius quam fons codicibus KPC communis depravatus fuerat. excludo ergo codices a et S quemvis testem hyparchetypi ω^2 contulisse. consensus enim cum mendis hyparchetypi ω^2 non sufficit codices a et S cum hyparchetypo ω^2 coniungere. sunt autem haec menda:

5,4 τῇ ἀκοῇ: τὴν ἀκοὴν ω^{2}aS
40,3 πῶς: ὅπως ω^{2}aS
69,2 ὁ: om ω^{2}aS
70,9 εὔληπτον: εὔληπτος ω^{2}aS
83,1 τοῦ: om ω^{2}aS

etiamsi hi quinque consensus non lapsus calami essent,

lectiones quas ut rectas accepi variae lectiones non sunt. num coniecturae bonae? obstat quin hyparchetypi ω^2 menda manifesta lectionesque variae desint in codicibus a et S, ex. gr.

6,22	θεῶν: θεοτήτων
13,19	διώρισται: μεμέρισται
16,7	ἕξις: ἐξ
16,10	προεκτικὴν: ὀρεκτικὴν
41,1	ἐπιστατεῖν: ἐπιβατεύειν

Priusquam ad menda quae codici a cum singulis classis secundae (ω^2) testibus communia sunt specto, menda codici a propria recensenda sunt. nam, textu codici a proprio diudicato, receptio a casu secerni potest.

Codex a vix vitia orthographica exhibet. sunt correcturae in textu recta restituentes. sed, ni fallor, scriba non alium exemplar contulit. nam ad duos locos adnotat aliquae desiderari, tamen ea non supplevit quamquam illa in omnibus testibus traduntur. scripsit 14,11 ἔστι γὰρ θερ et deinde insistit, erasit θερ, adnotat in margine aliquam lacunam pergitque: fort θεραπεία. libri omnes praebent: ἔστι γὰρ ὥσπερ (ad τις Λ) θεραπεία.

89,13/4	τῷ – ἐργαζόμενος: om a adscribens in margine λειπ(όμενα).

Nullas verborum transpositiones inveni nisi

20,23/4	καὶ ἄνετόν σοι: coll σοι ante καὶ a falso ad sententiam praecedentem adaptans.

nonnumquam lectione verborum erravit, ex. gr.

12,11	ἐκφωήσεως: ἐκφύσεως
37,11	λελογισμένων: λεγομένων
86,19	μίμησις: κίνησις

vel scripturam continuam falso dissolvit, ex. gr.

56,8	μένειν: μὲν εἶναι

Demum ad consensus cum singulis testibus hyparchetypi ω^2 spectans eas lectiones quibus conspirant ad quosvam scribas minus eruditos libris unciali scriptura exaratis usos remitto, ex. gr.

28,14 γέρας: πέρας aY
19,11 ἀλγεινῶς εἶναι: ἀλγεῖν ὡς οἶμαι a per coniecturam, cf ἀλγεῖν ὡς εἶναι Π
55,5 διῃρημένων: διειρημένων aΠ, simplificavit in εἰρημένων ΥΛ sed correxit per coniecturam in συντεταγμένων B
56,16 ἀπιδοῦσαν: ἀπειλοῦσαν aΠ

Postremo rationem quae inter codices a et S intercidit dilucere mihi opus est. mendis eis communibus nihil effeci, inventis solis his:

44,22 ἀντικαθέστηκεν: ἀνθέστηκεν aS
73,15/6 ἢ coll post Ἡρώδου aSX
94,13 ἓν ἐκεῖνο: ἐν ἐκείνῳ aSN (sed corr supra lineam)

et praeter consensus codicum a et S cum classe secunda supra pag. LXVII laudatos nihil repperi nisi

26,6 ἐπεισέρχεται aSYΩRN^c
34,25 καλοῦ KCaS
74,14 τῷ βίῳ a (in corr) SΛ
92,19 καθαρισθεὶς aSΛ
94,15 ἐν add ante ἑκάστῳ aSYΛ
101,6 τὸ aSBΛ

De codice S et eius apographis

Codex S = Vaticanus graecus 1907, saeculo XII vel XIII exaratus;
codex Z = Vaticanus graecus 1433, saeculo XIII exaratus;
codex e = Athous Vatopediou 132, saeculo XIV exaratus.

Codex S amplissima collectio operum Gregorii est qua ratione plerique editores eum recensebant. Wernerus Jaeger codicem S ad codicem quemdam Arsenii de quo codex Leidensis Gronovianus 12 descriptus est ad-

propinquabat (vide GNO VIII 1, pag. 14 et 97). Leidense tamen Orationem catecheticam non continente, eius observatio hic nihil valet. immo codex S ex variis fontibus hausivit (vide Jaeger, GNO VIII 1 pag. 7 et 158; Lendle, Encomium in Sanctum Stephanum Protomartyrem, 1968, pag. 188 nota 3). quod ad Orationem catecheticam adtinet, codex S est recensio docta, ita ut lectiones proprias diffidisses. Hermannus Langerbeck de textu dicit: "cum S nonnusquam sive per errorem sive per coniecturam lectionem traditam mutavisse tum omnes has lectiones proprias, quamvis hic illic sagaces, falsas esse" (GNO VI pag. XXI).

Sed textum Orationis catecheticae, ut tertium opus numeratum, consideremus. ego codicem S cum classe prima coniunxi vinculorum causa quae index hyparchetypi ω^1 fert (vide pag. XXXII). tamen disquisitione subtiliore opus erit, cum in illo indice inclusi lectiones quas codex S non tradit. sunt haec:

12,22	προφερόμενον Sω^2: προφαινόμενον KPCa
87,16	τι Sω^2: om KPCa
15,22	προσαξόμεθα Sω^2: προσαξώμεθα KPCa
47,1	γενόμενον Sω^2: γινόμενον KPCa

Primum menda codici S propria secernam. scriba minime peccavit sed diligentissime suum exemplar descripsit. nec ullas correcturas inveni. lapsus scribae sunt ex. gr.

17,7	τε: om
30,13	εἰς: om
33,10	ἰατροῦ: om
56,22	καλῷ: καλὸν (sed corr Z)
84,1	εἰ: ἢ (sed corr Z)
92,6	εἴδους: om
93,3	τοὺς σῳζομένους: τοῦ σωζομένου (sed corr Z)

lectiones vero propriae plerumque coniecturae esse videntur, ex. gr.

16,10 προεκτικὴν: πρακτικὴν mutans verbum rarum
20,4 ἀδέσποτον: αὐτοδέσποτον adaptans ad αὐτοκρατές antecedens
32,7 κἀκείνης: κἀκείνη falso ad ἐμφυείσας respiciens
57,14/5 post χρημάτων add χάριν mutans iudicio, cum ignoret constructionem ἀποδόμενοί τινός τι
84,3 εἰ: ἢ S, vitio tradito mutans in accusativum (παρουσίαν) cum infinitivo (μετασκευάζειν)
87,15 ἡμῶν: om, vitio tradito supplevit ἡμετέρας
16,19 ἕν ἐστι τὸ: ἔνεστι τῷ, falsam dissolutionem scripturae continuae recipit et emendavit

Deinde codicis S lectiones cum hyparchetypo ω^2 vel singulis eius testibus communes examinabo. sunt quidem lectiones falsae, ut puto, quae memoriam laboris virorum eruditorum saeculi IX vel X vetustiorem revocant. quales lectiones vel non conspicuae vel casu hic et illic ortae sunt neque proprietates hyparchetypi ω^2 maxima in parte designant. profero explicoque exempla quae contaminationem indicare videntur:

26,6 ἐπεισέρχεται aSY et ΩRN^c.

in scriptura unciali utrumque verbum alteri adpropinquat et quivis scriba errare potuisset. vel lectio a me reprobata variatio Gregorii est, cum lectio a me accepta stilo sententiae adaptata sit. verborum enim compositio est: ἧς (scil εὐλογίας) ἐπιλειπούσης ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀντικείμενον ἀντεισέρχεται. ἀντίκειται δὲ . . . verbo ἀντεισέρχω saepe utitur Gregorius. momentum mihi facit ἀντι . . . tris iteratum.

39,24 δ' ὅπως: δὲ ὅπως SBΩR δὲ πῶς Λ
40,3 πῶς: ὅπως aSω²

locus secundus ex loco primo velut iteratio explicari potest. igitur non est mendum coniungens, ut dicitur, neque contaminationem probat, cum primus locus ipse non coniungat libros.

46,21 συνεισιούσης: συνιούσης SBΩR συνειούσης Π (sed corr)

codex Π demonstrat quo modo error ortus sit. hic igitur locus de cognatione nihil probat.

53,8 ἐπὶ κεφαλαίων: ἐπὶ κεφαλαίω SΩR
62,15 ἐπὶ κεφαλαίων: ἐπὶ κεφαλαίω Sω²

permutatio per se facillime oriri potuit. codex S sibi constans apparet.

69,1/2 οὐδὲ ὁ: ὁ om aSω²

omissio vocis ὁ mendosa est, τὸ κακόν praecedente. per se autem hoc mendum non coniungit libros.

70,9 εὔληπτον: εὔληπτος aSω²

fortasse error explicari potest ita, ut scriba quivis subiectum sententiae obliviscerit vel per errorem ad ὁ ἀληθὴς λόγος spectans vel ad δύναμις (70,4/5 et 70,11/3) referens. re vera autem subiectum sententiae est τὸ θεῖον atque iteratum per αὐτό.

83,1 τοῦ: om aSω²

omissio vel eliminatio vocis τοῦ sequitur omissionem antecedentem vocis περί. ego restituo textum sic: ἀντερωτήσωμεν γὰρ περὶ (K, om cett) τοῦ τρόπου . . . τοῦ πᾶσιν ὄντος προδήλου, πῶς . . . τοῦ secundum non intelligendum est nisi περί praecedit. itaque Srawley περί reprobans recte τοῦ secundum eliminavit. at codices KPC τοῦ secundum praebentes vocem περί ponunt a solo codice K servatum.

Quamvis nescio cur consentiant

5,4 τῇ ἀκοῇ: τὴν ἀκοήν aSω²,

non postulat ullam explicationem

37,17 ἂν: om Sω².

Omnes codici S (a) et hyparchetypo ω^2 communes lectiones enumeravi, nec tamen certam rationem cognationis inveni. sed codex S cum singulis testibus hyparchetypi ω^2 consentit, praesertim

12,4 ἀναγωγικῶς: ἀναλογικῶς SBΛΠ

hic lectiones ipsas distinctas sola una littera quae similis est vel in scriptura unciali vel minusculi scriba quidem confundere potest eligens id quod intelligebat. neglegentiae autem in legendo attribuenda sunt haec exempla:

30,23 διάχυσις: διάλυσις SBΛΠ
70,16 ἓν πρέπον: ἐμπρέπον SΛΠ
80,23 δὲ: τε SΠ
90,17 ἀρχικώτερα: ἀρχηγικώτερα SBΛΠ
95,26 ἓν ἐκεῖνο: ἐν ἐκείνῳ SΛ sed cf 93,42 ἐν ἐκείνῳ falso a SN
104,3 τετραπλασίονα· ἅ: τετραπλασίον· ἅ SBΩR

econtra nec casu mihi videntur consentiri has lectiones, cum similiter falsum intellectum ponant, ex. gr.

37,16 ἀληθῶς: ἀληθὲς SBΛ
49,1 οὕτω: οὗτος SBΛΠ
56,14 παρατραπέντας: παρατραπέντος SBΩR falso ad αὐτοῦ respicientes
63,19 εὐλόγου: λόγου SY
71,8 κακία: κακίας SBΛ
86,9 διδαχὴν: διαδοχὴν SB (sed sscr διδαχὴν man alt)
90,3 ὁ ... ἔχων: τῷ ... ἔχοντι SB^c (ἐπέχοντι)

Codex S titulos qui integriter in suo apographo Z apparent cognatos codici F praebet sed, ut videtur, sine numeris capitum. ego denique dubito quin codex S contaminatus habeatur, sed alius aliter diiudicetur licet. materiam satis attuli.

Apographon codicis S extat
codex Z = Vaticanus graecus 1433 saeculi XIII.

novis exemplis rationem dare non est mihi opus, cum rem fusius statuerint Wernerus Jaeger (vide GNO VIII 1 pag. 7) et ceteri editores. usus sum hoc apographo ubi una vel complures litterae codicis S evanuerunt. codex Z alia manu eiusdem aetatis correctus est. suspicari potest in correcturis alio libro usum esse nisi lectionem codicis S restituit, sed ego dubito. nec enim inveni ullam errorem alio libro traditum recipisse. nonne diorthota fuit vir doctus? ceterum admoneo diorthotam nullam omissionem plerumque unae codicis S lineae congruentem animadvertisse quod vetat eum diligenter alium librum contulisse nec codicem S quidem.

E codice Z fluxit
codex e = Athous Vatopediou 132, saeculo XIV exaratus.
tamen praeter codicem Z etiam codex Λ (Q) collatus est ita, ut codex e compositus ex codice Z et Λ (Q) sit. cum codex e pulcherrime eleganterque exaratus sit, contaminatio in eius exemplari occurrit. facile contaminatio probatur, ex. gr.

58,14 ὡς – 16 διαμειβόμενος: om Ze (= una linea in S).

duo omissiones codicibus Z et e communes homoioteleta, ut dicitur, sunt quae per se parvi momenti sunt:

36,10 ἡ τοῦ ἀπολωλότος ἀνάκλησις: om Ze
48,9 εἰς – 23 καὶ: om Ze (= una linea in S).

In codice Z folium 56rv (= 99,2 τὴν – 103,4 πρὸς) deest. hic praebet codex e menda codici Λ (Q) propria, si menda codici e propria detraheris. quae igitur pars ex codice Λ (Q) sumpta est.

Contaminatio utrumque fontium mendis et codicibus Ze et codicibus Λ (Q) e propriis apparet, ex. gr.

7,4 ἐνθεωρουμένων: ἐνθεωμένων Z (sed corr marg) e (corr supra lineam)

64,11	τῷ θνητῷ: τῶν θνητῶν SZ τῶ τῶν θνητῶν Z^{c}e
82,20	θείας: om Ze
91,21	μυστικὸν: μυστικῶς Ze
94,3	ἀναλαβόντι SZ cett: ἀνα expunxit Z, λαβόντι e

menda codicibus SZ propria in codice e inveniuntur, ex. gr.

8,7	συνυφαιρεῖται: συναφαιρεῖται
18,15	περὶ: εἰς
18,22	ante ὠκύμορον add νῦν δὲ
20,4	ἀδέσποτον: αὐτοδέσποτον
29,20	νῦν: om
32,7	κἀκείνης: κἀκείνη
45,9	αὐτοσοφίαν: αὐτῶ σοφίαν
57,14/5	post χρημάτων add χάριν
59,6	θαυματουργίαν: θαυματοποιίαν
79,21	ὁ: om
79,22	ἐστί: ἔστη
88,3	ὑπόγειος: ὑπόγεως

rursus menda codici Λ propria in codice e inveniuntur, ex. gr.

11,11	διαφέρειν: διαφθείρειν
25,11	πείσας γενέσθαι: coll
26,11	τοῦ: om
43,7	λύθρῳ: εὐτελεῖ ἐλύτρω
78,10/1	ὁ θεοδόχος ἄνθρωπος ἦν ὁ . . . συνεπαρθεὶς: ἡ θεοδόχος σὰρξ ἦν ἡ . . . συνεπαρθεῖσα

demum adferam mendorum codici e propriorum pauca exempla:

37,12	μόνον τῶν coll ante κατὰ φύσιν
39,3	μόνον coll post εἰκόνι
40,7	θεὸν: om
42,2	κηρυσσόμενον: ἀνακηρυττόμενον

Titulus in codicibus SZe est: κατηχητικός. codex e neque capita neque titulos neque notas marginales habet.

De classe II (ω^2)

Demonstravi classem secundam mendis vel lectionibus propriis supra pag. XXXIII duae familiae distingui possunt quae sunt et codices BYΛΩR et rursus codices ΠcN[c].

Prima familia BYΛΩR cognoscitur his mendis propriis:

7,7	ἐπίνοιαν: ἔννοιαν
7,11	post δοθέντος add ἡμῖν
11,10	post ὅπερ add ὁ
12,22	οὔτε alt: οὐδὲ
19,14	ἔξω: ἔξωθεν
38,16	ὑπερουρανίων: οὐρανίων
52,12	λοιπὸν: om
62,11	ἐπιφανέντος: ἐμφανέντος
67,2	νῦν. καθάπερ γὰρ: νυνὶ γὰρ καθάπερ
70,8	μὲν: om
71,11	post τίνα add νόμον μὲν BYΛ νόμον R (Ω recte)
87,20	τε: om
94,6	ἢ: καὶ
nota bene:	B deest ab 94,15 usque ad 96,14
100,19	εἰ: om (R recte)
105,16	ὁμοτίμως: ὁμωνύμως

codices adlatos cognatos esse nullo loco per se probari potest sed gravioris momenti sunt 7,11; 19,14; 38,16; 52,12; 67,2; 71,11 (emendatio ex dittographia, ut videtur); 105,16.

De codice B

Testis primus familiae BYΛΩR est
codex B = Londinensis Mus. Brit. add. 22509 (saec. XI vel X).

Qui codex initio mutilatus est et incipit 9,30 οὐ nunc ut folium 1 numeratum. mutilationes atque compactio mutata aetatibus diversis ac vetustioribus occurrebant. nam numeri vetustissimi quaterneriorum quibus inde ab $\overline{\kappa\varepsilon}$ usque ad $\overline{\lambda\alpha}$ Gregorii Oratio catechetica continetur unum folium iam deperditum (94,15–96,14) ponunt. codicis lineae fere congruunt lineis editionis Mignei, id est 27 lineae codicis complent 25 vel 26 lineas editionis Mignei. initium ergo Orationis catecheticae olim folio verso ante folium nunc ut folium 1 numeratum scriptum erat atque quaternionis $\overline{\kappa\varepsilon}$ erat, cum quaterniones inde ab folio 8 (= $\overline{\kappa\varsigma}$) usque ad folium 40 (= $\bar{\lambda}$) perfecto ordine numeratae sint ac $\overline{\lambda\alpha}$ nunc fol 47r et $\overline{\lambda\beta}$ fol 52r exhibeantur. itaque mutilationes atque confusiones vetustissimae sunt (vide etiam H. Hörner, GNO III 2 pag. CIV–CV).

Codex B titulos capitum in textu praebet litteris maiusculis scriptos. omnes tituli in margine numeris exornati sunt, inde ab $\bar{\alpha}$ usque ad $\bar{\mu}$, ad caput primum in textu κεφαλ(αιον) α addito. manus recentior (s. XI vel XII) margini permultas glossas apposuit, plerumque compositionem describentes. sunt non solum correcturae manu alia recentioreque, sed etiam scriba nonnullas suos errores corrigebat. orthographia ο et ω vel ι et η vel ε et ει incerta apparet quorum nonnulla in apparatum criticum recepi.

Scriba codicis B non gravi neglegentia peccabat sed hic illic errabat ita, ut codex menda habeat quae non ex exemplari suo hauserit, ex. gr.

15,2	ἐξαρχεῖν: ἐξαρχης
15,9	πάντως: πάντα inter ἄπρακτα et καὶ ἀνυπόστατα
17,20/1	οὕτως οὖν: οὕτω γοῦν
20,12	ἀπὸ: om
55,5	πρώτοις: om
99,19	μοι: iteravit

consentit cum aliis testibus hyparchetypi ω^2 in verbis omissis velut

30,2 ἡμῖν: om ΒΠ
33,9 φησίν: om ΒΠ
35,17 τὴν: om ΒΥ
41,23 τοῦ: om ΒΥΠ
43,19 τῷ: om ΒΥ
46,9 τῆς: om BR

codici B propriae sunt hae lacunae:

26,17/8 δι' – σύστασιν: om
55,22 εἰς – ἐστιν: om
79,4 ἐν τῷ εὐαγγελίῳ: om

distinctus autem est codex B lectionibus quas consulto mutabat, ex. gr.

20,25 προελομένη: ἑλομένη
77,22 καταμαθὼν: μαθὼν
6,9 ἐγκειμένην: προσεγκειμένην
61,8 ἐξεργασθῆναι: ἐπεξεργασθῆναι

sunt gravioris momenti haec exempla:

9,9 ἐπίκηρος: ἀνύπαρκτος
15,6 post ἡμέτερος add λόγος
24,20 ῥοπὴ: ὁρμὴ
27,9 προστήσασθαι: συστήσασθαι
46,18 ὑπόστασις: ἡ σύστασις
59,11 οὐρανὸς: οὐρανόθεν
62,25 οἰκονομίας: ἐπιδημίας
66,1 παραλλαγὴν: μεταβολὴν
85,1 εἰδότες: πιστεύοντες
96,22 ἁγιαζόμενον: μεταποιούμενον
102,25 γνωρισμάτων: βουλευμάτων
103,13 διάνοια: ἡδονή

quales lectiones suspicor codicem B ex suo fonte variis glossis exornato hausisse, velut apparet in his locis:

62,15 οἰκονομίαν καὶ add ante ἀκολοθίαν
102,18 χαρακτηριζομένων ἤτοι τῶν add ante χαρακτηριζόντων

19,13 προτιμοτέρων: προτέρων ΩRΠcXΛ^c N^c, B add marg prima manu (ut videtur) καὶ τῶν προτέρων

Et menda in classem secundam irrepta scriba codicis B vel sui fontis ingenio suo emendabat, ex. gr.

55,5 διῃρημένων: συντεταγμένων B, emendans errorem διειρημένων Π vel εἰρημένων ΥΛ

43,12 ἐπιγνώσῃ: ἐπιγνώσει πραγμάτων B emendans ἐπιγνώσει quod Υ exhibet

91,11 κεχωρισμένον: ἀπηλλαγμένην supra rasuram B. pristinus error in Υ invenitur, κεχωρισμένην ad ἀποκατάστασιν revocato, quod codex B fortasse descripsit at correxit recte consulens reparationem non omnino separatam esse a deiectione.

Si licet suspicari parentem codicis B varias lectiones suprascripsisse vel synonyma in margine adnotasse, locos quosdam melior comprehendis. sunt enim menda quibus codex B vel cum codicibus Υ et Λ vel cum codicibus Π et c consentit. altera explanatio erit quemcumque auctorem alium melioremque fontem contulisse, altera autem ut simplicior varias lectiones ex indole classis secundae aliter recipisse. praebam nonnulla exempla:

9,25/6 ἀνάγκη ... αὐτοζωὴν εἶναι τὸν λόγον οἴεσθαι: εἶναι om B coll post λόγον Π (recte ΥΛ)
εἶναι ergo ut correcturam supra lineam vel in margine adscriptum omisit codex B, inseruit falso loco codex Π, codicibus Υ et Λ recte ponentibus ubi etiam hyparchetypus ω^1 invenitur.

10,23/4 ἐπεὶ οὖν ἀγαθόν τι ὁ κόσμος ὁμολογεῖται, ἀπεδείχθη δὲ ...: ὁμολογεῖται coll ante ὁ κόσμος BΠc (ΥΛ recte cum ω^1)
itaque fons communis transpositionem adnotavit et sic a codicibus B atque Π

receptam nec vero a codicibus Y et Λ. similia sunt haec exempla:

17,17 τὸν ἔνυδρον καὶ ἐναέριον ... βίον: τὸν ἔνυδρον ἢ τὸν ἀέριον ... βίον ΒΠcN^c (YΛ recte)

18,6/7 ἐνεδείξατο ... τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι λέγων: γεγενῆσθαι coll ante τὸν ἄνθρωπον BY (ΛΠ recte)

21,10 φερομένην: φαινομένην ΒΠcN^c (YΛ recte)

26,25 ὁ λυπηρὸς οὗτος καὶ ἐπίκηρος βίος: om ὁ Y sed addit δὲ post λυπηρὸς, ὁδυνηρὸς δὲ et ὁ suppletum ante βίος Π, ὁ δυνηρὸς δὲ etc c, ὁ ὀδυνηρὸς οὗτος καὶ ἐπίκηρος βίος B

in fonte communi, ut opinor, ὁ λυπηρὸς in ὀδυνηρὸς correctum atque, cum ὁ desideretur, ad sententiam antecedentem revocatum est quod δὲ suprascripto confirmata fuit. codex Y recte legit λυπηρός at falsam intellectum sententiae recipiens δὲ inseruit. codex Π similiter agit sed addit ὁ ante βίος, ut sententiam iam falsam sanaret. codex c autem male discernit correcturas fontis et sic in ὁ δυνηρὸς δὲ evenit. at codex B recte secernit ubi sententia prima incipitur et fidelis cum fontis correctura ὀδυνηρὸς legens ὁ ut necessarium addit, voce δὲ reiecta.

31,21 σύνδεσίς τις καὶ κοινωνία: pro σύνδεσις habent σύνδοσις BΛc

quod in fonte difficile legendum erat vel ut correctura repertur at codices Y atque Π recte intelligunt.

Eodem quoque modo e fontis correcturis vel glossis orta esse videntur haec exempla:

37,8 αὐτοὺς add post δεῖν BΠcΛ^{c}N^{c}Ω

39,13 συμφυία: συνάφεια BYΠcN^{c}

43,23 παρουσίας: μετουσίας Bc

40,16 τῆς ἐπιφανείας τῆς θεότητος: τῆς ἐπιφανείσης θεότητος BΠcN^{c}

45,9 ... θεμιτὸν ἦν αὐτοσοφίαν ... λέγειν: τὴν add post ἦν ΛN^{c}ΩR, τὴν pro ἦν BΠc vocem τὴν fons addit ut correcturam quam codex Λ recepit nec codex Y. codices B atque Π correcturam τὴν pro ἦν habent.

Nullus liber extans e codice B descriptus est.

Codices YΛ et ΩR coniuncti sunt mendis communibus, ex. gr.

7,18 καταλαμβάνοι: καταλάβοι

12,16 post μετὰ add τοῦ

19,1 σῶμα καὶ ψυχὴν: coll

23,11 ἐπεξιέναι: διεξιέναι quod Y emendavit addens καὶ διατρανῶσαι

32,3/4 τὸ πονηρὸν εἰς ἐνέργειαν: coll

36,9 διέφερεν: δὲ ἔπρεπεν ΛΩR cf δὲ ἔφερεν Y

36,15 κατ᾽ ἀρχὰς: ἐξ ἀρχῆς

41,6 post πίστεως add ἡμῶν

47,6 τῶν ζώντων ὁρμὴ: coll

52,7 ἐπισταμένοις: δυναμένοις

52,17 ἔτι γινωσκομένου: ἐπιγινωσκομένου

53,11 τὴν διάνοιαν: ἡ διάνοια

56,4 ἀντιδιαστολὴν: διαστολὴν

71,11 παράγεται: παραγίνεται

74,12 κινήσεως: δυνάμεως

76,19 post ἠτίμωται add καὶ καθ᾽ εἱμαρμένην (–ης Y) χωρεῖ ὁ λόγος

90,8 διαφορὰν: διαφωνίαν

96,14 τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον βλέπει: τὸ ἀνθρώπινον (–ιον Y) βλέπει σῶμα

Arto vinculo coniuncti sunt codices Y et Λ, quia in multis mendis consentiunt. proferam indicem integrum ita, ut fons codicibus ΥΛΩR communis ex apparatu critico restitui possit, quia tantum menda codicibus ΥΛ propria adferam.

7,23	ὑπόληψιν coll post σχοίη
10,6	τῶν: om
11,8	τῶν: falso coll ante τὰ Y om Λ
11,16	ἐκεῖνον: ἐκεῖνο
12,1	τις: τι ΥΛ (sed coll post ποιοῖτο)
12,2	εὑρήσει: εὑρήσεις
17,20	τῷ pr: τῶν Y τὸ Λ
19,20/1	τῆς ἀνθρωπίνης . . . ζωῆς: τῇ ἀνθρωπίνῃ . . . ζωῇ
26,11	τοῦ τοιούτου: τοῦ om Λ τούτου τοῦ Y
27,3	δευσοποιὸν: δεψοποιὸν Y ψευδοποιὸν Λ (ut videtur secundum Q)
29,1	διάλυσιν: ἀνάλυσιν
33,8	τοῦ coll ante τοὺς
33,18/9	που coll post καθώς
39,18	ἑνώσεως: γενέσεως
41,19	σου: om
44,23	post οὕτω add καὶ
48,4	καταμιχθέντα: καταμιχθέντος
49,4	ἀνθρώπῳ: ἀνθρώπου Y ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι Λ
49,20	ἐπέδειξεν: ἀπέδειξεν
49,25	τούτοις: τούτῳ
53,25	δὲ: δὴ
55,21	μένειν: μίμημα
57,18	εὐπατρίδαι: εὐπάτριδες
63,8	καὶ: om
76,11	post γὰρ add ἢ
78,3	ὅλης: om
78,19	εἰ μέν τινα: ἡμῖν τινα Λ om Y
80,11	τὸ: τὸν

82,11 γενέσεως: γεννήσεως
87,3 ἄγοντας: ἀγαγόντας
89,23 ὑποκρινόμεθα: ἀποκρινόμεθα
91,17 ἡ: om
105,8 ante ζητεῖς add καὶ

sine dubio maximi ponderis sunt loci 39,18 nec non 55,21 (cf 29,1).

Codex Y = Escorialis Ω III. 14, anno 1285 exaratus. qui codex in fine Gregorii De virginitate et Orationem catecheticam continet. binis columnis scriptus est venerabile exemplar demonstrans. de monasterio Messanensi quod Sanctus Salvator vocatur quo loco codex Y descriptus est, Wernerus Jaeger fusius enarravit et invenit monachos in monasterio condendo multos libros ex Rossano attulisse qui libri rursus Constantinopoli advecti erant (vide Traditio V, 1947, 83 sq et 95; GNO VIII 1 pag. 155 sq). suspicandum ergo est exemplar Constantinopoli exaratum atque eius formam traditam esse. at scriba pulchritudine occupatus linguae Graecae fere ignarus erat. codex Y quinque notas ad argumenta pertinentes adscripsit quarum sola una fol 277vb (ad 81,24, ut videtur) alibi reperiri potest. tamen nota bene: περὶ τῆς θείας μεταλήψεως (fol 282r) inferiore margine ad 93,21–94,14 quod similiter in codice Q invenitur.

Vitiis orthographicis atque vere barbaricis scatet quae non in apparatum criticum admisi. sunt huius generis exempla haec:

5,9 ὁμοιοτρόπως: ὁμοιοτρόπος
6,6 ὠφελήσει: ὠφελήσι
8,4 ἤ τε: εἶτε
10,19 ἄρα: ἀρχὴ
54,2 ζητοῦμεν: ἡ τοῦ μὲν
14,10 μόνη: ἐγκειμένη

Codex Y hic illic brevia verba omittit; vide apparatum. sunt quoque omissiones magnae, ex. gr.

16,21	ἡ εὑρετικὴ – ὄντων: om (homoioteleuton)
20,14	ἐστι – φυσικῆς: om
38,13/4	καὶ τῶν – ἐπιβατεύουσα: om (homoioteleuton)
56,24	τῆς – 57,4 πρέποντα: om
82,12/3	ὑπέστη – γεννώμενον: om (homoioteleuton)

demum miraris consensum cum aliorum testium mendis.

De codice Λ et eius progenie

Codex Λ = Londinensis Mus. Brit. Old Royal 16. D. I, saec. XII.

Quod ad quaedam Gregorii libella pertinet, cognatio huius codicis cum codice Arsenii demonstrata est (vide GNO VIII 1 pag. 107; III 1 pag. XXIV; IX pag. 81; X 1 pag. CLXXXIX, CCXLIII, CCLI; III 2 pag. LIX, CVII–CIX). cum autem apographon codicis Arsenii quod est Leidensis Gron. gr. 12 (s. XVI) Orationem catecheticam non contineat, illa sententia mihi nihil prodest. potius memor sum eius quod W. Jaeger (GNO VIII 1 pag. 100) et O. Lendle (In s. Stephanum, 1968, pag. 189 cum nota 2) statuerunt codicem Λ Gregorii opera ex diversis fontibus colligisse. iam pag. LXXVI probavi codicem Λ ad familiam ΒΥΛΩR pertinere, praesertim ex eodem fonte sicut codicem Y fluxisse. scribam codicis Λ diligentia descripsisse confirmat H. Langerbeck (GNO VI pag. XXIV). tamen errores leviores reperiuntur, ex. gr.

13,24	τὸ: om
18,8	τῶν: om
23,12	εὐπειθεστέροις: ἀπειθεστέροις
20,22	ἐξουσίαν αἱρεῖσθαι: ἐξουσίαν ἀναιρεῖσθαι
26,17	οἱ: εἰ
27,23	θεοῦ: om

49,25	ἐξὸν: ἐξ ὧν
56,2	οὗ ἡ: οὗν
76,20	ἀκίνδυνος: ἀκίνητος
81,5	κεραίαν: καὶ ῥεὰν

nec excludere possum exemplar iam habuisse talia vitia.

Sunt gravioris momenti hae omissiones:

19,11	τοῦτον – πεποιηκότος: om
31,3/4	κατ' – τῆς: om
37,13	τὸ post αἰσχρὸν – 14 αἰσχρὸν: om
38,1/2	τοῦ – ἀπηλλαγμένου: om (homoioteleuton)
100,7	ἐγγεννηθῆναι – 10 ἀλλοιουμένῳ: om (homoioteleuton)

glossas marginales in textum irrepsisse apparet in his locis:

25,5	βρίσας: βαρήσας καὶ κατανεύσας
34,10	γνωστικῇ: προορατικῇ
39,4	post τὸ add ἀνοίκειον καὶ

addidit scriba hic illic suo Marte, ex. gr.

20,7	ante καὶ add δὲ
31,13	post τῷ add τε
35,20	ante εἰ add καὶ
64,1	ante τῇ add ἐν

demum transposuit verba consulto, ex. gr.

10,1	πάντως coll post ἔχει
11,12/13	ἐφ' ἡμῶν coll post νοῦ
26,21	οὐδὲν coll post θεὸς

Apographon codicis Λ est

codex Q = Taurensis 289 (C. I. 11), saeculo XIV exaratus.

habet omnia menda codici Λ propria quae iam enumeravi, sed etiam menda totius familiae BYΛΩR exhibet. soli uni loci mentionem faciam ubi scriba ipse codicis Λ verbum praetermissum in margine adscripsit quod verbum codex Q pro vera lectione intellexit et in textum loco sequentis verbi inseruit:

34,25 ἀληθινοῦ ἀγαθοῦ: ἀληθινοῦ om Λ (sed adscr in marg) ἀληθινοῦ Q (ἀγαθοῦ om)

Codex Q apographon fere ad verbum fidele atque maximi pretii est, cum codex Λ a manu recentiore vel diversis manibus amplissime corrigeretur, pristina scriptione plerumque rasura deleta. quae correcturae difficile reperiendae sunt, praesertim pristina scriptio vix discernenda. nulla earum correcturarum in codice Q inveniuntur ita, ut codex Q ante correctiones descriptus sit conservans pristinum textum codicis Λ exceptis mendis codici Q propriis. proferam vitiorum codici Q propriorum aliqua exempla:

13,12 ἔχουσαν: ἔχουσα
14,1 μέσου: μέσον
19,22 διεψεύσθη: διεψεύσθαι
29,8 τῶν: om
33,12 ἥ: οἵ
43,2 τὴν: om
50,19 γενομένην: γεγενημένην

locis quibus in apparatu critico Λ^c laudivi codex Q textum codicis Λ praebet vel in codice Λ correctura plane cogniscitur.

Corrector vel correctores codicis Λ (= Λ^c) e libro propinquissime codici c cognato, nunc deperdito, hauserunt, ex. gr.

13,4 αὐτῷ: αὐτῇ Λ^cΠcN^c
13,7 ἐστιν ἢ τοῦ λόγου: ὁ λόγος Λ^cΠc
66,14 προτιμοτέραν: προτέραν Λ^cBΠcN^c
89,23 ὑποκρινόμεθα: ὑποτυπούμεθα Λ^cBΩΠc
94,22 ἐπιρρεούσης: ἐπεισρεούσης Λ^cΠc
102,1 ἀπάγοι: ἀπαγάγοι Λ^cΠcN^c
104,3 ἃ: ἀλλ' ἅπερ Λ^cΠc

solo codici c consentit his locis:

27,18 ὅτι: οἵ Λ^cc
67,8 post φύσεως add ἡμῶν Λ^cc
82,12 post οὕτω (sic) add καὶ Λ^cc

106,18 ante βίον add τῇδε Λ^{c}c

Habet quoque menda propria, ex. gr.

5,17 θεραπείας: ἰατρείας

6,6 ὠφελήσει: ὠφελήσεις

22,19 ἑκάστῃ: ἑκάστης

73,1 πόρους: τόνους

106,6 διαφορὰ: διαφθορὰ

quae menda coniecturas esse suspicor ita, ut correctores codicis Λ (= Λ^{c}) non solum exemplar secuti sint sed etiam e suo hauserint.

Casus peculiaris est locus 29,1 ubi codex Λ in textu exhibet titulum quem codex Π ut caput ῆ praebet et codices Ω et N in margine adscripserunt, cum in codice Q pars tituli inveniatur; sed vide infra pag. LXXXIX.

E codice Q fluxerunt

codex 1 = Constantinopolitanus S. Sepulchri 773 (saec. XVI);
codex 8 = Monacensis graecus 538 (anno 1592 a Maximo Margunio scriptus);
codex 23 = Venetus Marcianus graecus II 57 (saec. XVI);
codex 4 = Londinensis Musei Britannici Old Royal 16 D XI (saec. XVI ex officina Andreae Darmarii);
codex 20 = Vaticanus Ottobonianus graecus 119 (saec. XVI);
codex 29 = Escorialensis Ω IV 24 (anno 1570 scriptus);
codex 21 = Matritensis 3179 (nunc Salamanticensis Univ. 2728) (saec. XVI ex officina Andreae Darmarii);
codex 26 = Parisinus 'Institut de France' 2 (saec. XVI ex officina Andreae Darmarii);
codex 14 = Parisinus graecus 1008 (saec. XVI);
codex 12 = Parisinus graecus 588 (saec. XVI ex officina Andreae Darmarii).

quos decem codices a codice Q originem trahere probatur non solum mendis codicibus Λ et eius fideli apographon Q propriis receptis sed etiam mendis solo Q propriis quorum sunt exempla haec:

14,1 μέσου: μέσον
14,27 εἰ: οἱ (ἧ 29)
18,9/11 τούτων – παρατιθέμενος: om
19,22 διεψεύσθη: δι᾽ ἐψεσθαι et υ supra ε alter quod reproduxit 12
δι᾽ ἐψέσθαι 4 20 (sed corr supra lineam) 21 24
διεψέσθαι 29 14
δι᾽ ἐψ et spatium 23
διεψεύσθαι 1 (marg σθη ἴσως) quod invenitur in 8 (scil recte)
22,4 λεπτὴ: λευκὴ ΛQ (sed sscr λογικὴ manu altera)
λογικὴ omnes libri recentiores

Integriter hos codices recentiores inde ab initio usque ad 23,9 contuli et insuper locos selectos. tamen rationem quae inter eos intercedit non perfecte dilucidavi. meis exemplis efficitur gregem in quattuor ramos dividi.

Primum codex 1 cum codice 8 coniunctus est, cum utrumque Maximus Margunius exaravit. Maximus Margunius diligentia descripsit sed aliqua menda sui exemplaris quod vel ipse codex Q vel ei simile erat intellexit et coniecturis in margine emendare temptavit. quae emendationes fere omnes in margine adscriptae sunt sed nonnullae textui codicis 8 insertae apparent, ex. gr.

5,9 ταῖς κατασκευαῖς: τὰς κατασκευὰς Q 1 (marg ταῖς ἴσως) quod habet 8 (recte)
5,17 θεραπείας: ἀρρωστίας Q 1 (marg θεραπείας ἴσως) quod habet 8 (recte)

Circa quinquaginta adscriptiones in utroque codice numeravi et igitur concludo Margunium codicem 8 a codice 1 descripsisse. in codice 1 Margunius hic illic ad-

scriptiones suo nomine (μαξ.) designavit, crebrius vero in codice 8. nullo alio libro Margunium usum esse mihi videtur, cum sentiat menda in locis quibus alibi non inveni. hic ergo habemus conspectum exemplarem virtutis coniecendi viri docti saeculi XVI, ex. gr.

9,13 οὐ: recte 1 et 8 sed marg καὶ ἴσως μάξ.

18,9 περὶ: omissio sequitur; 1 et 8 marg περ ἴσως μάξ.

loci qui in codice Q vix legi possunt demonstrant exemplar vel ipsum codicem Q vel ei simillimum fuisse, ex. gr.

21,15 κατ' αὐτὸ: κατὰ ταυτὸ 1 (marg κατ' αὐτὸ μάξ.) et recte in 8.

codex Q in separando difficultatem efficit. nova enim linea ταυτὸ incipit, cum in fine lineae antecedentis sola littera κ plane secernenda sit:

κατὰ ταυτὸ 20 (marg κατ' αὐτὸ) 4 23 29 14 καταυτὸ 12 21 26.

38,15 ἐπερχομένη: lac χομένη 1 sicut initium lineae in Q, cum finis lineae praecedentis legi nequit. habet 1 in margine ἐπο ἴσως ἢ ἐχο ἢ ἀντε. in 8 scribit Margunius ἐχομένη.

cetera membra huius gregis recte ἐπερχομένη legunt atque scripserunt.

Deinde ad rationem quae inter ceteros codices intercedit aggrediar. cuius rei maximum documentum habeo separationem nostri libelli in duas partes (29,1) vitio codicis Q effectam. in codice Λ enim post vocem ἥλιος (28,20) signum concludendi praebetur, at eadem linea titulus, capiti ῆ in codice Π consentiens, sequitur. verba Gregorii continuantur 29,1 incepta nova linea atque littera maiuscula ornata. codex Q vero spatium vacuum post vocem ἥλιος intermittit et pergit sic: ἀλλ' ἀγανακτει πάντως ὁ πρ et duae vel tres litterae illisibiles in fine lineae. linea sequens, ut videtur, incipit sic: τῶν ἀγανακ-

τοῦντων διατί ἀποθνήσκει ὁ ἄνθρωπος· τούτου μᾶλλον ἐπ' εὐεργεσία τοῦ ἀνθρώπου τυγχάνοντος καὶ δι et quod sequitur legi nequit. et sequitur linea nova ἀλλ' ἀγανακτεῖ etc. (29,1).

Ex qua re codices 20, 4, 23 atque 12, 14, 21, 26, 29 novum tractatum fecerunt vere linea ornata seperatum. huius similitudinis causa suspicor librum quondam intermitti. tamen indicia percipienda sunt codicem Q iam praesto esse, cum titulus varie tradatur. titulus in codice Λ necnon codicibus ΠN^{marg}Ω^{marg} est hic:

> περὶ τῶν ἀγανακτούντων διατί ἀποθνήσκει ὁ ἄνθρωπος· τούτου μᾶλλον ἐπ' εὐεργεσία τοῦ ἀνθρώπου τυγχάνοντος· καὶ διατί ὁ θάνατος.

variae lectiones ad διατί alterum pertinent, cum haec vox in codice Q vel deleta esset vel sub correcturis quae trans lineae finem pergant evanuisset. titulum eo modo quo iam attuli solus codex 23 tradit. sed codex 4 maxime ad id quod in codice Q secerni potest appropinquat et scribit sic: δι' ὁ θάνατος. e contra codices et 20 et 12 et 14 et 26 διὰ τοῦτο praebent. codex 21 post δια in correctura τοῦ scribit, codice 29 διὰ τούτου exhibente. in codicibus 12, 14, 29 vero manu altera in margine est adscriptum hoc:

> ἰστέον ὅτι τὸ ἑξῆς τοῦ αὐτοῦ λόγου ἐστὶ τοῦτο καὶ οὐχὶ ἄλλος λόγος.

quod manu quoque recentiore nunc in codicis Q margine repertur. est autem certum codicem 23 hanc adnotationem non iam invenisse, cum codex 23 in margine adnotat: λόγος γ̄. primum ergo quivis intellexit novum tractatum hic incipi, deinde adnotatio efficitur. et demum indico codices 1 et 8 neque separationem neque titulum habere.

Codices 20 et 4 et 23 in nullis mendis propriis consentiunt quantum ad textum inde ab initio usque ad 22,14 pertinet, excepto 16,11 δὲ: δὴ sed nil valente. menda

vero propria habent ita, ut omnes tres e codice Q orta esse videntur, ex. gr.

10,8	τοῦ λόγου: om 4
11,22	εἴτε γὰρ ἀγαθότης: om 20
20,5	μετουσίαν – 7 ἀγαθῶν: om 23 (una linea in Q).

Vestigium alium codicis Q in loco 37,13/4 inveni, ubi is sicut codex Λ omisit:

37,13	τὸ post αἰσχρὸν – 14 αἰσχρὸν: om ΛQ et 23

quem textum ceteri codices recentiores habent, quod contra meam sententiam arguit. tamen in fine distinguntur. vera lectio est haec:

37,14	ᾧ δὲ μηδὲν αἰσχρὸν καταμέμικται: ᾧ δὲ μὴ καταμέμικται 1 8.

codex 20 veram lectionem praebet, codice 23 totam partem sicut Q omittente. in codice 4 vero invenitur hoc:

ὦ δὲ μηδὲν καὶ καταμέμικται.

adferam quoque ceteros codices:

ὦ δὲ μηδὲν αἰκαταμέμικται
21 (corr ι in γ man alt)
26 (corr in ἐγ supra lineam)
12 (marg αἰσχρὸν)
29

ὦ δὲ μηδὲν ἐγκαταμέμικται 14

quaestionem persolveris si subtilius codicem Q contuleris. nam ibi signum post αἰσχρὸν invenies. sed margine igne anni 1904 deleta supplementum non iam reperitur. postquam codex 23 codice Q usus erat, quivis librarius omissionem sentit et in codicis Q margine supplevit, sicut codex 20 hoc praebet. tamen supplementum in codice Q vel male intelligendum vel vix legendum erat, cum ex voce αἰσχρὸν tantum αἰ relictum esset. καὶ in codice 4 emendatio, ni fallor, est atque correctura in codicibus 21 et 26, inserta in codice 14, intelligi potest. id quod in codicibus 1 et 8 praebitur vel Margunius

coniecit vel eo tempore quo descripsit plus deletum esse invenit. nonne Margunius adnotationem quae dixit tractatum continuatum esse iam legit? sed nihil certum adfirmare possum.

Codices 29 21 26 14 12 habent menda communia, ex. gr.

13,15	ante διδασκαλίας add τῆς
14,15	δύσκολος: δίσκολος
17,25	οἰκεῖον: εἰκεῖον
19,4	ἀκολουθίας: ἀκολούθου
24,16	ἀηδίᾳ: ἀνδία 29 21 12 ἀντία 26 ἐνδεία 14
41,5	τοιούτων: τοῖς et spatium

quos codices e codice Q fluxisse praeclare probatur his mendis:

37,20	θανάτου – 21 συντίθενται: om scil una linea in Q
18,13	ditt τοῖς γευσαμένοις – 15 περὶ scil una linea in Q. dittographiam animadvertit codex 29 et post δίδωσι praecidit.

Pauca de ratione quae inter codices 29 21 26 14 12 intercedit dicere possum. non autem dubio quin codex 26 de codice 21 descriptum sit, quod apparet his exemplis:

17,20	scripsit 26: ἀέρα τὸν δὲ – ματος (sic) διαπλάσεως etc, scil dittographia revertendo ad lineae initium codicis 21
10,13/4	ditt κακῶν – φύσεως 26 scil una linea in 21
14,18	ditt ποιητικὰς – 19 περιεκτικὰς τῶν 26 scil una linea in 21
9,2	ἀσθενὴς: ἀσθενὸς 21 26 (sed corr)

artius coniuncti sunt codices 21 14 12, ex. gr.

14,7	πληθυντικὴν: πληθητικὴν 21 (26) 14 12
14,18	δυνάμεις: δυνάμης 21 (26) 14 12

mendis vero propriis vetatur alium ex alio ortum esse, ex. gr.

6,10 ἀρχὰς – εὐλόγους: om 14 sed indicat mendum esse
10,7 περὶ: παρὰ 14
10,8 τοσαύτην: τοσαύτη 14
20,1 βασιλευούσης – 2 δουλεύουσα: βασιλεύουσα 21 12 (sed delevit et supplevit textum in margine manu altera)
20,17 παρόντος: παρόντως 21 12

multa menda propria habet codex 12, ex. gr.

8,8 τοῦ δόγμα – (sic) add post ἓν scil initium dittographiae; marg τὸ (corrigens τοῦ)
13,11 πρὸς πᾶσαν: om
15,1 ποιητὴν – 2 ῥημάτων: ποιημάτων (sic)

menda codici 29 propria sunt ex. gr.

6,2 τὴν: om
21,13 χαρακτηρίζεσθαι: χαρακτηρίζεται
22,22 συνέχειν: συνέσειν

codices adlati corrigebantur nec alio libro utebantur, ut puto. proferam quattuor exempla:

21,12 γνωρίσμασι

exitus verbi in codice Q excipitur quod codices 1 et 8 et 20 recte perscribebant, cum codices 23 et 4 α super μ suprascripserint ut imitarent quod viderunt. at codices 29 21 (26) 14 12 scripserunt γνωρισματα sed codex 21 alia manu in margine σι adscripsit et codex 26 in margine ἐγνωρισμένων adnotavit, cum codex 12 ι super α alterum suprascripserit.

40,19 ζωοποιεῖν: recte 1 8 23 4 20 sed etiam 14
ζωοποιεῖς 29 21 (marg θαι) 26 12 (sscr ν)
41,1 ἐπιστατεῖν: ἐπιβατεύειν Q cum ω^2 sed etiam 1 (8) 23 4 20
ἐπικατεύειν 21 (corr in ἐπικρατεύειν)
26 (marg ἐπικυριεύειν)

14 cum signo super κ
12 sscr ρ
ἐπικρατεύειν 29

20,1 βασιλευούσης – 2 δουλεύουσα: βασιλεύουσα 21 26 12 scil. scriba unam lineam praetermittens a linea litteris βασιλευ finita ad lineam litteris ουσα incipientem aberravit, quod non a codicibus Q neque 14 neque 23 neque 4 neque 20 causatum esse videtur, intermedium ergo exemplar iis addici malo. in codicibus 12 et 26 correctores verbum βασιλεύουσα deleverunt et suppleverunt in margine rectam lectionem.

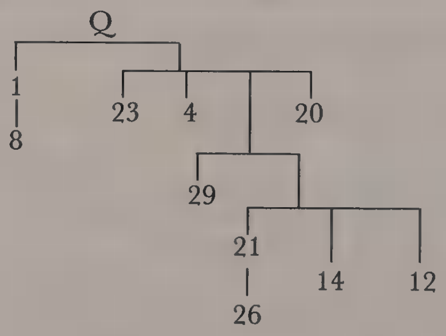

De stirpe RΩ

R = Vaticanus graecus 444, saec. XIV;
Ω = Oxoniensis Baroccianus graecus 27, saec. XIV.

Wernerus Jaeger demonstravit collectionem operum Gregorii quam hi codices complectuntur ad fontem quandam in Athois monasteriis redire (vide GNO VIII 1 pag. 147–150). tractatus quoque Oratio catechetica

eandem rem probat et e mendis utrique propriis apparet non alterum de altero descriptum esse.

Habent menda communia, ex. gr.

7,19	διακρῖνον: διακρινόμενον
8,6	ὑφαιρουμένης: ἀφαιρουμένης
8,16	post δὲ add καὶ
9,9	καὶ: om
9,15	ἐστιν οἴεσθαι: ἐστι νοεῖσθαι
9,18	post εἶναι add νομίζειν
16,1	ὄντων: ὅλων
48,21	περιστέγοντος: περιττεύοντος
51,2/3	διὰ τῶν εἰδώλων: om
87,12	φημι τροπικῶς: τροπικῶς νοεῖν χρὴ R τροπικῶς χρὴ νοεῖν Ω
94,7	οὐκοῦν – 8 τρόπον: εἶτ᾽ οὖν τῇ (τοῦ Ω) φυσικῇ τροφῇ

Mendorum codici R propriorum sunt exempla haec:

6,19	τούτων: τοῦτο
7,20	παρὰ: om
8,11	τῆς φύσεως: τῶν φύσεων
15,11	λέγει: λέγοι
17,9	ἀναγκαίως: ἀνάγκη
23,2/3	τὸ γήϊνον πλάσμα: om
32,12	ἀλλ᾽ – παθημάτων: om

E contra adferam aliqua menda codici Ω propria, ex. gr.

6,5	διὰ τῶν αὐτῶν: δι᾽ αὐτῶν
7,11	ταύτης: ταύτην
9,11	post δὲ add καὶ
10,19	τεχνικῶς: νοητῶς
10,22	δὲ pr: καὶ ὑφεστῶτος
12,10	ἀναγκαίως: om
14,15	δύσκολος coll post ἐκεῖνον
22,12/3	καθὼς – λόγος: om

doctrinam origenistam de restitutione omnium praetermisit codex Ω, scilicet

32,12 ἀλλ' – 34,2 ὑπάγεται: om
63,15 καὶ – θεραπευθείη: om
66,4 οὐ – 67,13 καθάρσεως: om
67,18 τὸν – 21 ἦ: om
91,23 κατάλληλον δὲ τῷ – 92,8 καθαρίζονται: κατάλληλον δὲ τούτοις τὸ ὑπὸ Χριστοῦ εἰρημένον· ὁ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐ ὄψεται τὴν ζωὴν ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν, καὶ τὸ Ἐάν τις μὴ γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

qui textus est glossa. vetustissimus eius testis est codex Π qui post κατάλληλον δὲ signo in marginem refert ubi incipit textus sic: τούτοις. eadem glossa in codice N^{marg} reperitur. at codex F hanc glossam ut titulum ad caput $\overline{\lambda s}$ in margine adnotavit. codex R quoque hanc glossam recepit quam in textu verbis κατάλληλον δὲ τούτοις incipiens recte descripsit pergitque 91,23 κατάλληλον δὲ τῷ (91,23).

Codex Ω undecim litterarum spatium vacuum relinquens exhibet, ex. gr.

26,6 lac = om ἐξ ἀνάγκης
28,6 lac = om χαρακτηρίζεται

Vestigia nonnulla fontis codicibus R et Ω communis inveni, ex. gr.

11,14 ὄντα: εἶναι CYΛ ὄντα εἶναι RΩ
19,6 νῦν: τοίνυν YRΩ sed addunt νῦν ante τὴν RΩ
29,2 τῷ: τὸ SΠ τὸ τῷ RΩ

et similiter

8,23 εἶναι πιστεύειν τῇ φύσει: lac = om Ω, εἶναι τῇ φύσει B, πιστεύειν τῇ φύσει R
9,17 ἀπεδείχθη: lac = om Ω, ἀπεδείχθη κατὰ τὸ ἀκόλουθον R (sed del κατὰ τὸ ἀκόλουθον)

Nec habent codices R et Ω quaedam menda quae in codicibus BYΛ occurrunt. sunt haec:

29,21/2	εἴ γε – διεσώσατο: om ΒΥΛ
34,17	διὰ μετανοίας: om ΒΥΛ
85,21	πεπεισμένοι: πεπιστευμένοι ΒΥΛ
93,21	ἀθανατισθὲν: ἀποθανατισθὲν ΒΥ θανατισθὲν Λ

Ad 71,11 vide supra pag. LXXVI.

De codice Ω descriptus est

codex n = Vindobonensis theol. gr. 216, saec. XV vel XVI.

Codex n menda codici Ω propria praebet atque eundem titulum sicut codex Ω: τοῦ αὐτοῦ λόγος κατηχητικὸς καὶ περὶ διαφόρων κεφαλαίων ἐν οἷς ἡ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν πίστις. primum Wernerus Jaeger apographon recognovit (vide GNO VIII 1 pag. 104–106). duo exempla subiungo. codex n etiam lacunas codicis reddit. et 6,3 dittographia occurrit quae ex aberrando ad initium lineae, quam codex Ω praebet, orta est.

E fonte codicum R et Ω fluxit

codex 3 = Copenhagen Kongelige Bibliotek Fundus antiquus 1344, saeculo XVI exaratus.

praecellit codex 3 pulchritudine scriptionis. nullas libelli divisiones habet, id quod codici R congruit. contuli specimen inde ab initio uqsue ad 16,16 et repperi menda codicibus R et Ω propria, ex. gr.

5,6	ἁρμόσει: ἁρμόσειε
6,1	τοῦ alt: om
6,4	τῶν: om
8,24	post γὰρ add καὶ
9,18	post εἶναι add νομίζειν

etiam menda propria vel codici R vel codici Ω traduntur atque adeo ad errores minores pertinent. concludo ergo codicem n ex fonte qui variis lectionibus exornatus erat hausisse. proferam autem pauca exempla:

5,11 προείληπται: προσείληπται Ω3
6,5 διὰ τῶν αὐτῶν: δι᾽ αὐτῶν Ω3
7,7 τοῦ: om Ω3
9,24 λέγειν εἶναι: coll Ω3
5,12 οἵ: ὁ R3
7,20 post καὶ add τὸ R3
8,23 εἶναι: om R3
10,22 δὲ pr: μὲν R3
11,13 post οὔτε add δὲ R3

codex 3 locos origenistas praetermisit sicut codex Ω. duo codicum RΩ menda non inveni:

5,3 προσθήκῃ recte 3: προθέσει R προθυμία Ω
16,1 ὄντων recte 3: ὅλων RΩ

Sunt menda codici 3 propria velut

5,12 ὁ: om
6,15 post ἀρχὴν add τῶν δύο τὸ ἕτερον
7,4 post τῇ add τε
8,15 τοῖς: om
8,22 μεταχθήσεται: μεταθήσεται
11,11 φύσιν: λύσιν
12,4 ὥσπερ δὲ: ὡς περὶ

Et sunt omissiones velut:

11,23 εἴτε alt – 12,1 τέλειον
13,6 οὔτε – 8 δυναμένην

De familia Πc (N^c)

Codices Π et c familiam alteram classis secundae (ω^2) constituunt, cui corrector codicis N (= N^c) coniungendus est quamvis dubitari potest an N^c suum exemplar integriter receperit. nota bene codicem N inde ab initio usque ad 11,11 τὸ mutilatum esse.

Familia Πc titulo dinoscitur:

(λόγος) περὶ κατηχήσεως

et menda ei propria sunt haec, ex. gr.

5,9	ὁμοιοτρόπως: ὁμοιοτρόποις
5,17	post αὐτοῖς add γὰρ
7,13	περιαγαγεῖν: παραγαγεῖν
13,7	ἐστιν ἢ τοῦ λόγου: ὁ λόγος
13,18	διῃρημένως: διηρημένον
13,22	post ἐπειδὰν add καὶ
17,5	εἶναι coll post ἀγαθότητα ΠcN^c
20,2	post δουλεύουσα add ἦν
32,8	ἐξαιρεθῆναι: ἐξαρθῆναι ΠcN^c
34,25	κακὸν: πονηρὸν ΠcN^c
35,15	τὸ ζῆν: τὴν ζωὴν
42,13	ἐναχθῆναι: ἀχθῆναι
46,9	ἀπορρύτου: om
48,8	τῶν: οὕτως
51,14	ὡς: ὥστε
59,15	διακονούντων: διακονουμένων ΠcN^c
66,19	τῷ εὑρετῇ: παρὰ τοῦ εὑρέτου ΠcN^c
70,11	ὑψηλῆς: ἴσης ΠcN^c
84,8	κατόπιν: κατὰ τὸ πρὶν ΠcN^c
92,1	χωνευτήριον: καθαρτήριον
97,17	ὁμογενοῦς: ὁμοιογενοῦς

e quo conspectu patet fontem saepius consulto emendatum esse.

Codex Π per se ipsum non cum codice B coniungendum est. nam hoc unum mendum commune nihil probat:

30,2	ἡμῖν: om BΠ

at quae menda codices Π et c et N^c communia cum codice B habent, subtiliorem disquisitionem postulant. pergam explicationem supra pag. LXXIX inceptam. mihi vero videtur tantas mutationes non casu communes esse sed ad fontem quondam communem redire.

30,19	μέρος coll ante τοῦ BΠc
33,4	ἄγουσιν: ἐπάγουσιν BΠcN^c
33,9	φησίν: om BΠcR (omissio Ω)

38,8 ante ἀγγείῳ add ἐν BΠcN^c
38,17 βαρυνομένη: βαρουμένη BcRΩ
42,5 ἐπεὶ: ἐπειδὴ BcN^c
44,3 διακειμένης coll ante τῆς BΠc
46,19 θεῷ πρεπούσης: θεοπρεποῦς BΠcN^c
52,20 post αὐτοῖς add τὸν BΠcN^c
53,10 post τι add περ BΠcN^c
53,19 ante σοφοῦ add τοῦ BΠcN^c
55,1 post κατὰ add τὸν BΠcΛ^c
56,10 τὴν: om BΠcΩ
60,17 παραποδισθείη: παρεμποδισθείη BΠcN^c
61,14 post δυνάμεως add ὡς BΠcN^c
61,26 τὸ ὑψηλὸν coll ante γενόμενον BΠc
62,12 ἐξαφανισθῇ: ἐξαφανισθείη BΠcRΩ
63,20 πιστεύειν: πιστεύοι BΠcN^c
69,11 ἦν: ἂν B ἂν ἦν ΠcN^c
70,11 post κάτω add τι BΠcN^c
72,19 τοῦτο: τούτους BΠc
72,19 ἐστι: ἔσται BΠc
74,19 ὑπολειπόμενον: λειπόμενον BΠc
74,21 ὧν: οὖν BΠ om c
74,22 τὸ ἀγαθὸν coll post προσήκει BΠc
76,11 ἢ: καὶ BΠc
78,3 ὅλης: ὅλως BΠcN^cRΩ
80,12 ante ῥημάτων add ἢ BΠc
83,14 ἠρωτημένων: ἐρωτωμένων BΠcΩ
85,18 γινόμενον: ἐσόμενον BΠcN^c
89,23 ὑποκρινόμεθα: ὑποτυπούμεθα BΠcN^cΩ Λ^c
98,21 post τοῦτο add καὶ BΠcN^cΛ^c
105,9 γένηται: γένοιτο BΠc
106,8 ἐπίγειον: ἔγγειον BΠcN^c

mutationes quae correctiones apparent praevalent et vix lapsus scribae occurrunt. quale iudicium, ni fallor, comprobant loci velut:

19,18 ὡς ἂν δι' ἑκάστου (scil τῶν καλῶν)

καταλλήλως πρὸς τὸ ὅμοιον ἡ ὄρεξις φέροιτο:

voce καταλλήλως a tota classe secunda omissa librarii variis modis emendare temptabant. correctio simplicissima in codice Y invenitur qui reiecit δι' et connectere ἑκάστου cum ὄρεξις videtur. elegantius autem codices ΠcN^{c} errorem sanant addendo: δι' ἑκάστου τούτων. codex R emendare temptans scribit δι' ὁμοίου δι' ἑκάστου et cito ea delet, deinde in margine adnotat δι' ὁμοίου et infra hanc vocem addit καταλλήλου. verisimile mihi est exemplar δι' ὁμοίου ut correctionem supra δι' ἑκάστου suprascripsisse atque codicem R utrumque recepisse. denique codex Ω omnino non cunctat et errorem non intelligere videtur. cum codex 3 quoque errorem sicut codex Ω non intellexerit, concludo lectionem codicis R e fonte tardiore quam fonte codicibus R et Ω communi haustam esse.

24,8 ἐπέμυσεν ὄμμα:

testes classis secundae scripturam litterarum continuam falso discernunt, sicut

ΒΛΠc = ἐπέμυσε νόημα.

quae lectio correctorem codicis N (= N^{c}) non satisfecit et itaque mutavit in ἐπέμυσεν καὶ νόημα. econtra codices ΥRΩ errorem dinoverunt et emendaverunt, ne error iteraretur, sic: ἐπέμυσε τὸ ὄμμα.

Sunt alia exempla, velut

90,2 ἀναδῦναι: ἀναδυῆναι B^{c}Πc

90,5 ἀναλύειν: ἀναλύσαι B^{c}Πc

90,16 ἀναδῦναι: ἀναδυῆναι B^{c}Πc

cum codex Π non ex codice B fluxerit, corrector codicis B variam lectionem sui exemplaris maluit et idem quoque auctor fontis codicum Π et c communis.

Glossam in classe secunda suspicor locum hunc:

95,21 αἷμα καὶ σῶμα: ἐγὼ ΥΛΠcRΩ

quam glossam codex B non recepit.

Ignoro fontem correctionum adnotationumque quae

ad locos origenistas pertinent. ad codicum Πc(N^c) fontem eas revocare malo quas tamen codices R et Ω etiam cognita habebant. an ex contaminatione traditae sunt? nescio sed videas locos:

32,11/2	ἡ θεραπεία: κόλασις αἰωνία ΠcN^{c}RΩ nec non d
66,22	post φύσιν add ἐξαιρεθέντος τοῦ αὐτῇ καταμιχθέντος καὶ συμφυέντος οὐ καλῶς ΠcN^c (om καὶ συμφυέντος) RΛ^c (omissio Ω)
91,15	προσδεομένων: δι' ἀπάθειαν ἐκπεσόντων ΠcN^{c}Ω

Codex Π = Patmensis 46, saeculi XI.

Codex Π, cum multa menda propria habeat, fons codicis c non est. quae menda plerumque lapsu scribae orta sunt. scriba ipse alia correxit, alia manus altera, ut videtur. proferam conspectus omnium codici Π propriorum mendorum, cum codicem c in apparatum non admiserim. eo modo scias ubi lectiones codicis Π non ab codice c confirmantur.

8,14; 9,26; 17,8; 17,9 ἀναγκαῖος etiam a; 20,1 utraeque lectiones; 21,1; 24,14 atque 24,16; 24,20; 28,19; 29,11 etiam a; 31,25; 36,4; 36,16; 39,3; 42,5; 42,10/1; 42,14; 50,1; 50,8; 53,14; 55,5; 56,14 etiam a; 56,16 etiam a; 59,11/2; 60,24; 61,8; 64,8 omissio etiam Q; 64,9; 64,21 utraeque lectiones; 65,12; 66,15; 66,17; 67,16; 71,18; 73,13; 75,1; 75,18; 77,15; 77,22; 79,6; 79,7; 80,3; 80,10; 80,14; 81,7; 83,4; 85,8; 88,15; 89,22; 90,19; 92,21; 92,23; 95,18; 98,15; 101,9 etiam d; 102,4; 103,4; 103,12; 104,19; 105,10; 105,15.

Loci origenisti omnes designati sunt, partim deleti. nescio an manus tardior adnotationes adscripserit:

ad 32,11–34,2 infra textum παρεμβολὴ νόθος τῶν ὠριγενιαστῶν ἀπὸ τοῦ 'Αλλ' ὥσπερ εἰσί τινες κατὰ τὸ

σῶμα τῶν παθημάτων διαφοραί, μέχρι τοῦ τέλους τῶν ὀβελῶν: –

ad 66,14 οὐκ – 15 χρόνῳ deletum et a scriba ipso signo designatum in margine inferiore invenitur: νόθον ὅρα ὁ ἀναγινώσκων.

ad 67,17 καθάρσεως in margine est adscriptam: ἕως ὧδε.

ad 91,23 post δὲ signo in marginem refertur (vide supra pag. XCVI) et in margine superiore adnotatur: νόθον. eadem manus cruce finem loci eliminandi 92,8 καθαρίζονται designavit. scriba locos designatos iam in suo exemplari, ni fallor, invenit.

Nihil dubium est quin scriba titulos capitum e exemplari suo hauserit. nam plerosque titulos litteris maiusculis in textu praebet nec tamen in margine, sicut in plerisque libris (vide ad titulos et capita pag. CXXIII).

Cum codice Π arte coniunctus est

codex c = Florentinus Laurentianus plutei 86,12, saeculi XIV vel XIII exeuntis,

ex quo fluxit

codex X = Atheniensis graecus 2086, saeculi XIV.

Codicem c e fonte communi cum codice Π et non ex Π ipso ortum esse mendis codici Π propriis patet. sed eadem res probatur correcturis quae codex Π exhibet et quas, ni fallor, scriba ipse vel diorthota perscribebat, sed codex c eas nullo loco recepit, ex. gr.

9,26 sq	ζῇ ὁ λόγος ὁ ζωὴ: ὁ λόγος ζωὴ Πc sed adscr ζῇ marg Π
14,1	χωρεῖν: χωρηγεῖν Πc sed corr Π
23,15/6	ἀλλ' – ὃν: om Πc sed supplevit in margine Π
26,11	τὰς ἀφορμὰς: ἀντὶ τῆς ἀφθαρσίας Πc sed correxit in margine Π

64,20/1 ἕτερον τὰς τῶν ἐπιβουλευομένων: τὰς τῶν om Π quod emendavit c et scripsit ἑτέρας τὸν ἐπιβουλευόμενον

Codex c vitiis propriis scatet et textum valde depravatum praebet, ex. gr.

7,2 τὴν τελειότητα: om
9,10 φύσις coll ante καὶ
9,24 ἀλλ᾽: om
13,15 μὴ: καὶ
14,6 ἐξαφανίζεται: ἀφανίζεται
16,22 προορατικὴ: πρακτικὴ
20,3 ὡμοιωμένον: ὡμοίω μὲν
22,4 εὐκίνητος: ἀκίνητος

Nec ullum mendum inveni quod excludit codicem X e codice c descriptum esse. tamen nulla correctura quae in codice c invenitur a codice X tradita est, sed nescio cuius aetatis haec correcturae adscriptae sint. proferam eos locos quibus codex X non mendum codici c proprium tradit:

22,16 τις: τῆς c
52,20 post αὐτοῖς add falso τὸν ΒΠcN^c
63,20 πιστεύειν: πιστεύοι ΒΠcN^c
68,21 τις: τῆς c τοῖς X
85,12 ἐπηγγελμένου: ἐπαγγειλαμένου Πc

Codex X autem diversa menda propria habet, ex. gr.

5,12 καὶ alt – 13 Βασιλείδην: om
6,21 ὁμολογῆσαι: ὁμολογεῖσαι
6,22 χρησόμεθα: χρὴ
32,23 πιστεύεται: πιστεύομεν
35,24 πρὸς τὸ ἐναντίον: om
39,12 πρὸ τούτου: καὶ τοῦτο
42,5 ἡμῶν: om
46,6 πορευομένῃ: om
102,17 τὸ pr – οὔτε alt: om, ubi fortasse ad codicis c lineam sequentem aberravit.
96,22 τὸν – 23 σῶμα: om, ubi unam lineam

codicis c omisit et fortasse initium lineae codicis c (96,22 τὸν) praeteriens ad initium codicis c lineae sequentis (96,23 τοῦ) aberravit.

Codex X ergo de codice c descriptus est, sed nescio an apographon sit.

De codicis X progenie

E codice X originem traxerunt

codex k = Vaticanus graecus 579, anno 1413/4 exaratus;
codex 28 = Sinaiticus graecus 2106, anno 1544 exaratus;
codex m = Vaticanus Urbinas graecus 14, saeculo XV exaratus;
codex 15 = Parisinus graecus 1010, saeculo XVI exaratus;
codex 22 = Venetus Marcianus graecus II 53, saeculo XVI exaratus;
codex 9 = Oxoniensis Bodleianus Baroccianus graecus 108, anno 1573 exaratus;
codex 18 = Vaticanus graecus 1729, saeculo XVI exeunte exaratus.

qui codices recentiores, excepto codice k, cum codice X connexi sunt, cum eadem Gregorii opera in eadem ordine praebeant: (1) De beatitudinibus, (2) De oratione domenica, (3) De opificio hominis cap. 30, (4) Oratio catechetica, (5) Basilii commentarii in Isaiam excerpta, (6) De professione Christiana. codex 28 primum atque secundum tractatum non habet et codex k inter alia solum libellum Oratio catechetica tradit.

Deinde nihil inveni quod vetat codicem X fontem horum codicum recentiorum fuisse, quos inde ab initio usque ad 23,9 plene et insuper locis selectis contuli.

consentiunt enim mendis communibus, ex. gr.

5,12	καὶ alt – 13 Βασιλείδην: om
6,22	χρησόμεθα: χρὴ
8,26	τοῦ: om
10,7	θεωρεῖται: om
12,24	λόγον: om
15,21	εἰς τὴν: om
96,22	τὸν – 23 σῶμα: om

Progenies codicis X in duos ramos distingui potest, scilicet alter ramus est codex k et alter a ceteris constituitur. codex k habet menda quae nisi ex codice X orta sunt. nec exhibet menda quae ceteris propria sunt. Quam fideliter codice X usus est codex k, demonstratur his omissionibus quae utraque unae codicis X lineae congruat:

7,10	θείανλουθίας = om φύσιν – ἀκο
19,4	οἰηθείας = om σεται – ἀκολου

inveni mendum codici k nec non codicibus m 15 22 9 18 communem unum:

13,15	λαμβάνειν: λαβὼν (28 = X λαβεῖν sed X compendio usus est)

Codex 28 ad exemplar redit quod paucis mendis cum codicibus m 15 22 9 18 consentit sed ab eorum mendis propriis plane distinctum est. sunt menda communia haec:

7,21	οὐ: om
10,24	δὲ: om
18,10	δόγματα: δόγματι (compendium in X; m corr)

menda vero propria codici 28 (usque ad 23,9) sunt haec:

12,4	ὥσπερ δὲ τὸν λόγον: om (homoioteleuton)
12,12	ἐν: om
12,22	διὰ – οὔτε: om (homoioteleuton)
20,18	παρῇ τὸ ἀγαθὸν: τὸ ἀγαθὸν ᾖ

22,1 σοφίαν: φιλοσοφίαν

Codicum m 15 22 9 18 fons librum integrum complectitur. nam codices adlati praeter libellos quos codex X continet etiam habent hos tractatus:

Symeon novus Theologus Sermo 25 (reperitur quoque in 28);

Gregorii De tridui spatio.

deinde fons communis apparet titulo proprio:

πῶς πρὸς ἑλληνισμὸν διαλεξόμεθα (X ἕλληνας cum compendio).

demum proferam nonnulla menda communia, ex. gr.

13,10/1 τὸ ἀγαθὸν: ἀγαθῶν
16,1 λόγον: λόγῳ
17,22 ἔδει: εἶδε
94,20 τοῦ – ἡ: om

Peculiaris momenti est hic locus:

96,22 τὸν – 23 σῶμα: om X k 28

in codice m corrector coaevis, ni fallor, omissionem et corruptelam sanare temptavit et coniectura in margine adscripta veram lectionem fere restituit. praebam sententiam verbis adscriptis uncis designatis:

καλῶς οὖν καὶ νῦν ⟨τὸν ἄρτον εἰς σῶμα⟩ τοῦ θεοῦ λόγου (recte: τὸν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον εἰς σῶμα) μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν.

corrector iam laudatus etiam cetera vitia et plerumque omissiones emendabat, usus, ut opinor, nisi exemplari suo ita, ut suas coniecturas in suum exemplar inseruisse videatur vel eae coniecturae a quovis apographon intermedio traditae sint. lectio enim supplenda omissionem codicis X etiam a codicibus 15 22 9 18 exhibetur qui procul dubio non codice m utebantur. proferam exempla mendorum codici m propriorum:

8,4 τὸ δυνατὸν: τὸν δυνατὸν
13,24 μοναρχίας: μοναρχικῆς

codex m ipse ergo non erat exemplar codicum 15 22 9 18 sed hi quattuor codices e fonte ab illo distincto hauserunt.

assentior ergo sententiae quam Wernerus Jaeger statuerat, excepta eius ratione quae inter hos codices et codicem X (Ath Jaeger) vel codicem c intercedit. Jaeger enim codicem X falsae aetati ascripserat (vide GNO VIII 1 pag. 111).

Liber de quo codices 15 22 9 18 descripti sunt multis correctionibus emendatus fuit. consentiunt enim hi codices eo quod Orationem catecheticam ut λόγος ζ numerant. deinde consentiunt eo quod quosdam titulos a margine in textum inseruerunt nec tamen numeros capitum adaequabant. invenies enim ad 6,16

> ᾱ πῶς πρὸς ἑλληνισμὸν διαλεξόμεθα,
> ad 14,14
> β̄ ὅπως πρὸς ἰουδαίους ἀπὸ τῶν γραφῶν διαλεξόμεθα,
> ad 15,21
> γ̄ περὶ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ θεοῦ λόγου,
> et post quattuor vel quinque titulos in margine invenies
> ad 82,1
> γ̄ περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος,
> et demum, exceptis tribus ceteris titulis in margine,
> ad 93,1
> δ̄ περὶ μυστικοῦ ἄρτου καὶ πόματος (δ̄ om 18).

Sunt menda codicibus 15 22 9 18 propria ex. gr.

6,12	τὸ ἀκόλουθον: τὸ (τὸν 18) ἀνάλογον
7,14	ὑποκείμενον: ὑπερκείμενον
13,7	παρομαρτεῖ: συμπαρομαρτεῖν
16,11	τοῦ κόσμου coll post παντὸς
16,15	πάροδον: παράδοσιν
21,1	τυχὸν coll ante καὶ

nota bene signum omissionem 54,4/5 indicans. vera lectio est haec:

. . . ἢ τὸ μεταποιηθῆναι αὐτὸν τοῦ πρὸς τὸ ἐναντίον . . .

codices cXk τὸ prius in τοῦ mutabant, cum in codice m verba τοῦ πρὸς exciderunt. itaque codices 15 22 9 18 praebent:

ἢ τοῦ † μεταποιηθῆναι αὐτόν. τὸ ἐναντίον
et in margine adscriptum est: λειπ.

Rationem quae inter codices 15 22 9 18 intercedit vix explicare possum. artius coniuncti videntur et codices 15 22 et rursus codices 9 18. vide

7,12 διανοίας: ἀληθείας 15 22
12,4 τὸν λόγον: τῶν λόγων 15 22

codices 9 et 18 scholio ad 67,11 κτίσεως coniuncti sunt. sunt menda propria haec:

6,22 ἐκφέροιτο: ἐκτρέφοιτο 15
7,9 ἐν: om 15
6,6 καὶ: κατὰ 22
10,4 ὁμολογοίη: ὁμολογείη 22
13,26 Ἰουδαϊκῷ: ἰουδαϊσμῷ 9 (sed corr) 18
9,1 φθαρτὴ: φθαρτικὴ 18

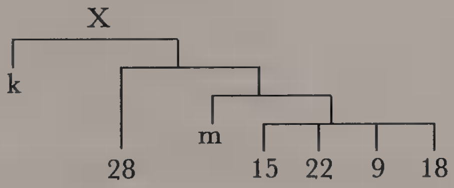

Cum codicibus Π et c cognata est correctura quam designavi

N^c = Oxoniensis Bodleianus Cromwell 9, saec. XIII.

J.H. Srawley scribam ipsum cum correctore aequavit (vide eius editionem pag. XLV). invenies has correcturas vel in margine hic illic γρ(άφεται) designatas vel inter lineas suprascriptas vel in textum insertas. constat correctorem solo uno alio fonte usum esse, sed nescio

quomodo corrector munus suum absolverit. textus pristinus de codice K descriptus est (vide supra pag. XXXIX). inveni unum locum quo scribae praeter hunc fontem alter exemplar praesto fuisse videtur. scripsit enim 14,21 φιλοπονωτέροις (recte) cum ω^2, cum varia lectio quam ω^1 atque codex K praebet suprascripta est. nec tamen hoc loco per se probari potest omnes veras lectiones contra codicem K (vide supra pag. XL) ex illo altero exemplari ortas esse.

Si scirem an N^c alterum fontem integrum recepisset, menda codicibus Π et c propria secernere et fontem codicibus ΠcN^c communem restituere possem. non liquet. itaque codicem N^c in apparatum criticum non admisi. causa dubitandi sunt loci velut

11,24	non correxit falsam lectionem φθορᾶς τε;
12,4	non correxit ἀναγωγικῶς in ἀναλογικῶς;
12,22	correxit προφαινόμενον;
13,4	correxit veram lectionem αὐτῷ in αὐτῇ sicut Πc;
13,15/6	inseruit lectiones λαβεῖν et διασαφῆσαι quas Π et c praebent;
14,7	non recepit μὲν additum a Π etc.
14,22	non addit φησὶ sicut Πc sed relinquit corruptelam.

Tria exempla quibus probatur codicem N^c cum codicibus Π et c arte cognatum esse satis sint:

15,8	post τὸ add ἐν ΠcN^c
32,8	ἐξαιρεθῆναι: ἐξαρθῆναι ΠcN^c
34,25	κακὸν: πονηρὸν ΠcN^c

est unus locus quo codex N^c cum solo codice c conspirat:

36,9	ante διέφερεν add δὲ cN^c

ergo exemplar quo codex N^c usus est simillimum erat fonti codicibus Π et c communi.

Restant vero menda quibus codex N^c cum aliis libris consentit. sunt haec:

18,13 πλησμονὴν: ἡδονὴν CB γρ(άφεται) καὶ ἡδονὴν $N^{c\,marg}$
19,4 ἀκολουθίας: ἀληθείας N^c cum Y
21,4 σαφηνίσει: σαφηνίζει N^c cum ΥΩ
26,6 ἀντεισέρχεται: ἐπεισέρχεται N^c cum SYRΩ
39,4 οὖν: om S erasit N
45,9 post ἦν add τὴν N^c cum ΛRΩ
61,5 καὶ: om QRΩ expunxit N
63,22 ἔνεστιν: ἔστιν PCYΩ ἔν expunxit fortasse N

quae lectiones meam sententiam revocandi codicis N^c ad fontem codicibus Πc communem non tollunt.

Denique proferam omnia menda codici N^c propria, lapsu scribae, ni fallor, orta:

15,12 ἐστερεώθησαν coll post κυρίου
16,10 προεκτικὴν: παρ sscr N^c ὀρεκτικὴν in margine cum ω^2
23,20 τις: τι
29,22 post γε add μὴ
31,21 σύνδεσις: σύνδησις
32,11 μένοι: μείνοι (cf μείνει Y)
38,14 ἀβύσσων: ἀβάτων
45,10 εἴ τι: ὅ (scil ὅτι) sscr N^c
59,11 μάννα: νάμα
67,10 κειμένων: γενομένων
71,7 αὐτὴν: αὐτὸν
106,10 γινωσκομένων: γινομένων

vides vero correctorem in actu corrigendi his locis:

19,18 δι' ἑκάστου καταλλήλως N recte cum ω^1: om καταλλήλως ω^2 sed corr Πc in supplendo τούτων quod N^c ante καταλλήλως inseruit.
24,8 ἐπέμυσεν ὄμμα: ἐπέμυσε νόημα ΒΛΠc καὶ νόημα sscr N^c quod ex γράφεται καὶ νόημα in margine ortum esse potest, scil

νόημα varia lectio per γρ(άφεται) καὶ indicata est.

86,19 πεπαιδευμένων: παιδευομένων KN sed correxit N[c] suprascribens πεπαι atque delendum o neglegens.

De fragmentis

Haec sunt Orationis catecheticae fragmenta quae in bibliothecarum indicibus inveni:

a) Theodoretus Cyrrhensis libellum Eranistes inscriptum fere A.D. 450 absolvit (editio critica praeparavit G.H. Ettlinger, Oxonii 1975). in eius florilegiis sex fragmenta reperiuntur:

Florilegium	II 49	=	38,7 καὶ – 9 περιελήφθη
	II 50	=	38,18 εἰ – 21 ἐμπεριείργεσθαι
	II 51	=	39,6 τί – 10 ἦ
	III 45	=	49,8 καὶ – 13 ἀναστάσεως
	III 46	=	78,9 ἐπειδὴ – 19 κείμενον
	III 47	=	79,9 ἀκόλουθον – 12 θειότερον

Theodoretus inscriptionem contra familiam Πc confirmat. nam scripsit:

ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου

Cum editionem criticam habeamus, textus eius magni pretii est. qua ratione praebam omnes lectiones quibus Theodoretus a meo textu discedit:

38,8 ἡ ἀπειρία: τὸ ἄπειρον sicut F

39,7 κατανοήσαντας: γνωρίσαντας

39,10 ἀνθρώπῳ: ἀνθρώποις (sed in apparatu J ἀνθρώπῳ)

49,8 μυστήριον: φύσει μὲν

78,14 post ἡ add ἐκ

78,15 κατὰ: om

78,17 συνεκδιδομένη: συνδιδόμενον, cf ΥΛ

συνδιδομένη (sed in apparatu J συνεκδιδόμενον)

78,17 εἰκότος ἐν τῷ μυστηρίου: εἰκότος μυστηρίου, cf C εἰκότος ἐκ τοῦ μυστηρίου

78,19 τὸ ἀνορθῶσαι: τῷ ἀναστῆναι, cf ΥΛΩ τὸ ἀναστῆσαι et R τῶ ἀναστῆσαι

Ad dilucidandam rationem quae inter textus Theodoreti atque libros extantes intercedit soli duo loci cum codicibus ΥΛ (Ω) consentientes utiles sunt. an transmissio textus in duas recensiones iam ista aetate distincta erat? ego non persuasus sum, cum lectiones 39,10; 49,8; 78,14; 78,15; 78,17 menda haud ambigua sint neque ullam conclusionem permittant.

b) Leontius Byzantinus in florilegio tertii libri qui Contra Nestorianos et Eutychianos inscribitur (CPG 6813) exhibet ex Greogrii Oratione catechetica verba inde a 38,5 Ἀλλὰ μικρὸν usque ad 23 λαβεῖν. Hoc est in illo florilegio documentum tertium a Roberto Devreesse ut CXIX numeratum (vide Le florilège de Léonce de Byzance, Revue des sciences religieuses 10, 1930, 573). contuli autem duos libros manu scriptos vetustissimos. Leontius textum non e Theodoreto (Eranistes II 49–51) hausit. Devreesse hic errabat, cum praetervideat textum Theodoreti breviorem esse (vide loc. cit. pag. 576). libri a me collati sunt codices

Vaticanus graecus 2195, saec. X, pag. 164 et Oxoniensis Bodleianus Laudianus graecus 92 B, saec. X/XI, fol. 208 rv.

non vidi codicem Parisinum graecum 1335 (saec. XIV) neque Venetum Marcianum graecum 575 (saec. XIV).

Leontius, saeculo VI scribens, suum fontem designavit sic:

ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ.

consentiunt codices adlati his lectionibus:

38,6 περιελήφθη: περιληφθείη
38,8 post καθάπερ add ἐν
38,16 ὑπερουρανίων: οὐρανίων

et insuper peccavit Laudianus his locis:

38,7 τῇ περιγραφῇ: ἡ περιγραφὴ
38,9 κατακλείεται: κατακαίεται
38,14 ἐπιβατεύουσα: ἐμβατεύουσα

c) Doctrina Patrum de incarnatione verbi (ed. Franz Diekamp, 1907 = 1981) quattuor fragmenta habet. Nota bene eius vetustissimum testem esse codicem Vaticanum graecum 2200 saeculo VIII vel IX exaratum.

Sunt fragmenta haec:

38,5 Ἀλλὰ – 23 λαβεῖν cap. 7 XII;
46,2 ἀλλὰ – 21/2 συνεισιούσης cap. 13 XIV;
75,16 προαίρεσις – 17 κείμενον cap. 33;
76,13 ἡ – 14/5 συναπώλεσεν cap. 40 II.

variae lectiones ad hyparchetypum ω^2 intendunt. sed caveas, cum perpaucae sint, ex. gr.

38,6 περιελήφθη: περιληφθείη Doctrina RΩ
38,7 τις: τι Doctrina a
38,8 post καθάπερ add ἐν Doctrina ΒΠΝ^{c}c
46,6 πορευομένη: πορευόμενον SFcSyr
46,8 ἡ ante et post γέννησις om Doctrina d
46,9 τῆς: om Doctrina BR
46,11 συντεθέντος: συνθέτου Doctrina, συνδεθέντος RΩ
46,13 κακία: κακίας Doctrina Πc
46,18 αὐτὸν: αὐτῶν Doctrina d
46,19 θεῷ πρεπούσης: θεοπρεποῦς Doctrina ΒΠΝ^{c}c

adferam adeo unum mendum proprium:

46,15 ὁ λόγος: ὅλον Doctrina

d) Oratio catechetica 38,5 μικρὸν οὖν – 23 λαβεῖν invenitur in florilegio quod vetusto florilegio ad Anastasii

Sinaitae Quaestiones et Responsiones pertinenti antepositum est. quod florilegium repperi in his codicibus et adnoto Gregorii fragmenti folia:

Patmensis 109, saec. X vel IX exeuntis, fol 38v 39r
Parisinus Coislianus 120, saec. X, fol 22rv
Vaticanus graecus 423, saec. XII, fol 36v 37r
Mediolanensis Ambrosianus H 257 inf., saec. XIII, fol 170r.

Florilegium Anastasii octoginta octo quaestiones vocatur. florilegium autem antepositum novem partes continet quae sunt:

Basilius, Cyrillus, Justinus (= Theodoretus), Maximus, Anastasius, Gregorius Nyssenus, Johannes Chrysostomus, Michaelis Synkellos, De sex conciliis oecumenis (subtilius explicata a Roberto Devreesse; vide indicem librorum manu scriptorum Vaticanorum ad codicem graecum 423). cum Michaelis Synkellos adferatur et codex Patmensis fere saeculo IX exaratus sit, florilegium in fine saeculi IX ortum esse videtur. rationem quae inter codices intercedit dilucidare nequeo. nec vero Patmensis est fons ceterorum. omnes codices a textu quem ego restitui discedunt his locis:

38,5	Ἀλλὰ μικρὸν: μικρὸν οὖν
38,6	καὶ: om
38,6	περιελήφθη: περιληφθῇ (περιληφθείη R Ω)
38,7	φησιν: φήσειεν
38,8	post καθάπερ add ἐν (cf Doctrina ΒΠ N^c c)
38,13	ἀνιοῦσα: φθάνουσα
38,15	ἐπερχομένη: περιπολεύουσα
38,16	ὑπερουρανίων: οὐρανίων (cf Doctrina ΒΥΛRΩ)
38,21	χωρητῶν: χωρητικῶν (cf Doctrina)

an memoriam textus prisci hic reperitur? cum autem neque variae lectiones ad quamvis corruptelam pertine-

ant neque fragmentum contra textum via directa transmissum praevaleat, non liquet aliqua graviora effici.

e) Euthymius Zigabenus saeculo XII octo fragmenta in suum opus quod Panoplia dogmatica inscribitur accepit. adnotabo columnas editionis Mignei in Patrologia Graeca:

6,14 ὅταν – 14,13 λόγος	(130,33–41)
19,6 τὸ – 20,25 προελομένη	(130,201)
34,8 ὅτι – 35,3 ἔχει	(130,201–204)
36,8 διὰ – 48,1/2 διακρίνεται	(130,213–224)
68,17 μιᾶς – 72,14 μάχεται	(130,224–228)
72,17 τί – 74,14 βίον	(130,228–229)
82,1 ἀλλ' – 85,2/3 ἀμφιβάλλοντες	(130,1252–1253)
93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν	(130,1261–1265)

ex quibus fragmentis nihil cogendum est, cum nemo textum Euthymii umquam recensuerit et permultae quaestiones occurrant. nec ego ullum librum manu scriptum Euthymii contuli sed J.G. Krabinger duobus libris Monacensibus et J.H. Srawley septem libris usi sunt atque adeo editionem Mignei habemus. perpauca exempla quae demonstrant Euthymii opus Panoplia nunc in apparatu critico non admittendum esse proferam:

8,11 φύσεως: πίστεως P, Euthymius (Migne)

Srawley nihil adnotabat nec lectionem variam codicis P quidem.

Krabinger Euthymii codicis Monacensis graeci 367 (saec. XIII) qui πίστεως praebet mentionem faciebat sed tacebat quod alter suus codex Monacensis graecus 55 (saec. XVI) exhibet.

10,1 post προαιρετικὴν add ἤτοι θεληματικὴν Euthymius (Migne)

Srawley adnotabat quattuor ex quinque codices inter quos est codex Vindobonensis theol. gr. 76 saeculi XII exeuntis (vide Hunger in bibliothecae indice: circa A.D. 1200) ἤτοι θελητικὴν praebere. quod Krabinger per re-

centiorem codicem Monacensem confirmat sed tacet de vetustiore codice Monacensi.

12,22 προφερόμενον: προσφερόμενον Euthymius (Migne) προφαινόμενον KPC

Srawley adnotabat duos Euthymii codices, inter quos est codex saeculi XII exeuntis, προφαινόμενον sicut in codicibus KPC praebere. quod Krabinger per recentiorem codicem Monacensem confirmat sed tacet de altero codice.

13,20 τῷ ὑποκειμένῳ: τῇ οὐσίᾳ Euthymius (Migne)

Srawley adnotabat duos Euthymii lectionem sicut editionem Mignei praebere et duos alios vero τῇ φύσει, quam differentiam Krabinger confirmat.

Nescio an fons Euthymii hyparchetypo ω^1 et praesertim codicibus PF cognatus sit. vide ex. gr.

6,20 διαδεικνυμένην: δεικνυμένην PF Euthymius

10,1 ὁ ζωὴ: ὡς ζωὴ ω^1 Euthymius

84,12 τοῖς . . . θαύμασι: καὶ . . . θαυμάτων PF Euthymius

In operis Panoplia compendiis nonnulla Gregorii fragmenta repperi, scilicet

Vaticanus graecus 1101, saec. XIII/XIV,
fol 23r–26v = 6,14–14,8
fol 159v = 82,1–85,3

Vindobonensis phil. 303, saec. XV,
fol 215v–217v = 6,14–14,8.

f) Caput de eucharistia (93,8 ὥσπερ – 98,7 φύσιν) late diffusum est et in diversis compendiis reperitur. cuius vero textus semper ex Euthymii opera Panoplia ortus esse probatur tum inscriptione cum mendis communibus.

Excerpta ex Euthymii opere Panoplia quae a codice Vindobonensi theol. gr. 40 (saec. XII/XIII) fol 203r–

250v traduntur caput de eucharistia fol 232r–233r continent. cuius inscriptio est haec: περὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος· τοῦ νύσσης ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου.

Eandem quoque inscriptionem praebent hi codices:

Monacensis graecus 551 saec. XV, fol 35r–36v;

Athous Vatopedinus 162, saec. XIV, fol 365r–367v.

Cum altera inscriptione cuius verba sunt haec: τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου νύσσης ὅτι ὁ ἁγιαζόμενος ἄρτος εἰς σῶμα τοῦ θεοῦ λόγου μεταποιεῖται καὶ ὅτι ἐπάναγκες τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει αὐτοῦ μεταλαμβάνειν. caput de eucharistia ex eadem fonte haustum traditur in codicibus his:

Vaticanus Regensis graecus 71, saec. XV, fol 77r–78v;

Oxoniensis Bodleianus Laudianus 6, saec. XVI, fol 27–41;

Oxoniensis Bodleianus Miscellaneus 134 (Auct. E. I. 16), saec. XVI, fol 226v–228r, adscriptum ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ;

Atheniensis olim Methochii S. Sepulchri 321, saec. XVI, fol 80–84;

Escorialensis Ω – IV – 16, A.D. 1574, fol 68r–73r, ubi scriba Darmarius addidit: ταῦτα ἀπὸ τοῦ κατηχητικοῦ τοῦ νύσης παρεκβέβληται.

Menda quibus omnes codices adlati consentiunt disceduntque a Gregorii libris sunt haec:

93,19	κατήρξατο: προκατήρξατο
95,1	καὶ – 10 μένει: om
96,5	post ἐν pr add μὲν
96,13	τοίνυν: om

De versione Syriaca

Codex Londinensis Musei Britannici Add 14597, A.D. 569, fol 1v–35v est apographon ita, ut versio medio fere

saeculo VI facta sit. aliqua folia nunc desiderantur:

12,11 τοῦ – 16,17 τιμίων: 2 folia inter fol 4v et 5r;
18,22 ὠκύμορον vel πρὸς – 38,13 τῇ κτίσει καὶ: 9 folia inter fol 5v et 6r;
48,21 καθάπερ – 53,8 κεφαλαίων: 2 folia inter fol 10v et 11r.

Hermannus Langerbeck hanc versionem recensuit variasque lectiones textus Graeci notavit. cuius viri docti adnotationibus usus sum, cum vix Syriaci sermonis intellectum habeam.

Nonnullis lectionibus cum testibus hyparchetypi ω^2 consentit eisque connexus apparet, praesertim hoc loco:

95,21 αἷμα καὶ σῶμα: ἐγὼ Syr ΥΛΠ (B deficit)

nec non his locis:

60,17 θεϊκῆς: ὑψηλῆς
82,13 post φθορὰν add γεννήσεως (omissio Υ)
86,6 εἰς τρὶς: τρὶς (τρεῖς B)

haec connexio etiam patet ex eo quod Syrus nec ullum mendum hyparchetypo ω^1 proprium habere videtur, ex. gr. non habet

42,14 ἐκ παρθένου (recte οὕτως)
45,8 δογματιζόντων (recte δοξαζόντων)

nihil autem probat una corruptela qua cum KPC conspirat:

47,17 ἢ ἡνωμένων: ἢ νοουμένων Syr KPC ἡ νοουμένη ω^2

Attamen connexio cum familiis classis alterae mixta et perplexa est. adferam perpauca exempla:

7,11 post δοθέντος add ἡμῖν Syr ΒΥΛRΩ
38,16 ὑπερουρανίων: οὐρανίων Syr ΒΥΛRΩ

cum codex B textum emendatum praebeat, non miraris quod Syriaca versio artius cum codicibus ΥΛ connexa est, ex. gr.

55,21 μένειν: μίμημα Syr ΥΛ
97,22 θεὸς: λόγος Syr ΥΛRΩ
53,11 τὴν διάνοιαν: ἡ διάνοια Syr ΥΛRΩ

55,5 διῃρημένων: εἰρημένων Syr YΛRΩ

Et adeo vide hos locos:

43,7 λύθρῳ: λυπηρῷ Syr Y

16,20 ἢ – 21 ὄντων: om Syr Y (homoioteleuton)

40,22 τὸν δεόμενον: τοὺς δεομένους Syr Y

45,12 ἀλλὰ: ἀλλ' ἢ Syr (ἀλλ' ἡ Y)

consentit quoque cum codice B velut his locis:

76,6 ἐριστικῆς: αἱρετικῆς Syr BY

74,23 post πάντας add ἦλθεν Syr BRΩ

43,20 ἀφαμαρτὼν: ἀφαμαρτὼν καὶ ἐκπεσὼν Syr ἐκπεσὼν B

cum codicibus Λ et Π consentit his locis:

12,4 ἀναγωγικῶς: ἀναλογικῶς Syr BΛΠcR Ω et S

59,6 ἐπὶ: om Syr (?) ΛΠ

64,7 ἐν τῷ: εἰς τὸ Syr Πc

78,3 ὅλης: ὅλως Syr BΛΠcRΩN^c

84,8 κατόπιν: πρότερον Syr (cf κατὰ τὸ πρὶν ΠcN^c)

93,3 ἐφάπτεσθαι: ἐφέπεσθαι Syr BΛ

e contra hunc mendum codex Λ non habet:

39,13 συμφυία: συνάφεια Syr BYΠcN^c

Ex his exemplis apparet Graecum fontem versionis Syriacae cum classe altera coniunctum esse. at ille fons non via directa ad hyparchetypum ω^2 perducit. obstant menda propria, ex. gr.

10,19 τοῦ λόγου: om Syr

17,19 ἑκατέρῳ: om Syr

48,14 ἡ ἀνάστασις: om Syr

53,22 ἢ τὸ δίκαιον: καὶ Syr

84,16 μὴν ἀεὶ: om Syr

85,21 τοῦ ἐπαγγειλαμένου: om Syr

86,18 σωτηρίας: ζωῆς Syr

varias lectiones in Graeco fonte adscriptas indicant tres loci supra adlati (12,4; 43,20; 74,23).

Res perplexa restat eoque obscurior quod tantum per retroversionem Graecam ad Graecum fontem pervenimus. sed si Graeca lectio quidem restituta est, via qua textus transmissus est non iam elucet. vide hunc casum:

83,4 ἔχει ὅρος: ἔχει σπέρμα Syr ἔχει θορὸς RΩ σπέρμα Λ (ἔχει ὅρασις B)

Syr vidit eandem lectionem, ut opinor, sicut RΩ, cum Λ receperit glossam quae rarum vel odiosum vocem θορός exceperat ac ἔχει in mutando praetermiserat. B vero θορός reiciens coniecturam e suo hausit et valde erravit. Y veram lectionem in suo exemplari invenit et recte descripsit.

Ergo manet hyparchetypus ω^2. nam hyparchetypum ω^{2a} per Syriacam versionem restituere nequeo. exclusi autem Syr ex apparato critico exceptis perpaucis locis.

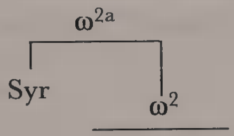

De locis origenistis

Oratio catechetica tres vel quattuor locos continet qui origenistam restitutionem omnium docent. sunt hi loci: 32,7 – 33,6; 66,4 – 67,13; 91,23 – 92,8, ad quos 88,12–18 addi potest. in nonnullis codicibus hi loci designati sunt et in margine vel κακὸν ἀπῶδε et ἕως ὧδε vel σκαιόν vel νόθον adscripta invenies. codices K et N omnes quattuor locos designabant, codex P solum primum sed codices S et Π tres, cum codex C 91,23–92,8 designaret. codex Ω vero hos tres locos, qui istam doctrinam plane docent, omnino omisit et loco 91,23–92,8 in textum inseruit glossam quae in codicibus Π atque N in margine adscripta reperitur. quo textu vel glossa codex

F ut titulo ad caput $\overline{\Lambda S}$ utebatur (vide pag. CXXXIII). Gregorii textus numquam mutabatur nisi his locis:

32,11/2 ἡ θεραπεία: κόλασις αἰωνία ΠN^{c}cRΩ et d
63,15 καὶ ἡ πλάνη θεραπευθείη: om KNΩ
92,7 καθαρίζονται: παραδίδονται B

Codex g et eius progenies remedium malo origenisto inveniebant eo quod scholia plene orhodoxa in margine supplebant, scilicet

ad 32,9 Basilii homilia Attende tibi ipsi (PG 31,213 B 12–C 4);
ad 33,7 Basilii homilia in illud Destruam horrea mea (PG 31,273 B 1–2);
ad 66,20 Basilii homilia In divites (PG 31,288 A 4–9).

Ad sententiam Gregorii: ''Inventor, inquit, malitiae sanabitur'' (67,19/20) codex N in margine adscripsit: μὴ γένοιτο.

De fine falsa

Editio Morelli post finem ἀντίδοσιν quemdam textum sine ulla interpunctione addidit et denique editio Mignei puncto separavit. hoc supplementum ex Theodori Raitheni libello qui Praeparatio inscribitur (CPG 7600; vide editionem F. Diekamp, Analecta Patristica = Or. Christ. Anal. 117, 1938, pag. 200,5–22) haustum est. Attamen Petrus Morellus iam (A.D. 1568) adnotavit id non Gregorii esse. invenit enim ille hunc textum in quandam Gentiani Herveti interpretationem. Fronto Ducaeus in suis notis mentionem fecit Severum in fine suppleto nominatum vixisse diu post Gregorii mortem atque ab imperatore Justiniano damnatum esse (vide editionem Parisinam anni 1605).

Finis falso suppleta invenitur in his codicibus:

codices 17 et 5 (F recc);
codices 23, 4, 29, 21 nec non 26, 14, 12 (Q recc);
codex 25 (apographon editionis Morelli).

Nescio qui finem falso suppleverit. contuli omnes iam laudatos codices, et constat codices et 5 et 14 et 26 (et 25) excludendos esse. codex 17 vero fine exornata fol 40v ἀντίδοσιν explicit, sed fol 41r sine ornamento cum verbis ὁ χριστὸς incipiens pergit usque ad verbum παραποδίζονται fine exornata, nonne hic est fons ceterorum?

Codex 26 in margine adnotat Gregorii tractatum in aliis libris apud ἀντίδοσιν finitum esse.

De capitum divisione

Omnes editiones impressae libellum qui Oratio catechetica inscribitur dividunt in capita quadraginta. in libris vero manu scriptis vel haec divisio vel alia vel omnino nulla occurrit. divisio in quadraginta capita codici F et eius progenii est propria, sicut exprimit eius inscriptio (vide supra pag. LIX). posterior autem Gregorio est divisio sed non diu post Gregorium, ut videtur, tituli ad dividendum tractatum haud brevem apparent nec non numeri capitum. tres argumenta vetant capitum divisionem Gregorio ipso attribui. primum in codicibus vetustis KPC atque a capitum divisio omnino deest. deinde index capitum in nullo codice anteponitur, sicut in libello De virginitate occurrit. demum vetus et veterior divisio in capita diversis modis traditur.

Proferam divisionem in capita secundum tres graviores testes. sunt autem hae recensiones:

divisio in capita triginta quinque secundum Syrum;
divisio in capita undeviginti secundum codicem Π;
divisio in capita quadraginta secundum codices B atque F.

Versio Syriaca triginta quinque capita habet, quod

subscriptio expressis verbis confirmat. tituli in textu praebentur, cum numeri capitum inter columnas adscripti sint exceptis duobus capitibus ad quae inter lineas adscripta sunt verba: κεφάλαιον πρῶτον et κεφάλαιον ὄγδοον καὶ δέκατον. notis et retroversionibus Hermanni Langerbeck usus sum.

Codex Π in margine undeviginti capita numerat et titulos in textu praebet.

Codex B in margine capita quadraginta numerat, sed tituli inter lineas praebentur excepto titulo primo ad quem adscriptum est κεφάλαιον ᾱ.

Codex F titulos et numeros capitum in margine praebet, sed in textu designat ubi caput incipit. sunt plures tituli quam capita numerata quos quoque proferam, nisi tardiore manu scriptos esse mihi videtur.

Primis notis numerorum capita editionis Morelli vel, quia eadem sunt, Mignei designavi et adnotabo paginam et lineam meae editionis. linea semper primum verbum sententiae quo caput incipit designat.

v caput/pagina/κεφάλαιον/titulus

	6,14	A	Syr B Syr: ἀπόδειξις πρὸς τοὺς ἑλληνίζοντας ὅτι ἔστι θεὸς καὶ ὅτι θεοὺς πολλοὺς εἶναι οὐκ ἔστιν. BF: διδασκαλία πρὸς ἕλληνας.
	7,13	B	B BF: ἀπόδειξις τοῦ (om F) ὅτι τέλειόν ἐστι τὸ θεῖον
I	8,10	B	Syr
		A	ΠF
		Γ	B B (sim Syr): ἀπόδειξις ὅτι πάντως ἐνυπόστατον.

			ΠF: περὶ τοῦ ἐν τῇ ἑνότητι τῆς φύσεως τοῦ θεοῦ εἶναί τινα διάκρισιν ὑποστάσεων καὶ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
II	12,4	Γ	Syr
		Β	ΠF
		Δ	Β
			Β (sim Syr): ἀπόδειξις ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ⟨θεοῦ⟩ ἐνυπόστατόν ἐστιν.
			Π (sim F): περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· λέγων δὲ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ περὶ τοῦ θεοῦ λόγου ἐπεξεργασίᾳ τινὶ κέχρηται.
III	13,12	Γ	ΠF (Syr deficit)
			ΠF: εἰπὼν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει περὶ τῆς ὁμοουσίου τριάδος.
IV	14,14	Δ	ΠF (Syr deficit)
			ΠF: περὶ τοῦ εἶναι λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐκ τῶν θείων γραφῶν δηλοῦται καὶ ὅτι ταῦτα ἐν ὑποστάσει ἐστίν.
V	15,16	Ε	Β (Syrus deficit)
	15,18 κατὰ	Ε	ΠF
			(Β)F: ὅτι οὐκ ἀπίθανον οὐδ' ἀπρεπὲς τῷ θεῷ λόγῳ τὸ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας ἔργον.
			Π: περὶ τοῦ πῶς δεῖ πιστοῦσθαι τοὺς μὴ προσδεχομένους τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ διατί ἡ ἐνανθρώπησις καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώ-

			που ποιήσεως καὶ ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ποιητὴς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστι καὶ διατί ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ποία ἡ τούτου κατασκευὴ καὶ διατὶ ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ θεοῦ.
	18,17	S	Π Π: διατὶ ἐν ἀτόποις ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ καὶ ἐν θλίψει καὶ ὅτι αὐτεξούσιός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος καὶ περὶ τοῦ κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὅτι οὐκ ἐκ θεοῦ τὸ κακὸν καὶ πῶς τοῦτο περιγίνεται τῷ ἀνθρώπῳ.
VI	21,1	S	F (Syr deficit)
	21,3	S	B BF: τίνι καὶ ποίῳ τρόπῳ ἐξ ἀβουλίας ἔκπτωσις ἀνθρώπων (τῶ ἀνθρώπω B) γέγονεν.
	22,21		F: ὅτι μετὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πλάσιν λέγει τὴν ἔκπτωσιν γενέσθαι τοῦ σατανᾶ.
VII	26,13	Z	ΠBF (Syr deficit) Π (marg): ὅτι οὐκ αἴτιος τῆς τοῦ κακοῦ φύσεως ὁ θεὸς οὐδὲ ἐν τοῖς οὖσι συνέκτισται ἀλλὰ στερήσει τοῦ ἀγαθοῦ παρυφέστηκεν. BF: ὅτι ἄτοπον ζητεῖν διατί προειδὼς ὁ θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην συμφορὰν ἦλθεν εἰς τὸ κτίσαι τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπόδειξις ὅτι οὐχ ὁ θεὸς αἴτιος τοῦ κακοῦ.
VIII	29,1	H	Π (Syr deficit) Π: περὶ τῶν ἀγανακτούντων διατί

			ἀποθνῄσκει ὁ ἄνθρωπος, τούτου μᾶλλον ἐπ᾽ εὐεργεσίᾳ τοῦ ἀνθρώπου τυγχάνοντος, καὶ διὰ τοῦτο ὁ θάνατος.
IX	36,17	Θ	Π (Syr deficit)
		H	BF
			Π: περὶ τῶν ἀπιστούντων ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ θεοῦ λόγου καὶ περὶ τοῦ ὡς ἄνθρωπον ἀνατετράφθαι καὶ θάνατον ὑπομεμενηκέναι.
			BF: ὅτι οὐκ ἀπρεπὴς (–ὲς B –ῶς F) ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅσα ἀνθρώπινα ἀνεδέξατο οὐκ ἀνάξια τῆς θεοπρεποῦς οἰκονομίας.
X	38,5	I	Π (Syr deficit)
		Θ	BF
			Π: ἀντίθεσις· πῶς ἡ ἀκατάληπτος θεότης εὐτελεῖ περιελήφθη φύσει ἀνθρώπου καὶ περὶ τοῦ ἡνῶσθαι τὸν θεὸν λόγον τῇ σαρκί· ἔχεις περὶ τῆς ἑνώσεως κάλλιστα.
			BF: ὅτι οὐ περιελήφθη τῇ περιγραφῇ τῆς σαρκὸς ἡ ἄπειρος θεότης τοῦ θεοῦ λόγου, ἀλλὰ τῇ ἑνώσει αὐτῆς ἐξημμένη ἦν.
	38,23		F: περὶ ἑνώσεως ὕλης καὶ πυρός.
XI	39,11	Θ	Syr
		I	BF
			Syr BF: ὅτι ἀγνοεῖται ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως.
XII	40,6	H	Syr (sic)

		ΙΑ	BF
			BF (sim Syr): ἀπόδειξις ὅπως πιστευτέον ὅτι θεὸς ὄντως ἐφανερώθη ἐν (om F) σαρκί.
XIII	41,9	ΙΑ	Syr
		ΙΒ	BF
			Syr BF: ὅτι ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐκ πάθους συνέστη οὔτε ὁ θάνατος αὐτοῦ εἰς πάθος κατέληξεν.
XIV	43,3		Syr
		ΙΑ	Π
		ΙΓ	B
	42,22	ΙΓ	F
			Syr BF: τίς ἡ αἰτία τοῦ πρὸς τὴν ταπεινότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταβῆναι τὸ θεῖον καὶ ὅτι οὐκ ἐξευτελίσθη διὰ τῆς ἐπιμιξίας. Π: περὶ τοῦ ποίαν αἰτίαν ὁ θεὸς λόγος ἐνηνθρώπησεν.
XV	43,9		
	44,4	ΙΓ	Syr
		ΙΒ	Π
		ΙΔ	BF
			BF (sim Syr): ἀντίθεσις τῶν ἐναντίων τῆς πίστεως· διατί φησιν, ὥσπερ τὰ πάντα συνεστήσατο βουλήματι καὶ ἐξουσίᾳ, οὐχὶ καὶ τὸν ἄνθρωπον διὰ αὐθεντικῆς καὶ θεϊκῆς ἐξουσίας πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπανήγαγε καὶ μὴ διὰ μακρᾶς περιόδου τουτὶ κατεπράξατο. Π: ἡ ἀντίθεσις· διατί φησιν ὁ θεὸς ὁ

			τῷ θελήματι τῷ ἑαυτοῦ τὸ πᾶν συστησάμενος καὶ τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ μὴ καὶ τὸν ἄνθρωπον κρατούμενον ὑπὸ τῆς ἐναντίας δυνάμεως μόνῃ τῇ ἑαυτοῦ ἐξουσίᾳ καὶ τῷ θελήματι ἀπέσπασεν ἀλλ᾽ εἰς τοσαύτην κατῆσει ταπεινότητα.
XVI	45,22	ΙΔ	Syr
		ΙΓ	Π (titulus vacat)
		ΙΕ	BF
			Syr BF: ὅτι κυρίως πάθος λέγεται ἡ πρὸς τὸ ἐναντίον ῥοπὴ ἐκ προαιρέσεως γινομένη, ἡ δὲ τῆς φύσεως τροπὴ ἔργον μᾶλλον ἢ πάθος λέγεται.
XVII	49,17	ΙS	BF (Syr deficit)
	49,19	ΙΔ	Π
			BF: ἐπανάληψις τῆς ἐπενεχθείσης ἀντιθέσεως παρὰ τῶν ἐναντίων τῆς πίστεως.
			Π: ἀντίθεσις· εἰ τοσαύτη, φησί, κατὰ τὰ εἰρημένα τῷ μυστηρίῳ δύναμίς ἐστι παρὰ θεῷ ὥστε θανάτου μὲν ποιεῖσθαι καθαίρεσιν ζωῆς δὲ εἴσοδον, τί οὐχὶ θελήματι μόνῳ τὸ κατὰ γνώμην ἐποίει; ἡ δὲ σαφὴς τούτου τοῦ κεφαλαίου ζήτησις αὕτη ἐστίν, τίνος χάριν ἡ θεία φύσις πρὸς τὴν ἡμετέραν συμπλέκεται.
XVIII	50,17	ΙΖ	BF (Syr deficit)
			BF: ἀπόδειξις τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος.
XIX	52,23	ΙΗ	BF (Syr deficit)

			BF: τῆς ὑπενεχθείσης ἀντιθέσεως ἡ λύσις· τίνος χάριν ἡ θεία φύσις πρὸς τὴν ἡμετέραν συνεπλάκη δι᾽ ἑαυτῆς (αὐτῆς F) σώσασα τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ οὐ διὰ προστάγματος.
XX	53,8	ΙΘ	BF
			BF: ὅτι μετὰ τοῦ δυνατοῦ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν καὶ σοφὸν τὸ θεῖον.
XXI	55,4	Κ	BF
			BF: ὅτι μίμημα τὴς θείας φύσεως κατασκευασθεὶς ὁ ἄνθρωπος τρεπτῆς ἐστι καὶ ἀλλοιωτῆς φύσεως.
XXII	56,19	ΚΑ	BF
			BF: ὅτι τραπέντα τὸν ἄνθρωπον οὐ τυραννικῶς ἀλλὰ δικαίῳ λόγῳ ἐρρύσατο (ἐλυτρώσατο F).
	57,10	ΙΗ	Syr
			Syr: ὅτι οὐ τυραννικῶς ἐλυτρώσατο ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ διαβόλου τοῦ τοὺς ἀνθρώπους κατέχοντος τοὺς αὐτῷ τὰς ψυχὰς ἐπιδόντας ἀλλὰ μετὰ δικαιοσύνης καὶ διατί σῶμα ἔλαβε.
XXIII	57,23	ΚΒ	F
	58,2	ΚΒ	B
			BF: ὅτι συναλλαγματικήν τινα ποιεῖται τὴν λύτρωσιν.
	58,7		F: ὅτι ἀπὸ φιλαρχίας ἐτραχηλίασεν ὁ διάβολος.
XXIV	60,24	ΙΘ	Syr

		ΚΓ	BF
			Syr: ἀπόδειξις τῆς θείας δυνάμεως καὶ τῆς ἀφθαρσίας.
			BF: ὅτι τῇ περιουσίᾳ τῆς δυνάμεως ἡ πρὸς τὸ ταπεινὸν συγκατάβασις.
XXV	63,17	Κ	Syr
		ΚΔ	F
	63,19	ΚΔ	B
			Syr BF: ὅτι οὐκ ἀπεικὸς τὴν θεότητα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει (τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ F) γεγενῆσθαι ἀλλὰ καὶ εὔλογον.
XXVI	64,13	ΚΑ	Syr
		ΚΕ	BF
			Syr BF: ὅτι καὶ ἐν τῷ διὰ τῆς τοιαύτης μεθόδου ἀπατηθῆναι τὸν διάβολον παρὰ τοῦ σωτῆρος τὸ δίκαιον αὐτοῦ διαδείκνυται.
	66,10	ΚΒ	Syr: ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον ἐπ᾿ αὐτῷ ὠφέλησε ὁ Χριστός.
XXVII	68,1	ΚΓ	Syr
		KS	BF
			Syr BF: ὅτι ἀκολούθως διὰ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως καὶ τῆς τοῦ θανάτου γεύσεως τὴν καθ᾿ ἡμᾶς οἰκονομίαν ἐτέλεσεν.
XXVIII	70,20	ΚΔ	Syr
		ΚΖ	BF
			Syr BF: ὅτι οὐκ ἀπρεπὲς τῷ θεῷ λόγῳ διὰ τῆς κατὰ σάρκα γεννητικῆς εἰσόδου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἐφάψασθαι.

XXIX	72,15	ΚΕ	Syr
		ΚΗ	BF
	72,16	ΙΕ	Π
			Syr BF: ἀντίθεσις· διατί οὐκ ἐξ ἀρχῆς παρεγένετο ὁ Χριστός.
			Π: τί ἀνεβάλλετο, φησίν, τὴν εὐεργεσίαν ὁ θεὸς καὶ μὴ ταχύτερον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔσωζε τὸν ἄνθρωπον ὥστε τὴν ἐπὶ πλεῖον τῆς κακίας πρόοδον ὑποτεμεῖν.
XXX	74,5	ΚS	Syr
		ΚΘ	BF
			Syr BF: ὅτι ἡ κακία καιρίαν μὲν πληγὴν ἔλαβε παρὰ τοῦ σωτῆρος, οὐ παντάπασιν δὲ αὐτὴν ἀνεῖλεν.
	74,14	ΚΖ	Syr
		ΙS	Π
	74,17	Λ	BF
			Syr BF: ἀντίθεσις (καὶ F)· διατί, φησίν, οὐκ ἐπὶ πάντας ἦλθεν ἡ χάρις.
			Π: τί δήποτε οὐ διὰ πάντων ἦλθεν ἡ χάρις ἤτοι ἐπὶ πάντας ἡ πίστις καὶ ἡ χάρις.
XXXI	76,6	ΚΗ	Syr
		ΛΑ	BF
			Syr BF: ἀντίθεσις· ἔδει, φησίν, (καὶ add F) ἀναγκαστικῶς ἐφελκύσασθαι τοὺς μὴ βουληθέντας τῇ πίστει προσελθεῖν πρὸς τὴν παραδοχὴν τοῦ κηρύγματος.
XXXII	77,7	ΚΘ	Syr
		ΙΖ	Π (titulus vacat)

	77,8	ΛΒ	B
	77,14	ΛΒ	F
			Syr BF: ἀντίθεσις (om F)· διατί, φησίν, εἰς θανάτου πεῖραν ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ τοῦτον διὰ σταυροῦ ὑπέμεινεν.
	81,8	ΙΗ	Π: περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ φανερώσεως καὶ ἀναλήψεως.
	82,1	Λ	Syr
		ΙΘ	Π
		ΛΓ	BF
XXXIII	82,5		
			Syr BF: περὶ τοῦ βαπτίσματος ὅτι ἀναγκαῖον καὶ ἀκόλουθον πρὸς τὴν οἰκονομίαν.
			Π: περὶ τοῦ βαπτίσματος.
XXXIV	84,6	ΛΑ	Syr
		ΛΔ	BF
			Syr BF: ἀπόδειξις τοῦ (τὸ F) παρεῖναι τὸν θεὸν ἐπὶ ἁγιασμῷ τῶν γινομένων καλούμενον.
XXXV	86,6	ΛΔ	BF: περὶ τοῦ βαπτίσματος.
	92,3	ΛΒ	Syr
XXXVI	92,8	ΛS	BF
			Syr B: ὅτι οἱ μὴ ἐκ μεταμελείας καθαρθέντες διὰ πυρὸς καθαρθήσονται.
			F: τούτοις τὸ ὑπὸ Χριστοῦ εἰρημένον· Ὁ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐχ ὄψεται τὴν ζωὴν ἀλλ᾽ ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ᾽ αὐτόν (Jo 3,36), καὶ τὸ Ἐὰν μή

			τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (Jo 3,5).
XXXVII	93,1	ΛΖ	BF
	93,8	ΛΓ	Syr
			Syr BF: τίνος χάριν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ μεταλαμβάνομεν.
XXXVIII	98,8	ΛΔ	Syr
		ΛΗ	BF
			Syr BF: περὶ πίστεως.
XXXIX	98,21	ΛΘ	BF
			B (F): ὅτι ὁ πνευματικὸς τόκος τῆς ἐξουσίας ἤρτηται τοῦ τικτομένου.
XL	102,4	ΛΕ	Syr
		Μ	BF
			Syr BF: ἀπόδειξις ὅτι ὁ βαπτιζόμενος, εἰ μὴ ἀποσταίη τῆς προτέρας συνηθείας, οὐ λογίζεται αὐτῷ τὸ βάπτισμα εἰς καθαρμόν.

De editionibus impressis

Editionum impressarum et inscriptiones et locos et cetera in indice a Margareta Altenburger et Friedhelmo Mann digesta (Leiden 1988) invenies. editiones veterae non nisi recentioribus libris manu scriptis usae sunt. Petrus Morellus Gregorii libellum Oratio catechetica in sermonem Latinum vertit adhibens librum recentiorem e codicis F stirpe ortum. hunc librum, nunc deperditum, in bibliotheca Johannis a Sancta Andrea invenit. fons patet ex his mendis:

75,16	καὶ – 18 πίστει: om PMor sicut 11 13
77,13	καθυβρισθῆναι: καθαρισθῆναι PMor sicut F et recc
54,23	δικαίῳ τὸ σοφὸν: σοφῷ τὸ δίκαιον PMor sicut F et recc
55,13/4	καὶ – θεωρουμένης: om PMor et F cum eius stirpe
34,16	τὴν – 17 διὰ om PMor et 11 et 13
41,18/9	ἀπιστεῖς – ἀπιστίᾳ: om PMor et praebet: gaudeo

Eodem tempore Gentianus Hervetus suam versionem absolvit. haec versio in editionem Parisii 1573 recepta est et, perpaucis mutatis, iterum impressa est in editione Claudii Morelli (Paris 1615) et iterum in editione Aegidii Morelli (Paris 1638), unde devenit in editionem Mignei. exemplar Hervetii est codex 26 (Parisinus Inst. Franc. 2), quod iam J. Kenneth Downing in sua editione Gregorii libelli In illud: Tunc et ipse filius (vide GNO III 2 pag. XXXI sq) probavit. proferam tria exempla:

44,20	πρῶτον – 24 ἕτερον: om Hervetus et 26
77,6	post τῶν add μὴ Hervetus et 26 marg
78,3	ἔδει γενέσθαι τῆς φύσεως: ἔδειξεν ὁ λόγος τῆς φύσεως Hervetus et 26

Fronto Ducaeus in suam editionem (Paris 1605) recepit versionem Hervetii et notis exornavit. ad perficiendas notas quibus versionem Latinam emendare temptavit et denique mutavit Fronto adhibuit versionem Petri Morelli ex una parte et tres libros manu scriptos ex altera parte. de his libris manu scriptis in eius notis legimus: "Illam ergo nacti Petr. Morelli editionem, eam cum hac vulgata duobusque manuscriptis libris contulimus ac recensuimus, quorum alterum Dn. Jacob. Vulcobius, alterum Fed. Morellus Professor Regius utendum dederunt; mox etiam tertii codicis auctoritate, quem ex regia bibliotheca serius obtinuimus, hujus illiusve lectionem confirmavimus."

Vix dilucidari potest quo modo Graecus textus in edi-

tione Parisina anno 1615 efficitur et unde pervenit. Ex notis Frontonis Ducaei consequi mihi videtur eum ipsum pro typographo praeparasse Graecum textum vel typrographum instituisse. textus editionis Parisinae 1615 quae, perpaucis emendatis, in editionem 1638 receptus est et unde in editionem Mignei devenit. minoris pretii est. haustus enim est e codicibus saeculi XVI quorum origo discerni potest.

Fronto ipse enumerat unum Vulcobianum, alium Morelli et alium Regium.

Vulcobianus (Vulc) est codex Parisinus graecus 588 quem ut codicem 12 designavi. Fronto enim ad 77,40 adnotat haec: typographus pro textu libri manu scripti: "correctionem ad marginem appictum incerta manu secutus est".

76,20 ἀκίδυνος: ἀκίνητος Vulc = 12, marg ανίκητος in 12, ἀνίκητος editio 1615

Sic etiam ad 81,5: "Coniecturam in margine appositam expressit typographus Vulcobiani codicis." descriptio quadrat:

81,5 κεραίαν μιᾷ: καιρέαν μία Vulc, καὶρε ὰν μία 12, γαῖαν marg man alt 12, καὶ γαῖαν editio 1615

in codice 12 vocis nota supra καὶ est posterior correctura.

Denique nota ad 86,1 – 5: "Truncata exhibebatur magna sui parte in Vulcob. haec sententia, quemadmodum et apud interpretem."

86,2 θεὸν – 3 δὲ: om Hervetus et Vulc 12 21 26

ergo typographus Vulcobiano usus est, et hic est Parisinus gr. 588 (= codex 12). subiungam alia dua exempla. ad 33,6/7 legimus Hervetum sicut etiam Vulcobianum mendum praebere, cum vera lectio in duobus aliis codicibus reperiatur:

33,7 κρίσεως: κτίσεως Hervetus Vulc 12 (sed corr) et editio 1615 praebet κρίσεως

similia ad 60,6/7 adnotat:

60,7 αὐτῷ: ἑαυτῷ Hervetus Vulc 12 (sed corr) et editio 1615 praebet αὐτῷ

In codice Morelli codicem Parisinum graecum 592 (= codex 13) recognovi, ni fallor. notae Frontonis ad codicem 13 intendunt:

60,8 περικαλύπτεται: περικεκάλυπται Morellus Regius 13, περικαλύπτεται 12 sed marg man alt περικεκάλυπται et sic in editione 1615

περικεκάλυπται mendum codici 13 proprium est quod ex eius exemplari περικαλύπται praebente est ortum.

66,22 καθάρσει: ἀφθαρσίᾳ Morellus 13 editio 1615

lectio mendum codici 13 proprium est quod ex eius exemplari τῇναθάρσει praebente est ortum.

79,11 τῷ τρόπῳ: τῷ ἀνθρώπῳ editio 1615 et 13 ex 11 τὸ ἔτρόπω

75,17 ἐλευθερίᾳ – 18 τῇ: om Petrus Morellus, Morellus, Regius, 11, 13

una vero nota cum exemplis quae attuli non congruat, nisi Fronto fallitur:

97,21 ἐκείνη: ἐκείνου Morellus (sed 11 et 13 recte!), ἐκεῖνον in ἐκείνου corr 12

omnes autem lectiones quas Fronto in suis notis codici Morelli attribuit examinavi. quae lectiones in codice F omnes reperiuntur et aliquae sunt menda stirpi codicis F propria. eadem res apparet, quod ad codicem Regium attinet. cum vero Fronto perpauca de codice Regio adnotaverit, hunc codicem non recognovi. eum simillimum fuisse codici 13 mihi videtur.

Ergo editio Morelli libros manu scriptos, qui suam originem ex codice Q atque codice F trahunt, adhibuit et per Vulcobiani codicem recensioni Q praecipui dedit.

Novam editionem Johannes Georgius Krabinger praeparavit (München 1835). ex quibus libris manu scriptis hausit, eos libros indicavit et in suis notis eorum

lectiones exhibuit. qui libri sunt tres codices Monacenses et omnes saeculi XVI ita, ut Krabinger pretium eorum solo suo intellectu Graeci sermonis aestimaverit. et sicut Fronto Ducaeus Euthymii Zigabeni excerpta, a Petro Franzisco Zino in sermonem Latinam versa, iam cognita habuit, sic Krabinger illorum notitiam tenebat atque duos libros manu scriptos, scilicet codicem Monacensem graecum 55 (saec. XVI) et Monacensem graecum 367 (saec. XIII) adhibebat. Gregorii codices quibus usus est sunt:

Monacensis gr. 23 (= codex 6);
Monacensis gr. 84 (= codex 7);
Monacensis gr. 538 (= codex 8).

vix magnum auxilii codices 7 et 8 ad textum Morelli emendandum afferunt. nam codex 7 unus ex grege codicis F recentiore est, sicut etiam est fons Petri Morelli et codex Morelli ex quo Fronto hausit. codex 8 autem unus ex grege codicis Q recentiore est, sicut etiam Vulcobiani codex ex quo Fronto hausit et sicut fons Gentiani Herveti. Krabinger consensus cum prioribus editoribus recognovit et adnotavit. novi et gravioris momenti est codex 6 qui de codice K est descriptus. ergo editio a Krabinger perfecta melior est quam editio Morelli.

Franziscus Oehler suae Germanicae versioni textum Graecum a Krabinger praeparatum adiunxit (Leipzig 1858). is vir doctus libris manu scriptis omnino non usus est sed hic illic utiles lectiones emendando conieciendoque introduxit.

Jacobus Herbertus Srawley primus editionem quae critica dicitur efficit (Cambridge 1903). duodecim libros manu scriptos et duo vetusta excerpta capiti decimi repperit nec non septem libros manu scriptos qui Euthymii Panoplian continent adhibuit. inter hos libros sunt codices vetustiores. Srawley de memoria textus disseruit proprie. delineabo eius finem, meis siglis utens. codices duobus gregibus adiungebat. alter grex divisus est in

duos ramos, scilicet codices KN 6 et codices Pb ex quibus codex C mixtus est. alterum gregem constituunt codices BΛ 4 8. Secundum eius sententiam codex F contaminatus est ex utroque grege et codex 7 ex codice F originem traxit. ad textum restituendum Srawley adhibuit partim codices KP partim codices BΛ quibus re vera praecipui dedit quamvis dinoverat codicem B in paraphrasim et emendationem inclinasse. cum novos et graves testes utraeque classis reppererim, primum gregem maiore pondere quam Srawley aestimo. nam Srawley neque codicem S neque codices Y et Π cognitos habebat.

Restat ut pauca subiungam de hac editione. annos circiter 1955 – 1962 Hilda Polack inter socios editionis Harvardianae habita est. ad libellum Oratio catechetica edendum codices manuscriptos contulit, recensionem fecit, textum apparatu critico atque fontibus quibusdam instruxit. cuius recensionem textus Hermannus Langerbeck recensuit et adnotationes adscripsit. fructus laboris Hildae Polack vidi et adnotationibus Hermanni Langerbeck usus sum. libros manu scriptos iterum atque totos contuli aliquosque novos repperi, memoriam recensui ita, ut haec recensio atque eius apparatus et fontium et lectionum variarum meae diligentiae (vel neglegentiae) attribuendi sint. in editiones impressas inquisivi, praefationem scripsi.

ORATIO CATECHETICA

CONSPECTUS SIGLORUM

K	codex Venetus Marcianus gr. 67 membr. saec. XI
P	codex Vaticanus gr. Pii II 4 membr. saec. XI
C	codex Cantabrigensis Trinity College B.9.1 membr. saec. XI
S	codex Vaticanus gr. 1907 chart. saec. XII–XIII
B	codex Londinensis Musei Britannici Add. 22509 membr. saec. X
Y	codex Escorialensis Ω.III.14 membr. A.D. 1285
Λ	codex Londinensis Musei Britannici gr. Old Royal 16.D.1 membr. saec. XII
Π	codex Patmensis 46 membr. saec. XI
Syrus	codex Londinensis Musei Britannici Add. 14597 membr. A.D. 569
v	textus vulgatus editionis Mignei

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ

9 M. Ὁ τῆς κατηχήσεως λόγος ἀναγκαῖος μέν ἐστι τοῖς προεστηκόσι τοῦ μυστηρίου τῆς εὐσεβείας, ὡς ἂν πληθύνοιτο τῇ προσθήκῃ τῶν σῳζομένων ἡ ἐκκλησία, τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου τῇ ἀκοῇ τῶν ἀπίστων προσαγομένου· οὐ μὴν ὁ αὐτὸς τῆς διδασκαλίας τρόπος ἐπὶ πάντων ἁρμόσει τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ, ἀλλὰ κατὰ τὰς τῶν θρησκειῶν διαφορὰς μεθαρμόζειν προσήκει καὶ τὴν κατήχησιν πρὸς τὸν αὐτὸν μὲν ὁρῶντας τοῦ λόγου σκοπόν, οὐχ ὁμοιοτρόπως δὲ ταῖς κατασκευαῖς ἐφ᾽ ἑκάστου χρωμένους. ἄλλαις γὰρ ὑπολήψεσιν ὁ ἰουδαΐζων προείληπται καὶ ὁ τῷ Ἑλληνισμῷ συζῶν ἑτέραις· ὅ τε Ἀνόμοιος καὶ ὁ Μανιχαῖος καὶ οἱ κατὰ Μαρκίωνα καὶ Οὐαλεντίνον καὶ Βασιλείδην καὶ ὁ λοιπὸς κατάλογος τῶν κατὰ τὰς αἱρέσεις πλανωμένων ἰδίαις ἕκαστος ὑπολήψεσι προειλημμένοι ἀναγκαίαν ποιοῦσι τὴν πρὸς τὰς ἐκείνων ὑπονοίας μάχην. κατὰ γὰρ τὸ εἶδος τῆς νόσου καὶ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας προσαρμοστέον. οὐ τοῖς αὐτοῖς

2 cf I Tim 3,16 3 cf Act 2,47 3 sq cf Tit 1,9

Titulus: Γρηγορίου – Νύσσης (Νύσης ΥΠ) v: τοῦ αὐτοῦ KPCΛ om S ante Γρηγορίου add τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Π v λόγος κατηχητικός KPCΥΛ v: λόγος om S περὶ κατηχήσεως Π post κατηχητικός add ὁ μέγας ἐν κεφαλαίοις τεσσαράκοντα διῃρημένος v

KPCS (B deest usque ad 6,4) ΥΛΠ 1 ante Ὁ add πρόλογος v ἀναγκαίως Λ^c 2 μυστηρίου: βίου Λ (corr Λ^c) v πληθύνοι Λ 4 τὴν ἀκοὴν ΥΛ (corr Λ^c) Π 7 μεθαρμόζει C sed corr man post προσῆκε S καὶ om Λ v 8 ὁρῶντα C sed corr man post 9 ὁμοιοτρόποις Π ταῖς κατασκευαῖς corr ex τὰς κατασκευὰς Λ^c 9/10 ἐφ᾽ ἑκάστου om Λ v 10 κεχρημένους KPCS 11 προήλιπτε Υ ὁ post καὶ om v ζῶν Υ ὅ – 12 καὶ pr: ὁμοίως Υ τὸν post κατὰ add Υ 13 βασιλίδην ΥΛ v 14 ex πλανώμενον corr Λ^c ἑκάστου Π 15 προειλημμένος C προειλημμένου Π ποιοῦσι: δόξοσι Υ 16 μάχην: ἀρχήν Υ 17 ἀρρωστίας corr in ἰατρείας Λ^c (iteravit in marg) post αὐτοῖς add γὰρ Π

θεραπεύσεις τοῦ Ἕλληνος τὴν πολυθεΐαν καὶ τοῦ Ἰουδαίου τὴν περὶ τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπιστίαν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν αὐτῶν τοῖς κατὰ τὰς αἱρέσεις πεπλανημένοις ἀνατρέψεις τὰς ἠπατημένας περὶ τῶν δογμάτων μυθοποιίας· οὐ γὰρ
12 M. δι' ὧν ἄν τις ἐπανορθώσαιτο τὸν Σαβέλλιον διὰ τῶν αὐτῶν ὠφελήσει καὶ τὸν Ἀνόμοιον οὐδὲ ἡ πρὸς τὸν Μανιχαῖον μάχη καὶ τὸν Ἰουδαῖον ὀνίνησιν, ἀλλὰ χρή, καθὼς εἴρηται, πρὸς τὰς προλήψεις τῶν ἀνθρώπων βλέπειν καὶ κατὰ τὴν ἐγκειμένην ἑκάστῳ πλάνην ποιεῖσθαι τὸν λόγον ἀρχάς τινας καὶ προτάσεις εὐλόγους ἐφ' ἑκάστης διαλέξεως προβαλλόμενον, ὡς ἂν διὰ τῶν παρ' ἀμφοτέροις ὁμολογουμένων ἐκκαλυφθείη κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἡ ἀλήθεια.

Οὐκοῦν ὅταν πρός τινα τῶν ἑλληνιζόντων ἡ διάλεξις ᾖ, καλῶς ἂν ἔχοι ταύτην ποιεῖσθαι τοῦ λόγου τὴν ἀρχήν, πότερον εἶναι τὸ θεῖον ὑπείληφεν ἢ τῷ τῶν ἀθέων συμφέρεται δόγματι. εἰ μὲν οὖν μὴ εἶναι λέγοι, ἐκ τῶν τεχνικῶς καὶ σοφῶς κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομουμένων προσαχθήσεται πρὸς τὸ διὰ τούτων εἶναί τινα δύναμιν τὴν ἐν τούτοις διαδεικνυμένην καὶ τοῦ παντὸς ὑπερκειμένην ὁμολογῆσαι· εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναι μὴ ἀμφιβάλλοι, εἰς πλῆθος δὲ θεῶν ταῖς ὑπονοίαις ἐκφέροιτο, τοιαύτῃ χρησόμεθα

2 cf Joh 1,18 12 ὁμολογουμένων: non ad sententias singulorum philosophorum sed ad traditionem philosophicam spectat et imprimis ad philosophiam Platonicorum. testimoniis reperiendis fere desisti 17–21 cf ex. gr. Sext Emp Adv math IX 75. 93 sq 121 sq

KPCS (B)ΥΛΠ 4 οὐ γὰρ inc B fol 1r 5 ἐπανορθώσοιτο KPCY 6 in ὠφελήσει add ς Λ^{c} (ut vid) 8 πρὸς: περὶ B ὑπολήψεις Λ (corr Λ^{c} ?) v 9 προσεγκειμένην B 10 ante τινας add δέ B λέξεως C 11 ἂν: καὶ Y 13 ἀλήθεια: διάνοια Λ (corr Λ^{c}) v 15 ταύτην (corr in ταύτῃ K, add τὴν K man tard) ἀρχὴν ποιεῖσθαι τοῦ λόγου coll KPCS 16 τὸ: τι B τῷ: τὸ Y 17 λέγει Λ v 20 δεικνυμένην P καὶ om ΥΛ v 21 ἀμφιβάλοι B πληθὺν C 22 θεοτήτων BΥΛΠ v χρησώμεθα PC^{c}BΛ^{c}Π χρήμεθα Y

πρὸς αὐτὸν τῇ ἀκολουθίᾳ, πότερον τέλειον ἢ ἐλλιπὲς ἡγεῖται τὸ θεῖον. τοῦ δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς τὴν τελειότητα προσμαρτυροῦντος τῇ θείᾳ φύσει, τὸ διὰ πάντων αὐτὸν τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ θεότητι τέλειον ἀπαιτήσομεν, ὡς ἂν μὴ σύμμικτον ἐκ τῶν ἐναντίων θεωροῖτο τὸ θεῖον, ἐξ ἐλλιποῦς καὶ τελείου. ἀλλ᾽ εἴτε κατὰ τὴν δύναμιν εἴτε κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐπίνοιαν εἴτε κατὰ τὸ σοφόν τε καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀΐδιον καὶ εἴ τι ἄλλο θεοπρεπὲς νόημα τῇ θεωρίᾳ προσκείμενον τύχοι, ἐν παντὶ τὴν τελειότητα θεωρεῖσθαι περὶ τὴν θείαν φύσιν κατὰ τὸ εὔλογον τῆς ἀκολουθίας ταύτης συγκαταθήσεται. τούτου δὲ δοθέντος οὐκετ᾽ ἂν εἴη χαλεπὸν τὸ ἐσκεδασμένον τῆς διανοίας εἰς πλῆθος θεῶν πρὸς μιᾶς θεότητος περιαγαγεῖν ὁμολογίαν· εἰ γὰρ τὸ τέλειον ἐν παντὶ δοίη περὶ τὸ ὑποκείμενον ὁμολογεῖσθαι, πολλὰ δὲ εἶναι τὰ τέλεια διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτηριζόμενα λέγοι, ἀνάγκη πᾶσα ἐπὶ τῶν μηδεμιᾷ παραλλαγῇ διακρινομένων ἀλλ᾽ ἐν τοῖς αὐτοῖς θεωρουμένων ἢ ἐπιδεῖξαι τὸ ἴδιον ἤ, εἰ μηδὲν ἰδιαζόντως καταλαμβάνοι ἡ ἔννοια, ἐφ᾽ ὧν τὸ διακρῖνον οὐκ ἔστι μὴ ὑπονοεῖν τὴν διάκρισιν· εἰ γὰρ μήτε παρὰ τὸ πλέον καὶ ἔλαττον τὴν διαφορὰν ἐξευρίσκοι (διότι τὴν ἐλάττωσιν ὁ τῆς τελειότητος οὐ παραδέχεται λόγος) μήτε τὴν παρὰ τὸ χεῖρον καὶ προτιμότερον (οὐ γὰρ ἂν ἔτι θεότητος ὑπόληψίν τις σχοίη, οὗ ἡ τοῦ χείρονος οὐκ ἄπεστι προσηγορία) μήτε κατὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ πρόσφατον (τὸ γὰρ μὴ ἀεὶ ὂν ἔξω τῆς περὶ τὸ θεῖόν ἐστιν ὑπολήψεως), ἀλλ᾽ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τῆς θεότητος λόγος οὐδεμιᾶς ἰδιότητος ἐν οὐδενὶ κατὰ τὸ εὔλογον εὑρισκο-

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἐλλειπὲς ΚΒΥΛ (corr Λ^{c}) v ἡγητεῖται Λ 4 θεωρουμένων Y ἀπαιτήσωμεν PCBY ἀπαιτήσομαι Λ (corr Λ^{c}) v 5 θεωροῖτο: οῖτο in correctura Π ἐλλειποῦς BY^{c} v 7 ἔννοιαν ΒΥΛ v 9 προκειμένην CB τύχη B 11 post δοθέντος add ἡμῖν ΒΥΛ v οὐκέτι v 12 ἐσκεδασμένων B 13 διαγαγεῖν ΠΛ (corr supra lineam Λ^{c}) ὁμολογίαν incertum Λ 14 ἐν παντὶ: πάντη Y 18 καταλάβοι ΥΛ v 19 διακρίνων B 20 παρὰ om Y καὶ: ἢ [redacted] 21 παραδέχοιτο C 23 οὐ: οὔτε Y ἂν om C τις σχοίη ὑπόληψιν ΥΛ v τις om KPC 24 ἀπέστη ΥΠ 25 ὢν B 27 ἀϊδιότητος C

μένης, ἀνάγκη πᾶσα πρὸς μιᾶς θεότητος ὁμολογίαν συνθλιβῆναι τὴν πεπλανημένην περὶ τοῦ πλήθους τῶν θεῶν φαντασίαν· εἰ γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον, τό τε σοφὸν καὶ τὸ δυνατὸν ὡσαύτως λέγοιτο ἥ τε ἀφθαρσία καὶ ἡ ἀϊδιότης καὶ πᾶσα εὐσεβὴς διάνοια κατὰ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῖτο τρόπον, πάσης κατὰ πάντα λόγον διαφορᾶς ὑφαιρουμένης, συνυφαιρεῖται κατ᾽ ἀνάγκην τὸ τῶν θεῶν πλῆθος ἀπὸ τοῦ δόγματος, τῆς διὰ πάντων ταυτότητος εἰς τὸ ἓν τὴν πίστιν περιαγούσης.

13 M. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος οἶδέ τινα διάκρισιν ὑποστάσεων ἐν τῇ ἑνότητι τῆς φύσεως βλέπειν, ὡς ἂν μὴ τῇ πρὸς τοὺς Ἕλληνας μάχῃ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἡμῖν ὁ λόγος ὑπενεχθείη, πάλιν προσήκει διαστολῇ τινι τεχνικῇ καὶ τὴν περὶ τοῦτο πλάνην ἐπανορθώσασθαι. οὐδὲ γὰρ τοῖς ἔξω τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς δόγματος ἄλογον εἶναι τὸ θεῖον ὑπείληπται· τοῦτο δὲ παρ᾽ ἐκείνων ὁμολογούμενον ἱκανῶς διαρθρώσει τὸν ἡμέτερον λόγον· ὁ γὰρ ὁμολογῶν μὴ ἄλογον εἶναι τὸν θεὸν πάντως λόγον ἔχειν τὸν μὴ ἄλογον συγκαταθήσεται. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἀνθρώπινος ὁμωνύμως λέγεται λόγος. οὐκοῦν εἰ λέγοι καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ παρ᾽ ἡμῖν καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ὑπονοεῖν, οὕτω μεταχθήσεται πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ὑπόληψιν· ἀνάγκη γὰρ πᾶσα κατάλληλον εἶναι πιστεύειν τῇ φύσει τὸν λόγον ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα· καὶ γὰρ δύναμίς τις καὶ ζωὴ καὶ σοφία περὶ τὸ ἀνθρώπινον βλέπεται· ἀλλ᾽ οὐκ ἄν τις ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τοιαύτην καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὴν ζωὴν ἢ τὴν δύναμιν ἢ τὴν σοφίαν ὑπονοήσειεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας μέτρον συνταπεινοῦνται καὶ αἱ τῶν

KPCS BYΛΠ 1 πρὸ Λ (sed corr Λ^c) μιᾶς BYΛ v: μίαν cett συνθλιβῆναι: συμβῆναι Y 4 ἡ alt om C v 7 συνυφαιρεῖτë Y συναφαιρεῖται S v κατ᾽ Λ v: κατὰ cett 8 post ἓν add τὸ δόγμα v 11 φύσεως: πίστεως P 14 περὶ τοῦτο: περὶ τούτου S τούτων Π 17 διαθρώσει Y διορθώσει C 18 ἄλογον: ἄλλον Y ἔχει Π sed corr 19 συγκατατεθήσεται B καὶ ὁ om v 21 τοῦ pr BΠ: τῶι K τὸν Λ^c τῶν cett λόγον om Λ (corr Λ^c) v 23 πιστεύειν om B 25 τὰ ἀνθρώπινα C ἀλλὰ Λ v 26 post τοιαύτην add τινὰ C post θεοῦ add ἢ B 28 καὶ om Λ v

τοιούτων ὀνομάτων ἐμφάσεις. ἐπειδὴ γὰρ φθαρτὴ καὶ ἀσθενὴς ἡμῶν ἡ φύσις, διὰ τοῦτο ὠκύμορος ἡ ζωή, ἀνυπόστατος ἡ δύναμις, ἀπαγὴς ὁ λόγος· ἐπὶ δὲ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως τῷ μεγαλείῳ τοῦ θεωρουμένου πᾶν τὸ περὶ αὐτῆς λεγόμενον συνεπαίρεται. οὐκοῦν κἂν λόγος θεοῦ λέγηται, οὐκ ἐν τῇ ὁρμῇ τοῦ φθεγγομένου τὴν ὑπόστασιν ἔχειν νομισθήσεται καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου μεταχωρῶν εἰς ἀνύπαρκτον, ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἡμετέρα φύσις ἐπίκηρος οὖσα καὶ ἐπίκηρον τὸν λόγον ἔχει, οὕτως ἡ ἄφθαρτος καὶ ἀεὶ ἑστῶσα φύσις ἀΐδιον ἔχει καὶ ὑφεστῶτα τὸν λόγον. εἰ δὲ τοῦτο κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὁμολογηθείη τὸ ὑφεστάναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀϊδίως, ἀνάγκη πᾶσα ἐν ζωῇ τοῦ λόγου τὴν ὑπόστασιν εἶναι ὁμολογεῖν· οὐ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τῶν λίθων ἀψύχως ὑφεστάναι τὸν λόγον εὐαγές ἐστιν οἴεσθαι, ἀλλ' εἰ ὑφέστηκε νοερόν τι χρῆμα καὶ ἀσώματον ὤν, ζῇ πάντως· εἰ δὲ τοῦ ζῆν κεχώρισται, οὐδὲ ἐν ὑποστάσει πάντως ἐστίν. ἀλλὰ μὴν ἀσεβὲς ἀπεδείχθη τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀνυπόστατον εἶναι. οὐκοῦν συναπεδείχθη κατὰ τὸ ἀκόλουθον τὸ ἐν ζωῇ τοῦτον θεωρεῖσθαι τὸν λόγον. ἁπλῆς δὲ τῆς τοῦ λόγου φύσεως κατὰ τὸ εἰκὸς εἶναι πεπιστευμένης καὶ οὐδεμίαν διπλόην καὶ σύνθεσιν ἐν ἑαυτῇ δεικνυούσης, οὐκετ' ἄν τις κατὰ μετουσίαν ζωῆς τὸν λόγον ἐν ζωῇ θεωροίη (οὐ γὰρ ἂν ἐκτὸς εἴη συνθέσεως ἡ τοιαύτη ὑπόληψις τὸ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ λέγειν εἶναι), ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα τῆς ἁπλότητος ὁμολογουμένης αὐτοζωὴν εἶναι τὸν λόγον οἴεσθαι, οὐ ζωῆς μετουσίαν. εἰ οὖν ζῇ ὁ λό-

25–26 cf ex. gr. Plotin Enn III 8,8,12–14

KPCS **ΒΥΛΠ** 3 ἐπεὶ sed sscr ι B 4 μεγάλω Y 5 αὐτὴν ΥΛ v αὐτὸν B συνεπέρεται Y 6 ante τὴν add καὶ Λ v 9 ἐπίκηρος: ἀνύπαρκτος B 11 δὲ ΒΥΠ: δὴ cett v 12 ἰδίως Y 15 εἰ om Y 16 ὂν ΥΛ v 19 τὸ alt: τῶ Y post ἐν add τῇ Λ v 21 καὶ alt: ἢ Y 22 οὐκέτι v οὐκ B 23 τὸν λόγον post θεωροίη coll Λ v ἐν ζωῇ om Y 24 ἀλλὰ Λ v 26 εἶναι post λόγον coll Π, om B μετουσία Π 26–10,1 ζῇ (add in marg Π) ὁ λόγος ὡς (om Π) ζωὴ KPCSΠ

γος, ὁ ζωὴ ὢν καὶ προαιρετικὴν πάντως δύναμιν ἔχει· οὐδὲν γὰρ ἀπροαίρετον τῶν ζώντων ἐστί. τὴν δὲ προαίρεσιν ταύτην καὶ δυνατὴν εἶναι κατὰ τὸ ἀκόλουθον εὐσεβές ἐστι λογίζεσθαι· εἰ γὰρ μή τις τὸ δυνατὸν ὁμολογοίη, τὸ ἀδύνατον πάντως κατασκευάσει. ἀλλὰ μὴν πόρρω τῆς περὶ τὸ
16 M. θεῖον ὑπολήψεώς ἐστι τὸ ἀδύνατον· οὐδὲν γὰρ τῶν ἀπεμφαινόντων περὶ τὴν θείαν θεωρεῖται φύσιν, ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοσαύτην εἶναι ὁμολογεῖν τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ὅση ἐστὶ καὶ ἡ πρόθεσις, ἵνα μή τις μίξις τῶν ἐναντίων καὶ συνδρομὴ περὶ τὸ ἁπλοῦν θεωροῖτο, ἀδυναμίας τε καὶ δυνάμεως ἐν τῇ αὐτῇ προθέσει θεωρουμένων, εἴπερ τὸ μέν τι δύναιτο, πρὸς δέ τι ἀδυνάτως ἔχοι, πάντα δὲ δυναμένην τὴν τοῦ λόγου προαίρεσιν πρὸς οὐδὲν τῶν κακῶν τὴν ῥοπὴν ἔχειν (ἀλλοτρία γὰρ τῆς θείας φύσεως ἡ πρὸς κακίαν ὁρμή), ἀλλὰ πᾶν ὅτιπέρ ἐστιν ἀγαθόν, τοῦτο καὶ βούλεσθαι, βουλομένην δὲ πάντως καὶ δύνασθαι, δυναμένην δὲ μὴ ἀνενέργητον εἶναι ἀλλὰ πᾶσαν ἀγαθοῦ πρόθεσιν εἰς ἐνέργειαν ἄγειν. ἀγαθὸν δὲ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα σοφῶς τε καὶ τεχνικῶς θεωρούμενα. ἄρα τοῦ λόγου ἔργα τὰ πάντα τοῦ ζῶντος μὲν καὶ ὑφεστῶτος ὅτι θεοῦ λόγος ἐστί, προαιρουμένου δὲ ὅτι ζῇ, δυναμένου δὲ πᾶν ὅτιπερ ἂν ἕληται, αἱρουμένου δὲ τὸ ἀγαθόν τε καὶ σοφὸν πάντως, καὶ εἴ τι τῆς κρείττονος σημασίας ἐστίν. ἐπεὶ οὖν ἀγαθόν τι ὁ κόσμος ὁμολογεῖται, ἀπεδείχθη δὲ διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ λόγου ἔργον τὸν κόσμον εἶναι τοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ αἱρουμένου καὶ δυναμένου, ὁ δὲ λόγος οὗτος

18 cf Gen 1,31; Plato Tim 30b

KPCS ΒΥΛΠ 1 πάντως post ἔχει coll Λ v 2 ζώντων: ὄντων C 5 post πόρρω add πάντως KPCS, scil variam lectionem in textum introduxerunt 6 τῶν ἀπεμφαινόντων: τῶν om Υ ἀπεμφαῖνον τῶν Λ v 7 δὲ om ΒΥΛΠ v 9 προαίρεσις Υ 11 τὸ: τῶι C 11–12 μέν τι: μέν τοι Λ v 12 δύναται P πρὸς: τῶ C ἔχοι: ἔχει KPC om v 17 προαίρεσιν v 18 ἄγει v (Morellus sed corr Migneus) 19 τε om Υ ἄρα: ἀρχὴ Υ 20 τὰ om Υ 21 πάντα ΥΛ (corr Λ^{c}) v 22 ὅσα περ Υ ἕλειται Υ 24 ὁμολογεῖται ante ὁ coll ΒΠ ὡμολόγηται PΥ 25 τοῦ: τὸ KPCS

ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν οὗ ἐστι λόγος (τρόπον γάρ τινα τῶν πρός τι λεγομένων καὶ τοῦτό ἐστιν, ἐπειδὴ χρὴ πάντως τῷ λόγῳ καὶ τὸν πατέρα τοῦ λόγου συνυπακούεσθαι· οὐ γὰρ ἂν εἴη λόγος μή τινος ὢν λόγος)· εἰ οὖν διακρίνει τῷ σχετικῷ τῆς σημασίας ἡ τῶν ἀκουόντων διάνοια αὐτόν τε τὸν λόγον καὶ τὸν ὅθεν ἐστίν, οὐκετ᾽ ἂν ἡμῖν κινδυνεύοι τὸ μυστήριον ταῖς Ἑλληνικαῖς μαχόμενον ὑπολήψεσι τοῖς τὰ τῶν Ἰουδαίων πρεσβεύουσι συνενεχθῆναι, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἴσης ἑκατέρων τὴν ἀτοπίαν ἐκφεύξεται τόν τε ζῶντα τοῦ θεοῦ λόγον καὶ ἐνεργὸν καὶ ποιητικὸν ὁμολογῶν, ὅπερ Ἰουδαῖος οὐ δέχεται, καὶ τὸ μὴ διαφέρειν κατὰ τὴν φύσιν αὐτόν τε τὸν λόγον καὶ τὸν ὅθεν ἐστίν. ὥσπερ γὰρ ἐφ᾽ ἡμῶν ἐκ τοῦ νοῦ φαμεν εἶναι τὸν λόγον οὔτε δι᾽ ὅλου τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ νῷ οὔτε παντάπασιν ἕτερον (τῷ μὲν γὰρ ἐξ ἐκείνου εἶναι ἄλλο τι καὶ οὐκ ἐκεῖνό ἐστι, τῷ δὲ αὐτὸν τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγειν οὐκέτ᾽ ἂν ἕτερόν τι παρ᾽ ἐκεῖνον ὑπονοοῖτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἓν ὢν ἕτερον τῷ ὑποκειμένῳ ἐστίν), οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ᾽ ἑαυτὸν διῄρηται πρὸς ἐκεῖνον παρ᾽ οὗ τὴν ὑπόστασιν ἔχει, τῷ δὲ ταὐτὰ δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ, ἃ περὶ τὸν θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐκείνῳ τῷ διὰ τῶν αὐτῶν γνωρισμάτων εὑρισκομένῳ· εἴτε γὰρ ἀγαθότης εἴτε δύναμις εἴτε σοφία εἴτε τὸ ἀϊδίως εἶναι εἴτε τὸ κακίας καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον εἴτε τὸ ἐν

1–2 cf Arist Cat 8b20 sq

KPCS ΒΥΛΠ 1 ante τῶν add παρὰ Y 4 ὢν: ὧ Y διακρίνῃ v 6 κινδυνεύει PCBYΛ v 8 τῶν coll ante τὰ Y om Λ v τὰ: τε v 8–9 ἀλλεφίσης Y 9 τόν: τό v 10 ἅπερ Π sed corr 11 ante Ἰουδαῖος add ὁ BYΛ v διαφθείρειν Λ (corr Λ^{c}) v 12–13 ἐφ᾽ ἡμῶν coll post νοῦ Λ v 14 ὄντα: εἶναι CYΛ v τῷ alt: τὸ PB^{c}ΥΠ (sed corr) v 15 ἀλλ᾽ ὅτι Y ἐκεῖνος ΥΠ^{c} τῷ: τὸ PBYΛ (corr Λ^{c}) Π (sed corr) v δὲ om v τὸν: τὸ K 16 τ᾽ οὐμφανὲς BY οὐκέτ᾽: οὐκ B ἕτερος Π^{c} τι om ΥΛΠ v ἐκεῖνο ΥΛ v 17 ὂν ΛΠ (sed corr) v 18 τῷ: τὸ Y 20 τῷ: τὸ BY ταὐτὰ coniecit Langerbeck: ταῦτα KPCSBΛ v τὰ αὐτὰ ΥΠ 21 ὁ om B 22 αὐτῶν om Y 22–23 ἀγαθότητα εἴτε δύναμιν εἴτε σοφίαν S 23 ἀΐδιον SY 24 φθορᾶς καὶ θανάτου Y

παντὶ τέλειον εἴτε τι τοιοῦτον ὅλως σημεῖόν τις ποιοῖτο τῆς τοῦ πατρὸς καταλήψεως, διὰ τῶν αὐτῶν εὑρήσει σημείων καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου ὑφεστῶτα λόγον.

17 M. Ὥσπερ δὲ τὸν λόγον ἐκ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ἀναγωγικῶς ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης ἔγνωμεν φύσεως, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῇ περὶ τοῦ πνεύματος ἐννοίᾳ προσαχθησόμεθα σκιάς τινας καὶ μιμήματα τῆς ἀφράστου δυνάμεως ἐν τῇ καθ᾽ ἡμᾶς θεωροῦντες φύσει. ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἡ τοῦ ἀέρος ἐστὶν ὁλκή, ἀλλοτρίου πράγματος πρὸς τὴν τοῦ σώματος σύστασιν ἀναγκαίως εἰσελκομένου τε καὶ προχεομένου, ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ λόγου φωνὴ γίνεται τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἐν ἑαυτῇ φανεροῦσα· ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως τὸ μὲν εἶναι πνεῦμα θεοῦ εὐσεβὲς ἐνομίσθη, καθὼς ἐδόθη καὶ λόγον εἶναι θεοῦ, διὰ τὸ μὴ δεῖν ἐλλιπέστερον τοῦ ἡμετέρου λόγου τὸν τοῦ θεοῦ εἶναι λόγον, εἴπερ τούτου μετὰ πνεύματος θεωρουμένου ἐκεῖνος δίχα πνεύματος εἶναι πιστεύοιτο· οὐ μὴν ἀλλότριόν τι καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου πνεύματος ἔξωθεν ἐπεισρεῖν τῷ θεῷ καὶ ἐν αὐτῷ γίνεσθαι τὸ πνεῦμα θεοπρεπές ἐστιν οἴεσθαι, ἀλλ᾽ ὡς θεοῦ λόγον ἀκούσαντες οὐκ ἀνυπόστατόν τι πρᾶγμα τὸν λόγον ᾠήθημεν οὐδὲ ἐκ μαθήσεως ἐγγινόμενον οὔτε διὰ φωνῆς προφερόμενον οὔτε μετὰ τὸ προενεχθῆναι διαλυόμενον οὐδὲ ἄλλο τι πάσχοντα τοιοῦτον, οἷα περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον θεωρεῖται πάθη, ἀλλ᾽ οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα, προαιρετικόν τε καὶ ἐνεργὸν καὶ παντοδύναμον, οὕτω καὶ πνεῦμα μεμαθηκότες θεοῦ

KPCS BYΛΠ 1 ὅλος Y τις: τι Y coll post ποιοῖτο Λ^c (τι Λ) om v 2 εὑρήσεις YΛ (corr Λ^c) v 3 ἐκείνου: αὐτοῦ B 4 ἀναλογικῶς S (ut vid) BΛΠ v in ἐπὶ corr ex ὑπὲρ B 11–12 τοῦ λόγου om C 14 λόγος v 15 μὴ δὲν BY ἐλλειπέστερον K (ε alt eras) YΛ (ε alt eras ut vid) v 16 εἴρ Y post μετὰ add τοῦ YΛ v 18 τι om Λ v 19 ἐπεισρεῖν BY (ἐπισρεῖν) ΛΠ v: ἐπιρρεῖν cett 22 ἐγγιγνόμενον Λ (corr Λ^c) v οὔτε pr: οὐδὲ YΛ v προφαινόμενον KPC οὔτε alt: οὐδὲ BYΛ v 23 οὐδ᾽ ἄλλδτι Y 24 ἡμέτερον om Y 25 post οὐσιωδῶς add καὶ Y 26 ante πνεῦμα add τὸ B

τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν οὐ πνοὴν ἄσθματος ἐννοοῦμεν (ἢ γὰρ ἂν καθαιροῖτο πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας δυνάμεως, εἰ καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα ὑπονοοῖτο), ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη αὐτὴν ἐφ᾽ ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, οὔτε χωρισθῆναι τοῦ θεοῦ ἐν ᾧ ἐστιν ἢ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ ᾧ παρομαρτεῖ δυναμένην οὔτε πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχεομένην, ἀλλὰ καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ θεοῦ λόγου καθ᾽ ὑπόστασιν οὖσαν, προαιρετικήν, αὐτοκίνητον, ἐνεργόν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν αἱρουμένην καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, ὥστε τὸν ἀκριβῶς τὰ βάθη τοῦ μυστηρίου διασκοπούμενον ἐν μὲν τῇ ψυχῇ κατὰ τὸ ἀπόρρητον μετρίαν τινὰ κατανόησιν τῆς κατὰ τὴν θεογνωσίαν διδασκαλίας λαμβάνειν, μὴ μέντοι δύνασθαι λόγῳ διασαφεῖν τὴν ἀνέκφραστον ταύτην τοῦ μυστηρίου βαθύτητα. πῶς τὸ αὐτὸ καὶ ἀριθμητόν ἐστι καὶ διαφεύγει τὴν ἐξαρίθμησιν καὶ διῃρημένως ὁρᾶται καὶ ἐν μονάδι καταλαμβάνεται καὶ διακέκριται τῇ ὑποστάσει καὶ οὐ διώρισται τῷ ὑποκειμένῳ; ἄλλο γάρ τι τῇ ὑποστάσει τὸ πνεῦμα καὶ ἕτερον ὁ λόγος καὶ ἄλλο πάλιν ἐκεῖνο οὗ καὶ ὁ λόγος ἐστὶ καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλ᾽ ἐπειδὰν τὸ διακεκριμένον ἐν τούτοις κατανοήσῃς, πάλιν ἡ τῆς φύσεως ἑνότης τὸν διαμερισμὸν οὐ προσίεται, ὡς μήτε τὸ τῆς μοναρχίας σχίζεσθαι κράτος εἰς θεότητας διαφόρους κατατεμνόμενον μήτε τῷ Ἰουδαϊκῷ δόγματι συμβαίνειν τὸν λόγον,

24–14,3 cf Basil Epist 210,5

KPCS ΒΥΛΠ 4 αὐτῇ Λ^c^Π 7 ἐστιν ἢ τοῦ λόγου: ὁ λόγος Λ^c^Π παρομαρτυρεῖ K sed corr 10 τὸ om KC 12 ἔχουσα v (Morellus sed corr Migneus) θελήσει C 14–15 κατ᾽ αὐτὸν θεογνωσίας K 15 λαβεῖν ΒΥΛΠ v 16 διασαφῆσαι ΒΥΛΠ v 18 διῃρημένον Π 19 διώρισται: μεμέρισται ΒΥΛΠ v 20–21 ἄλλο γάρ – λόγος om Λ (corr in marg Λ^c^) v 22 post ἐπειδὰν add καὶ Π 23 ἐν τούτοις om Υ κατανοήσεις ΒΥ 24 ὥστε Λ v τὸ om Λ (sscr Λ^c^)

ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν δύο ὑπολήψεων χωρεῖν τὴν ἀλήθειαν ἑκατέραν τε τῶν αἱρέσεων καθαιροῦσαν καὶ ἀφ᾽ ἑκατέρας παραδεχομένην τὸ χρήσιμον. τοῦ μὲν γὰρ Ἰουδαίου
20 M. καθαιρεῖται τὸ δόγμα τῇ τε τοῦ λόγου παραδοχῇ καὶ τῇ πίστει τοῦ πνεύματος, τῶν δὲ ἑλληνιζόντων ἡ πολύθεος ἐξαφανίζεται πλάνη τῆς κατὰ φύσιν ἑνότητος παραγραφομένης τὴν πληθυντικὴν φαντασίαν. πάλιν δὲ αὖ ἐκ μὲν τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως ἡ τῆς φύσεως ἑνότης παραμενέτω, ἐκ δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισις μόνη, θεραπευθείσης ἑκατέρωθεν καταλλήλως τῆς ἀσεβοῦς ὑπονοίας· ἔστι γὰρ ὥσπερ θεραπεία τῶν μὲν περὶ τὸ ἓν πλανωμένων ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος, τῶν δὲ εἰς πλῆθος ἐσκεδασμένων ὁ τῆς ἑνότητος λόγος.

Εἰ δὲ ἀντιλέγοι τούτοις ὁ Ἰουδαῖος, οὐκέτ᾽ ἂν ἡμῖν ἐκ τοῦ ἴσου δύσκολος ὁ πρὸς ἐκεῖνον γενήσεται λόγος. ἐκ γὰρ τῶν συντρόφων αὐτῷ διδαγμάτων ἡ τῆς ἀληθείας ἔσται φανέρωσις. τὸ γὰρ εἶναι λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα θεοῦ οὐσιωδῶς ὑφεστώσας δυνάμεις, ποιητικάς τε τῶν γεγενημένων καὶ περιεκτικὰς τῶν ὄντων, ἐκ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἐναργέστερον δείκνυται· ἀρκεῖ δὲ μιᾶς μαρτυρίας ἐπιμνησθέντας τοῖς φιλοπονωτέροις καταλιπεῖν τῶν πλειόνων τὴν εὕρεσιν· Τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου, φησίν, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. ποίῳ λόγῳ καὶ ποίῳ πνεύματι; οὔτε γὰρ ῥῆμα ὁ λόγος οὔτε ἆσθμα τὸ πνεῦμα. ἦ γὰρ ἂν καθ᾽ ὁμοιότητα τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τὸ θεῖον ἐξανθρωπίζοιτο, εἰ τοιούτῳ κεχρῆσθαι λόγῳ καὶ τοιούτῳ πνεύματι τὸν τοῦ

22–24 Ps 32,6

KPCS BYΛΠ 1 μέσον v χωρηγεῖν Π sed corr 4 καθαιρεῖτε̈ Y 6 post κατὰ add τὴν K (sed eras) B 7 φαντασίαν: σημασίαν C δὲ αὖ: τε αὖ B δ᾽ αὖ YΠ δὲ ἂν Λ (corr Λ^c) v μὲν om YΛΠ v 10 μόνη: ἐγκειμένη Y 11 post ὥσπερ add τις Λ v μὲν om Y 12 τὸ ἕν: τὸν θεὸν Y 14 ἀντιλέγει v οὐκέτι B 15 ἴσου: ἰδίου v ἐκείνους B 21 φιλοτιμοτέροις KPCS 22 εὕρεσιν: ἔφεσιν B τοῦ om SBYΠ 23 τῷ: τὸ B 23/4 πᾶσαι αἱ δυνάμεις Y 27 εἰ: καὶ Λ (corr Λ^c) v

παντὸς ποιητὴν δογματίζοιε. τίς δὲ καὶ δύναμις ἀπὸ ῥημάτων καὶ ἄσθματος τηλικαύτη, ὡς ἐξαρκεῖν πρὸς οὐρανῶν σύστασιν καὶ τῶν ἐν τούτοις δυνάμεων; εἰ γὰρ ὅμοιος τῷ ἡμετέρῳ ῥήματι καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι ⟨καὶ⟩ ὁμοία πάντως ἐκ τῶν ὁμοίων ἡ δύναμις καὶ ὅσην ὁ ἡμέτερος τοσαύτην καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τὴν ἰσχὺν ἔχει (ἀλλὰ μὴν ἀνενέργητά τε καὶ ἀνυπόστατα τὰ παρ᾽ ἡμῖν ῥήματα καὶ τὸ τοῖς ῥήμασι συνδιεξερχόμενον πνεῦμα), ἄπρακτα πάντως καὶ ἀνυπόστατα κἀκεῖνα κατασκευάσουσιν οἱ πρὸς τὴν ὁμοιότητα τοῦ παρ᾽ ἡμῖν λόγου τὸ θεῖον κατάγοντες. εἰ δέ, καθὼς λέγει Δαβίδ, ἐστερεώθησαν Τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ τὴν σύστασιν ἔσχον, ἄρα συνέστηκε τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον λόγον ἐν οὐσίᾳ καὶ πνεῦμα ἐν ὑποστάσει λέγειν ὑφηγούμενον.

Ἀλλὰ τὸ μὲν εἶναι λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα διά τε τῶν κοινῶν ἐννοιῶν ὁ Ἕλλην καὶ διὰ τῶν γραφικῶν ὁ Ἰουδαῖος ἴσως οὐκ ἀντιλέξει, τὴν δὲ κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ λόγου κατὰ τὸ ἴσον ἑκάτερος αὐτῶν ἀποδοκιμάσει ὡς ἀπίθανόν τε καὶ ἀπρεπῆ περὶ θεοῦ λέγεσθαι. οὐκοῦν ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου πίστιν τοὺς ἀντιλέγοντας προσαξόμεθα· λόγῳ τὰ πάντα γεγενῆσθαι καὶ σοφίᾳ παρὰ τοῦ τὸ πᾶν συστησαμένου πιστεύουσιν ἢ καὶ πρὸς ταύτην δυσπειθῶς ἔχουσι τὴν ὑπόληψιν;

22–23 cf Sap 9,1; Ps 103,24; Prov 8,22–26; Joh 1,3

KPCS BYΛΠ 1 δὲ καὶ: δαὶ καὶ KC δ᾽ οἴχεται v 2 ῥῆματος Y ἐξαρχης B (sed corr man post) 3 οὐρανοῦ KPCSYΛ v ἐν τούτοις: τούτου Y 5 καὶ suppl Langerbeck 6 ἡ om Y post ἡμέτερος add λόγος B 7 τε om B 8 τὰ om PB (sed add man alt) ΛΠ παρ᾽ ἡμῖν ῥήματα om Λ (sed add in marg ὅ τε ἡμέτερος λόγος) post τὸ add ἐν Π παρ᾽ – τὸ om v διεξερχόμενον Y 9 πνεῦμα: ῥῆμα Λ (corr Λ^c) 8–9 συνδιεξερχόμενα πνεύματα v 9 πάντως: πάντα B post ἀνυπόστατα add πάντα Y 10 κατασκευάσουσιν K (ex correctura) PCSBY: κατασκευάζουσιν ΛΠ (ex correctura?) v 12 ante κυρίου add τοῦ Λ v 14 ἄρα om Y τὸ: τῷ Y 16 τὸ: τότε C λόγον om K ante θεοῦ add τοῦ Y 18 ἀντιλέξουσι Y post κατὰ add τὸν BYΛΠ v (cf 54,24) 20 λέγεσθαι coll ante περὶ S 21 ἑκατέρας B 22 προσαξώμεθα KPC

ἀλλ᾽ εἰ μὴ δοῖεν λόγον καθηγεῖσθαι καὶ σοφίαν τῆς τῶν ὄν- 21 M. των συστάσεως, ἀλογίαν τε καὶ ἀτεχνίαν τῇ ἀρχῇ τοῦ παντὸς ἐπιστήσουσιν. εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπόν τε καὶ ἀσεβές, ὁμολογεῖται πάντως, ὅτι λόγον τε καὶ σοφίαν ἡγεμονεύειν τῶν ὄντων ὁμολογήσουσιν [ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς φθάσασιν ἀποδέδεικται μὴ αὐτὸ τοῦτο ῥῆμα ὢν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἢ ἕξις ἐπιστήμης τινὸς ἢ σοφίας, ἀλλὰ κατ᾽ οὐσίαν τις ὑφεστῶσα δύναμις προαιρετική τε παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἐν ἰσχύϊ πᾶν τὸ κατὰ προαίρεσιν ἔχουσα], ἀγαθοῦ δὲ ὄντος τοῦ κόσμου τὴν τῶν ἀγαθῶν προεκτικήν τε καὶ ποιητικὴν δύναμιν αἰτίαν εἶναι. εἰ δὲ τοῦ κόσμου παντὸς ἡ ὑπόστασις τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως ἐξῆπται, καθὼς ἡ ἀκολουθία παρέδειξεν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τῶν τοῦ κόσμου μερῶν μὴ ἄλλην ἐπινοεῖν αἰτίαν τινὰ τῆς συστάσεως ἀλλ᾽ ἢ τὸν λόγον αὐτόν, δι᾽ οὗ τὰ πάντα τὴν εἰς τὸ γενέσθαι πάροδον ἔσχε. τοῦτον δὲ εἴτε λόγον εἴτε σοφίαν εἴτε δύναμιν εἴτε θεὸν εἴτε ἄλλο τι τῶν ὑψηλῶν τε καὶ τιμίων ὀνομάζειν τις ἐθέλοι, οὐ διοισόμεθα· ὅ τι γὰρ ἂν εὑρεθῇ δεικτικὸν τοῦ ὑποκειμένου ῥῆμα ἢ ὄνομα, ἕν ἐστι τὸ διὰ τῶν φωνῶν σημαινόμενον· ἡ ἀΐδιος τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ ποιητικὴ τῶν ὄντων, ἡ εὑρετικὴ τῶν μὴ ὄντων, ἡ συνεκτικὴ τῶν γεγονότων, ἡ προορατικὴ τῶν μελλόντων. οὗτος τοίνυν ὁ θεὸς λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις ἀπεδείχθη κατὰ τὸ ἀκόλουθον

3–4 cf ex. gr. Sext Emp Adv math IX 123
5 cf supra 12,17–26
7 ἕξις ἐπιστήμης Plato Theaet 197b1
13–15 cf ex. gr. Sext Emp Adv math IX 118

KPCS ΒΥΛΠ 2–3 τοῦ παντὸς coll ante τῇ B 4 ὁμολογεῖτε P ὡμολόγειται Y τε om B 5 ἀλλὰ – 9 ἔχουσα secl Langerbeck 5 ο μὴν K 6 post τοῦτο add τὸ Y 7 ἕξις: ἐξ ΒΥΛΠ v ἢ σοφίας: ἢ (ἡ PY) σοφία KPCSY 9 ὄντως Y (fort corr) 10 τῶν om Y προεκτικήν KPC: πρακτικήν S ὀρεκτικήν ΒΥΛΠ ὀρεκτήν v 11 εἰ corr in ἢ B 16 τοῦτο v 18 εὑρεθείη Y δεικτικὸν coll post ὑποκειμένου Y 19 ἑνός Y ἔνεστι τῷ et σημαινομένῳ emendavit S 21 ἡ εὑρετικὴ – ὄντων om Y ἡ pr om B ἢ C τῶν ante γεγονότων sscr Λ 22 ἡ προορατικὴ τῶν μελλόντων om Y προọρατικὴ (ο in corr) Λ 23 ante λόγος add ὁ ΥΛ v

τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ποιητής, οὐκ ἀνάγκῃ τινὶ πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν ἐναχθείς, ἀλλ᾽ ἀγάπης περιουσίᾳ τοῦ τοιούτου ζῴου δημιουργήσας τὴν γένεσιν· ἔδει γὰρ μήτε τὸ φῶς ἀθέατον μήτε τὴν δόξαν ἀμάρτυρον μήτε ἀναπόλαυστον αὐτοῦ εἶναι τὴν ἀγαθότητα μήτε τὰ ἄλλα πάντα ὅσα περὶ τὴν θείαν καθορᾶται φύσιν ἀργὰ κεῖσθαι μὴ ὄντος τοῦ μετέχοντός τε καὶ ἀπολαύοντος. εἰ τοίνυν ἐπὶ τούτοις ὁ ἄνθρωπος εἰς γένεσιν ἔρχεται, ἐφ᾽ ᾧτε μέτοχος τῶν θείων ἀγαθῶν γενέσθαι, ἀναγκαίως τοιοῦτος κατασκευάζεται, ὡς ἐπιτηδείως πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν ἔχειν· καθάπερ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς διὰ τῆς ἐγκειμένης αὐτῷ φυσικῶς αὐγῆς ἐν κοινωνίᾳ τοῦ φωτὸς γίνεται διὰ τῆς ἐμφύτου δυνάμεως τὸ συγγενὲς ἐφελκόμενος, οὕτως ἀναγκαῖον ἦν ἐγκραθῆναί τι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει συγγενὲς πρὸς τὸ θεῖον, ὡς ἂν διὰ τοῦ καταλλήλου πρὸς τὸ οἰκεῖον τὴν ἔφεσιν ἔχοι. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ τῶν ἀλόγων φύσει, ὅσα τὸν ἔνυδρον καὶ ἐναέριον ἔλαχε βίον, καταλλήλως ἕκαστον τῷ τῆς ζωῆς εἴδει κατεσκευάσθη, ὡς οἰκεῖον ἑκατέρῳ καὶ ὁμόφυλον διὰ τῆς ποιᾶς τοῦ σώματος διαπλάσεως τῷ μὲν τὸν ἀέρα, τῷ δὲ τὸ ὕδωρ εἶναι. οὕτως οὖν καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῇ τῶν θείων ἀγαθῶν ἀπολαύσει γενόμενον ἔδει τι συγγενὲς ἐν τῇ φύσει πρὸς τὸ μετεχόμενον ἔχειν. διὰ τοῦτο καὶ ζωῇ καὶ λόγῳ καὶ σοφίᾳ καὶ πᾶσι τοῖς θεοπρεπέσιν ἀγαθοῖς κατεκοσμήθη, ὡς ἂν δι᾽ ἑκάστου τούτων πρὸς τὸ οἰκεῖον τὴν ἐπιθυμίαν ἔχοι. ἐπεὶ οὖν ἓν τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀϊδιότης ἐστίν,

2–3 cf Plato Tim 29e
7–16 cf Plato Tim 45b–d; Infant III 2 79,13–24 et adnot
25–18,4 cf Sap 2,23; Athan Gent 2 et Inc 3 sq

KPCS ΒΥΛΠ 2 ἀνθρώπου: οὐρανοῦ K (sed corr) ἐνεχθεὶς BY ἀλλὰ KPS 4 ἀθέατον: ἀσύστατον C 5 αὐτοῦ om KPCS εἶναι coll post ἀγαθότητα Π 7 ὄντως B (sed fort corr) Y τε om S 8 post εἰς add τὴν Π ᾧ SY 9 ἀναγκαῖος Π 12 φυσικῆς Π φύσεως (sed del) φυσικῶς B 16 ἔχει Y καὶ post γὰρ om S 17 καὶ ἐναέριον: ἢ τὸν ἀέριον ΒΠ 18 κατεσκεύασται KPCS 19 ἑκατέρου KPCYΛ v ἑκάτερον B 20 τῷ pr: τῶν Y τὸ Λ (corr Λ^c) τῷ alt: τὸν Λ (corr Λ^c) τὸ om P (scr ὕ ὕδωρ) 20–21 οὕτω γοῦν B 24 κατεκοσμίσθη Y 26 θείαν om C ἀγαθὸν Y

ἔδει πάντως μηδὲ τούτου τὴν κατασκευὴν εἶναι τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπόκληρον, ἀλλ᾽ ἔχειν ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀθάνατον, ὡς ἂν διὰ τῆς ἐγκειμένης δυνάμεως γνωρίζοι τε τὸ ὑπερκείμενον καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς θείας ἀϊδιότητος εἴη. ταῦτά τοι περιληπτικῇ φωνῇ δι᾽ ἑνὸς ῥήματος ὁ τῆς κοσμογενείας ἐνεδείξατο λόγος κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι λέγων· ἐν γὰρ τῇ ὁμοιώσει τῇ κατὰ τὴν 24 M. εἰκόνα πάντων ἐστὶ τῶν τὸ θεῖον χαρακτηριζόντων ἡ ἀπαρίθμησις καὶ ὅσα περὶ τούτων ἱστορικώτερον ὁ Μωϋσῆς διεξέρχεται ἐν διηγήσεως εἴδει δόγματα ἡμῖν παρατιθέμενος τῆς αὐτῆς ἔχεται διδασκαλίας· ὁ γὰρ παράδεισος ἐκεῖνος καὶ ἡ τῶν καρπῶν ἰδιότης, ὧν ἡ βρῶσις οὐ γαστρὸς πλησμονὴν ἀλλὰ γνῶσιν καὶ ἀϊδιότητα ζωῆς τοῖς γευσαμένοις δίδωσι, πάντα ταῦτα συνᾴδει τοῖς προτεθεωρημένοις περὶ τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἀγαθῆς τε καὶ ἐν ἀγαθοῖς οὔσης κατ᾽ ἀρχὰς ἡμῖν τῆς φύσεως.

Ἀλλ᾽ ἀντιλέγει τυχὸν τοῖς εἰρημένοις ὁ πρὸς τὰ παρόντα βλέπων καὶ οἴεται διελέγχειν τὸν λόγον οὐκ ἀληθεύοντα τῷ μὴ ἐν ἐκείνοις νῦν, ἀλλ᾽ ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς ὑπεναντίοις ὁρᾶσθαι τὸν ἄνθρωπον (ποῦ γὰρ τῆς ψυχῆς τὸ θεοειδές; ποῦ δὲ ἡ ἀπάθεια τοῦ σώματος; ποῦ τῆς ζωῆς τὸ ἀΐδιον;), ὠκύμορον, ἐμπαθῆ, ἐπίκηρον, πρὸς πᾶσαν παθη-

6 Gen 1,27
7 sq cf Gen 1,26 et Plato Theaet 176b; Hom op PG 44 184AB
10 cf Basil Hom VI 2 in Hex (PG 29 120D)
11–14 cf Gen 2,8–10
20–22 cf Plato Resp 611a–612a

KPCS BYΛΠ 3 post ἐγκειμένης add αὐτῷ Y γνωρίζοι τε: γνωρίζοιτο BΛ v γνωρίζοι YΛᶜΠ 4 ὑποκείμενον Y 5 τοι: τῇ YΛ (supra rasuram sscr) Π v κοσμογονίας BΛ (scr κοσμογενείας et sscr ο et ϊ) Π v 6 κατὰ τὴν Y 7 γεγενῆσθαι coll ante τὸν BY τῇ alt: τῶν Y 8 πάντως Λ (corr Λᶜ) v ἐστὶ: ἐπὶ v τῶν om Λ (corr Λᶜ) v 9 ὁσάπερ .... τῆς ἔχεται Λ (eras 7 litt et superscriptione et adscriptione in margine correxit Λᶜ) μωσῆς KPC v 11 τοιαύτης v 12 ἀϊδιότης B 13 πλησμονὴν: ἡδονὴν CB 14 ταῦτα coll ante πάντα CBY 15 περὶ: εἰς S 16 ἡμῖν coll ante κατ᾽ Y ἡμῶν S 17 ἀντιλέγοι CY 19 τῷ: τὸ BYΠ 22 ante ὠκύμορον add νῦν δὲ S ἐμπαθῆ coniecit Langerbeck: ἐμπαθὲς libri et v

μάτων ἰδέαν κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν ἐπιτήδειον. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων καὶ κατατρέχων τῆς φύσεως ἀνατρέπειν τὸν ἀποδοθέντα περὶ τοῦ ἀνθρώπου λόγον οἰήσεται. ἀλλ' ὡς ἂν μηδαμοῦ τῆς ἀκολουθίας ὁ λόγος παρατραπείη, καὶ περὶ τούτων ἐν ὀλίγοις διαληψόμεθα. τὸ νῦν ἐν ἀτόποις εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν οὐχ ἱκανός ἐστιν ἔλεγχος τοῦ μηδέποτε τὸν ἄνθρωπον ἐν ἀγαθοῖς γεγενῆσθαι· ἐπειδὴ γὰρ θεοῦ ἔργον ὁ ἄνθρωπος, τοῦ δι' ἀγαθότητα τὸ ζῷον τοῦτο παραγαγόντος εἰς γένεσιν, οὐκ ἄν τις εὐλόγως, οὗ ἡ αἰτία τῆς συστάσεως ἀγαθότης ἐστί, τοῦτον ἐν κακοῖς γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ πεποιηκότος καθυποπτεύσειεν, ἀλλ' ἕτερόν ἐστιν αἴτιον τοῦ ταῦτά τε νῦν περὶ ἡμᾶς εἶναι καὶ τῶν προτιμοτέρων ἐρημωθῆναι. ἀρχὴ δὲ πάλιν καὶ πρὸς τοῦτον ἡμῖν τὸν λόγον οὐκ ἔξω τῆς τῶν ἀντιλεγόντων ἐστὶ συγκαταθέσεως· ὁ γὰρ ἐπὶ μετουσίᾳ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ποιήσας τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντων αὐτῷ τῶν καλῶν τὰς ἀφορμὰς ἐγκατασκευάσας τῇ φύσει, ὡς ἂν δι' ἑκάστου καταλλήλως πρὸς τὸ ὅμοιον ἡ ὄρεξις φέροιτο, οὐκ ἂν τοῦ καλλίστου τε καὶ τιμιωτάτου τῶν ἀγαθῶν ἀπεστέρησε, λέγω δὴ τῆς κατὰ τὸ ἀδέσποτον καὶ αὐτεξούσιον χάριτος· εἰ γάρ τις ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης ἐπεστάτει ζωῆς, διεψεύσθη ἂν ἡ εἰκὼν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀλλοτριωθεῖσα τῷ ἀνομοίῳ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον·

8–12 cf Plato Resp 379bc; Origen Princ II 9,2–7; Basil Hom ,Quod deus non est auct mal' (PG 31 332C–333D)
19–23 cf Mort IX 54,1–10; Method Autex 16,3 (186,13 Bonwetsch)

KPCS BYΛΠ 1 ψυχὴν καὶ σῶμα coll YΛ v 3 λόγον coll ante περὶ KPCY 4 ποιήσεται B τῆς ἀκολουθίας: τῆς ἀληθείας Y τοῦ ἀκολούθου v 5 διαληψώμεθα PS 6 νῦν: τοίνυν Y ἀνθρωπίαν B 9 τοῦτο παραγαγόντος: τοῦ παραγαγότος Y 11 τοῦτον – πεποιηκότος om Λ (corr in marg Λ^c) v 12 καθοπτεύσειεν B (supra θ signum indicat errorem) αἰτιόν ἐστιν ἕτερον coll Λ τε om Y 13 προτιμοτέρων: προτέρων Λ^cΠ (B add in marg καὶ τῶν προτέρων) 14 ἡμῖν coll ante καὶ Y ἔξωθεν BYΛ v 17 αὐτῷ coll post καλῶν Y 18 δι' om Y καταλλήλως: τούτων Π om BYΛ v 19 τε om ΛΠ v 20 δὲ YΠ 21/2 τῇ ἀνθρωπίνῃ (–νι Y) ἐπεστάτει (–τη BY) ζωῇ YΛ v 22 διεψεύθη Y

τῆς γὰρ βασιλευούσης φύσεως ἡ ἀνάγκαις τισὶν ὑπεζευγμένη τε καὶ δουλεύουσα πῶς ἂν εἰκὼν ὀνομάζοιτο; οὐκοῦν τὸ διὰ πάντων πρὸς τὸ θεῖον ὡμοιωμένον ἔδει πάντως ἔχειν ἐν τῇ φύσει τὸ αὐτοκρατὲς καὶ ἀδέσποτον, ὥστε ἆθλον ἀρετῆς εἶναι τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν. πόθεν οὖν, ἐρεῖς, ὁ διὰ πάντων τοῖς καλλίστοις τετιμημένος τὰ χείρω τῶν ἀγαθῶν ἀντηλλάξατο; σαφὴς καὶ ὁ περὶ τούτου λόγος· οὐδεμία κακοῦ γένεσις ἐκ τοῦ θείου βουλήματος τὴν ἀρχὴν ἔσχεν (ἦ γὰρ ἂν ἔξω μέμψεως ἦν ἡ κακία θεὸν ἑαυτῆς ἐπιγραφομένη ποιητὴν καὶ πατέρα), ἀλλ᾽ ἐμφύεταί πως τὸ κακὸν ἔνδοθεν τῇ προαιρέσει τότε συνιστάμενον, ὅταν τις ἀπὸ τοῦ καλοῦ γένηται τῆς ψυχῆς ἀναχώρησις. καθάπερ γὰρ ἡ ὅρασις φύσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἡ δὲ πήρωσις στέρησίς ἐστι τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν κακίαν ἀντικαθέστηκεν· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως
25 M. κακίας γένεσιν ἐννοῆσαι ἢ ἀρετῆς ἀπουσίαν· ὥσπερ γὰρ τοῦ φωτὸς ὑφαιρεθέντος ὁ ζόφος ἐπηκολούθησε, παρόντος δὲ οὐκ ἔστιν, οὕτως ἕως ἂν παρῇ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ φύσει ἀνύπαρκτόν τί ἐστι καθ᾽ ἑαυτὴν ἡ κακία, ἡ δὲ τοῦ κρείττονος ἀναχώρησις τοῦ ἐναντίου γίνεται γένεσις. ἐπεὶ οὖν τοῦτο τῆς αὐτεξουσιότητός ἐστι τὸ ἰδίωμα, τὸ κατ᾽ ἐξουσίαν αἱρεῖσθαι τὸ καταθύμιον, οὐχ ὁ θεός σοι τῶν παρόντων ἐστὶν αἴτιος κακῶν ἀδέσποτόν τε καὶ ἄνετόν σοι κατασκευάσας τὴν φύσιν, ἀλλ᾽ ἡ ἀβουλία τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ κρείττονος προελομένη.

2–5 cf Plato Resp 617e 7–25 cf Basil Hom II 4–5 in Hex; Hom ‚Quod deus non est auct mal' (PG 31 329 sqq); Origen Princ II 9,2 10 Plato Tim 28c3 15 sq cf Plotin Enn I 8,11,8 sq 20–22 cf Cant VI 55,3–5

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἡ corr in εἰ Π ὑπεξαγομένη Β 2 post δουλεύουσα add ἦν Π 3 τὸν θεὸν Λ (adscr in marg θεῖον Λ^c) ὡμοιωμένων P 4 τὸ αὐτοκρατὲς: τῶ ἀκρατὲς Υ αὐτοδέσποτον S 6 καλοῖς Υ 7 ἀγαθῶν: καλλίστων Υ ἀντιλλάξατο Υ post σαφὴς add δὲ Λ (eras Λ^c) v τούτων Υ 8 κακὴ Υ τοῦ om ΒΥΛΠ v 10 αὐτῆς Υ ἔμφυτέ Υ 12 ἀπὸ om Β 13/4 ἐστι – φυσικῆς om Υ 15 ἀνθέστηκεν Λ v ἄλλην ΒΥΛΠ v 16 γένεσιν κακίας νοῆσαι Υ ἀπουσία P ὥσπερ ex ὅπερ corr Π 17 ἀφαιρεθέντος Υ 18 ἕως ἂν: ἐὰν Υ παρῇ: ἢ ΒΥΛ Π v 19 τί om Λ v ἔσται Υ ἑαυτὸ Λ v 20 γίνεται coll ante τοῦ ΒΥΛΠ v 21 τοῦτο: τὸ Π τὸ ante ἰδίωμα om Π τὸ post ἰδίωμα om Υ 22 ἀναιρεῖσθαι Λ (corr Λ^c) v καταθύμιον: ἀρέσκον Υ 23 ἐστὶν om Υ 23/4 ἄνετόν σοι: ἀνετιον Υ

Ζητεῖς δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τυχὸν τῆς κατὰ τὴν βουλὴν διαμαρτίας. εἰς τοῦτο γὰρ ἡ ἀκολουθία τὸν λόγον φέρει. οὐκοῦν πάλιν ἀρχή τις ἡμῖν κατὰ τὸ εὔλογον εὑρεθήσεται, ἣ καὶ τοῦτο σαφηνίσει τὸ ζήτημα. τοιοῦτόν τινα λόγον παρὰ τῶν πατέρων διεδεξάμεθα (ἔστι δὲ ὁ λόγος οὐ μυθώδης διήγησις, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἡμῶν τὸ πιστὸν ἐπαγόμενος)· διπλῆ τίς ἐστιν ἐν τοῖς οὖσιν ἡ κατανόησις, εἰς τὸ νοητόν τε καὶ αἰσθητὸν τῆς θεωρίας διῃρημένης καὶ οὐδὲν ἂν παρὰ ταῦτα καταληφθείη ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει τῆς διαιρέσεως ταύτης ἔξω φερόμενον. διῄρηται δὲ ταῦτα πρὸς ἄλληλα πολλῷ τῷ μέσῳ, ὡς μήτε τὴν αἰσθητὴν ἐν τοῖς νοητοῖς εἶναι γνωρίσμασι μήτε ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐκείνην, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἑκατέραν χαρακτηρίζεσθαι· ἡ μὲν γὰρ νοητὴ φύσις ἀσώματόν τι χρῆμά ἐστι καὶ ἀναφὲς καὶ ἀνείδεον, ἡ δὲ αἰσθητὴ κατ᾽ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐντός ἐστι τῆς διὰ τῶν αἰσθητηρίων κατανοήσεως. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν αὐτῷ τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ πολλῆς πρὸς ἄλληλα τῶν στοιχείων οὔσης ἐναντιώσεως ἐπινενόηταί τις ἁρμονία διὰ τῶν ἐναντίων ἁρμοζομένη παρὰ τῆς τοῦ παντὸς ἐπιστατούσης σοφίας καὶ οὕτω πάσης γίνεται πρὸς ἑαυτὴν συμφωνία τῆς κτίσεως οὐδαμοῦ τῆς φυσικῆς ἐναντιότητος τὸν τῆς συμπνοίας εἱρμὸν διαλυούσης, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τὸ νοητὸν γίνεταί τις

4/5 fons Gregorii corrector Origenis esse videtur si totum caput spectatur
7–22,18 cf Infant III 2 78,2–23
14–15 cf fort Plato Phaedr 247c
16–22 cf Eccl V 406,2–7 et adnot
22–22,10 cf Philo Opif 135 et Det 86; Or dom VII 2 48,18–49,15

KPCS ΒΥΛΠ 1 δὲ om KPCS (ut vid) καὶ om Π ante βουλὴν eras verbum 7 litt inchoans vocalis cum spiritu leni Λ βούλησιν ΥΛ^c^Π 2 τῶν λόγων Λ v 4 σαφηνίζει Υ 5 ὁ om C 7 ἡ om v 8 νοητικόν Υ 9 ἂν om Υ καταλειφθείη Λ (corr Λ^c^) Π ληφθείη KPC 10 φερόμενον: φαινόμενον ΒΠ διαιρεῖται Β 13 ἑκατέρας Υ 15 κα..τ᾽ Λ (post α eras 2 litt) τὸ om Υ ante ἐντὸς add δὲ Υ 23 νοητοῦ πρὸς τὸ αἰσθητὸν permutavit Υ τις ex τῆς corr Λ

κατὰ θείαν σοφίαν μίξις τε καὶ ἀνάκρασις, ὡς ἂν πάντα τοῦ καλοῦ κατὰ τὸ ἴσον μετέχοι καὶ μηδὲν τῶν ὄντων ἀμοιροίη τῆς τοῦ κρείττονος φύσεως. διὰ τοῦτο τὸ μὲν κατάλληλον τῇ νοητῇ φύσει χωρίον ἡ λεπτὴ καὶ εὐκίνητός ἐστιν οὐσία κατὰ τὴν ὑπερκόσμιον λῆξιν, πολλὴν ἔχουσα τῷ ἰδιάζοντι τῆς φύσεως πρὸς τὸ νοητὸν τὴν συγγένειαν, προμηθείᾳ δὲ κρείττονι πρὸς τὴν αἰσθητὴν κτίσιν γίνεταί τις τοῦ νοητοῦ συνανάκρασις, ὡς ἂν μηδὲν ἀπόβλητον εἴη τῆς κτίσεως, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, μηδὲ τῆς θείας κοινωνίας ἀπόκληρον. τούτου χάριν ἐκ νοητοῦ τε καὶ αἰσθητοῦ τὸ κατὰ τὸν ἄνθρωπον μίγμα παρὰ τῆς θείας ἀναδείκνυται φύσεως, καθὼς διδάσκει τῆς κοσμογενείας ὁ λόγος· Λαβὼν γὰρ ὁ θεός, φησί, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς τὸν
28 M. ἄνθρωπον ἔπλασε καὶ διὰ τῆς ἰδίας ἐμπνεύσεως τῷ πλάσματι τὴν ζωὴν ἐνεφύτευσεν, ὡς ἂν συνεπαρθείη τῷ θείῳ τὸ γήϊνον καὶ μία τις κατὰ τὸ ὁμότιμον διὰ πάσης τῆς κτίσεως ἡ χάρις διήκοι, τῆς κάτω φύσεως πρὸς τὴν ὑπερκόσμιον συγκιρναμένης. ἐπεὶ οὖν, τῆς νοητῆς κτίσεως προϋποστάσης καὶ ἑκάστῃ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων πρὸς τὴν τοῦ παντὸς σύστασιν ἐνεργείας τινὸς παρὰ τῆς τῶν πάντων ἐπιστατούσης ἐξουσίας προσνεμηθείσης, ἦν τις δύναμις καὶ ἡ τὸν περίγειον τόπον συνέχειν τε καὶ περικρατεῖν

8–9 cf I Tim 4,4
13–15 Gen 2,7
15 ἐνεφύτευσεν cf Plato Tim 42a3
19–21 προσνεμηθείσης cf Plato Polit 271de; Origen Hom XIV 2 in Num; Method Resurr I 37
21–23,8 cf Method Resurr I 37,3 (278,11 sq Bonwetsch) et Autex 17,5

KPCS ΒΥΛΠ 1 post πάντα add τὰ B 2 μετέχει Υ (sed corr) 3 ἀμοιρεῖ ex ἀμοιρο corr B ἄμοινον ἡ Υ τοῦ om ΒΥΛΠ v 4 post λεπτὴ add λογικὴ v λεπτὴ: λευκὴ Λ 6 ἰδιάζον Υ τὸ: τὸν B 7 κτίσιν: φύσιν Λ (corr Λ^c) v 8 νοητὰς S (ut vid) 9 κτίσεως: φύσεως B 10 τε om Υ 11 μήγμα B 12 κοσμογονίας PCB 13 φησιν (sic) ante ὁ coll CΥΛ v 15 ἐνεφύσησεν C v (sec LXX Gen 2,7) 16 τής Υ διὰ sscr Λ τῆς om B 17 διήκοι SB (ex correctura) Λ^c v: διήκει ΚΥΛ διήκη PCΠ τὴν: τὸ Υ post ὑπερκόσμιον add λήξιν B 18 κτίσεως: φύσεως B 19 ἑκάστης Λ v 21 ἣν Λ (sed corr Λ^c) δύναμιν Υ 22 καὶ ante ἡ om ΒΛ v κρατεῖν Υ

τεταγμένη εἰς αὐτὸ τοῦτο δυναμωθεῖσα παρὰ τῆς τὸ πᾶν οἰκονομούσης δυνάμεως, εἶτα κατεσκευάσθη τὸ γήϊνον πλάσμα τῆς ἄνω δυνάμεως ἀπεικόνισμα (τοῦτο δὴ τὸ ζῷον ὁ ἄνθρωπος) καὶ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ θεοειδὲς τῆς νοητῆς φύσεως κάλλος ἀρρήτῳ τινὶ δυνάμει συγκεκραμένον, δεινὸν ποιεῖται καὶ οὐκ ἀνεκτὸν ὁ τὴν περίγειον οἰκονομίαν λαχών, εἰ ἐκ τῆς ὑποχειρίου αὐτῷ φύσεως ἀναδειχθήσεταί τις οὐσία πρὸς τὴν ὑπερέχουσαν ἀξίαν ὡμοιωμένη. τὸ δ' ὅπως ἐπὶ τὸ πάθος κατερρύη τοῦ φθόνου ὁ ἐπὶ μηδενὶ κακῷ κτισθεὶς παρὰ τοῦ τὸ πᾶν ἐν ἀγαθότητι συστησαμένου τὸ μὲν δι' ἀκριβείας ἐπεξιέναι οὐ τῆς παρούσης πραγματείας ἐστί, δυνατὸν δ' ἂν εἴη καὶ δι' ὀλίγου τοῖς εὐπειθεστέροις παραθέσθαι τὸν λόγον. τῆς γὰρ ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας οὐχ ὡς δύο τινῶν καθ' ὑπόστασιν φαινομένων ἡ ἀντιδιαστολὴ θεωρεῖται· ἀλλ' ὥσπερ ἀντιδιαιρεῖται τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν καὶ οὐκ ἔστι καθ' ὑπόστασιν εἰπεῖν τὸ μὴ ὂν ἀντιδιαστέλλεσθαι πρὸς τὸ ὄν, ἀλλὰ τὴν ἀνυπαρξίαν ἀντιδιαιρεῖσθαι λέγομεν πρὸς τὴν ὕπαρξιν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ κακία τῷ τῆς ἀρετῆς ἀντικαθέστηκε λόγῳ οὐ καθ' ἑαυτήν τις οὖσα ἀλλὰ τῇ ἀπουσίᾳ νοουμένη τοῦ κρείττονος· καὶ ὥσπερ φαμὲν ἀντιδιαιρεῖσθαι τῇ ὁράσει τὴν πήρωσιν, οὐ καθ' ἑαυτὴν οὖσαν τῇ φύσει τὴν πήρωσιν ἀλλὰ προλαβούσης ἕξεως στέρησιν, οὕτω καὶ τὴν κακίαν ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ στερήσει θεωρεῖσθαι λέγομεν, οἷόν τινα σκιὰν τῇ ἀναχωρήσει τῆς ἀκτῖνος ἐπισυμβαίνου-

9–10 cf infra 24,11 sqq

KPCS BΥΛΠ 2–3 τὸ – πλάσμα: καὶ Υ 3 δὲ v 5 post δεινὸν add οὖν Π 8 ὁμοιουμένη ΥΠ 9 ὅπως: ὅπερ v κατερρύη Λ (υη in correctura) 10 ἐν om Υ συνισταμένου B (sed corr) 11 διεξιέναι Υ (add καὶ διατρανῶσαι) Λ v 12 ἐστί: ὑπάρχει Υ ἀπειθεστέροις Λ (corr Λ^c) v 14 φαινομένων: θεωρουμένων S 15–16 ἀλλ' – ὂν pr om Π (sed add in marg) 16 τῷ μὴ ὢν B post καὶ add γὰρ Π (sed eras) ὢν et iterum ὢν B 22 ante τῇ add ἐν BΥΛΠ v 23 ἀλλὰ – στέρησιν om B προσλαβούσης Π 25 διαχωρήσει Λ (corr Λ^c) v

σαν. ἐπειδὴ τοίνυν ἡ ἄκτιστος φύσις τῆς κινήσεως τῆς κατὰ τροπὴν καὶ μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσίν ἐστιν ἀνεπίδεκτος, πᾶν δὲ τὸ διὰ κτίσεως ὑποστὰν συγγενῶς πρὸς τὴν ἀλλοίωσιν ἔχει, διότι καὶ αὐτὴ τῆς κτίσεως ἡ ὑπόστασις ἀπὸ ἀλλοιώσεως ἤρξατο τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι θείᾳ δυνάμει μετατεθέντος, κτιστὴ δὲ ἦν καὶ ἡ μνημονευθεῖσα δύναμις αὐτεξουσίῳ κινήματι τὸ δοκοῦν αἱρουμένη, ἐπειδὴ πρὸς τὸ ἀγαθόν τε καὶ ἄφθονον ἐπέμυσεν ὄμμα, ὥσπερ ὁ ἐν ἡλίῳ τοῖς βλεφάροις τὰς ὄψεις ἀποβαλὼν σκότος ὁρᾷ, οὕτω κἀκεῖνος αὐτῷ τῷ μὴ θελῆσαι τὸ ἀγαθὸν κατανοῆσαι τὸ ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ κατενόησε· τοῦτο δέ ἐστιν ὁ φθόνος. ὁμολογεῖται δὲ παντὸς πράγματος ἀρχὴν τῶν μετ᾽ αὐτὴν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπισυμβαινόντων αἰτίαν εἶναι· οἷον τῇ ὑγείᾳ τὸ εὐεκτεῖν τὸ ἐργάζεσθαι τὸ καθ᾽ ἡδονὴν βιοτεύειν, τῇ δὲ νόσῳ τὸ ἀσθενεῖν τὸ ἀνενέργητον
29 M. εἶναι τὸ ἐν ἀηδίᾳ τὴν ζωὴν ἔχειν, οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα ταῖς οἰκείαις ἀρχαῖς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕπεται. ὥσπερ οὖν ἡ ἀπάθεια τῆς κατ᾽ ἀρετὴν ζωῆς ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις γίνεται, οὕτως ἡ διὰ τοῦ φθόνου γενομένη πρὸς κακίαν ῥοπὴ τῶν μετ᾽ αὐτὴν πάντων ἀναδειχθέντων κακῶν ὁδὸς κατέστη· ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ πρὸς τὸ κακὸν τὴν ῥοπὴν

3–7 cf Origen Princ II 9,2
7–12 cf Plato Resp 508cd; Athan Gent 7
12–26,6 φθόνος: cf Sap 2,24; Origen Hom 2,1 in Jer; Method Autex 18,8 et Resurr I 36,2 sq; Basil Hom ‚Quod deus non est auct mal' (PG 31 348A); Vit Moys VII 1 122,6–123,20

KPCS ΒΥΛΠ 1 post φύσις add μόνι Υ 4 καὶ αὐτὴ: καὐτῆ Υ 5 ἀλλοιώσεως corr ex ἀλλοτριώσεως Π 6 μετατεθεῖσα Υ μνημονευθεῖσα: in marg glossa ἡ ἐπιστατεῖν ταχθεῖσα τοῦ κόσμου man tard B 8 ἐπέμυσε νόημα ΒΛΠ v ἐπέμυσε τὸ ὄμμα Υ 9 ὑποβαλὼν K ἐπιβαλὼν ΒΥΛ (coll ante τὰς ac v) Π v (cf 28,19) 10 αὐτῶι τὸ K αὐτὸ τὸ B αὐτὸ τῶ Υ μὴ coll post ἀγαθὸν Υ νοῆσαι ΒΥΛΠ v 11 τῷ corr ex τὸ C 12 ὡμολόγηται Υ ὁμολογεῖ Λ (corr Λ[c]) v καὶ add post ἀρχὴν (corr ex ἀρχῇ man post) B 13 μεθ᾽ ἑαυτὴν Λ v μετ᾽ – κατὰ: μετὰ C αἰτία B (fort corr) 14 ὑγιεία SΠ 14 τὸ ante καθ᾽ atque 16 τὸ ante ἐν corr in τῷ Π 19 γεγενημένη B γινομένη Λ v 20 ῥοπὴ: ὁρμὴ B μεθ᾽ ἑαυτὴν B[c]Λ v κακῶν: παθῶν Π

ἔσχεν ὁ τῇ ἀποστροφῇ τῆς ἀγαθότητος ἐν ἑαυτῷ γεννήσας τὸν φθόνον, ὥσπερ λίθος ἀκρωρείας ἀπορραγεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου βάρους πρὸς τὸ πρανὲς συνελαύνεται, οὕτω κἀκεῖνος τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν συμφυΐας ἀποσπασθεὶς καὶ πρὸς κακίαν βρίσας αὐτομάτως οἷόν τινι βάρει πρὸς τὸν ἔσχατον τῆς πονηρίας ὅρον συνωσθεὶς ἀπηνέχθη καὶ τὴν διανοητικὴν δύναμιν, ἣν εἰς συνεργίαν τῆς τοῦ κρείττονος μετουσίας ἔσχε παρὰ τοῦ κτίσαντος, ταύτην εἰς εὕρεσιν τῶν κατὰ κακίαν ἐπινοουμένων συνεργὸν ποιησάμενος εὐμηχάνως περιέρχεται δι' ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι πείσας φονέα τε καὶ αὐτόχειρα. ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς θείας εὐλογίας δυναμωθεὶς ὁ ἄνθρωπος ὑψηλὸς μὲν ἦν τῷ ἀξιώματι (βασιλεύειν γὰρ ἐτάχθη τῆς γῆς τε καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς πάντων), καλὸς δὲ τὸ εἶδος (ἀπεικόνισμα γὰρ τοῦ ἀρχετύπου ἐγεγόνει κάλλους), ἀπαθὴς δὲ τὴν φύσιν (τοῦ γὰρ ἀπαθοῦς μίμημα ἦν), ἀνάπλεως δὲ παρρησίας αὐτῆς κατὰ πρόσωπον τῆς θείας ἐμφανείας κατατρυφῶν, ταῦτα δὲ τῷ ἀντικειμένῳ τοῦ κατὰ τὸν φθόνον πάθους ὑπεκκαύματα ἦν, ἰσχύϊ δέ τινι καὶ βίᾳ δυνάμεως κατεργάσασθαι τὸ κατὰ γνώμην οὐχ οἷός τε ἦν (ὑπερίσχυε γὰρ ἡ τῆς εὐλογίας τοῦ θεοῦ δύναμις τῆς τούτου βίας)· διὰ τοῦτο ἀποστῆσαι τῆς ἐνισχυούσης αὐτὸν δυνάμεως μηχανᾶται, ὡς ἂν εὐάλωτος αὐτῷ πρὸς τὴν ἐπιβουλὴν καταστaίη, καὶ ὥσπερ ἐπὶ λύχνου τοῦ πυρὸς τῆς θρυαλλίδος

5 βρίσας cf Plato Phaed 81c8
10 sq cf Origen Orat 19,3 (343,3 sq Koetschau); Hierocl Comm in Carm Aur I 5 (9,7–9 Koehler); nescio an Gen 4,1–8
13–14 cf Gen 1,28–30
15 cf Sap 2,24

KPCS ΒΥΛΠ 2 ἀκρωρίας Y (in correctura) 5 βρίσας: βαρήσας καὶ κατανεύσας Λ v 7 εἰς: om B add τὴν v συνεργίαν KPCB (συνεργείαν) Y (συνέργειαν) ΛΠ^c v (συνέργειαν): συνεργὸν ἀντὶ S τοῦ om ΒΥΠ 8 αἵρεσιν S 10 διέρχεται Λ v 11 γενέσθαι coll post πείσας Λ v τε καὶ αὐτόχειρα glossam suspicavit Langerbeck 13 τε om Y 14 αὐτῇ B ἁπάντων PS καλὸν Y 15 ἀπαθεὶς Y 20 ὑπερίχυσε Λ^c 21 βίας: βασιλείας Y 24 τοῦ om Y

περιδεδραγμένου, εἴ τις ἀδυνατῶν τῷ φυσήματι σβέσαι τὴν φλόγα ὕδωρ ἐμμίξειε τῷ ἐλαίῳ, διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης ἀμαυρώσει τὴν φλόγα, οὕτω δι᾽ ἀπάτης τῇ προαιρέσει τοῦ ἀνθρώπου τὴν κακίαν ἐμμίξας ὁ ἀντικείμενος σβέσιν τινὰ καὶ ἀμαύρωσιν τῆς εὐλογίας ἐποίησεν, ἧς ἐπιλειπούσης ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀντικείμενον ἀντεισέρχεται. ἀντίκειται δὲ τῇ ζωῇ μὲν ὁ θάνατος, ἡ ἀσθένεια δὲ τῇ δυνάμει, τῇ εὐλογίᾳ δὲ ἡ κατάρα, τῇ παρρησίᾳ δὲ ἡ αἰσχύνη, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς τὰ κατὰ τὸ ἐναντίον νοούμενα. διὰ τοῦτο ἐν τοῖς παροῦσι κακοῖς ἐστι νῦν τὸ ἀνθρώπινον, τῆς ἀρχῆς ἐκείνης τοῦ τοιούτου τέλους τὰς ἀφορμὰς παρασχούσης.

Καὶ μηδεὶς ἐρωτάτω, εἰ προειδὼς τὴν ἀνθρωπίνην συμφορὰν ὁ θεὸς τὴν ἐκ τῆς ἀβουλίας αὐτῷ συμβησομένην ἦλθεν εἰς τὸ κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, ᾧ τὸ μὴ γενέσθαι μᾶλλον ἴσως ἢ τὸ ἐν κακοῖς εἶναι λυσιτελέστερον ἦν. ταῦτα γὰρ οἱ τοῖς Μανιχαϊκοῖς δόγμασι δι᾽ ἀπάτης παρασυρέντες εἰς σύστασιν τῆς ἑαυτῶν πλάνης προβάλλουσιν, ὡς διὰ τούτου πονηρὸν εἶναι τὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
32 M. κτίστην ἀποδεικνύοντες· εἰ γὰρ ἀγνοεῖ μὲν τῶν ὄντων οὐδὲν ὁ θεός, ἐν κακοῖς δὲ ὁ ἄνθρωπος, οὐκέτ᾽ ἂν ὁ τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ διασῴζοιτο λόγος, εἴπερ ἐν κακοῖς μέλλοντα τὸν ἄνθρωπον ζήσεσθαι πρὸς τὸν βίον παρήγαγεν· εἰ γὰρ ἀγαθῆς φύσεως ἡ κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐνέργεια πάντως ἐστίν, ὁ λυπηρὸς οὗτος καὶ ἐπίκηρος βίος οὐκέτ᾽ ἄν, φησίν, εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ δημιουργίαν ἀνάγοιτο, ἀλλ᾽

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἐπιδεδραγμένου ΒΥ εἴστις Υ ἐμφυσήματι C 2 ἐνμίξειεν Β ἐμμίξει (ἐπι – Υ) ἐν ΥΛΠ v ante διὰ add καὶ PSB (sed del) Λ v 3 δι᾽ ἀπάτης: δὴ καὶ ἐπὶ ταύτης Π (sed corr in marg) 6 ἐπιλιπούσης Π ἐπεισέρχεται SY 7 δὲ alt om P 8 δὲ post παρρησίᾳ om Y 9 τὸ: τὸν P 11 τοῦ τοιούτου: τοῦ om Λ v τούτου τοῦ Y τὰς ἀφορμὰς: ἀντὶ τῆς ἀφθαρσίας Π (τὰς ἀφορμὰς in marg) παρεχούσης Y 16 εἶναι: γενέσθαι B 17 οἱ: εἰ Λ (corr Λ[c]) 17–18 δι᾽ – σύστασιν om B 19 τούτων ΒΛ[c] τοῦτο Λ v 21 οὐδὲν coll post θεὸς Λ v 23 πρὸς: εἰς B 24 γὰρ: δὲ Y τὸ om v 25 ὁ om et δὲ add ante οὗτος ΥΠ λυπηρὸς: ὀδυνηρὸς ΒΠ ante βίος add ὁ Π

ἕτερον χρὴ τῆς τοιαύτης ζωῆς αἴτιον οἴεσθαι, ᾧ πρὸς πονηρίαν ἡ φύσις ἐπιρρεπῶς ἔχει· ταῦτα γὰρ πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα τοῖς μὲν ἐν βάθει καθάπερ τινὰ δευσοποιὸν βαφὴν τὴν αἱρετικὴν παραδεδεγμένοις ἀπάτην ἰσχύν τινα διὰ τῆς ἐπιπολαίου πιθανότητος ἔχειν δοκεῖ, τοῖς δὲ διορατικωτέροις τῆς ἀληθείας σαθρὰ ὄντα καὶ πρόχειρον τὴν τῆς ἀπάτης ἀπόδειξιν ἔχοντα σαφῶς καθορᾶται. καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν τὸν ἀπόστολον ἐν τούτοις συνήγορον τῆς κατ᾽ αὐτῶν κατηγορίας προστήσασθαι· διαιρεῖ γὰρ ἐν τῷ πρὸς Κορινθίους λόγῳ τάς τε σαρκώδεις καὶ τὰς πνευματικὰς τῶν ψυχῶν καταστάσεις, δεικνὺς οἶμαι διὰ τῶν λεγομένων ὅτι οὐ δι᾽ αἰσθήσεως τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν κρίνειν προσήκει, ἀλλ᾽ ἔξω τῶν κατὰ τὸ σῶμα φαινομένων τὸν νοῦν ἀποστήσαντας αὐτὴν ἐφ᾽ ἑαυτῆς τοῦ καλοῦ τε καὶ τοῦ ἐναντίου διακρίνειν τὴν φύσιν· Ὁ γὰρ πνευματικός, φησίν, ἀνακρίνει τὰ πάντα. ταύτην οἶμαι τὴν αἰτίαν τῆς τῶν δογμάτων τούτων μυθοποιίας τοῖς τὰ τοιαῦτα προφέρουσιν ἐγγεγενῆσθαι, ὅτι πρὸς τὸ ἡδὺ τῆς σωματικῆς ἀπολαύσεως τὸ ἀγαθὸν ὁριζόμενοι διὰ τὸ πάθεσι καὶ ἀρρωστήμασιν ὑποκεῖσθαι κατ᾽ ἀνάγκην τὴν τοῦ σώματος φύσιν σύνθετον οὖσαν καὶ εἰς διάλυσιν ῥέουσαν, ἐπακολουθεῖν δέ πως τοῖς τοιούτοις παθήμασιν ἀλγεινήν τινα αἴσθησιν πονηροῦ θεοῦ τὴν ἀνθρωποποιΐαν

3 cf Plato Resp 429e1–3
9–11 cf I Cor 2,14 sq
15–16 I Cor 2,15

KPCS ΒΥΛΠ 1 οὗ P δ KS 3 δεσοποιὸν B (sscr υ) δεψοποιὸν Y ψευδοποιὸν Λ (ut vid, corr Λ^c) v 5 διαρρυτικωτέροις Y 9 αὐτὸν ΥΛΠ v παρηγορίας Λ (corr Λ^c) v συστήσασθαι B διαιρεῖται B 13 κρίνειν coll post προσήκει Λ v 14 ἀποστήσαντα ΥΛ v ἀφ᾽ B 15 τοῦ post καὶ om B φύσιν: δύναμιν Π (φύσιν in marg) γὰρ: δὲ B 16 διακρίνει ΒΠ 17 τούτων om C 18 προσφέρουσιν ΚΥΛ ἐνγεγενῆσθαι ΒΥ (–εῖσθαι) Λ ἂν γεγενῆσθαι v ὅτι: οἱ sscr Λ^c 22 πως om C τοιαύτοις Y 23 θεοῦ om Λ (corr Λ^c) v ἀνθρωποιίαν Λ (corr Λ^c)

ἔργον εἶναι νομίζουσιν, ὡς, εἴγε πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἔβλεπεν αὐτοῖς ἡ διάνοια καὶ τῆς περὶ τὰς ἡδονὰς διαθέσεως τὸν νοῦν ἀποικίσαντες ἀπαθῶς ἐπεσκόπουν τὴν τῶν ὄντων φύσιν, οὐκ ἂν ἄλλο τι κακὸν εἶναι παρὰ τὴν πονηρίαν ᾠήθησαν. πονηρία δὲ πᾶσα ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ στερήσει χαρακτηρίζεται, οὐ καθ᾽ ἑαυτὴν οὖσα οὐδὲ καθ᾽ ὑπόστασιν θεωρουμένη· κακὸν γὰρ οὐδὲν ἔξω προαιρέσεως ἐφ᾽ ἑαυτοῦ κεῖται, ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι [τὸ ἀγαθὸν] οὕτω κατονομάζεται· τὸ δὲ μὴ ὂν οὐχ ὑφέστηκε, τοῦ δὲ μὴ ὑφεστῶτος δημιουργὸς ὁ τῶν ὑφεστώτων δημιουργὸς οὐκ ἔστιν. οὐκοῦν ἔξω τῆς τῶν κακῶν αἰτίας ὁ θεός, ὁ τῶν ὄντων οὐχ ὁ τῶν μὴ ὄντων ποιητὴς ὤν, ὁ τὴν ὅρασιν οὐ τὴν πήρωσιν δημιουργήσας, ὁ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν στέρησιν αὐτῆς ἀναδείξας, ὁ ἆθλον τῆς προαιρέσεως τὸ τῶν ἀγαθῶν γέρας τοῖς κατ᾽ ἀρετὴν πολιτευομένοις προθείς, οὐκ ἀνάγκῃ τινὶ βιαίᾳ πρὸς τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν ὑποζεύξας τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καθάπερ τι σκεῦος ἄψυχον ἀκουσίως πρὸς τὸ καλὸν ἐφελκόμενος. εἰ δὲ τοῦ φωτὸς ἐξ αἰθρίας καθαρῶς περιλάμποντος ἑκουσίως τις ἀποβάλοι τοῖς βλεφάροις τὴν ὅρασιν, ἔξω τῆς τοῦ μὴ βλέπειν αἰτίας ὁ ἥλιος.

5–20 cf Origen Comm in Joh II 13 (69,15 sqq Preuschen); Virg VIII 1 298,10–300,2; Cant VI 56,7–10 et adnot
7–9 cf Origen Contra Cels IV 66
14–18 cf Origen Hom 20 in Jer (178,9–23 Klostermann)
18–20 cf Plato Resp 508b9 sq et 617e4 sq

KPCS ΒΥΛΠ 2 εἰδονὰς Β θέσεως Β (sscr δια) 3 ἀποκήσαντες Υ 7 οὔτε Β ἐφ᾽: ὑφ᾽ Κ ἢ ἀφ᾽ Β 8 τὸ: τῷ PCSΒΛ v τὸ ἀγαθὸν: del Langerbeck τὸ om Β 9 μὴ alt om Λ (sscr οὐχ Λ[c]) ὑφεστηκότος Β 10 ὁ – δημιουργὸς om Υ 11 τῶν post τῆς om Λ 13 post δημιουργήσας add καὶ Π ὁ om ΒΥΛΠ v 14 πέρας Υ v (Λ τέρας vel γέρας distingui nequit) 15 προσθεὶς KC 17 ἔμψυχον v ἀκουσίως coll post καλὸν Υ 19 ἐπιλάμποντος Β ἀποβάλοι P (–λλοι) CS: ὑποβάλλοι Κ ἐπιβάλοι ΒΥ ἐπιβάλλοι Λ v ἐμβάλοι Π 20 ὅρασιν: πήρωσιν Υ βλέπειν coniecit Langerbeck, βλέποντος libri et v

33 M. Ἀλλ᾽ ἀγανακτεῖ πάντως ὁ πρὸς τὴν διάλυσιν βλέπων τοῦ σώματος καὶ χαλεπὸν ποιεῖται τῷ θανάτῳ τὴν ζωὴν ἡμῶν διαλύεσθαι καὶ τοῦτό φησι τῶν κακῶν ἔσχατον εἶναι τὸ τὸν βίον ἡμῶν τῇ νεκρότητι σβέννυσθαι. οὐκοῦν ἐπισκεψάσθω διὰ τοῦ σκυθρωποῦ τούτου τὴν ὑπερβολὴν τῆς θείας εὐεργεσίας· τάχα γὰρ ἂν μᾶλλον διὰ τούτου προσαχθείη θαυμάσαι τὴν χάριν τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ κηδεμονίας. τὸ ζῆν διὰ τὴν τῶν καταθυμίων ἀπόλαυσιν αἱρετόν ἐστι τοῖς τοῦ βίου μετέχουσιν, ὥς, εἴ γέ τις ἐν ὀδύναις διαβιῴη, παρὰ πολὺ τῷ τοιούτῳ τὸ μὴ εἶναι τοῦ ἀλγεινῶς εἶναι προτιμότερον κρίνεται. οὐκοῦν ἐξετάσωμεν εἰ ὁ τῆς ζωῆς χορηγὸς πρὸς ἄλλο τι βλέπει καὶ οὐχ ὅπως ἂν ἐν τοῖς καλλίστοις βιῴημεν. ἐπειδὴ γὰρ τῷ αὐτεξουσίῳ κινήματι τοῦ κακοῦ τὴν κοινωνίαν ἐπεσπασάμεθα διά τινος ἡδονῆς οἷόν τι δηλητήριον μέλιτι παραρτυθὲν τῇ φύσει τὸ κακὸν καταμίξαντες καὶ διὰ τοῦτο τῆς κατὰ τὸ ἀπαθὲς νοουμένης μακαριότητος ἐκπεσόντες πρὸς τὴν κακίαν μετεμορφώθημεν, τούτου ἕνεκεν οἷόν τι σκεῦος ὀστράκινον πάλιν ὁ ἄνθρωπος εἰς γῆν ἀναλύεται, ὅπως ἂν τῆς νῦν ἐναπειλημμένης αὐτῷ ῥυπαρίας ἀποκριθείσης εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς σχῆμα διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀναπλασθείη, εἴ γε τὸ κατ᾽ εἰκόνα ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ διεσώσατο. τὸ δὲ

13–16 cf Op hom PG 44 200A–201A
15–31,21 cf Method Resurr I 38 sq et 43 sq
18–21 cf Theophil Autol II 26
18–19 cf II Cor 4,7
19 cf Gen 3,19

KPCS BYΛΠ 1 ἀγανακτὴ B ἀνάλυσιν YΛ (ut vid, corr Λ^{c}) v 2 ποιῆται Y τῷ: τὸ SΠ 3–4 καὶ – σβέννυσθαι om Λ (add marg Λ^{c}) v 3 εἶναι: ἐστὶν B 4 τὸν: τῶν P τὼν B sed corr 6 ἂν coll post μᾶλλον KPCS τούτου YΛ v: τούτων cett προαχθείη SΛ^{c}Π 8 τῶν om v 10 διὰβιῶν Y τῷ om Y 11 ἀλγεῖν ὡς εἶναι Π 12 βλέπῃ v 14 ἐξεσπασάμεθα Λ (corr Λ^{c}) v 16 παραμίξαντες C 20 νῦν om S ἀπειλημμένης KPC 21–22 εἴ – διεσώσατο om BYΛ (supplevit in marg Λ^{c}) v, ut glossam delevit Srawley 22 post δὲ add τὸ B

τοιοῦτον δόγμα ἱστορικώτερον μὲν καὶ δι' αἰνιγμάτων ὁ Μωϋσῆς ἡμῖν ἐκτίθεται, πλὴν ἔκδηλον καὶ τὰ αἰνίγματα τὴν διδασκαλίαν ἔχει. ἐπειδὴ γάρ φησιν ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις ἐγένοντο οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώθησαν, δερματίνους ἐπιβάλλει χιτῶνας τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ κύριος, οὔ μοι δοκεῖ πρὸς τὰ τοιαῦτα δέρματα τοῦ λόγου τὴν διάνοιαν φέρων (ποίων γὰρ ἀποσφαγέντων τε καὶ δαρέντων ζῴων ἐπινοεῖται αὐτοῖς ἡ περιβολή;), ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶν δέρμα χωρισθὲν τοῦ ζῴου νεκρόν ἐστι πάντως, οἶμαι τὴν πρὸς τὸ νεκροῦσθαι δύναμιν, ἣ τῆς ἀλόγου φύσεως ἐξαίρετος ἦν, ἐκ προμηθείας μετὰ ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιβεβληκέναι τὸν τὴν κακίαν ἡμῶν ἰατρεύοντα, οὐχ ὡς εἰς ἀεὶ παραμένειν· ὁ γὰρ χιτὼν τῶν ἔξωθεν ἡμῖν ἐπιβαλλομένων ἐστί, πρόσκαιρον τὴν ἑαυτοῦ χρῆσιν παρέχων τῷ σώματι οὐ συμπεφυκὼς τῇ φύσει. οὐκοῦν ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων φύσεως ἡ νεκρότης οἰκονομικῶς περιετέθη τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, τὸ ἔξωθεν αὐτῆς περικαλύπτουσα οὐ τὸ ἔσωθεν, τὸ αἰσθητὸν τοῦ ἀνθρώπου μέρος διαλαμβάνουσα, αὐτῆς δὲ τῆς θείας εἰκόνος οὐ προσαπτομένη. λύεται δὲ τὸ αἰσθητόν, οὐκ ἀφανίζεται· ἀφανισμὸς μὲν γάρ ἐστιν ἡ εἰς τὸ μὴ ὂν μεταχώρησις, λύσις δὲ ἡ εἰς τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα πάλιν ἀφ' ὧν τὴν σύστασιν ἔσχε διάχυσις. τὸ δὲ ἐν τούτοις γενόμενον οὐκ ἀπόλωλε, κἂν ἐκφεύγῃ τὴν κατάληψιν τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως. ἡ δὲ αἰτία τῆς λύ-

3–6 cf Gen 3,21
5–6 δερματίνους χιτῶνας: nota bene varias interpretationes Gregorii ex. gr. Virg VIII 1 302,5–305,22; Or dom VII 2 65,2 sqq; Mort IX 53,9–56,7; An et res PG 46 148B–149A

KPCS ΒΥΛΠ 2 μωσῆς Λ v ἡμῖν om ΒΠ ὑμῖν v 5 ἐπιβάλλει coll post χιτῶνας Υ 6–7 τὰ τοιαῦτα: τινα vel ταῦτα coniecit Langerbeck 7 φέρειν K (scil mendose δοκεῖ subiecit) 8 τε om Λ v ἐκδαρέντων Υ ἐπινενόηται Υ 10 post ἐστι distinx Λ v 11 τῆς: τίς Υ 13 εἰς om S 15 τὴν om Υ τοῦ σώματος v 17 κτισθήσει Β κτισθεῖσα Υ 19 post ἔσωθεν add καὶ Λ v μέρος coll ante τοῦ ΒΠ 20 οὐ: μὴ Υ 21 μὲν om Υ 23 διάλυσις SΒΛΠ v

σεως δήλη διὰ τοῦ ῥηθέντος ἡμῖν ὑποδείγματος· ἐπειδὴ
36 M. γὰρ ἡ αἴσθησις πρὸς τὸ παχύ τε καὶ γήϊνον οἰκείως ἔχει, κρείττων δὲ καὶ ὑψηλοτέρα τῶν κατ᾽ αἴσθησιν κινημάτων ἡ νοερὰ φύσις, διὰ τοῦτο τῆς περὶ τὸ καλὸν κρίσεως ἐν τῇ δοκιμασίᾳ τῶν αἰσθήσεων ἁμαρτηθείσης, τῆς δὲ τοῦ καλοῦ διαμαρτίας τὴν τῆς ἐναντίας ἕξεως ὑπόστασιν ἐνεργησάσης, τὸ ἀχρειωθὲν ἡμῶν μέρος τῇ παραδοχῇ τοῦ ἐναντίου λύεται. ὁ δὲ τοῦ ὑποδείγματος λόγος τοιοῦτός ἐστι· δεδόσθω τι σκεῦος ἐκ πηλοῦ συνεστηκέναι, τοῦτο δὲ πλῆρες ἔκ τινος ἐπιβουλῆς γεγενῆσθαι τετηκότος μολίβδου, τὸν δὲ μόλιβδον ἐγχεθέντα παγῆναι καὶ μένειν ἀπρόχυτον· ἀντιποιεῖσθαι δὲ τοῦ σκεύους τὸν κεκτημένον, ἔχοντα δὲ τοῦ κεραμεύειν τὴν ἐπιστήμην περιθρύψαι τῷ μολίβδῳ τὸ ὄστρακον, εἶθ᾽ οὕτω πάλιν κατὰ τὸ πρότερον σχῆμα πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ χρῆσιν ἀναπλάσαι τὸ σκεῦος κενὸν τῆς ἐμμιχθείσης ὕλης γενόμενον. οὕτως οὖν καὶ ὁ τοῦ ἡμετέρου σκεύους πλάστης τῷ αἰσθητικῷ μέρει (τῷ κατὰ τὸ σῶμά φημι) τῆς κακίας καταμιχθείσης διαλύσας τὴν παραδεξαμένην τὸ κακὸν ὕλην, πάλιν ἀμιγὲς τοῦ ἐναντίου διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀναπλάσας πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς κάλλος ἀναστοιχειώσει τὸ σκεῦος. ἐπειδὴ δὲ σύνδεσίς τις καὶ κοινωνία τῶν κατὰ ἁμαρτίαν παθημάτων γίνεται τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι, καί τις ἀναλογία τοῦ σωματικοῦ θανάτου πρὸς τὸν ψυχικόν ἐστι θάνατον· ὥσπερ γὰρ ἐν σαρκὶ τὸ τῆς αἰσθητῆς χωρισθῆναι ζωῆς προσαγορεύομεν θάνατον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸν τῆς ἀληθοῦς

9–21 cf Pulch IX 472,2–11

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἡμῖν om C 3 κρείττον Υ κρείττονος v ὑψηλοτέρας v κατ᾽ – 4 τῆς om Λ (corr in marg Λ^{c}) v 4 post τῆς add μὲν Υ 9 τι: τίς Λ (corr Λ^{c}) 10 πλήρης Υ ἐπιβολῆς CΠ^{c} μολύβδου et μόλυβδον CS 11 ἐκχεθέντα ΒΠ (ἐν–) ἐκχυθέντα ΥΛ (ἐγ– Λ^{c}) v ἀπρόσχυτον Λ (ut vid, corr Λ^{c}) v 12 τοῦ σκεύους om P 13 περιθρύψας Λ (corr Λ^{c}) ante τῷ add τε Λ (corr Λ^{c}) v 14 μολύβδω SΛ τὸ pr: τὸν Υ 15 αὑτοῦ Π ἀναπλᾶσει Υ 16 καινὸν ΒΛ (corr Λ^{c}) 17 αἰσθητῶ Λ v 18 τῷ: τὸ Υ v 19 τῶ κακῶ Λ^{c} 21 ἀνεστοιχείωσε Υ σύνδοσις ΒΛ 22 post κατὰ add τὴν ΒΠ^{c} 23 τε om Υ 25 τὸ: τῶ Π

ζωῆς χωρισμὸν θάνατον ὀνομάζομεν. ἐπεὶ οὖν μία τίς ἐστιν ἡ τοῦ κακοῦ κοινωνία, καθὼς προείρηται, ἐν ψυχῇ τε θεωρουμένη καὶ σώματι (δι᾽ ἀμφοτέρων γὰρ πρόεισι τὸ πονηρὸν εἰς ἐνέργειαν), διὰ τοῦτο ὁ μὲν τῆς διαλύσεως θάνατος ⟨ὁ⟩ ἐκ τῆς τῶν νεκρῶν δερμάτων ἐπιβολῆς τῆς ψυχῆς οὐχ ἅπτεται (πῶς γὰρ ἂν διαλυθείη τὸ μὴ συγκείμενον;)· ἐπεὶ δὲ χρεία τοῦ κἀκείνης τὰς ἐμφυείσας ἐξ ἁμαρτιῶν κηλῖδας διά τινος ἰατρείας ἐξαιρεθῆναι, τούτου ἕνεκεν ἐν μὲν τῇ παρούσῃ ζωῇ τὸ τῆς ἀρετῆς φάρμακον εἰς θεραπείαν τῶν τοιούτων προσετέθη τραυμάτων· εἰ δὲ ἀθεράπευτος μένοι, ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ τεταμίευται ἡ θεραπεία. ἀλλ᾽ ὥσπερ εἰσί τινες κατὰ τὸ σῶμα τῶν παθημάτων διαφοραί, ὧν αἱ μὲν ῥᾷον, αἱ δὲ δυσκολώτερον τὴν θεραπείαν προσίενται ἐφ᾽ ὧν καὶ τομαὶ καὶ καυτήρια καὶ πικραὶ φαρμακοποσίαι πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἐνσκήψαντος τῷ σώματι πάθους παραλαμβάνονται, τοιοῦτόν τι καὶ ἡ μετὰ ταῦτα κρίσις εἰς θεραπείαν τῶν τῆς ψυχῆς ἀρρωστημάτων κατεπαγγέλλεται, ὃ τοῖς μὲν χαυνοτέροις ἀπειλὴ καὶ σκυθρωπῶν ἐστιν ἐπανάστασις, ὡς ἂν φόβῳ τῆς τῶν ἀλγεινῶν ἀντιδόσεως πρὸς τὴν φυγὴν τῆς κακίας σωφρονισθείημεν, τοῖς δὲ συνετωτέροις ἰατρεία καὶ θεραπεία παρὰ τοῦ τὸ ἴδιον πλάσμα πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανάγοντος χάριν εἶναι πιστεύεται. ὡς γὰρ οἱ τοὺς ἥλους τε καὶ

6–34,2 cf An et res PG 46 85C–88C
10–12 cf Origen Princ III 6,6
23–33,6 cf An et res PG 46 88A
23 ἥλους: Plato Phaed 83d4 sq

KPCS BYΛΠ 2 ἡ om ΛΠ^{c} v ὡς Π 3 τεθεωρημένη K πρόσεισι Π (sed corr) 3/4 τὸ πονηρὸν coll post ἐνέργειαν YΛ 5 ὁ supplevit Langerbeck ἐπιβουλῆς Π (sed corr) 6 γὰρ sscr Π 7 ἐπειδὴ δὲ YΛΠ v (om δὲ) τοῦτο Π (sed corr) κἀκείνη S 8 ἐξαρθῆναι Π 10 προσετέθη BΛ v: προετέθη cett ἀθεράπευτοι B 11 μένει Y (μείνει) Λ v μένοιεν B ταμιεύεται YΛ v ἡ θεραπεία: κόλασις αἰωνία Π (vide praef p. CXXII) 12 τῶν παθημάτων om Y 14 καυτηρίαι SYΛ^{c} 15 φαρμακοποιίαι v 16 πάθους coll ante τῷ Λ v 18 ἁμαρτημάτων B καταγγέλλεται Y 19 ἐπανόρθωσις KPC (vide GNO vol X,1 p 149,5 sq) 20 ἐπιδώσεως Y 22 post τοῦ add θεοῦ KPCSYΛ v 23 τε om Λ v

τὰς ἀκροχορδόνας παρὰ φύσιν ἐπιγενομένας τῷ σώματι διὰ τομῆς ἢ καύσεως ἀποξύοντες οὐκ ἀνώδυνον ἐπάγουσι τῷ εὐεργετουμένῳ τὴν ἴασιν (πλὴν οὐκ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ὑπομένοντος τὴν τομὴν ἄγουσιν), οὕτω καὶ ὅσα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν διὰ τῆς τῶν παθημάτων κοινωνίας ἀποσαρκωθεί-
37 M. σαις ὑλώδη περιττώματα ἐπιπωροῦται, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως τέμνεταί τε καὶ ἀποξύεται τῇ ἀρρήτῳ ἐκείνῃ σοφίᾳ καὶ δυνάμει τοῦ (καθὼς λέγει τὸ εὐαγγέλιον) τοὺς κακοὺς ἰατρεύοντος· Οὐ χρείαν γὰρ ἔχουσι, φησίν, οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες. διὰ δὲ τὸ πολλὴν γεγενῆσθαι τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ κακὸν συμφυΐαν ὥσπερ ἡ τῆς μυρμηκίας τομὴ δριμύσσει τὴν ἐπιφάνειαν (τὸ γὰρ παρὰ φύσιν ἐμφυὲν τῇ φύσει διά τινος συμπαθείας τῷ ὑποκειμένῳ προσίσχεται καί τις γίνεται τοῦ ἀλλοτρίου πρὸς τὸ ἡμέτερον παράλογος συνανάκρασις, ὡς λυπεῖσθαι καὶ δάκνεσθαι τοῦ παρὰ φύσιν χωριζομένην τὴν αἴσθησιν), οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ἀπολεπτυνομένης τε καὶ ἐκτηκομένης ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας ἐλεγμοῖς, καθώς φησί που ἡ προφητεία, διὰ τὴν ἐν βάθει γενομένην πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότητα κατ᾽ ἀνάγκην ἐπακολουθοῦσιν ἄρρητοί τινες καὶ ἀνέκφραστοι ἀλγηδόνες, ὧν ἡ διήγησις ἐκ τοῦ ἴσου τὸ ἄφραστον ἔχει τῇ τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν φύσει·

9–10 Luc 5,31 et parall
17–19 cf Ps 38,12
21–22 cf I Cor 2,9

KPCS ΒΥΛΠ 1 τὰς: τοὺς Λ v ἐπιγινομένας KPC ἐπιγενομένους Λ^c v 2 ἀποξέοντες B 4 ἐπάγουσιν ΒΠ 5 ἀποσαρκωθεῖσαι Λ (corr Λ^c) 7 κτίσεως Λ περιτέμνεται C τε om Λ v ἀπορρήτῳ v 8 τοῦ coll ante τοὺς ΥΛv 9 κακοὺς: κακῶς ἔχοντας ΒΛ v (sec Matth 9,12 par) φησίν om ΒΠ 10 ὑγιαίνοντες: ἰσχύοντες ΥΛ v (sec Matth 9,12) ὑγιαίνοντος B ἰατροῦ om S ἔχοντες: sscr o et iterum del B 11 γεγεννῆσθαι B γενέσθαι C 12 δριμύσσειν Λ (corr Λ^c) 13 ἐμφυὲς v 14 προσίσχεται: προβάλλεται adscr in marg Υ 16 χωριζομένου Υ 18 ἐλέγχοις v 19 πού φησιν ΥΛ v γενομένης Υ κειμένην Π 22 φύσει: φάσει coniecit Langerbeck

οὔτε γὰρ ταῦτα οὔτε ἐκεῖνα τῇ δυνάμει τῶν λόγων ἢ τῷ στοχασμῷ τῆς διανοίας ὑπάγεται. οὐκοῦν πρὸς τὸ πέρας τις ἀποσκοπῶν τῆς σοφίας τοῦ τὸ πᾶν οἰκονομοῦντος οὐκέτ᾽ ἂν εὐλόγως κακῶν αἴτιον τὸν τῶν ἀνθρώπων δημιουργὸν ὑπὸ μικροψυχίας κατονομάζοι ἢ ἀγνοεῖν αὐτὸν τὸ ἐσόμενον λέγων ἢ εἰδότα καὶ πεποιηκότα μὴ ἔξω τῆς πρὸς τὸ πονηρὸν ὁρμῆς εἶναι. καὶ γὰρ ᾔδει τὸ ἐσόμενον καὶ τὴν πρὸς τὸ γινόμενον ὁρμὴν οὐκ ἐκώλυσεν· ὅτι γὰρ ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ πάντα ἐμπερικρατῶν τῇ γνωστικῇ δυνάμει καὶ τὸ ἐφεξῆς τῷ παρῳχηκότι κατὰ τὸ ἴσον βλέπων. ἀλλ᾽ ὥσπερ τὴν παρατροπὴν ἐθεάσατο, οὕτω καὶ τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. τί οὖν ἄμεινον ἦν; καθόλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρτήσεσθαι προεώρα τὸν γενησόμενον, ἢ ἀγαγόντα καὶ ⟨τὸν⟩ νενοσηκότα πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἀνακαλέσασθαι; τὸ δὲ διὰ τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας αἳ τῷ ῥευστῷ τῆς φύσεως κατ᾽ ἀνάγκην ἐπισυμβαίνουσι κακῶν ποιητὴν τὸν θεὸν ὀνομάζειν ἢ μηδὲ ὅλως ἀνθρώπου κτίστην αὐτὸν οἴεσθαι, ὡς ἂν μὴ καὶ τῶν ἀλγυνόντων ἡμᾶς αἴτιος ὑπονοοῖτο, τοῦτο τῆς ἐσχάτης μικροψυχίας ἐστὶ τῶν τῇ αἰσθήσει τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν διακρινόντων, οἳ οὐκ ἴσασιν, ὅτι ἐκεῖνο τῇ φύσει μόνον ἐστὶν ἀγαθὸν οὗ ἡ αἴσθησις οὐκ ἐφάπτεται, καὶ μόνον ἐκεῖνο κακὸν ἡ τοῦ ἀληθινοῦ ἀγαθοῦ ἀλλοτρίωσις. πόνοις δὲ καὶ ἡδοναῖς τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν κρίνειν τῆς

11–13 cf Athan Contra Ar II 75–77

KPCS ΒΥΛΠ 1/2 τῶν στοχασμῶν KPSYΛ^cΠ τὸν στοχασμὸν Λ v 3 τῆς σοφίας om B 5 κἀτὀνομάζει B 6 πεπονηκότα Λ (corr Λ^c) 8 γενόμενον coniecit Oehler 10 ante πάντα add τὰ B περικρατῶν B γνωστικῇ: προορατικῇ Λ v 11 βλέπων coll ante κατὰ Λ v 12 ἐθεάσατο: ἐπεργάσατο K (sed corr) 15 τὸν: τὸ ΥΛ v 16 τὸν addidi secundum Langerbeck πρὸς om Y 17 διὰ μετανοίας om ΒΥΛ (corr Λ^c) v 20 ἀνθρώπου bis scripsit B 22 τὸ ante κακὸν om Y 24 ἡ ante αἴσθησις (-εις Y) om KPCS 25 κακὸν: πονηρὸν Π ἀληθινοῦ om Λ (sed adscr in marg) v ἀγαθοῦ: καλοῦ KCS 26 τὸ ante μὴ sscr B μὴ καλὸν: κακὸν S v

ἀλόγου φύσεως ἴδιόν ἐστιν, ἐφ᾽ ὧν τοῦ ἀληθῶς καλοῦ ἡ κατανόησις διὰ τὸ μὴ μετέχειν αὐτὰ νοῦ καὶ διανοίας χώραν οὐκ ἔχει. ἀλλ᾽ ὅτι μὲν θεοῦ ἔργον ὁ ἄνθρωπος καλόν τε καὶ ἐπὶ καλλίστοις γενόμενον, οὐ μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ μυρίων ἑτέρων, ὧν τὸ πλῆ-
40 M. θος διὰ τὴν ἀμετρίαν παραδραμούμεθα. θεὸν δὲ ἀνθρώπου ποιητὴν ὀνομάσαντες οὐκ ἐπιλελήσμεθα τῶν ἐν τῷ προοιμίῳ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἡμῖν διευκρινηθέντων, ἐν οἷς ἀπεδείκνυτο ὁ τοῦ θεοῦ λόγος οὐσιώδης [τις] καὶ ἐνυπόστατος ὢν αὐτὸς εἶναι καὶ θεὸς καὶ λόγος, πᾶσαν δύναμιν ποιητικὴν ἐμπεριειληφώς, μᾶλλον δὲ αὐτοδύναμις ὢν καὶ πρὸς πᾶν ἀγαθὸν τὴν ὁρμὴν ἔχων καὶ πᾶν ὅτιπερ ἂν θελήσῃ κατεργαζόμενος τῷ σύνδρομον ἔχειν τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, οὗ καὶ θέλημα καὶ ἔργον ἐστὶν ἡ τῶν ὄντων ζωή, παρ᾽ οὗ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ζῆν παρήχθη πᾶσι τοῖς καλλίστοις θεοειδῶς κεκοσμημένος. ἐπειδὴ δὲ μόνον ἀναλλοίωτόν ἐστι κατὰ τὴν φύσιν τὸ μὴ διὰ κτίσεως ἔχον τὴν γένεσιν, τὰ δὲ, ὅσα παρὰ τῆς ἀκτίστου φύσεως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπέστη, εὐθὺς ἀπὸ τροπῆς τοῦ εἶναι ἀρξάμενα πάντοτε δι᾽ ἀλλοιώσεως πρόεισιν, εἰ μὲν κατὰ φύσιν πράττοι πρὸς τὸ κρεῖττον αὐτοῖς τῆς ἀλλοιώσεως εἰς ἀεὶ γιγνομένης, εἰ δὲ παρατραπείη τῆς εὐθείας τῆς πρὸς τὸ ἐναντίον αὐτὰ διαδεχομένης κινήσεως. ἐπεὶ οὖν ἐν τούτοις καὶ ὁ ἄνθρωπος ἦν, ᾧ τὸ τρεπτὸν τῆς φύσεως πρὸς τὸ ἐναντίον παρώλισθεν, ἅπαξ δὲ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναχωρήσεως δι᾽ ἀκολούθου πᾶσαν ἰδέαν κακῶν ἀντεισαγούσης, ὡς τῇ

7–8 cf supra 8,10–12,3 necnon 15,16–18,6
16–20 cf Plato Tim 27de

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἀληθοὺς ΒΥ ἀληθινοῦ C 3 post ἔργον add ἐστὶν Y 9 τις seclusit Langerbeck 10 καὶ ante λόγος om Y 11 ἐκπεριειληφὼς ΚΡΛ (corr Λ^c) ὂν Λ (corr Λ^c) 12 ante ἀγαθὸν add ἔργον et τὴν om Λ v ἔχον Λ (corr Λ^c) θελήσει Κ (sed corr) ΡΥ 13 τῷ: τὸ ΚΒΥΛ (corr Λ^c) βουλήσει: θελήσει C 15 τὸ ζῆν: τὴν ζωὴν Π 17 τὴν om ΒΥ ἔχων Ρ (sed corr) Β 19 τοῦ om v 20 ante εἰ add καὶ Λ v 21 γινομένης SΥΛ v γενομένης ΒΠ 25 παρωλίσθησεν Π τοῦ ἀγαθοῦ C 26 ἀντεισαγαγούσης Υ

μὲν ἀποστροφῇ τῆς ζωῆς ἀντεισαχθῆναι τὸν θάνατον, τῇ δὲ στερήσει τοῦ φωτὸς ἐπιγενέσθαι τὸ σκότος, τῇ δὲ τῆς ἀρετῆς ἀπουσίᾳ τὴν κακίαν ἀντεισαχθῆναι καὶ πάσῃ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἰδέᾳ τὸν τῶν ἐναντίων ἀνταριθμηθῆναι κατάλογον· τὸν ἐν τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἐξ ἀβουλίας ἐμπεπτωκότα (οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἐν φρονήσει εἶναι τὸν ἀπεστραμμένον τὴν φρόνησιν καὶ σοφόν τι βουλεύσασθαι τὸν τῆς σοφίας ἀναχωρήσαντα) διὰ τίνος ἔδει πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν ἀνακληθῆναι; τίνι διέφερεν ἡ τοῦ πεπτωκότος ἀνόρθωσις, ἡ τοῦ ἀπολωλότος ἀνάκλησις, ἡ τοῦ πεπλανημένου χειραγωγία; τίνι ἄλλῳ ἢ τῷ κυρίῳ πάντως τῆς φύσεως; τῷ γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὴν ζωὴν δεδωκότι μόνῳ δυνατὸν ἦν καὶ πρέπον ἅμα καὶ ἀπολομένην ἀνακαλέσασθαι, ὃ παρὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀληθείας ἀκούομεν θεὸν πεποιηκέναι κατ᾽ ἀρχὰς τὸν ἄνθρωπον καὶ σεσωκέναι διαπεπτωκότα μανθάνοντες.

Ἀλλὰ μέχρι μὲν τούτων συνθήσεται τυχὸν τῷ λόγῳ ὁ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπων διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἔξω τι τῆς θεοπρεποῦς ἐννοίας τῶν εἰρημένων εἶναι, πρὸς δὲ τὰ ἐφεξῆς οὐχ ὁμοίως ἕξει, δι᾽ ὧν μάλιστα τὸ μυστήριον τῆς ἀληθείας κρατύνεται· γένεσις ἀνθρωπίνη καὶ ἡ ἐκ νηπίου πρὸς τελείωσιν αὔξησις, βρῶσίς τε καὶ πόσις καὶ κόπος

21 γένεσις Luc 2,6
22 αὔξησις Luc 2,40 et 52 βρῶσίς τε καὶ πόσις Marc 2,16 (Luc 24,43) κόπος Joh 4,6

KPCS BYΛΠ 4 ἰδέᾳ om Λ (sed sscr) v τὸν: τὸ Y καταριθμηθῆναι ΛΠ (ut vid, sed corr in ἀντεισαχθῆναι) v 5 ἐν om S 6 τὸν: τὸ B 8 post τίνος add οὖν Π 9 ἀνακληθῆναι coll ante πρὸς Y διέφερεν: δὲ ἔφερεν Y δὲ ἔπρεπεν Λ v 10 ἐπανόρθωσις Y 13 ἀπολλυμένην ΛΠ v 14 ὃ om B ἀκούωμεν B 15 post θεὸν add καὶ BY ἐξ ἀρχῆς YΛ v 16 διαπεπτωκέναι Λ (corr Λc) μανθάνομεν Y καταμανθάνοντες Π 17 μὲν om Y ὁ om Λ (corr Λc) v 18 τι coll ante 19 εἶναι Y 19 τὰ: τὸ KPCS 21 ἀληθείας: εὐσεβείας B γέννησις Y ἡ om Λ (corr Λc) v

καὶ ὕπνος καὶ λύπη καὶ δάκρυον, συκοφαντία τε καὶ δικαστήριον, σταυρὸς καὶ θάνατος καὶ ἡ ἐν μνημείῳ θέσις· ταῦτα γὰρ συμπαραλαμβανόμενα τῷ μυστηρίῳ ἀμβλύνει πως τῶν μικροψυχοτέρων τὴν πίστιν, ὡς μηδὲ τὸ ἐφεξῆς τῶν λεγομένων διὰ τὰ προειρημένα συμπαραδέχεσθαι. τὸ γὰρ θεοπρεπὲς τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως διὰ τὸ περὶ τὸν θάνατον ἀπρεπὲς οὐ προσίενται. ἐγὼ δὲ πρότερον οἶμαι
41 M. δεῖν μικρὸν τῆς σαρκικῆς παχύτητος τὸν λογισμὸν ἀποστήσαντας αὐτὸ τὸ καλὸν ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον κατανοῆσαι, ποίοις γνωρίσμασιν ἑκάτερον τούτων καταλαμβάνεται. οὐδένα γὰρ ἀντερεῖν οἶμαι τῶν λελογισμένων, ὅτι ἓν κατὰ φύσιν μόνον τῶν πάντων ἐστὶν αἰσχρὸν τὸ κατὰ κακίαν πάθος· τὸ δὲ κακίας ἐκτὸς παντὸς αἴσχους ἐστὶν ἀλλότριον· ᾧ δὲ μηδὲν αἰσχρὸν καταμέμικται, τοῦτο πάντως ἐν τῇ τοῦ καλοῦ μοίρᾳ καταλαμβάνεται· τὸ δὲ ἀληθῶς καλὸν ἀμιγές ἐστι τοῦ ἐναντίου· πρέπει δὲ θεῷ πᾶν ὅτιπερ ἂν ἐν τῇ τοῦ καλοῦ θεωρῆται χώρᾳ. ἢ τοίνυν δειξάτωσαν κακίαν εἶναι τὴν γέννησιν, τὴν ἀνατροφήν, τὴν αὔξησιν, τὴν πρὸς τὸ τέλειον τῆς φύσεως πρόοδον, τὴν τοῦ θανάτου πεῖραν, τὴν ἐκ τοῦ θανάτου ἐπάνοδον, ἤ, εἰ ἔξω κακίας εἶναι τὰ εἰρημένα συντίθενται, οὐδὲν αἰσχρὸν εἶναι τὸ κακίας ἀλλότριον ἐξ ἀνάγκης ὁμο-

1 ὕπνος Matth 8,24 et Luc 8,23 λύπη Matth 26,38 δάκρυον Joh 11,35 συκοφαντία Matth 26,59 δικαστήριον Matth 27,27 2 σταυρός Matth 27,38 et parall θάνατος Matth 27,50 et parall μνημεῖον Matth 27,57–60
15 cf Plato Phil 54c10

KPCS ΒΥΛΠ 1 δικαστήρια C 2 σταυρὸς καί: καὶ σταυρὸς καὶ Λ v καὶ Y 4 τὸ: τὰ P τῶν Y 7 προσίεται Λ v 8 δεῖν: om Y add αὐτοὺς ΒΛ^{c}Π 9 ἀποστήσαντες Y ἀφ' Y τοιοῦτο S 10 τοῦτον Y 11 παραλαμβάνεται CΠ (sed corr man alt) οὐδένα: οὐδὲ Y ἀνταίρειν B 13 τὸ post αἰσχρὸν – 14 αἰσχρὸν om Λ (adscr in marg Λ^c) 14 ᾧ: ὃ Λ^c αἰσχρὸν: ἐναντίου v μέμικται v 15 μοίρᾳ: μύρα Y παραλαμβάνεται P 16 ἀληθὲς SΒΛ 17 ante θεῷ add τῷ Λ (eras Λ^c) v ἂν om SΒΥΛΠ v τοῦ sscr Y θεωρῆται P: θεωρεῖται cett v 18 γένεσιν ΒΠ 20 τοῦ post τὴν om v 21 εἰ om P εἶναι coll ante κακίας S τὰ εἰρημένα adscr in marg K συντίθεται Λ 22 ἐξ ἀνάγκης om Y ὁμολογήσωσιν Y

λογήσουσι. καλοῦ δὲ πάντως ἀναδεικνυμένου τοῦ πάσης αἰσχρότητος καὶ κακίας ἀπηλλαγμένου, πῶς οὐκ ἐλεεινοὶ τῆς ἀλογίας οἱ τὸ καλὸν μὴ πρέπειν ἐπὶ θεοῦ δογματίζοντες;

Ἀλλὰ μικρόν, φησί, καὶ εὐπερίγραπτον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἄπειρον δὲ ἡ θεότης· καὶ πῶς ἂν περιελήφθη τῷ ἀτόμῳ τὸ ἄπειρον; καὶ τίς τοῦτό φησιν, ὅτι τῇ περιγραφῇ τῆς σαρκὸς καθάπερ ἀγγείῳ τινὶ ἡ ἀπειρία τῆς θεότητος περιελήφθη; οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἐντὸς κατακλείεται τῶν τῆς σαρκὸς ὅρων ἡ νοερὰ φύσις, ἀλλ᾽ ὁ μὲν ὄγκος τοῦ σώματος τοῖς οἰκείοις μέρεσι περιγράφεται, ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς τῆς διανοίας κινήμασι πάσῃ κατ᾽ ἐξουσίαν ἐφαπλοῦται τῇ κτίσει καὶ μέχρις οὐρανῶν ἀνιοῦσα καὶ τῶν ἀβύσσων ἐπιβατεύουσα καὶ τῷ πλάτει τῆς οἰκουμένης ἐπερχομένη καὶ πρὸς τὰ καταχθόνια διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης εἰσδύνουσα, πολλάκις δὲ καὶ τῶν ὑπερουρανίων θαυμάτων ἐν περινοίᾳ γίνεται οὐδὲν βαρυνομένη τῷ ἐφολκίῳ τοῦ σώματος. εἰ δὲ ἀνθρώπου ψυχὴ κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην συγκεκραμένη τῷ σώματι πανταχοῦ κατ᾽ ἐξουσίαν γίνεται, τίς ἀνάγκη τῇ φύσει τῆς σαρκὸς τὴν θεότητα λέγειν ἐμπεριείργεσθαι καὶ μὴ διὰ τῶν χωρητῶν ἡμῖν ὑποδειγμάτων στοχασμόν τινα πρέποντα περὶ τῆς θείας οἰκονομίας λαβεῖν; ὡς γὰρ τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς λαμπάδος ὁρᾶται τῆς ὑποκειμένης περιδεδραγμένον ὕλης καὶ λόγος μὲν διακρίνει τό τε ἐπὶ τῆς ὕλης πῦρ καὶ τὴν τὸ πῦρ ἐξάπτουσαν ὕλην, ἔργῳ δὲ οὐκ ἔστιν ἀπ᾽ ἀλλήλων ταῦτα διατεμόντας ἐφ᾽ ἑαυτῆς δεῖξαι τὴν φλόγα διεζευγμένην

5–39,10 cf Athan Inc 17
5–7 cf ex. gr. Eun I 77,1–78,3

KPCS BYΛΠ 1 παντὸς B 1–2 τοῦ – ἀπηλλαγμένου om Λ (adscr in marg Λc) v 5 καὶ om B περιγραπτὸν Λ (corr Λc) v 8 ante καθάπερ add ὅτι Π post καθάπερ add ἐν BΠ 12 πᾶσι P 13/4 καὶ τῶν – ἐπιβατεύουσα om Y 14 οἰκουμένη B 16 εἰσδύνουσαν Y (ν man alt) οὐρανίων BYΛ v 17 βαρουμένη BΠ 20 ante ἀνάγκη add ἡ Λ v τὴν φύσιν B (sed corr) 21 περιείργεσθαι B 22 ante τινα add ἡμῖν ΛΠ v 25 τε om Y 27 διατεμνόντα Π ἑαυτὴν Λ v διαζευγμένην Π

τῆς ὕλης, ἀλλ᾿ ἓν τὰ συναμφότερα γίνεται (καί μοι μηδεὶς τὸ φθαρτικὸν τοῦ πυρὸς συμπαραλαμβανέτω τῷ ὑποδείγματι, ἀλλ᾿ ὅσον εὐπρεπές ἐστι μόνον ἐν τῇ εἰκόνι δεξάμενος τὸ ἀπεμφαῖνον ἀποποιείσθω)· τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον, ὡς ὁρῶμεν καὶ ἐξημμένην τοῦ ὑποκειμένου τὴν φλόγα καὶ οὐκ ἐναποκλειομένην τῇ ὕλῃ, τί κωλύει θείας φύσεως ἕνωσίν τινα καὶ προσεγγισμὸν κατανοήσαντας πρὸς τὸ ἀνθρώπινον τὴν θεοπρεπῆ διάνοιαν καὶ ἐν τῷ προσεγγισμῷ 44 M. διασώσασθαι πάσης περιγραφῆς ἐκτός εἶναι τὸ θεῖον πιστεύοντας, κἂν ἐν ἀνθρώπῳ ᾖ;

Εἰ δὲ ζητεῖς, πῶς κατακίρναται θεότης πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, ὥρα σοι πρὸ τούτου ζητεῖν, τίς πρὸς τὴν σάρκα τῆς ψυχῆς ἡ συμφυΐα. εἰ δὲ τῆς σῆς ἀγνοεῖται ψυχῆς ὁ τρόπος καθ᾿ ὃν ἑνοῦται τῷ σώματι, μηδὲ ἐκεῖνο πάντως οἴου δεῖν ἐντὸς γενέσθαι τῆς σῆς καταλήψεως. ἀλλ᾿ ὥσπερ ἐνταῦθα καὶ ἕτερον εἶναί τι παρὰ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν πεπιστεύκαμεν, ἐκ τοῦ μονωθεῖσαν τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα νεκράν τε καὶ ἀνενέργητον γίνεσθαι καὶ τὸν τῆς ἑνώσεως οὐκ ἐπιγινώσκομεν τρόπον, οὕτω κἀκεῖ διαφέρειν μὲν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον τὴν θείαν φύσιν πρὸς τὴν θνητὴν καὶ ἐπίκηρον ὁμολογοῦμεν, τὸν δὲ τῆς ἀνακράσεως τρόπον τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον συνιδεῖν οὐ χωροῦμεν, ἀλλὰ τὸ μὲν γεγενῆσθαι θεὸν ἐν ἀνθρώπου φύσει διὰ τῶν ἱστορουμένων θαυμάτων οὐκ ἀμφιβάλλομεν, τὸ δ᾿ ὅπως ὡς μεῖζον ἢ κατὰ λογισμῶν ἔφοδον διερευνᾶν παραιτούμεθα. οὐδὲ

KPCS BYΛΠ 1 καί μοι S et Krabinger: οὕτω καί μοι (om YΛΠ v) KPCYΛΠ v ac Syrus οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου καὶ B et Srawley 3 ἐν om Π 4 post τὸ add ἀνοίκειον καὶ Λ v οὖν om S 8 τῷ προσεγγισμῷ: τῇ ἑνώσει B 9 διασώζεσθαι Λ v θεῖον: ὅσιον B 10 κἂν – ᾖ: καὶ ἐν τῶ λαβεῖν δούλου μορφήν B (scil sec Phil 2,7) ᾖ: ἦν v 11 κατακιρνᾶται SBY (corr in –ά–) Λ v 12 ὅρα YΛ ζητεῖν coll ante πρὸ YΛ 13 συμφυία: συνάφεια BYΠ εἰ: ἡ Y 14 ἐκείνω B οἰδεῖν P (in marg ἢ ὅπου/οίως) 16 τι om Y 18 γενέσθαι YΛ v post τῆς add σῆς K (sed eras) ἑνώσεως: γενέσεως YΛ (corr Λ[c]) 20 τὸ θνητὸν B 21 τρόπον coll ante πρὸς B 22 θεοῦ B τὸ (τὸν Λ) ἀνθρώπινον BΛ[c]Π v (cf 39,7; 39,11 sq; 79,6 sq; 97,24): τὸν ἄνθρωπον KPCSY et Syrus οὐχ ὁρῶμεν Λ[c]Π (sed corr) 23 ἱστοριμένων Y 24 δὲ ὅπως SB δὲ πῶς Λ v

γὰρ πᾶσαν τὴν σωματικήν τε καὶ νοητὴν κτίσιν παρὰ τῆς ἀσωμάτου τε καὶ ἀκτίστου φύσεως ὑποστῆναι πιστεύοντες τὸ πόθεν ἢ τὸ πῶς τῇ περὶ τούτων πίστει συνεξετάζομεν, ἀλλὰ τὸ γεγενῆσθαι παραδεχόμενοι ἀπολυπραγμόνητον τὸν τρόπον τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως καταλείπομεν ὡς ἄρρητον παντάπασιν ὄντα καὶ ἀνερμήνευτον. τοῦ δὲ θεὸν ἐν σαρκὶ πεφανερῶσθαι ἡμῖν ὁ τὰς ἀποδείξεις ἐπιζητῶν πρὸς τὰς ἐνεργείας βλεπέτω· καὶ γὰρ τοῦ ὅλως εἶναι θεὸν οὐκ ἄν τις ἑτέραν ἀπόδειξιν ἔχοι πλὴν τῆς δι᾽ αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν μαρτυρίας. ὥσπερ τοίνυν εἰς τὸ πᾶν ἀφορῶντες καὶ τὰς κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίας ἐπισκοποῦντες καὶ τὰς εὐεργεσίας τὰς θεόθεν κατὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐνεργουμένας ὑπερκεῖσθαί τινα δύναμιν ποιητικὴν τῶν γινομένων καὶ συντηρητικὴν τῶν ὄντων καταλαμβάνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διὰ σαρκὸς ἡμῖν φανερωθέντος θεοῦ ἱκανὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐπιφανείας τῆς θεότητος τὰ κατὰ τὰς ἐνεργείας θαύματα πεποιήμεθα, πάντα τοῖς ἱστορηθεῖσιν ἔργοις δι᾽ ὧν ἡ θεία χαρακτηρίζεται φύσις κατανοήσαντες· θεοῦ τὸ ζωοποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, θεοῦ τὸ συντηρεῖν διὰ προνοίας τὰ ὄντα, θεοῦ τὸ βρῶσιν καὶ πόσιν τοῖς διὰ σαρκὸς τὴν ζωὴν εἰληχόσι χαρίζεσθαι, θεοῦ τὸ εὐεργετεῖν τὸν δεόμενον, θεοῦ τὸ παρατραπεῖσαν ἐξ ἀσθενείας τὴν φύσιν πάλιν δι᾽ ὑγείας πρὸς ἑαυτὴν ἐπανά-

4–6 cf An et res PG 46 124AB
6–7 cf I Tim 3,16
6–41,8 cf Athan Inc 18–19
19–41,4 cf ex. gr. infra 58,18–59,19

KPCS ΒΥΛΠ 1 κτίσιν: γέννησιν v 2 πιστεύοντος B 3 ὅπως SBYΛΠ v post πίστει add οὐ Y 5 τὸν om YΛ (corr Λ[c]) v καταλείπωμεν C[c] κατελείπομεν Y 7 πεφανερωθῆναι P 9 πλὴν om v τῆς δι᾽ αὐτῶν: διὰ τῆς BYΛΠ v 11 ἀποσκοποῦντες C 14 γενομένων Y 16 ἐπιφανείας τῆς: ἐπιφανείσης B (–ήσεις) Π τὰ: om YΠ (καὶ τὰ add post ἐνεργείας) 17 τὰς: τῆς Y 19 τοὺς – 20 συντηρεῖν om Y 20 ὄντα: πάντα C 21 διὰ om v 22 τὸ pr om Λ v τοὺς δεομένους Y 23 ἐπαναγαγεῖν SY

γειν, θεοῦ τὸ πάσης ἐπιστατεῖν ὁμοιοτρόπως τῆς κτίσεως γῆς θαλάσσης ἀέρος καὶ τῶν ὑπὲρ τὸν ἀέρα τόπων, θεοῦ τὸ πρὸς πάντα διαρκῆ τὴν δύναμιν ἔχειν καὶ πρό γε πάντων τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς εἶναι κρείττονα. εἰ μὲν οὖν τινος τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἐλλιπὴς ἦν ἡ περὶ αὐτὸν ἱστορία, εἰκότως τὸ μυστήριον ἡμῶν οἱ ἔξω τῆς πίστεως
45 M. παρεγράφοντο· εἰ δὲ δι᾽ ὧν νοεῖται θεὸς πάντα ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ διηγήμασι καθορᾶται, τί τὸ ἐμποδίζον τῇ πίστει;

᾽Αλλά, φησί, γέννησίς τε καὶ θάνατος ἴδιον τῆς σαρκικῆς ἐστι φύσεως. φημὶ κἀγώ. ἀλλὰ τὸ πρὸ τῆς γεννήσεως καὶ τὸ μετὰ τὸν θάνατον τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν ἐκφεύγει κοινότητα. εἰς γὰρ ἑκάτερα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τὰ πέρατα βλέποντες ἴσμεν καὶ ὅθεν ἀρχόμεθα καὶ εἰς τί καταλήγομεν· ἐκ πάθους γὰρ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος πάθει συναπαρτίζεται. ἐκεῖ δὲ οὔτε ἡ γέννησις ἀπὸ πάθους ἤρξατο οὔτε ὁ θάνατος εἰς πάθος κατέληξεν· οὔτε γὰρ τῆς γεννήσεως ἡδονὴ καθηγήσατο οὔτε τὸν θάνατον φθορὰ διεδέξατο. ἀπιστεῖς τῷ θαύματι; χαίρω σου τῇ ἀπιστίᾳ· ὁμολογεῖς γὰρ πάντως δι᾽ ὧν ὑπὲρ πίστιν ἡγῇ τὸ λεγόμενον ὑπὲρ τὴν φύσιν εἶναι τὰ θαύματα. αὐτὸ οὖν τοῦτο τῆς θεότητος ἔστω σοι τοῦ φανέντος ἀπόδειξις τὸ μὴ διὰ τῶν κατὰ φύσιν προϊέναι τὸ κήρυγμα· εἰ γὰρ ἐντὸς ἦν τῶν τῆς φύσεως ὅρων τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ διηγήματα, ποῦ τὸ θεῖον; εἰ δὲ ὑπερβαίνει τὴν φύσιν ὁ λόγος, ἐν

18 cf Act 2,31 (Ps 15,10)

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἐπιστατεῖν: ἐπιβατεύειν ΒΥΛΠ ἐπικρατεύειν v ὁμοιοτρόπως coll post πάσης ΒΠ 2 καὶ om Λ v τὸν om B 3 πᾶσαν διαρκεῖ Β 4 διαφθορᾶς Υ (διαφθορᾶς καὶ θανάτου) Π 5 καὶ τῶν τοιούτων om v ἐλλιπὴς: ἔλλην τίς Υ 6 post πίστεως add ἡμῶν ΥΛ v 8 κατορθοῦται C 9 γένεσις Π καὶ: ἦν P 10 post ἀλλὰ add καὶ v τὸ om Λ (sscr Λ^{c}) γεννήσεως ΒΛ v: γενέσεως cett 11 τὸ om Λ^{c} τὸν om Π 12 ἑκατέρας C 13 post βλέποντες add ὅθεν Β 15 γένεσις KPCSΠ 16 ὁ θάνατος corr ex ἡ γένεσις Π 17 γενέσεως KPCS οὐδὲ Π 18 ἀπεδέξατο Β 19 σου om ΥΛ (sscr Λ^{c}) 20 τὴν om Β τὰ θαύματα: τὸ πρᾶγμα Β 22 post φύσιν add τῆς φύσεως ὅρων Β 23 τοῦ om ΒΥΠ

οἷς ἀπιστεῖς, ἐν τούτοις ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις τοῦ θεὸν εἶναι τὸν κηρυσσόμενον. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐκ συνδυασμοῦ τίκτεται καὶ μετὰ θάνατον ἐν διαφθορᾷ γίνεται· εἰ ταῦτα περιεῖχε τὸ κήρυγμα, οὐκ ἂν θεὸν εἶναι πάντως ᾠήθης τὸν ἐν τοῖς ἰδιώμασι τῆς φύσεως ἡμῶν μαρτυρούμενον. ἐπεὶ δὲ γεγενῆσθαι μὲν αὐτὸν ἀκούεις, ἐκβεβηκέναι δὲ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν κοινότητα τῷ τε τῆς γενέσεως τρόπῳ καὶ τῷ ἀνεπιδέκτῳ τῆς εἰς φθορὰν ἀλλοιώσεως, καλῶς ἂν ἔχοι κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸ ἕτερον τῇ ἀπιστίᾳ χρήσασθαι εἰς τὸ μὴ ἄνθρωπον αὐτὸν ἕνα τῶν ἐν τῇ φύσει δεικνυμένων οἴεσθαι· ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τὸν μὴ πιστεύοντα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον εἶναι εἰς τὴν περὶ τοῦ θεὸν αὐτὸν εἶναι πίστιν ἐναχθῆναι· ὁ γὰρ γεγενῆσθαι αὐτὸν ἱστορήσας καὶ τὸ οὕτως γεγενῆσθαι συνδιηγήσατο. εἰ οὖν πιστόν ἐστι διὰ τῶν εἰρημένων τὸ γεγενῆσθαι αὐτόν, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων πάντως οὐδὲ τὸ οὕτως αὐτὸν γεγενῆσθαι ἀπίθανον· ὁ γὰρ τὴν γέννησιν εἰπὼν καὶ τὸ ἐκ παρθενίας προσέθηκε, καὶ ὁ τοῦ θανάτου μνησθεὶς καὶ τὴν ἀνάστασιν τῷ θανάτῳ προσεμαρτύρησεν. εἰ οὖν ἀφ᾽ ὧν ἀκούεις καὶ τεθνάναι καὶ γεγεννῆσθαι δίδως, ἐκ τῶν αὐτῶν δώσεις πάντως καὶ τὸ ἔξω πάθους εἶναι καὶ τὴν γέννησιν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον· ἀλλὰ μὴν ταῦτα μείζω τῆς

13–18 cf Matth 1,18–25
18–19 cf Matth 28,1–7

KPCS BYΛΠ 3 φθορᾷ Π 5 ἐπειδὴ ΒΠ 6 γεγεννῆσθαι PCΠ^{c} v (Syrus cum textu) αὐτὸν coll post ἀκούεις Λ v 7 γεννήσεως B^{c}YΠ Syrus 10/1 τὸν et δεικνύμενον Π 12 τοῦ: τὸν Λ (ut vid, corr Λ^{c}) τὸ v 13 ἀναχθῆναι Y ἀχθῆναι Π γεγενῆσθαι KSΠ Syrus: γεγεννῆσθαι PCBYΛΠ^{c} v 14 τὸ om Y οὕτως: ἐκ παρθένου KPCS γεγενῆσθαι KΠ Syrus: γεγεννῆσθαι PCSBYΛΠ^{c} v γοῦν Π 15 γεγενῆσθαι KΛΠ Syrus: γεγεννῆσθαι PCSBYΠ^{c} v 16 οὐδὲ om C post τὸ coll B γεγενῆσθαι KBYΠ Syrus: γεγεννῆσθαι PCSΛΠ^{c} v 17 παρθένου Λ v 20 τεθνάναι καὶ γεγεννῆσθαι P^{c}CSBY (sed invertit) Λ^{c}Π^{c} Syrus v (invertit et add τὸ iterumque τὸ): τεθνάναι καὶ γεγενῆσθαι KPΠ τεθνάναι Λ ἐκ τῶν αὐτῶν om C 21 δώσει Λ (corr Λ^{c}) πάντων Y γένεσιν KPCS

φύσεως· οὐκοῦν οὐδὲ ἐκεῖνος πάντως ἐντὸς τῆς φύσεως ὁ ἐν τοῖς ὑπὲρ τὴν φύσιν γεγενῆσθαι ἀποδεικνύμενος.

Τίς οὖν αἰτία, φησί, τοῦ πρὸς τὴν ταπεινότητα ταύτην καταβῆναι τὸ θεῖον, ὡς ἀμφίβολον εἶναι τὴν πίστιν, εἰ θεός, τὸ ἀχώρητον καὶ ἀκατανόητον καὶ ἀνεκλάλητον πρᾶγμα, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν καὶ πᾶσαν μεγαλειότητα, τῷ λύθρῳ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταμίγνυται, ὡς καὶ
48 M. τὰς ὑψηλὰς ἐνεργείας αὐτοῦ τῇ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἐπιμιξίᾳ συνευτελίζεσθαι; οὐκ ἀποροῦμεν καὶ πρὸς τοῦτο θεοπρεποῦς ἀποκρίσεως. ζητεῖς τὴν αἰτίαν τοῦ γενέσθαι θεὸν ἐν ἀνθρώποις; ἐὰν ἀφέλῃς τοῦ βίου τὰς θεόθεν γινομένας εὐεργεσίας, ἐκ ποίων ἐπιγνώσῃ τὸ θεῖον οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοις. ἀφ᾽ ὧν γὰρ εὖ πάσχομεν, ἀπὸ τούτων τὸν εὐεργέτην ἐπιγινώσκομεν· πρὸς γὰρ τὰ γινόμενα βλέποντες διὰ τούτων τὴν τοῦ ἐνεργοῦντος ἀναλογιζόμεθα φύσιν. εἰ οὖν ἴδιον γνώρισμα τῆς θείας φύσεως ἡ φιλανθρωπία, ἔχεις ὃν ἐπεζήτησας λόγον, ἔχεις τὴν αἰτίαν τῆς ἐν ἀνθρώποις τοῦ θεοῦ παρουσίας. ἐδεῖτο γὰρ τοῦ ἰατρεύοντος ἡ φύσις ἡμῶν ἀσθενήσασα, ἐδεῖτο τοῦ ἀνορθοῦντος ὁ ἐν τῷ πτώματι ἄνθρωπος, ἐδεῖτο τοῦ ζωοποιοῦντος ὁ ἀφαμαρτὼν τῆς ζωῆς, ἐδεῖτο τοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπανάγοντος ὁ ἀπορρυεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας, ἔχρῃζε τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας ὁ καθειργμένος τῷ σκότῳ, ἐπεζήτει τὸν λυτρωτὴν ὁ αἰχμάλωτος, τὸν συναγωνιστὴν ὁ δεσμώτης, τὸν ἐλευθερωτὴν ὁ τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας ἐγκατεχόμενος·

KPCS ΒΥΛΠ 1 οὐκοῦν – φύσεως om Π (adscr in marg man alt) 2 τὴν om v γεγεννῆσθαι P^c^C Π^c^ v 4/5 εἰ θεός: εἰ ὁ θεὸς Π ἢ ὡς Β 6 ante πᾶσαν add ὑπὲρ Β 7 λύθρῳ: λυπηρῷ Υ εὐτελεῖ ἐλύτρῳ Λ v φύσεως: μείξεως Β 9 καὶ om Λ (corr Λ^c^) v 10 γεγεννῆσθαι v 11 γενομένας ΒΥΛΠ ἀπογενομένας v 12 post ἐπιγνώσῃ (–σει ΒΥ) add πραγμάτων Β 13 εὖ πάσχομεν: ἐπάσχομεν Λ (ut vid, corr Λ^c^) πάσχομεν v 15 εὐεργετοῦντος ΡΠ 18 ἰατρεύσοντος PCS ἰατροῦ ὄντως Υ 19 τῷ om ΒΥ 20 ἀφαμαρτῶν KPC (–ὼν) S (–ῶν) Υ (ἀφάμαρτῶν τῆς) Λ^c^Π^c^: ἐφαμαρτῶν ΛΠ v ἐκπεσὼν Β 23 μετουσίας Β σκότει CΒ v ἐζήτει Λ v 25 ἐγκατεχόμενος Β (ἐν–) Π: κατεχόμενος cett v

ἄρα μικρὰ ταῦτα καὶ ἀνάξια τοῦ θεὸν δυσωπῆσαι πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταβῆναι, οὕτως ἐλεεινῶς καὶ ἀθλίως τῆς ἀνθρωπότητος διακειμένης;

᾿Αλλ᾿ ἐξῆν, φησί, καὶ εὐεργετηθῆναι τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐν ἀπαθείᾳ τὸν θεὸν διαμεῖναι. ὁ γὰρ τῷ βουλήματι τὸ πᾶν συστησάμενος καὶ τὸ μὴ ὂν ὑποστήσας ἐν μόνῃ τῇ ὁρμῇ τοῦ θελήματος, τί οὐχὶ καὶ τὸν ἄνθρωπον δι᾿ αὐθεντικῆς τινος καὶ θεϊκῆς ἐξουσίας τῆς ἐναντίας δυνάμεως ἀποσπάσας πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἄγει κατάστασιν, εἰ τοῦτο φίλον αὐτῷ, ἀλλὰ μακρὰς περιέρχεται περιόδους, σώματος ὑπερχόμενος φύσιν καὶ διὰ γεννήσεως παριὼν εἰς τὸν βίον καὶ πᾶσαν ἀκολούθως ἡλικίαν διεξιών, εἶτα θανάτου γευόμενος καὶ οὕτω διὰ τῆς τοῦ ἰδίου σώματος ἀναστάσεως τὸν σκοπὸν ἀνύων, ὡς οὐκ ἐξὸν αὐτῷ μένοντι ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς θεϊκῆς δόξης διὰ προστάγματος σῶσαι τὸν ἄνθρωπον, τὰς δὲ τοιαύτας περιόδους χαίρειν ἐᾶσαι; οὐκοῦν ἀνάγκη καὶ ταῖς τοιαύταις τῶν ἀντιθέσεων ἀντικαταστῆναι παρ᾿ ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἂν διὰ μηδενὸς ἡ πίστις κωλύοιτο τῶν ἐξεταστικῶς ζητούντων τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον. πρῶτον μὲν οὖν ὅπερ καὶ ἐν τοῖς φθάσασιν ἤδη μετρίως ἐξήτασται, τί τῇ ἀρετῇ κατὰ τὸ ἐναντίον ἀντικαθέστηκεν, ἐπισκεψώμεθα. ὡς φωτὶ σκότος καὶ θάνατος τῇ ζωῇ, οὕτω τῇ ἀρετῇ ἡ κακία δηλονότι καὶ οὐδὲν παρὰ ταύτην ἕτερον. καθάπερ γὰρ πολλῶν ὄντων τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων οὐδὲν ἄλλο πρὸς τὸ φῶς ἢ τὴν ζωὴν τὴν ἀντιδιαίρεσιν ἔχει, οὐ λίθος, οὐ ξύλον,

5–10 et 45,15–16 cf Athan Inc 44,1
12/3 cf Hebr 2,9
20–21 cf supra 37,11–38,4

KPCS ΒΥΛΠ 1 τοῦ SYΛ: τὸν cett v 3 διακειμένης coll ante τῆς ΒΠ 7 δι᾿ om B 10 τούτω B 11 περιὼν KC 12 ἡλικίαν: ἡλικίας εἰδέαν B 14 ἀνοίων B ἐξῶν Y 15 θεϊκῆς om v 22 ἀνθέστηκεν S καθέστηκεν Λ (corr Λ^{c}) v ἐπισκεψόμεθα ΒΠ 23 τῇ pr: καὶ Y (sed eras) οὕτω: ὅτι Y ante τῇ alt add καὶ YΛ v κακίᾳ ἡ ἀρετὴ invertit Λ v 25 κτίσει: φύσει B

οὐχ ὕδωρ, οὐκ ἄνθρωπος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄντων οὐδὲν πλὴν ἰδίως τὰ κατὰ τὸ ἐναντίον νοούμενα οἷον σκότος καὶ θάνατος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς οὐκ ἂν τις κτίσιν τινὰ κατὰ τὸ ἐναντίον αὐτῇ νοεῖσθαι λέγοι πλὴν τὸ κατὰ κακίαν νόημα. οὐκοῦν εἰ μὲν ἐν κακίᾳ γεγενῆσθαι τὸ θεῖον ὁ ἡμέτερος ἐπρέσβευε λόγος, καιρὸν εἶχεν ὁ ἀντιλέγων κατατρέχειν ἡμῶν τῆς πίστεως ὡς ἀνάρμοστά τε καὶ
49 M. ἀπεμφαίνοντα περὶ τῆς θείας φύσεως δοξαζόντων. οὐ γὰρ δὴ θεμιτὸν ἦν αὐτοσοφίαν καὶ ἀγαθότητα καὶ ἀφθαρσίαν καὶ εἴ τι ὑψηλόν ἐστι νόημά τε καὶ ὄνομα πρὸς τὸ ἐναντίον μεταπεπτωκέναι λέγειν. εἰ οὖν θεὸς μὲν ἡ ἀληθὴς ἀρετή, φύσις δέ τις οὐκ ἀντιδιαιρεῖται τῇ ἀρετῇ ἀλλὰ κακία, θεὸς δὲ οὐκ ἐν κακίᾳ ἀλλ᾽ ἐν ἀνθρώπου γίνεται φύσει, μόνον δὲ ἀπρεπὲς καὶ αἰσχρὸν τὸ κατὰ κακίαν πάθος ἐν ᾧ οὔτε γέγονεν ὁ θεὸς οὔτε γενέσθαι φύσιν ἔχει, τί ἐπαισχύνονται τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ θεὸν ἀνθρωπίνης ἅψασθαι φύσεως, οὐδεμιᾶς ἐναντιότητος ὡς πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ ἀνθρώπου θεωρουμένης; οὔτε γὰρ τὸ λογικὸν οὔτε τὸ διανοητικὸν οὔτε τὸ ἐπιστήμης δεκτικὸν οὔτε ἄλλο τι τοιοῦτον, ὃ τῆς ἀνθρωπίνης ἴδιον οὐσίας ἐστί, τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς ἠναντίωται.

᾽Αλλ᾽ αὐτή, φησίν, ἡ τροπὴ τοῦ ἡμετέρου σώματος πάθος ἐστίν· ὁ δὲ ἐν τούτῳ γεγονὼς ἐν πάθει γίνεται· ἀπαθὲς δὲ τὸ θεῖον· οὐκοῦν ἀλλοτρία περὶ θεοῦ ἡ ὑπόληψις, εἴπερ

KPCS ΒΥΛΠ 3 κτῆσιν Λ 4 αὐτὴν Β λέγοιτο C 5 γεγεννῆσθαι Π^{c} 6 πρεσβεύει Υ post καιρὸν add ἂν Λ v, sed cf 46,16 et 75,4 8 δογματιζόντων KPCS 9 ἦν: τὴν ΒΠ ἦν τὴν Λ v αὐτῷ σοφίαν S αὐτοῦ σοφίαν Β 10 ἐστι om Β 12 ἀντιαιρεῖται Υ ἀλλὰ: ἀλλ᾽ ἡ Υ 14 κατὰ om Β sed corr man alt 15 ὁ om ΒΥΛΠ v ante γενέσθαι add τοῦ Λ v 16 τὴν ὁμολογίαν Λ v 17 ὡς πρὸς: ὥσπερ Λ (corr Λ^{c}) v 19 οὔτε alt – οὔτε tert: οὔτ᾽ Υ 20 τι om Λ (corr Λ^{c}) v ἴδιον coll post οὐσίας Υ οὐσίας coll post ἐστίν Π 21 ἐναντίωται Β ἐναντιοῦται Υ 22 αὐτη KPC αὐτῇ Υ 23 ὁ δὲ: οὐδὲ Λ (corr Λ^{c}) γενόμενος S 24 δὲ om Λ (corr Λ^{c})

τὸν ἀπαθῆ κατὰ τὴν φύσιν πρὸς κοινωνίαν πάθους ἐλθεῖν διορίζονται. ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα πάλιν τῷ αὐτῷ λόγῳ χρησόμεθα ὅτι τὸ πάθος τὸ μὲν κυρίως, τὸ δὲ ἐκ καταχρήσεως λέγεται. τὸ μὲν οὖν προαιρέσεως ἁπτόμενον καὶ πρὸς κακίαν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς μεταστρέφον ἀληθῶς πάθος ἐστί· τὸ δ᾽ ὅσον ἐν τῇ φύσει κατὰ τὸν ἴδιον εἱρμὸν πορευομένῃ διεξοδικῶς θεωρεῖται, τοῦτο κυριώτερον ἔργον ἂν μᾶλλον ἢ πάθος προσαγορεύοιτο οἷον ἡ γέννησις, ἡ αὔξησις, ἡ διὰ τοῦ ἐπιρρύτου τε καὶ ἀπορρύτου τῆς τροφῆς τοῦ ὑποκειμένου διαμονή, ἡ τῶν στοιχείων περὶ τὸ σῶμα συνδρομή, ἡ τοῦ συντεθέντος πάλιν διάλυσίς τε καὶ πρὸς τὰ συγγενῆ μεταχώρησις. τίνος οὖν λέγει τὸ μυστήριον ἡμῶν ἧφθαι τὸ θεῖον; τοῦ κυρίως λεγομένου πάθους, ὅπερ κακία ἐστίν, ἢ τοῦ κατὰ τὴν φύσιν κινήματος; εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις γεγενῆσθαι τὸ θεῖον ὁ λόγος διισχυρίζετο, φεύγειν ἔδει τὴν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος ὡς οὐδὲν ὑγιὲς περὶ τῆς θείας φύσεως διεξιόντος· εἰ δὲ τῆς φύσεως ἡμῶν αὐτὸν ἐφῆφθαι λέγει, ἧς καὶ ἡ πρώτη γένεσίς τε καὶ ὑπόστασις παρ᾽ αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἔσχε, ποῦ τῆς θεῷ πρεπούσης ἐννοίας διαμαρτάνει τὸ κήρυγμα, μηδεμιᾶς παθητικῆς διαθέσεως ἐν ταῖς περὶ θεοῦ ὑπολήψεσι τῇ πίστει συνεισιούσης; οὐδὲ γὰρ τὸν ἰατρὸν ἐν πάθει γίνεσθαι λέγομεν,

2–47,7 cf Eun II 144,11–147,4
22–47,3 cf Origen Contra Cels IV 15

KPCS ΒΥΛΠ 1 τὴν om C 2 διορίζεσθαι B 3 χρήμεθα K (sed corr) χρησώμεθα CΛ v 6 δ᾽ ὅσον: δὲ C πορευομένης ΒΥΛΠ πορευόμενον S 7 κυριώτερον om Y 8 προσαγορεύεται Y ἡ ante atque post γέννησις om Y γένεσις KPCS 9 τοῦ coniecit Srawley: τῆς libri et v ἀπορρύτου: ἀπορρήτου Λ om Π τῆς om B 11 τε om C 13 κακίας Π 14 τὴν om ΛΠ v εἰ: ἡ Y 15 γεγεννῆσθαι P[c] 16 φυγεῖν B δόγματος: πράγματος B 17 διεξιόντας Y ἐξιόντος B 18 αὐτὸ S (ut vid) ὑπόστασις: ἡ σύστασις B 19 θεοπρεποῦς ΒΠ 21 συνιούσης SBΠ (sed corr) εἰσιούσης v 22 γενέσθαι SΒΥΠ

ὅταν θεραπεύῃ τὸν ἐν πάθει γενόμενον· ἀλλὰ κἂν προσάψηται τοῦ ἀρρωστήματος, ἔξω πάθους ὁ θεραπευτὴς διαμένει. εἰ ἡ γένεσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν πάθος οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἂν τὴν ζωήν τις πάθος προσαγορεύσειεν· ἀλλὰ τὸ καθ' ἡδονὴν πάθος τῆς ἀνθρωπίνης καθηγεῖται γενέσεως καὶ ἡ πρὸς κακίαν τῶν ζώντων ὁρμή (τοῦτο τῆς φύσεως ἡμῶν ἐστιν ἀρρώστημα). ἀλλὰ μὴν ἀμφοτέρων αὐτὸν καθαρεύειν φησὶ τὸ μυστήριον. εἰ οὖν ἡδονῆς μὲν ἡ γένεσις ἠλλοτρίωται, κακίας δὲ ἡ ζωή, ποῖον ὑπολέλειπται πάθος, οὗ τὸν θεὸν κεκοινωνηκέναι φησὶ τὸ τῆς εὐσεβείας
52 M. μυστήριον; εἰ δέ τις τὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς διάζευξιν πάθος προσαγορεύοι, πολὺ πρότερον δίκαιος ἂν εἴη τὴν συνδρομὴν ἀμφοτέρων οὕτω κατονομάσαι. εἰ γὰρ ὁ χωρισμὸς τῶν συνημμένων πάθος ἐστί, καὶ ἡ συνάφεια τῶν διεστώτων πάθος ἂν εἴη· κίνησις γάρ τίς ἐστιν ἔν τε τῇ συγκράσει τῶν διεστώτων καὶ ἐν τῇ διακρίσει τῶν [συμπεπλεγμένων ἢ] ἡνωμένων· ὅπερ τοίνυν ἡ τελευταία κίνησις ὀνομάζεται, τοῦτο προσήκει καλεῖσθαι καὶ τὴν προάγουσαν. εἰ δὲ ἡ πρώτη κίνησις ἣν γένεσιν ὀνομάζομεν πάθος οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἂν ἡ δευτέρα κίνησις ἣν θάνατον ὀνομάζομεν πάθος [ἂν] κατὰ τὸ ἀκόλουθον λέγοιτο,

10/1 cf I Tim 3,16

KPCS BYΛΠ 1 θεραπεύει Y τὸν: τὸ Λ γινόμενον KPC προσάψη C 3 εἰ om Π post εἰ add οὖν Y γέννησις BΠ Syrus 4 τῇ ζωῇ v 5 γεννήσεως Y Syrus γεννέσεως P[c] 6 κακία BΠ sed correxerunt ὁρμὴ coll ante τῶν YΛ v τούτω Y 7 ἡμῶν om YΛ v αὐτῶν PSBYΛ[c] v 8 ἡ om S γέννησις BYΠ Syrus 9 ὑπολείπεται BYΛΠ v 11 post δὲ add καὶ B τις: om KCY καὶ B post ψυχῆς coll SΛΠ v ante διάζευξιν add τὴν KPC 12 δικαίως BΛ v 13 ἀμφοτέρων: ἑκατέρων B κατονομάσας Y 15 ἐστιν om C τε om B 16 συγκρίσει KPC SΛ (corr Λ[c]) 17 συμπεπλεγμένων ἢ: seclusit Langerbeck ἢ ἡνωμένων S necnon coniecit Krabinger et adoptavit Srawley: ἢ νοουμένων KPC Syrus ἡ νοουμένη BYΛΠ v (Morellus, ἡνωμένη Migneus) scil ἢ non erat in archetypo et συμπεπλεγμένων emendatio corruptelae adscripta censenda est ἡ om Λ (corr Λ[c]) v 19 γέννησις Syrus 20/1 οὐκ – πάθος om v 21 ὀνομάζομεν: προσαγορεύομεν YΠ ἂν delevi

καθ' ἣν ἡ συνδρομὴ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς διακρίνεται. τὸν δὲ θεόν φαμεν ἐν ἑκατέρᾳ γεγενῆσθαι τῇ τῆς φύσεως ἡμῶν κινήσει δι' ἧς ἥ τε ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα συντρέχει τό τε σῶμα τῆς ψυχῆς διακρίνεται, καταμιχθέντα δὲ πρὸς ἑκάτερον τούτων (πρός τε τὸ αἰσθητόν φημι καὶ τὸ νοερὸν τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος) διὰ τῆς ἀρρήτου ἐκείνης καὶ ἀνεκφράστου συνανακράσεως τοῦτο οἰκονομήσασθαι τὸ τῶν ἅπαξ ἑνωθέντων (ψυχῆς λέγω καὶ σώματος) καὶ εἰς ἀεὶ διαμεῖναι τὴν ἕνωσιν. τῆς γὰρ φύσεως ἡμῶν διὰ τῆς ἰδίας ἀκολουθίας καὶ ἐν ἐκείνῳ πρὸς διάκρισιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς κινηθείσης, πάλιν συνῆψε τὰ διακριθέντα καθάπερ τινὶ κόλλῃ (τῇ θείᾳ λέγω δυνάμει) πρὸς τὴν ἄρρηκτον ἕνωσιν τὸ διασχισθὲν συναρμόσας. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ ἀνάστασις, ἡ τῶν συνεζευγμένων μετὰ τὴν διάλυσιν ἐπάνοδος εἰς ἀδιάλυτον ἕνωσιν ἀλλήλοις συμφυομένων, ὡς ἂν ἡ πρώτη περὶ τὸ ἀνθρώπινον χάρις ἀνακληθείη καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν ἀΐδιον ἐπανέλθοιμεν ζωήν, τῆς ἐμμιχθείσης τῇ φύσει κακίας διὰ τῆς διαλύσεως ἡμῶν ἐκρυείσης, οἷον ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ συμβαίνει, περιθρυφθέντος αὐτῷ τοῦ ἀγγείου, σκεδαννυμένου τε καὶ ἀφανιζομένου, μηδενὸς ὄντος τοῦ περιστέγοντος. καθάπερ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ θανάτου ἐν ἑνὶ γενομένη πάσῃ συνδιεξῆλθε τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναστάσεως δι' ἑνὸς ἐπὶ πᾶσαν διατείνει τὴν ἀνθρωπότητα. ὁ γὰρ τὴν ἀναληφθεῖσαν παρ' ἑαυτοῦ ψυχὴν πάλιν ἑνώσας τῷ οἰκείῳ σώματι διὰ τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ τῆς ἑκατέρῳ τού-

21–24 cf Rom 5,17; I Cor 15,20–22

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἣν: ὃν B 2 φαμεν om Y ἑκατέραι ex correctura Π ἑκατέρω S γεγεννῆσθαι P[c] τῇ om Y 4 καταμιχθέντος ΥΛ v 5 ἑκατέρων Y τε om ΒΥΠ 8 τὸ om S τῶν: οὕτως Π 9 καὶ om Y 11 συνῆψε τὰ: συνήψεται Y 12 λέγω coll post δυνάμει B 13 ἄρρητον KPCSΠ 17 ἐπανέλθωμεν C 19 περιθρυφθέντος SΛ v: περιτριφθέντος cett 21 δὲ: γὰρ Π 22 γινομένη ΒΠ (sed corr) συνεξῆλθε C 24 πᾶσι Λ (corr Λ[c]) 26 αὑτοῦ Y αὐτοῦ Λ v

των παρὰ τὴν πρώτην σύστασιν ἐμμιχθείσης οὕτω γενικωτέρῳ τινὶ λόγῳ τὴν νοερὰν οὐσίαν τῇ αἰσθητῇ συγκατέμιξε, τῆς ἀρχῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸ πέρας εὐοδουμένης. ἐν γὰρ τῷ ἀναληφθέντι παρ᾽ αὐτοῦ ἀνθρώπῳ πάλιν μετὰ τὴν διάλυσιν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐπανελθούσης, οἷον ἀπό τινος ἀρχῆς εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῇ δυνάμει κατὰ τὸ ἴσον ἡ τοῦ διακριθέντος ἕνωσις διαβαίνει. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μυστήριον τῆς τοῦ θεοῦ περὶ τὸν θάνατον οἰκονομίας καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τὸ διαλυθῆναι μὲν τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν ἀναγκαίαν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν μὴ κωλῦσαι, εἰς ἄλληλα δὲ πάλιν ἐπαναγαγεῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἂν αὐτὸς γένοιτο μεθόριον ἀμφοτέρων, θανάτου τε καὶ ζωῆς, ἐν ἑαυτῷ μὲν στήσας διαιρουμένην τῷ θανάτῳ τὴν φύσιν, αὐτὸς δὲ γενόμενος ἀρχὴ τῆς τῶν διῃρημένων ἑνώσεως.

53 M. Ἀλλ᾽ οὔπω φήσει τις λελύσθαι τὴν ὑπενεχθεῖσαν ἡμῖν ἀντίθεσιν, ἰσχυροποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἐκ τῶν εἰρημένων τὸ παρὰ τῶν ἀπίστων ἡμῖν προφερόμενον· εἰ γὰρ τοσαύτη δύναμίς ἐστιν ἐν αὐτῷ ὅσην ὁ λόγος ἐπέδειξεν, ὡς θανάτου τε καθαίρεσιν καὶ ζωῆς εἴσοδον ἐπ᾽ αὐτῷ εἶναι, τί οὐχὶ θελήματι μόνῳ τὸ κατὰ γνώμην ποιεῖ, ἀλλ᾽ ἐκ περιόδου τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατεργάζεται, τικτόμενός τε καὶ τρεφόμενος καὶ τῇ τοῦ θανάτου πείρᾳ σῴζων τὸν ἄνθρωπον, ἐξὸν μήτε ἐν τούτοις γενέσθαι καὶ ἡμᾶς περισώσα-

KPCS ΒΥΛΠ 1 οὔτως Υ οὗτος SBΛΠ v 2 τινὶ: om Υ coll post λόγῳ C λόγῳ τὴν: τρόπῳ v 3 post ἀρχῆς add ἐκείνης B 4 ἀνθρώπῳ: corr ex ἀνθρώπου Υ ἀνθρωπίνω συγκρίματι Λ v 7 ἡ om Υ 8 μεταβαίνει Υ 9 θάνατον: ἄνθρωπον Λ v 10 τὸ: τῶ Υ 11 κατὰ: καὶ Λ v 13 αὐτοῖς v 14 διαιρεθεῖσαν KPCS 15 τὴν φύσιν coll ante τῷ et scripsit ἀθανάτω Υ 17 φησί ΒΥΠ 18 δὲ om B (sscr man alt) 19 προσφερόμενον Π (sed corr) 20 ἀπέδειξεν ΥΛ v ὑπέδειξεν S 21 τε om B ἐπ᾽: ἐν B 24 πῆρα Υ 25 ἐξ ὧν Λ (corr Λ[c]) τούτω ΥΛ v

σθαι; πρὸς δὲ τὸν τοιοῦτον λόγον ἱκανὸν μὲν ἦν πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι καὶ τοῖς ἰατροῖς οὐ νομοθετοῦσι τὸν τρόπον τῆς ἐπιμελείας οἱ κάμνοντες οὐδὲ περὶ τοῦ τῆς θεραπείας εἴδους πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἀμφισβητοῦσι, διὰ τί προσήψατο τοῦ πονοῦντος μέρους ὁ θεραπεύων καὶ τόδε τι πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ λύσιν ἐπενόησεν, ἕτερον δέον, ἀλλὰ πρὸς τὸ πέρας ὁρῶντες τῆς εὐεργεσίας ἐν εὐχαριστίᾳ τὴν εὐποιΐαν ἐδέξαντο. ἀλλ᾽ ἐπειδή, καθώς φησιν ἡ προφητεία, Τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ κεκρυμμένην ἔχει τὴν ὠφέλειαν καὶ οὔπω διὰ τοῦ παρόντος βίου τηλαυγῶς καθορᾶται (ἦ γὰρ ἂν περιῄρητο πᾶσα τῶν ἀπίστων ἀντίρρησις, εἰ τὸ προσδοκώμενον ἐν ὀφθαλμοῖς ἦν· νυνὶ δὲ ἀναμένει τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας, ὥστε ἐν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι τὰ νῦν διὰ τῆς πίστεως μόνης ὁρώμενα), ἀναγκαῖον ἂν εἴη λογισμοῖς τισι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν καὶ τῶν ἐπιζητουμένων ἐξευρεῖν τὴν λύσιν τοῖς προλαβοῦσι συμβαίνουσαν. καίτοι περιττὸν ἴσως ἐστὶ θεὸν ἐπιδεδημηκέναι τῷ βίῳ πιστεύσαντας διαβάλλειν τὴν παρουσίαν ὡς οὐκ ἐν σοφίᾳ τινὶ καὶ λόγῳ γενομένην τῷ κρείττονι· τοῖς γὰρ μὴ λίαν ἀντιμαχομένοις πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐ μικρὰ τῆς θείας ἐπιδημίας ἀπόδειξις ἡ καὶ πρὸ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐν τῷ παρόντι βίῳ φανερωθεῖσα, ἡ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, φημί, μαρτυρία. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅπως πεπλήρωτο κατὰ πᾶν μέρος τῆς οἰκουμένης ἡ τῶν δαιμόνων ἀπάτη διὰ τῆς εἰδωλομανίας τῆς ζωῆς

9–10 Ps 30,20
20–52,1 cf Athan Inc 41,2 et 46–47

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἦν: ἡμῖν Π 5 μέρος Λ (corr Λ[c]) 6 ἐνενόησεν ΒΛ v ἐνόησεν Υ 7 δέον: ὢν Β (pro ὂν) 8 ἐν om Π 9 ὁ προφήτης Λ v 11 post πᾶσα add ἡ Υ 12 ἀντίθεσις Β εἰ: εἰς Λ (corr Λ[c]) 13 νῦν v 14 τῆς om S 15 μόνης om et post ὁρώμενα add πλὴν Β 16/7 τοῖς προλαβοῦσι om Π (sed adscr in marg man alt) τοῖς προλαμβάνουσι Λ v 19 γινομένην Β γεναμένην Υ γεγενημένην v 23 ἡ om Υ αὐτῶν coll ante πραγμάτων KPC μαρτυρίας Υ 24 ἐπεπλήρωτο Β

τῶν ἀνθρώπων κατακρατήσασα; ὅπως τοῦτο νόμιμον πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν κόσμον ἔθνεσιν ἦν τὸ θεραπεύειν διὰ τῶν εἰδώλων τοὺς δαίμονας ἐν ταῖς ζωοθυσίαις καὶ τοῖς ἐπιβωμίοις μιάσμασιν; ἀφ᾽ οὗ δέ, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιδημήσασα φύσεως, πάντα καπνοῦ δίκην εἰς τὸ μὴ ὂν μετεχώρησεν, ὥστε παύσασθαι μὲν τὰς τῶν χρηστηρίων τε καὶ μαντειῶν μανίας, ἀναιρεθῆναι δὲ τὰς ἐτησίους πομπὰς καὶ τὰ δι᾽ αἱμάτων ἐν ταῖς ἑκατόμβαις μολύσματα, ἐν δὲ τοῖς πολλοῖς τῶν ἐθνῶν ἀφανισθῆναι καθόλου βωμοὺς καὶ προπύλαια καὶ τεμένη καὶ ἀφιδρύματα καὶ ὅσα ἄλλα τοῖς θεραπευταῖς τῶν δαιμόνων ἐπὶ ἀπάτῃ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐντυγχανόντων ἐπετηδεύετο, ὡς ἐν πολλοῖς τῶν τόπων μηδὲ εἰ
56 M. γέγονε ταῦτά ποτε μνημονεύεσθαι, ἀντεγερθῆναι δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι ναοὺς καὶ θυσιαστήρια καὶ τὴν σεμνήν τε καὶ ἀναίμακτον ἱερωσύνην καὶ τὴν ὑψηλὴν φιλοσοφίαν, ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳ κατορθουμένην, καὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς τὴν ὑπεροψίαν καὶ τοῦ θανάτου τὴν καταφρόνησιν, ἣν οἱ μεταστῆναι τῆς πίστεως παρὰ τῶν τυράννων ἀναγκαζόμενοι φανερῶς ἐπεδείξαντο ἀντ᾽ οὐδενὸς δεξάμενοι τὰς τοῦ σώματος αἰκίας καὶ τὴν ἐπὶ θανάτῳ ψῆφον, οὐκ ἂν ὑποστάντες δηλαδὴ ταῦτα μὴ σαφῆ τε καὶ ἀναμφίβολον τῆς θείας

5–6 Tit 2,11
19–52,1 cf Athan Inc 27–28 et 47,5

KPCS ΒΥΛΠ 2 τὸν om SY 3 ἐν om Y 4 μιάσμασιν: αἵμασιν C 5 ἐφάνη Y 7 ὑπεχώρησεν B 8 πεπαύσασθαι Y τε om C 9 δὲ: τε Y 10 ἑκατόμβοις C 11 ante βωμοὺς sscr τοὺς B post βωμοὺς add τε Λ v 12 τοῖς reduplicavit B 13 ἀπάτης v 14 ἐπιτετήδευτο ΥΛΠ v ὥστε Π 16 τοῦ om Λ (sscr Λ[c]) v post ναοὺς add τε ΒΛ v 18 καὶ: κατὰ Y 23 καὶ – ψῆφον om Y θανάτου Π

ἐπιδημίας ἔχοντες τὴν ἀπόδειξιν. τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἱκανόν ἐστι σημεῖον εἰπεῖν τοῦ παρεῖναι τὸν παρ' αὐτῶν ἀπιστούμενον. μέχρι μὲν γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ θεοφανείας λαμπρὰ παρ' αὐτοῖς ἦν τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις βασίλεια, ὁ διώνυμος ἐκεῖνος ναός, αἱ νενομισμέναι δι' ἔτους θυσίαι· πάντα ὅσα παρὰ τοῦ νόμου δι' αἰνιγμάτων τοῖς μυστικῶς ἐπαΐειν ἐπισταμένοις διῄρηται μέχρι τότε κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς νομισθεῖσαν αὐτοῖς τῆς εὐσεβείας θρησκείαν ἀκώλυτα ἦν. ἐπεὶ δὲ εἶδον τὸν προσδοκώμενον, ὃν διὰ τῶν προφητῶν τε καὶ τοῦ νόμου προεδιδάχθησαν, καὶ προτιμοτέραν ἐποιήσαντο τῆς εἰς τὸν φανέντα πίστεως τὴν λοιπὸν ἐσφαλμένην ἐκείνην δεισιδαιμονίαν, ἣν κακῶς ἐκλαβόντες τὰ τοῦ νόμου ῥήματα διεφύλασσον συνηθείᾳ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ δουλεύοντες, οὔτε τὴν ἐπιφανεῖσαν ἐδέξαντο χάριν καὶ τὰ σεμνὰ τῆς παρ' αὐτοῖς θρησκείας ἐν διηγήμασι ψιλοῖς ὑπολείπεται, τοῦ ναοῦ μὲν οὐδὲ ἐξ ἰχνῶν ἔτι γινωσκομένου, τῆς δὲ λαμπρᾶς ἐκείνης πόλεως ἐν ἐρειπίοις ὑπολειφθείσης, ⟨ὡς⟩ μεῖναι [δὲ] τοῖς Ἰουδαίοις τῶν κατὰ τὸ ἀρχαῖον νενομισμένων μηδέν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν σεβάσμιον αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τόπον ἄβατον προστάγματι τῶν δυναστευόντων γενέσθαι.

Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ μήτε τοῖς ἑλληνίζουσι μήτε τοῖς τῶν Ἰουδαϊκῶν προεστῶσι δογμάτων δοκεῖ ταῦτα θείας παρ-

1–22 cf Athan Inc 39–40

KPCS BYΛΠ 1 post καὶ add ἡ sed eras B 2 ἱκανόν: κοινόν Y ἐστι om v τοῦ: τὸ BY 3 τὸν: τῶν B 5 περιόνυμος B ἐκεῖνος coll post ναός S νομισμέναι Y 7 μυστικοῖς v ἐπισταμένοις: δυναμένοις YΛ v διείρηται ΛΠ δηεῖρηται Y 8 ante μέχρι add ἃ B 9 ante θρησκείαν add τὴν sed del K θρησκεία Y ἐπεὶ: ἐπειδὴ BY 10 ante ὃν add καὶ YΛ v τε om YΠ 12 λοιπὸν: om BYΛ v ex λοιπὴν corr Π ἐκείνην om B 13 ἐκβαλόντες Λ (corr Λ^c) v 16 αὐτῆς Y (sed corr) Λ ὑπολέλειπται Λ v 17 ἔτι γινωσκομένου: ἐπιγινωσκομένου YΛ v 18 ἐρειπίοις: ἐριπείοις B ἐριπτώσει τειχῶν. πίοις Y 18/9 ὡς consilio Srawley coniecit Langerbeck atque delevit δὲ: μεῖναί τε YΛ v μεῖναι δὲ cett 19 νενομισμένον BY (ante correcturam τὸν ... –ον) 20 post αὐτοῖς add τὸν ΒΠ 24 Ἰουδαίων Λ (corr Λ^c) v

ουσίας ποιεῖσθαι τεκμήρια, καλῶς ἂν ἔχοι περὶ τῶν ἀνθυπενεχθέντων ἡμῖν ἰδίᾳ τὸν λόγον διαλαβεῖν, ὅτου χάριν ἡ θεία φύσις πρὸς τὴν ἡμετέραν συμπλέκεται δι᾽ ἑαυτῆς σῴζουσα τὸ ἀνθρώπινον, οὐ διὰ προστάγματος κατεργαζομένη τὸ κατὰ πρόθεσιν. τίς οὖν ἂν γένοιτο ἡμῖν ἀρχὴ πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν ἀκολούθως χειραγωγοῦσα τὸν λόγον; τίς ἄλλη ἢ τὸ τὰς εὐσεβεῖς περὶ τοῦ θεοῦ ὑπολήψεις ἐπὶ κεφαλαίων διεξελθεῖν; οὐκοῦν ὁμολογεῖται παρὰ πᾶσι μὴ μόνον δυνατὸν εἶναι δεῖν πιστεύειν τὸ θεῖον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν καὶ σοφὸν καὶ πᾶν ὅ τι πρὸς τὸ κρεῖττον τὴν διάνοιαν φέρει. ἀκόλουθον τοίνυν ἐπὶ τῆς παρούσης οἰκονομίας μὴ τὸ μέν τι βούλεσθαι τῶν τῷ θεῷ πρεπόντων ἐπιφαίνεσθαι τοῖς γεγενημένοις, τὸ δὲ μὴ παρεῖναι. καθόλου γὰρ οὐδὲν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ τῶν ὑψηλῶν τούτων ὀνομάτων διεζευγμένον τῶν ἄλλων ἀρετὴ κατὰ μόνας ἐστίν· οὔτε τὸ ἀγαθὸν ἀληθῶς ἐστιν ἀγαθὸν μὴ μετὰ τοῦ δικαίου τε καὶ σοφοῦ καὶ τοῦ δυνατοῦ τεταγμένον (τὸ γὰρ
57 M. ἄδικον ἢ ἄσοφον ἢ ἀδύνατον ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν), οὔτε ἡ δύναμις τοῦ δικαίου τε καὶ σοφοῦ κεχωρισμένη ἐν ἀρετῇ θεωρεῖται (θηριῶδες γάρ ἐστι τὸ τοιοῦτον καὶ τυραννικὸν τῆς δυνάμεως εἶδος). ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ λοιπά, εἰ ἔξω τοῦ δικαίου τὸ σοφὸν φέροιτο, ἢ τὸ δίκαιον εἰ μὴ μετὰ τοῦ δυνατοῦ τε καὶ τοῦ ἀγαθοῦ θεωροῖτο, κακίαν ἄν τις μᾶλλον κυρίως τὰ τοιαῦτα κατονομάσειε· τὸ γὰρ ἐλλιπὲς τοῦ κρείττονος πῶς ἄν τις ἐν ἀγαθοῖς ἀριθμήσειεν; εἰ δὲ πάντα προσήκει συνδραμεῖν ἐν ταῖς περὶ θεοῦ δόξαις, σκοπήσω-

KPCS BYΛΠ 1 ποιεῖσθαι: εἶναι B om Y τεκμήριον C 2 ἡμῖν om Λ v 3 θεία: ἰδία Λ (corr Λ^c^) 5 γένηται B 7 τοῦ om CS (ut vid ex apographo Z) BYΠ 8 κεφαλαίω S ὡμολόγηται SY (–ειται) 10 post τι add περ BΠ 11 τὸ om S ἡ διάνοια YΛ v 12 μέν τι: μέντοι Y 14 ἐφ᾽ in correctura Π 15 διεζευγμένων BY ἀρετῇ BY 17 ante σοφοῦ add τοῦ S 19 ante σοφοῦ add τοῦ BΠ 20 τοιοῦτο S (ut vid ex apographo Z) 22 post δικαίου add καὶ PC post μετὰ om τοῦ Λ (corr $Λ^c$) v 23 δυνατοῦ: σοφοῦ B post καὶ om τοῦ BYΠ v μᾶλλον om Y 24 κυρίως coll post τοιαῦτα Λ v ἐλλειπὲς BYΛ (sed corr) 25 κείττονος B δὲ: δὲ καὶ B δὴ YΛ 26 σκοπήσομεν Π

μεν εἴ τινος ἡ κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομία λείπεται τῶν θεοπρεπῶν ὑπολήψεων. ζητοῦμεν πάντως ἐπὶ τοῦ θεοῦ τῆς ἀγαθότητος τὰ σημεῖα. καὶ τίς ἂν γένοιτο φανερωτέρα τοῦ ἀγαθοῦ μαρτυρία ἢ τὸ μεταποιηθῆναι αὐτὸν τοῦ πρὸς τὸ ἐναντίον αὐτομολήσαντος μηδὲ συνδιατεθῆναι τῷ εὐμεταβλήτῳ τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως τὴν παγίαν ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀμετάβλητον φύσιν; οὐ γὰρ ἂν ἦλθεν εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς, καθώς φησιν ὁ Δαβίδ, μὴ ἀγαθότητος τὴν τοιαύτην πρόθεσιν ἐμποιούσης. ἀλλ᾽ οὐδὲν ἂν ὤνησε τὸ ἀγαθὸν τῆς προθέσεως, μὴ σοφίας ἐνεργὸν τὴν φιλανθρωπίαν ποιούσης. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀρρώστως διακειμένων πολλοὶ μὲν ἴσως οἱ βουλόμενοι μὴ ἐν κακοῖς εἶναι τὸν κείμενον, μόνοι δὲ τὴν ἀγαθὴν ὑπὲρ τῶν καμνόντων προαίρεσιν εἰς πέρας ἄγουσιν, οἷς τεχνική τις δύναμις ἐνεργεῖ πρὸς τὴν τοῦ κάμνοντος ἴασιν. οὐκοῦν τὴν σοφίαν δεῖ συνεζεῦχθαι πάντως τῇ ἀγαθότητι. πῶς τοίνυν ἐν τοῖς γεγενημένοις τὸ σοφὸν τῷ ἀγαθῷ συνθεωρεῖται; ὅτι οὐ γυμνὸν τὸ κατὰ πρόθεσιν ἀγαθόν ἐστιν ἰδεῖν. πῶς γὰρ ἂν φανείη ἡ πρόθεσις μὴ διὰ τῶν γινομένων φανερουμένη; τὰ δὲ πεπραγμένα εἱρμῷ τινι καὶ τάξει δι᾽ ἀκολούθου προϊόντα τὸ σοφόν τε καὶ τεχνικὸν τῆς οἰκονομίας τοῦ θεοῦ διαδείκνυσιν. ἐπεὶ δέ, καθὼς ἐν τοῖς φθάσασιν εἴρηται, πάντως τῷ δικαίῳ τὸ σοφὸν συνεζευγμένον ἀρετὴ γίνεται, εἰ δὲ χωρισθείη, μὴ ἂν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ κατὰ μόνας ἀγαθὸν εἶναι,

7–9 cf fortasse Ps 105
22 cf supra 53,14–25

KPCS ΒΥΛΠ 1 τινος om Λ (corr Λ^{c}) v ante οἰκονομία add τοῦ θεοῦ Λ v 2 ζητοῦμεν: ἡ τοῦ μὲν Υ τοῦ om Υ 4 post τὸ pr add μὴ S αὐτοῦ S 5 ante μηδὲ add καὶ Υ ἀμεταβλήτω Λ (corr Λ^{c}) 6 παγίαν: παναγίαν Υ 9 ἂν om S 10 προθέσεως: προαιρέσεως Υ τὴν om Υ 15 συνεργεῖ ΒΥΛΠ v 16 συνεζεῦγχθαι Λ συνζεύχθαι Β πάντως coll post δεῖ CY 21 τοῦ om Υ 24 ἀφ᾽ Υ καταμένῃ v ante εἶναι add ἂν Β

καλῶς ἂν ἔχοι καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας τὰ δύο μετ᾽ ἀλλήλων κατανοῆσαι, τὸ σοφόν φημι καὶ τὸ δίκαιον.

Τίς οὖν ἡ δικαιοσύνη; μεμνήμεθα πάντως τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐν τοῖς πρώτοις τοῦ λόγου διῃρημένων ὅτι μίμημα τῆς θείας φύσεως κατεσκευάσθη ὁ ἄνθρωπος, τοῖς τε λοιποῖς τῶν ἀγαθῶν καὶ τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς προαιρέσεως τὴν πρὸς τὸ θεῖον διασῴζων ὁμοίωσιν, τρεπτῆς δὲ φύσεως ὢν κατ᾽ ἀνάγκην· οὐ γὰρ ἐνεδέχετο τὸν ἐξ ἀλλοιώσεως τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι σχόντα μὴ τρεπτὸν εἶναι πάντως· ἡ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάροδος ἀλλοίωσίς τίς ἐστι, τῆς ἀνυπαρξίας κατὰ θείαν δύναμιν εἰς οὐσίαν μεθισταμένης, καὶ ἄλλως δὲ τῆς τροπῆς ἀναγκαίως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεωρουμένης, ἐπειδὴ μίμημα τῆς θείας φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἦν, τὸ δὲ μιμούμενον, εἰ μὴ ἐν ἑτερότητι τύχοι τινί, ταὐτὸν ἂν εἴη πάντως ἐκείνῳ ᾧ ἀφωμοίω-
60 M. ται. ἐν τούτῳ τοίνυν τῆς ἑτερότητος τοῦ κατ᾽ εἰκόνα γενομένου πρὸς τὸ ἀρχέτυπον οὔσης, ἐν τῷ τὸ μὲν ἄτρεπτον εἶναι τῇ φύσει, τὸ δὲ μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ δι᾽ ἀλλοιώσεως μὲν ὑποστῆναι κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον, ἀλλοιούμενον δὲ μὴ πάντως ἐν τῷ εἶναι μένειν (ἡ δὲ ἀλλοίωσις κίνησίς τίς ἐστιν εἰς ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστιν εἰς ἀεὶ προϊοῦσα· δύο δὲ τῆς τοιαύτης εἴδη κινήσεως· τὸ μὲν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀεὶ γινόμενον ἐν ᾧ ἡ πρόοδος στάσιν οὐκ ἔχει διότι πέρας

5 cf supra 16,22–26,12
17 cf Gen 1,27
21–56,6 cf Op hom PG 44 201B; Cant VI 245,11–247,18

KPCS ΒΥΛΠ 1 post κατὰ add τὸν ΒΛ^{c}Π 4 μέμνησθε Π 5 πρώτοις om Β διειρημένων Π εἰρημένων ΥΛ v συντεταγμένων Β 9 ὃν Λ (corr Λ^c) τὸν om Υ 10 ἔχοντα Β v 12 ἀνυπάρξεως C 13 καὶ – 14 θεωρουμένης om Π (add in marg man alt) 15 ἑτερώτητι Υ ἑτέρῳ S 16 τύχη Β 18/9 τὸν μὲν . . . τὸν δὲ Υ 19 τὴν φύσιν Υ om C 21 μὴ: om ΒΥΛΠ v post πάντως add Λ^c μένειν post πάντως add Υ μένειν: μίμημα ΥΛ (corr Λ^c) v 22 τίς om Λ v εἰς – ἐστιν om Β 23 δὲ: λέγει Λ (corr Λ^c) v 24 ἡ om v

οὐδὲν τοῦ διεξοδευομένου καταλαμβάνεται, τὸ δὲ πρὸς τὸ ἐναντίον οὗ ἡ ὑπόστατσις ἐν τῷ μὴ ὑφεστάναι ἐστίν· ἡ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐναντίωσις, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, τοιοῦτόν τινα νοῦν κατὰ τὴν ἀντιδιαστολὴν ἔχει, καθάπερ φαμὲν τῷ μὴ ὄντι τὸ ὂν ἀντιδιαιρεῖσθαι καὶ τῇ ἀνυπαρξίᾳ τὴν ὕπαρξιν)· ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τὴν τρεπτήν τε καὶ ἀλλοιωτὴν ὁρμήν τε καὶ κίνησιν οὐκ ἐνδέχεται τὴν φύσιν ἐφ᾽ ἑαυτῆς μένειν ἀκίνητον, ἀλλ᾽ ἐπί τι πάντως ἡ προαίρεσις ἵεται, τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἐπιθυμίας αὐτὴν φυσικῶς ἐφελκομένης εἰς κίνησιν (καλὸν δὲ τὸ μέν τι ἀληθῶς κατὰ τὴν φύσιν ἐστί, τὸ δὲ οὐ τοιοῦτον ἀλλ᾽ ἐπηνθισμένον τινὶ καλοῦ φαντασίᾳ· κριτήριον δὲ τούτων ἐστὶν ὁ νοῦς ἔνδοθεν ἡμῖν ἐνιδρυμένος, ἐν ᾧ κινδυνεύεται ἢ τὸ ἐπιτυχεῖν τοῦ ὄντως καλοῦ ἢ τὸ παρατραπέντας αὐτοῦ διά τινος τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπάτης ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἡμᾶς ἀπορρυῆναι, οἷόν τι παθεῖν ὁ ἔξωθεν μῦθός φησιν ἀπιδοῦσαν ἐν τῷ ὕδατι τὴν κύνα πρὸς τὴν σκιὰν οὗ διὰ στόματος ἔφερε μεθεῖναι μὲν τὴν ἀληθῆ τροφήν, περιχανοῦσαν δὲ τὸ τῆς τροφῆς εἴδωλον ἐν λιμῷ γενέσθαι)· ἐπεὶ οὖν τῆς πρὸς τὸ ὄντως ἀγαθὸν ἐπιθυμίας διαψευσθεὶς ὁ νοῦς πρὸς τὸ μὴ ὂν παρηνέχθη δι᾽ ἀπάτης τοῦ τῆς κακίας συμβούλου τε καὶ εὑρετοῦ καλὸν ἀναπεισθεὶς εἶναι τὸ τῷ καλῷ ἐναντίον (οὐ γὰρ ἂν ἐνήργησεν ἡ ἀπάτη, μὴ δελέατος δίκην τῷ τῆς κακίας ἀγκίστρῳ τῆς τοῦ καλοῦ φαντασίας περιπλασθεί-

3 cf supra 23,13–24,1 et 28,5–10
16 Aesop 136 (Hausrath-Hunger)

KPCS ΒΥΛΠ 1 οὐδὲ Λ (corr Λ^c) v τοῦ om Υ διεξοδευμένου CB 2 οὗ: ᾧ B οὖν Λ (corr Λ^c) ἡ om ΛΠ v 3 ἐν τοῖς om ΥΛ v 4 διαστολὴν ΥΛ v 7 ἀφ᾽ Λ (corr Λ^c) v ἐν B 8 ἐπί τι: ἐπεὶ Υ 9 ἑαυτὴν KPCS αὐτῇ B αὐτῆς ante correcturam Λ et sic coniecit Langerbeck φυσικῶς coll post ἐφελκομένης Λ v 10 τὴν om ΒΠ 11 τινὶ coll post καλοῦ S 13 post ᾧ add καὶ B τὸ: τοῦ P 14 ὄντος K (sed corr) PCSΛΠ v τὸ: τοῦ Π παρατραπέντος SB 15 κατὰ: περὶ Υ 16 ὁ coll ante μῦθός S ἔξωθεν: ἔξω μὲν Λ (corr Λ^c) v ἀποδοῦσαν P (sed corr) ἀπειλοῦσαν Π ἀποδιδοῦσαν v 18 μὴν Λ (corr Λ^c) τὸ: τῷ K πρὸς τὸ P 19 εἰδώλῳ K 20 ante ἐπιθυμίας add δι᾽ C 22 εἶναι: ἓν εἶναί τι B καλὸν S 24 τῆς – 57,4 πρέποντα om Υ

σης)· ἐν ταύτῃ τοίνυν γεγονότος ἑκουσίως τῇ συμφορᾷ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἑαυτὸν δι᾽ ἡδονῆς τῷ ἐχθρῷ τῆς ζωῆς ὑποζεύξαντος, πάντα μοι κατὰ ταὐτὸν ἀναζήτει τὰ ταῖς θείαις ὑπολήψεσι πρέποντα, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ δυνατόν, τὸ ἄφθαρτον καὶ εἴ τι τῆς τοῦ κρείττονος σημασίας ἐστίν. οὐκοῦν ὡς ἀγαθὸς οἶκτον λαμβάνει τοῦ διαπεπτωκότος, ὡς σοφὸς οὐκ ἀγνοεῖ τὸν τρόπον τῆς ἀνακλήσεως. σοφίας δ᾽ ἂν εἴη καὶ ἡ τοῦ δικαίου κρίσις· οὐ γὰρ ἄν τις ἀφροσύνῃ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην προσάψειεν.

Τί οὖν ἐν τούτοις τὸ δίκαιον; τὸ μὴ τυραννικῇ τινι χρήσασθαι κατὰ τοῦ κατέχοντος ἡμᾶς αὐθεντίᾳ μηδὲ τῷ περιόντι τῆς δυνάμεως ἀποσπάσαντα τοῦ κρατοῦντος καταλιπεῖν τινα δικαιολογίας ἀφορμὴν τῷ δι᾽ ἡδονῆς καταδουλωσαμένῳ τὸν ἄνθρωπον. καθάπερ γὰρ οἱ χρημάτων τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἀποδόμενοι δοῦλοι τῶν ὠνησαμένων εἰσίν, αὐτοὶ πρατῆρες ἑαυτῶν καταστάντες, καὶ οὔτε αὐτοῖς οὔτε ἄλλῳ τινὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἔξεστι τὴν ἐλευθερίαν ἐπιβοήσασθαι, κἂν εὐπατρίδαι τινὲς ὦσιν οἱ πρὸς τὴν συμφορὰν ταύτην αὐτομολήσαντες· εἰ δέ τις
61 M. κηδόμενος τοῦ ἀπεμποληθέντος βίᾳ κατὰ τοῦ ὠνησαμένου χρῷτο, ἄδικος εἶναι δόξει τὸν νόμῳ κτηθέντα τυραννικῶς ἐξαιρούμενος, ἐξωνεῖσθαι δὲ πάλιν εἰ βούλοιτο τὸν τοιοῦτον οὐδεὶς ὁ κωλύων νόμος ἐστί· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἑκουσίως ἡμῶν ἑαυτοὺς ἀπεμπολησάντων, ἔδει παρὰ τοῦ δι᾽ ἀγαθότητα πάλιν ἡμᾶς εἰς ἐλευθερίαν ἐξαι-

10–60,23 cf Origen Comm in Matth XVI 8 (497,33–501,4 Klostermann)

KPCS ΒΥΛΠ 2 τοῦ om v ἐχθρῷ: χρόνῳ B 3 κατ᾽ αὐτὸν KC κατὰ τὸν αὐτὸν Λ v ἀναζητεῖν B 4/5 τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ δυνατόν: τὸ δίκαιον τὸ δυνατόν om P τὸ . . . καὶ . . . τὸ . . . Y καὶ . . . καὶ . . . καὶ . . . Λ v (om τὸ σοφόν) 5 τοῦ om ΒΥΛΠ v 7 ante ὡς add καὶ Λ v 8 σοφίαν Y 10 τὸ alt: τῶ S 12 ἀσπάσαντα Λ (corr Λ^c) 13 καταλειπεῖν BY 14/5 post χρημάτων add χάριν S 17 ὑπὲρ ἐκείνων: ὑπερκειμένων B 18 εὐπάτριδες ΥΛ v τινὲς om v 21 ἄδικον Λ (corr Λ^c) δόξῃ PY τὸν: τῶ Λ (corr Λ^c) v 22 βούλοι K (sed corr) 22/3 τῶν τοιούτων Λ (corr Λ^c) v

ρουμένου μὴ τὸν τυραννικὸν ἀλλὰ τὸν δίκαιον τρόπον ἐπινοηθῆναι τῆς ἀνακλήσεως. οὗτος δέ ἐστί τις τὸ ἐπὶ τῷ κρατοῦντι ποιήσασθαι πᾶν ὅπερ ἂν ἐθέλοι λύτρον ἀντὶ τοῦ κατεχομένου λαβεῖν. τί τοίνυν εἰκὸς ἦν μᾶλλον τὸν κρατοῦντα λαβεῖν ἑλέσθαι; δυνατόν ἐστι δι᾽ ἀκολούθου στοχασμόν τινα τῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ λαβεῖν, εἰ τὰ πρόδηλα γένοιτο ἡμῖν τῶν ζητουμένων τεκμήρια. ὁ τοίνυν κατὰ τὸν ἐν ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος προαποδοθέντα λόγον τῷ πρὸς τὸν εὐημεροῦντα φθόνῳ πρὸς μὲν τὸ ἀγαθὸν ἐπιμύσας, τὸν δὲ τῆς κακίας ζόφον ἐν ἑαυτῷ γεννήσας, ἀρχὴν δὲ τῆς πρὸς τὰ χείρω ῥοπῆς καὶ ὑπόθεσιν καὶ οἱονεὶ μητέρα τῆς λοιπῆς κακίας τὴν φιλαρχίαν νοσήσας, τίνος ἂν ἀντηλλάξατο τὸν κατεχόμενον εἰ μὴ δηλαδὴ τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ μείζονος ἀνταλλάγματος, ὡς ἂν μᾶλλον ἑαυτοῦ τὸ κατὰ τὸν τῦφον θρέψειε πάθος, τὰ μείζω τῶν ἐλαττόνων διαμειβόμενος; ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς ἀπ᾽ αἰῶνος ἱστορουμένοις ἐν οὐδενὶ συνεγνώκει τοιοῦτον οὐδέν, οἷα καθεώρα περὶ τὸν τότε φαινόμενον, κυοφορίαν ἀσυνδύαστον καὶ γέννησιν ἄφθορον καὶ θηλὴν ἐκ παρθενίας καὶ ἄνωθεν ἐπιμαρτυρούσας τῷ ὑπερφυεῖ τῆς ἀξίας ἐκ τῶν ἀοράτων φωνὰς καὶ τῶν τῆς φύσεως ἀρρωστημάτων διόρθωσιν ἀπραγμάτευτόν τινα καὶ ψιλήν, ἐν ῥήματι μόνῳ

7–8 cf supra 22,18–25,11
18–19 cf Matth 1,18 et 25
19 θηλὴν cf Luc 11,27 et Athan Epist ad Epict 5
20–21 φωνὰς cf Luc 2,14; 3,22 parall; 9,35 parall
21–59,1 ῥήματι cf ex. gr. Matth 9,1–8 parall ὁρμῇ cf Matth 8,5–13

KPCS ΒΥΛΠ 2 τὸ CS: τῷ cett et v τῷ om (ἐπικρατοῦντι) PΥΛ (corr Λ^c) Π v 4 εἰκὼς B 5 στοχάσασθαι C (sed corr in marg) 6 εἰ τὰ: εἶτα BΛ v τὰ coll ante 7 τεκμήρια Υ εἶτ᾽ ἂν coniecit Oehler 8 ἀποδοθέντα Υ 9 μὲν om BΛΠ v 10 δὲ: τε B ἐν om Υ 11 χείρων Υ 12 λυπῆς Υ νοήσας BΥ 13 ἂν om B ἀντηλλάξοιτο K κατηλλάξατο SΥ 15 αὐτοῦ Υ 16/7 τῆς . . . ἱστορουμένης Λ (corr Λ^c) 18 τὴν . . . φαινομένην v ἀσυνδρίαστον Λ (corr Λ^c) ἀσυντρίαστον v 19 θηλῦν P θήλην Λ (corr Λ^c) v 20 ἐπιμαρτυρούσης P

καὶ ὁρμῇ τοῦ θελήματος παρ᾽ αὐτοῦ γινομένην, τήν τε τῶν τεθνηκότων ἐπὶ τὸν βίον ἀνάλυσιν καὶ τὸν [κατὰ] τῶν δαιμόνων φόβον καὶ τῶν κατὰ τὸν ἀέρα παθῶν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν διὰ θαλάσσης πορείαν, οὐ διαχωροῦντος ἐφ᾽ ἑκάτερα τοῦ πελάγους καὶ τὸν πυθμένα γυμνοῦντος τοῖς παροδεύουσι κατὰ τὴν ἐπὶ Μωϋσέως θαυματουργίαν, ἀλλ᾽ ἄνω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ὑποχερσουμένης τῇ βάσει καὶ διά τινος ἀσφαλοῦς ἀντιτυπίας ὑπερειδούσης τὸ ἴχνος, τήν τε τῆς τροφῆς ὑπεροψίαν ἐφ᾽ ὅσον βούλοιτο καὶ τὰς ἐν ἐρημίᾳ δαψιλεῖς ἑστιάσεις τῶν ἐν πολλαῖς χιλιάσιν εὐωχουμένων, οἷς οὔτε οὐρανὸς ἐπέρρει τὸ μάννα οὔτε ἡ γῆ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς φύσιν σιτοποιοῦσα τὴν χρείαν ἐπλήρου, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ἀρρήτων ταμιείων τῆς θείας δυνάμεως ἡ φιλοτιμία προήει, ἕτοιμος ἄρτος ταῖς χερσὶ τῶν διακονούντων ἐγγεωργούμενος καὶ διὰ τοῦ κόρου τῶν ἐσθιόντων πλείων γιγνόμενος, ἥ τε διὰ τῶν ἰχθύων ὀψοφαγία, οὐ θαλάσσης αὐτοῖς πρὸς τὴν χρείαν συνεισφερούσης, ἀλλὰ τοῦ καὶ τῇ θαλάσσῃ τὸ γένος τῶν ἰχθύων ἐγκατασπείραντος· καὶ πῶς ἄν τις τὰ καθ᾽ ἕκαστον τῶν

1 sq τεθνηκότων cf Matth 9,18 sq et parall; Luc 7,11–17; Joh 11,11–44
2/3 φόβον cf Matth 8,29 parall
3 ἐξουσίαν cf Matth 8,23–27 parall
4–9 πορείαν cf Matth 14,22–33 parall
6 Μωϋσέως cf Exod 14,19–29
9 ὑπεροψίαν cf Matth 4,2–4 parall
10–17 ἑστιάσεις cf Matth 14,15–21 parall et 15,32–39 parall
11 μάννα cf Exod 16,13 sqq et Num 11,4–9
16–19 ὀψοφαγία cf Joh 6,1–13

KPCS BYΛΠ 1 αὐτὴν Λ γενομένην B γινομένου Λ (corr Λ^{c}) 2 post ἀνάλυσιν add καὶ τὴν τῶν καταδίκων ἀνάρρυσιν P Syrus κατὰ seclusit Langerbeck 3 τῶν: τὸν P τὸν: τῶν B 4 ἑκατέρου Y 6 διοδεύουσι Y ἐπὶ om ΛΠ v μωσέως KPCΛ v θαυματοποιίαν S ἐλευθερίαν B 8 τινος: τῆς YΛ v 8/9 ὑπερήδοντος τοῦ ἴχνους B 9 post ὅσον add ἂν S 10 ante πολλαῖς add ταῖς S 11 οὐρανόθεν B 11/2 οὔτε ἡ γῆ suppl in marg Π 13 ταμείων Π v 14 προείη BΛ προίη Y 15 διακονουμένων Π γεωργούμενος Y 16 πλεῖον BY 18 καὶ τῇ θαλάσσῃ: κατὰ θάλασσαν Y κατασπείραντος Λ (ut vid, corr Λ^{c}) v 19 τὰ: τῶν KPC τὸ Λ v om Y

εὐαγγελικῶν διεξίοι θαυμάτων; ταύτην τοίνυν τὴν δύναμιν καθορῶν ὁ ἐχθρὸς ἐν ἐκείνῳ πλεῖον τοῦ κατεχομένου τὸ προκείμενον εἶδεν ἐν τῷ συναλλάγματι. τούτου χάριν αὐτὸν αἱρεῖται λύτρον τῶν ἐν τῇ τοῦ θανάτου φρουρᾷ καθειργμένων γενέσθαι. ἀλλὰ μὴν ἀμήχανον ἦν αὐτὸν γυμνῇ προσβλέψαι τῇ τοῦ θεοῦ φαντασίᾳ μὴ σαρκός τινα μοῖραν 64 M. ἐν αὐτῷ θεωρήσαντα, ἣν ἤδη διὰ τῆς ἁμαρτίας κεχείρωτο. διὰ τοῦτο περικαλύπτεται τῇ σαρκὶ ἡ θεότης, ὡς ἂν πρὸς τὸ σύντροφόν τε καὶ συγγενὲς αὐτῷ βλέπων μὴ πτοηθείη τὸν προσεγγισμὸν τῆς ὑπερεχούσης δυνάμεως καὶ τὴν ἠρέμα διὰ τῶν θαυμάτων ἐπὶ τὸ μεῖζον διαλάμπουσαν δύναμιν κατανοήσας ἐπιθυμητὸν μᾶλλον ἢ φοβερὸν τὸ φανὲν εἶναι νομίσῃ. ὁρᾷς ὅπως τὸ ἀγαθὸν τῷ δικαίῳ συνέζευκται καὶ τὸ σοφὸν τούτων οὐκ ἀποκέκριται. τὸ γὰρ διὰ τῆς τοῦ σώματος περιβολῆς χωρητὴν τὴν θείαν δύναμιν ἐπινοῆσαι γενέσθαι, ὡς ἂν ἡ ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομία μὴ παραποδισθείη τῷ φόβῳ τῆς θεϊκῆς ἐπιφανείας, πάντων κατὰ ταὐτὸν τὴν ἀπόδειξιν ἔχει, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ σοφοῦ, τοῦ δικαίου. τὸ μὲν γὰρ ἑλέσθαι σῶσαι τῆς ἀγαθότητός ἐστι μαρτυρία, τὸ δὲ συναλλαγματικὴν ποιήσασθαι τὴν τοῦ κρατουμένου λύτρωσιν τὸ δίκαιον δείκνυσι, τὸ δὲ χωρητὸν δι᾿ ἐπινοίας ποιῆσαι τῷ ἐχθρῷ τὸ ἀχώρητον τῆς ἀνωτάτω σοφίας τὴν ἀπόδειξιν ἔχει.

Ἀλλ᾿ ἐπιζητεῖν εἰκὸς τὸν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν εἰρημένων προσέχοντα, ποῦ τὸ δυνατὸν τῆς θεότητος, ποῦ ἡ ἀφθαρ-

4 φρουρᾷ cf Plato Phaed 62b3 sq

KPCS BYΛΠ 1 διεξίει B τοίνυν om C 2 πλείω B 4 τῶν: τὸν Y 4/5 τὸν ... καθειργμένον Y 5 αὐτὸν om Λ v 6 τινος Y 7 ἑαυτῷ Λ ἐκεχείρωτο B 8 περικεκάλυπται v 13 φαμὲν Y νομίσει B πῶς Y τῷ: τὸ B 14 τούτον Y 16 ἐπινοῦσαι Y 17 παρεμποδισθείη BΠ θεϊκῆς ἐπιφανείας: ὑψηλῆς ἐμφανείας BYΛΠ v πάντως v 18 κατὰ ταὐτὸ S κατ᾿ αὐτὸν B (sed corr) YΠ (sed corr) 19 post σοφοῦ add τοῦ δυνατοῦ B ἑλέσθαι: ἐθέλεσθαι v ante σῶσαι add καὶ B 20 τὸ: τῷ K[c] 22 ποιῆσαι coll ante δι᾿ Π 24 ἐπεὶ ζητεῖν Π τὸ τῆς ἀκολουθίας Y

σία τῆς θείας δυνάμεως ἐν τοῖς εἰρημένοις ὁρᾶται. ἵνα τοίνυν καὶ ταῦτα γένηται καταφανῆ, τὰ ἐφεξῆς τοῦ μυστηρίου διασκοπήσωμεν, ἐν οἷς μάλιστα δείκνυται συγκεκραμένη τῇ φιλανθρωπίᾳ ἡ δύναμις. πρῶτον μὲν οὖν τὸ τὴν παντοδύναμον φύσιν καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπότητος καταβῆναι ἰσχῦσαι πλείονα τῆς δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν ἔχει ἢ τὰ μεγάλα τε καὶ ὑπερφυῆ τῶν θαυμάτων. τὸ μὲν γὰρ μέγα τι καὶ ὑψηλὸν ἐξεργασθῆναι παρὰ τῆς θείας δυνάμεως κατὰ φύσιν πώς ἐστι καὶ ἀκόλουθον καὶ οὐκ ἄν τινα ξενισμὸν ἐπάγοι τῇ ἀκοῇ τὸ λέγειν πᾶσαν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ κτίσιν καὶ πᾶν, ὅτιπερ ἔξω τῶν φαινομένων καταλαμβάνεται, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ συστῆναι, αὐτοῦ τοῦ θελήματος πρὸς τὸ δοκοῦν οὐσιωθέντος· ἡ δὲ πρὸς τὸ ταπεινὸν κάθοδος περιουσία τίς ἐστι τῆς δυνάμεως οὐδὲν ἐν τοῖς παρὰ φύσιν κωλυομένης. ὡς γὰρ ἴδιόν ἐστι τῆς τοῦ πυρὸς οὐσίας ἡ ἐπὶ τὸ ἄνω φορὰ καὶ οὐκ ἄν τις θαύματος ἄξιον ἐπὶ τῆς φλογὸς ἡγήσαιτο τὸ φυσικῶς ἐνεργούμενον, εἰ δὲ ῥέουσαν ἐπὶ τὸ κάτω καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν ἐμβριθῶν σωμάτων ἴδοι τὴν φλόγα, τὸ τοιοῦτον ἐν θαύματι ποιεῖται, πῶς τὸ πῦρ καὶ διαμένει πῦρ ὂν καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς κινήσεως ἐκβαίνει τὴν φύσιν ἐπὶ τὸ κάτω φερόμενον· οὕτω καὶ τὴν θείαν τε καὶ ὑπερέχουσαν δύναμιν οὐκ οὐρανῶν μεγέθη καὶ φωστήρων αὐγαὶ καὶ ἡ τοῦ παντὸς διακόσμησις καὶ ἡ διηνεκὴς τῶν ὄντων οἰκονομία τοσοῦτον ὅσον ἡ ἐπὶ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἡμῶν συγκατάβασις δείκνυσι, πῶς τὸ ὑψηλὸν ἐν τῷ ταπεινῷ γενό-

KPCS ΒΥΛΠ 3 κατασκοπήσωμεν B νῦν κεκραμμένη B 4 τὸ: τὸν Λ (corr Λ[c]) 5 καὶ om v 6 τῆς δυνάμεως coll post ἀπόδειξιν Λ v 7 θαυμάτων: δογμάτων KPC 8 τι coll ante μέγα Y τι: τε Π ἐπεξεργασθῆναι B ἐξειργᾶσθαι Y 10 λέγειν: τέλεον Y 11 ante ἔξω add ἂν Λ v 12 καταλαμβάνηται Λ[c] τοῦ om atque θεοῦ coll ante δυνάμει Λ v 14 τὸ om v 14/5 post δυνάμεως add ὡς ΒΠ 16 τὸ: τὰ C 17 ἡγήσοιτο PS ἡγοῖτο ΒΥΛΠ ἡγεῖτο v 18 ῥέπουσαν Π[c] 20 ποιῆται Y καὶ pr om ΥΛ v 21 διεκβαίνει Y 23 μεγέθει B 25 τὸ om Y 26 τὸ ὑψηλὸν coll ante γενόμενον ΒΠ γενόμενον – 62,1 ταπεινῷ alt om v

μενον καὶ ἐν τῷ ταπεινῷ καθορᾶται καὶ οὐ καταβαίνει τοῦ ὕψους, πῶς θεότης ἀνθρωπίνῃ συμπλακεῖσα φύσει καὶ τοῦτο γίνεται καὶ ἐκεῖνό ἐστιν. ἐπειδὴ γάρ, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, φύσιν οὐκ εἶχεν ἡ ἐναντία δύναμις ἀκράτῳ προσμῖξαι τῇ τοῦ θεοῦ παρουσίᾳ καὶ γυμνὴν ὑποστῆναι αὐτοῦ τὴν ἐμφάνειαν, ὡς ἂν εὔληπτον γένοιτο τῷ
65 M. ἐπιζητοῦντι ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἀντάλλαγμα, τῷ προκαλύμματι τῆς φύσεως ἡμῶν ἐνεκρύφθη τὸ θεῖον, ἵνα κατὰ τοὺς λίχνους τῶν ἰχθύων τῷ δελέατι τῆς σαρκὸς συγκατασπασθῇ τὸ ἄγκιστρον τῆς θεότητος καὶ οὕτω τῆς ζωῆς τῷ θανάτῳ εἰσοικισθείσης καὶ τῷ σκότῳ τοῦ φωτὸς ἐπιφανέντος ἐξαφανισθῇ τὸ τῷ φωτὶ καὶ τῇ ζωῇ κατὰ τὸ ἐναντίον νοούμενον· οὐ γὰρ ἔχει φύσιν οὔτε σκότος διαμένειν ἐν φωτὸς παρουσίᾳ οὔτε θάνατον εἶναι ζωῆς ἐνεργούσης. οὐκοῦν ἐπὶ κεφαλαίων τοῦ μυστηρίου τὴν ἀκολουθίαν ἀναλαβόντες ἐντελῆ ποιησόμεθα τὴν ἀπολογίαν πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας τῆς θείας οἰκονομίας, ὅτου χάριν δι᾽ ἑαυτῆς ἡ θεότης τὴν ἀνθρωπίνην κατεργάζεται σωτηρίαν. δεῖ γὰρ διὰ πάντων τὸ θεῖον ἐν ταῖς πρεπούσαις ὑπολήψεσιν εἶναι καὶ μὴ τὸ μὲν ὑψηλῶς ἐπ᾽ αὐτοῦ νοεῖσθαι, τὸ δὲ τῆς θεοπρεποῦς ἀξίας ἐκβάλλεσθαι· ἀλλὰ πᾶν ὑψηλόν τε καὶ εὐσεβὲς νόημα δεῖ πάντως ἐπὶ θεοῦ πιστεύεσθαι καὶ συνηρτῆσθαι δι᾽ ἀκολουθίας τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον. δέδεικται τοίνυν τὸ ἀγαθὸν τὸ σοφὸν τὸ δίκαιον τὸ δυνατὸν τὸ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον, πάντα τῷ λόγῳ τῆς καθ᾽ ἡμᾶς οἰ-

3–4 cf supra 60,5–7

KPCS ΒΥΛΠ 1 οὐκ ἐγκαταβαίνει Υ 1/2 τὸ ὕψος Λ v 2 θεότητος Λ (corr Λ^c^) 4 πρόσθεν KPCS 5 ἀκροτάτῳ KPCS 8 ἐκκρύφθη Υ 9 δελεάματι P συναποσπασθῇ Λ v 11 σκότει v ἐμφανέντος ΒΥΛ (corr Λ^c^) ἐμφανισθέντος Π 12 ἐξαφανισθείη ΒΠ ἐξαφανισθήτω Λ (corr Λ^c^) v τὸ pr coll post ζωῇ Β v 13 οὐ: οὔτε Υ ἐν om Π 14 θάνατον: θνητὸν Β 15 κεφαλαίῳ SΒΥΛΠ v ante ἀκολουθίαν add οἰκονομίαν καὶ Β 16 ποιησώμεθα PB 18 ante κατεργάζεται add οὐ v 20 καὶ om ΒΥΛΠ v 21 τῆς om Υ ἀξίας: διανοίας Β τε om ΥΛ v 22 εὐσεβὲς coll post πᾶν Υ 23 τῷ: τὸ Β 25 οἰκονομίας: ἐπιδημίας Β

κονομίας ἐπιδεικνύμενα· ἡ ἀγαθότης ἐν τῷ προελέσθαι σῶσαι τὸν ἀπολωλότα καταλαμβάνεται, ἡ σοφία καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐν τῷ τρόπῳ τῆς σωτηρίας ἡμῶν διεδείχθη, ἡ δύναμις ἐν τῷ γενέσθαι μὲν αὐτὸν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου καὶ σχήματι κατὰ τὸ ταπεινὸν τῆς φύσεως ἡμῶν καὶ ἐλπισθῆναι δύνασθαι αὐτὸν καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν ἀνθρώπων τῷ θανάτῳ ἐγκρατηθῆναι, γενόμενον δὲ τὸ οἰκεῖον ἑαυτῷ καὶ κατὰ φύσιν ἐργάσασθαι· οἰκεῖον δὲ φωτὶ μὲν ὁ ἀφανισμὸς τοῦ σκότους, ζωῇ δὲ ἡ τοῦ θανάτου καθαίρεσις. ἐπεὶ οὖν τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρενεχθέντες τὸ κατ᾽ ἀρχὰς τῆς ζωῆς ἐξετράπημεν καὶ τῷ θανάτῳ ἐγκατηνέχθημεν, τί τοῦ εἰκότος ἔξω παρὰ τοῦ μυστηρίου μανθάνομεν, εἰ ἡ καθαρότης τῶν ἐξ ἁμαρτίας μολυνθέντων ἐφάπτεται καὶ ἡ ζωὴ τῶν τεθνηκότων καὶ ἡ ὁδηγία τῶν πεπλανημένων, ὡς ἂν ὅ τε μολυσμὸς καθαρθείη καὶ ἡ πλάνη θεραπευθείη καὶ εἰς τὴν ζωὴν τὸ τεθνηκὸς ἐπανέλθοι;

Τὸ δὲ ἐν τῇ φύσει γενέσθαι ἡμῶν τὴν θεότητα τοῖς μὴ λίαν μικροψύχως κατανοοῦσι τὰ ὄντα οὐδένα ἂν ἐκ τοῦ εὐλόγου ξενισμὸν ἐπαγάγοι. τίς γὰρ οὕτω νήπιος τὴν ψυχὴν ὡς εἰς τὸ πᾶν βλέπων μὴ ἐν παντὶ πιστεύειν εἶναι τὸ θεῖον καὶ ἐνδυόμενον καὶ ἐμπεριέχον καὶ ἐγκαθήμενον; τοῦ γὰρ ὄντος ἐξῆπται τὰ ὄντα καὶ οὐκ ἔνεστιν εἶναί τι μὴ ἐν τῷ ὄντι τὸ εἶναι ἔχον. εἰ οὖν ἐν αὐτῷ τὰ πάντα καὶ ἐν

1–2 cf Luc 19,10
4–5 cf Phil 2,7–8
15 cf II Cor 7,1

KPCS ΒΥΛΠ 2 ante σῶσαι add τὸ (corr ex τοῦ) B 3 ἐδείχθη Y 8 καὶ om ΥΛ v ante φωτὶ add τῶ Y 9 ante ζωῇ add τῇ Y ἐπεὶ: ἐπὶ Y 10 κατενεχθέντες Λ v 13 μολυσθέντων S 14 πεπλημμένων Π (sed corr man alt) 15 καὶ – θεραπευθείη om K 17 γεγενῆσθαι B ἡμῶν coll post φύσει ΒΛ v 18 μικροψύχοις CB (sed corr) Λ (corr Λ[c]) v ἐκ τοῦ: ἐκτὸς Y 19 λόγου SY ἐπάγοι Y 20 ἀποβλέπων Λ v πιστεύοι ΒΠ πιστεύη Y 21 ἐνδυνόμενον Y ἐνδύον μὲν v ἐμπεριέχων B περιέχον Y (–ων) Λ v 22 ὄντα: πάντα ΥΛ v ἔστιν PCY ante μὴ add εἰ B 23 ἔχοι B

πᾶσιν ἐκεῖνο, τί ἐπαισχύνονται τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ μυστηρίου τοῦ θεὸν ἐν ἀνθρώπῳ γεγενῆσθαι διδάσκοντος τὸν οὐδὲ νῦν ἔξω τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πεπιστευμένον; εἰ γὰρ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐν ἡμῖν τοῦ θεοῦ παρουσίας οὐχ ὁ αὐτὸς οὗτος ἐκείνῳ, ἀλλ' οὖν τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι καὶ νῦν καὶ τότε κατὰ τὸ ἴσον διωμολόγηται· νῦν μὲν οὖν ἐγκέκραται ἡμῖν ὡς συνέχων ἐν τῷ εἶναι τὴν φύσιν, τότε δὲ κατεμίχθη πρὸς τὸ ἡμέτερον, ἵνα τὸ ἡμέτερον τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἐπιμιξίᾳ γένηται θεῖον, ἐξαιρεθὲν τοῦ θανάτου καὶ τῆς τοῦ ἀντικει-
68 M. μένου τυραννίδος ἔξω γενόμενον· ἡ γὰρ ἐκείνου ἀπὸ τοῦ θανάτου ἐπάνοδος ἀρχὴ τῷ θνητῷ γένει τῆς εἰς τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐπανόδου γίνεται.

Ἀλλ' ἴσως τις ἐν τῇ τῆς δικαιοσύνης τε καὶ σοφίας ἐξετάσει τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ταύτην θεωρουμένης ἐνάγεται πρὸς τὸ νομίσαι ἀπάτην τινὰ τὴν τοιαύτην μέθοδον ἐπινενοῆσθαι ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θεῷ. τὸ γὰρ μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κεκαλυμμένῃ ἀγνοηθέντα παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τὸν θεὸν ἐντὸς τοῦ κρατοῦντος γενέσθαι ἀπάτη τίς ἐστι τρόπον τινὰ καὶ παραλογισμός, ἐπείπερ ἴδιον τῶν ἀπατώντων ἐστὶ τὸ πρὸς ἕτερον τὰς τῶν ἐπιβουλευομένων ἐλπίδας τρέπειν καὶ ἄλλο παρὰ τὸ ἐλπισθὲν κατεργάζεσθαι. ἀλλ' ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέπων πάντων μάλιστα καὶ τοῦτο τῆς δικαιοσύνης τε καὶ τῆς σοφίας εἶναι συνθήσεται. δικαίου μὲν γάρ ἐστι τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ νέμειν, σοφοῦ δὲ τὸ μήτε παρατρέπειν τὸ δίκαιον μήτε τὸν ἀγαθὸν τῆς φιλανθρωπίας σκοπὸν

KPCS ΒΥΛΠ 1 ante τῇ add ἐν Λ v 2 τοῦ: τὸν v θεοῦ P ἀνθρώποις ΒΛ v γεγεννῆσθαι P^{c} γενέσθαι B 3 τῶν ἀνθρώπων Λ v 4 οὐχ ὁ: οὐκ v 7 ὡς: ὁ SΛ v ἐν τῷ: εἰς τὸ Π 8 ἵνα om Π τὸ ἡμέτερον om Π v 9 γεγένηται Π γίνεται v 11 τὸν θάνατον Π (sed corr) 13 τις om Υ 13/4 τε καὶ σοφίας ἐξετάσει: ἐξετάσει καὶ σοφίας Λ v 15 ἀνάγεται Λ (corr Λ^{c}) τὴν om v 16 μὴ: om Λ (sscr Λ^{c}) οὐ v 19 τρόπον τινὰ om B παραλογισμόν Υ 20 ἀπατούντων S ἀπάντων Λ (corr Λ^{c}) 21 τὰς τῶν om Π ἐπιβουλευόμενον Π ἐπιβουλευμένων B ἐλπίδος Π 24 τὸ ex τῶ corr B 26 τὸν: τὸ Υ

ἀποχωρίζειν τῆς κατὰ τὸ δίκαιον κρίσεως, ἀλλὰ συνάπτειν ἀλλήλοις εὐμηχάνως ἀμφότερα, τῇ μὲν δικαιοσύνῃ τὸ κατʼ ἀξίαν ἀντιδιδόντα, τῇ δὲ ἀγαθότητι τοῦ σκοποῦ τῆς φιλανθρωπίας οὐκ ἐξιστάμενον. σκοπήσωμεν τοίνυν εἰ μὴ τὰ δύο ταῦτα τοῖς γεγονόσιν ἐνθεωρεῖται. ἡ μὲν γὰρ τοῦ κατʼ ἀξίαν ἀντίδοσις διʼ ἧς ὁ ἀπατεὼν ἀνταπατᾶται τὸ δίκαιον δείκνυσιν, ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ γινομένου μαρτυρία τῆς τοῦ ἐνεργοῦντος ἀγαθότητος γίνεται. ἴδιον μὲν γὰρ τῆς δικαιοσύνης τὸ ἐκεῖνα νέμειν ἑκάστῳ ὧν τις τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας προκατεβάλετο, ὥσπερ ἡ γῆ κατὰ τὰ γένη τῶν καταβληθέντων σπερμάτων καὶ τοὺς καρποὺς ἀντιδίδωσι, σοφίας δὲ τὸ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς τῶν ὁμοίων ἀντιδόσεως μὴ ἐκπεσεῖν τοῦ βελτίονος. ὥσπερ γὰρ τῷ ἐδέσματι ὁμοίως παραμίγνυσι τὸ φάρμακον καὶ ὁ ἐπιβουλεύων καὶ ὁ τὸν ἐπιβουλευθέντα ἰώμενος (ἀλλʼ ὁ μὲν τὸ δηλητήριον, ὁ δὲ τὸ τοῦ δηλητηρίου ἀλεξητήριον) καὶ οὐδὲν ὁ τρόπος τῆς θεραπείας τὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας διελυμήνατο (εἰ γὰρ καὶ παρʼ ἀμφοτέρων φαρμάκου μίξις ἐν τροφῇ γίνεται, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀποβλέψαντες τὸν μὲν ἐπαινοῦμεν, τῷ δὲ χαλεπαίνομεν), οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῷ μὲν κατὰ τὸ δίκαιον λόγῳ ἐκεῖνα ὁ ἀπατεὼν ἀντιλαμβάνει ὧν τὰ σπέρματα διὰ τῆς ἰδίας προαιρέσεως κατεβάλετο (ἀπατᾶται γὰρ καὶ αὐτὸς τῷ τοῦ ἀνθρώπου προβλήματι ὁ προαπατήσας τὸν ἄνθρωπον τῷ τῆς ἡδονῆς δελεάσματι), ὁ δὲ σκοπὸς τῶν γινομένων ἐπὶ

25 ἡδονῆς cf Gen 3,6

KPCS BYΛΠ 3 ἀποδιδόντα CY ἀποδιδοῦντα B 4 σκοπήσομεν Y 5 ἐντεθεώρηται S 7 τὸ om Π γενομένου Π 8 γίνεται: ἦν B 9 post ὧν add ἄν Π 10 προβάλετο K (sed corr in marg) προκατεβάλλετο CBΛ 11 τὰ om C 12 ἀναδίδωσι YΛ v τὸ: τῷ KY τῷ om Π 14 τὰ ἐδάσματα B 16 τὸ alt om YΠ ἀλεξιτήριον PΛ (sed correxerunt) v 19 post ἐν add τῇ B 20 τῷ: τὸν Y v 21 κανταῦθα Y τῷ: τὸ SB post μὲν add γὰρ Y τὸ: τὸν BΠ λόγον SB 22 ἀντιλαμβάνεται C ἀπολαμβάνει S ἰδίας προαιρέσεως: προαιρέσεως τῆς ἰδίας B 23 κατεβάλλετο C 25 δελεάματι CB γενομένων Y

τὸ κρεῖττον τὴν παραλλαγὴν ἔχει· ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ διαφθορᾷ τῆς φύσεως τὴν ἀπάτην ἐνήργησεν, ὁ δὲ δίκαιος ἅμα καὶ ἀγαθὸς καὶ σοφὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ καταφθαρέντος τῇ ἐπινοίᾳ τῆς ἀπάτης ἐχρήσατο, οὐ μόνον τὸν ἀπολωλότα διὰ τούτων εὐεργετῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τὴν ἀπώλειαν καθ᾽ ἡμῶν ἐνεργήσαντα. ἐκ γὰρ τοῦ προσεγγίσαι τῇ ζωῇ μὲν τὸν θάνατον, τῷ φωτὶ δὲ τὸ σκότος, τῇ ἀφθαρσίᾳ δὲ τὴν φθορὰν ἀφανισμὸς μὲν τοῦ χείρονος γίνεται καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μεταχώρησις, ὠφέλεια δὲ τοῦ ἀπὸ τούτων καθαιρο-
69 M. μένου. καθάπερ γὰρ ἀτιμοτέρας ὕλης τῷ χρυσῷ καταμιχθείσης τῇ διὰ τοῦ πυρὸς δαπάνῃ τὸ ἀλλότριόν τε καὶ ἀπόβλητον οἱ θεραπευταὶ τοῦ χρυσοῦ καταναλώσαντες πάλιν ἐπανάγουσι πρὸς τὴν κατὰ φύσιν λαμπηδόνα τὴν προτιμοτέραν ὕλην (οὐκ ἄπονος μέντοι γίνεται ἡ διάκρισις, χρόνῳ τοῦ πυρὸς τῇ ἀναλωτικῇ δυνάμει τὸ νόθον ἐξαφανίζοντος, πλὴν ἀλλὰ θεραπεία τίς ἐστι τοῦ χρυσίου τὸ ἐκτακῆναι αὐτῷ τὸ ἐπὶ λύμῃ τοῦ κάλλους ἐγκείμενον), κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θανάτου καὶ φθορᾶς καὶ σκότους καὶ εἴ τι κακίας ἔγγονον τῷ εὑρετῇ τοῦ κακοῦ περιφυέντων, ὁ προσεγγισμὸς τῆς θείας δυνάμεως πυρὸς δίκην ἀφανισμὸν τοῦ παρὰ φύσιν κατεργασάμενος εὐεργετεῖ τῇ καθάρσει τὴν φύσιν, κἂν ἐπίπονος ἡ διάκρισις ᾖ. (οὐκοῦν οὐδ᾽ ἂν παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου μὴ εἶναι δίκαιόν τε

4–7 cf Origen Princ III 6,5
10 sqq cf infra 91,23–92,8

KPCS ΒΥΛΠ 1 παραλλαγὴν: μεταβολὴν B 3 post ἐπὶ add τῇ S τῶν καταφθαρέντων B 5 τὴν om Λ (corr Λ^{c}) v 8 μὲν om B 9 καθαιρουμένου Λ (corr Λ^{c}) Π 10 ante ἀτιμοτέρας add τῆς ΒΥΛΠ v 12 χρυσίου ΒΥΛΠ v 14 προτιμοτέραν: προτέραν K (sed corr) BΛ^{c}Π οὐκ – 15 χρόνῳ del Π^{c} ἀπόνως Y 15 τὸ: τὸν Π (sed corr) 16 χρυσοῦ S 17 ante ἐκτακῆναι add δὲ Π αὐτῷ: αὐτὸ P παρ᾽ αὐτῶ ΥΛ v καλοῦ Λ v 18 κατὰ om Y 19 ἔκγονον SBΛΠ v τῷ εὑρετῇ: παρὰ τοῦ εὑρετοῦ Π post περιφυέντων add τῇ ἀνθρωπότητι Λ^{c}Π 21 κατεργασάμενος – 22 φύσιν om P ἀπεργασάμενος Y 22 καθάρσει: ἀφθαρσίᾳ v post φύσιν add ἐξαιρεθέντος τοῦ αὐτῇ καταμιχθέντος καὶ συμφυέντος οὐ καλῶς ΠΛ^{c} ᾖ: ἦν B οὐκοῦν – 67,13 καθάρσεως del man alt et adscr in marg νόθον ὅρα ὁ ἀναγινώσκων Π 23 τε om Y

καὶ σωτήριον τὸ γεγονὸς ἀμφιβάλοιτο, εἴπερ εἰς αἴσθησιν τῆς εὐεργεσίας ἔλθοι νῦν). καθάπερ γὰρ οἱ ἐπὶ θεραπείᾳ τεμνόμενοί τε καὶ καιόμενοι χαλεπαίνουσι τοῖς θεραπεύουσι τῇ ὀδύνῃ τῆς τομῆς δριμυσσόμενοι, εἰ δὲ τὸ ὑγιαίνειν διὰ τούτων προσγένοιτο καὶ ἡ τῆς καύσεως ἀλγηδὼν παρέλθοι, χάριν εἴσονται τοῖς τὴν θεραπείαν ἐπ' αὐτῶν ἐνεργήσασι· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς μακραῖς περιόδοις ἐξαιρεθέντος τοῦ κακοῦ τῆς φύσεως, τοῦ νῦν αὐτῇ καταμιχθέντος καὶ συμφυέντος, ἐπειδὰν ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις τῶν νῦν ἐν κακίᾳ κειμένων γένηται, ὁμόφωνος ἡ εὐχαριστία παρὰ πάσης ἔσται τῆς κτίσεως καὶ τῶν ἐν τῇ καθάρσει κεκολασμένων καὶ τῶν μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιδεηθέντων καθάρσεως. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παραδίδωσι τὸ μέγα μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. δι' ὧν γὰρ κατεμίχθη τῇ ἀνθρωπότητι (διὰ πάντων τῶν τῆς φύσεως ἰδιωμάτων γενόμενος γενέσεώς τε καὶ ἀνατροφῆς καὶ αὐξήσεως καὶ μέχρι τῆς τοῦ θανάτου πείρας διεξελθών), τὰ προειρημένα πάντα κατείργασται τόν τε ἄνθρωπον τῆς κακίας ἐλευθερῶν καὶ αὐτὸν τὸν τῆς κακίας εὑρετὴν ἰώμενος. ἴασις γάρ ἐστιν ἀρρωστίας ἡ τοῦ νοσήματος κάθαρσις, κἂν ἐπίπονος ᾖ.

19 sq cf Origen Princ III 6,5

KPCS **ΒΥΛΠ** 1 ἀμφιβάλλοιτο ΥΛΠ v 2 ἔλθοι νῦν. καθάπερ γὰρ S (fort ex coniectura): pro καθάπερ γὰρ praebent καὶ γὰρ καθάπερ K et εἰ γὰρ καθάπερ PCΛ^cΠ ἔλθοι. νυνὶ γὰρ καθάπερ ΒΥΛ v necnon Srawley ἔλθοι νυνί. καθάπερ coniecit Langerbeck 3 χαλαίνουσι Υ (sscr π) 4 τιμῆς Λ (corr Λ^c) 5 τούτου Λ v 6 αὐτὸν PΥΛ (corr Λ^c) αὐτοὺς v 7 κατὰ – περιόδοις reduplicavit Υ μακροῖς C 8 ἐξαιρεθὲν Υ post φύσεως add ἡμῶν Λ^c αὐτοῖς Λ (corr Λ^c) v 9 ἡ om Υ 10 διακειμένων Υ 11 ἡ om ΥΛ v 16 τε om Π 19 τε om Π καὶ – 20 ἰώμενος del Π^c adscr in marg μὴ γένοιτο Oxoniensis Cromwell 9 19 post αὐτὸν add ἀκολούθως Υ 21 νοσήματος: σώματος K

Ἀκόλουθον δὲ πάντως τὸν πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν ἀνακιρνάμενον διὰ πάντων δέξασθαι τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς τὴν πρὸς ἡμᾶς συνανάκρασιν. καθάπερ γὰρ οἱ τὸν ῥύπον τῶν ἱματίων ἐκπλύνοντες οὐ τὰ μὲν ἐῶσι τῶν μολυσμάτων, τὰ δὲ ἀπορρύπτουσιν, ἀλλ᾿ ἀπ᾿ ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἐκκαθαίρουσι τῶν κηλίδων ἅπαν τὸ ὕφασμα, ὡς ἂν ὁμότιμον ἑαυτῷ δι᾿ ὅλου τὸ ἱμάτιον γένοιτο κατὰ τὸ ἴσον λαμπρυνθὲν ἐκ τῆς πλύσεως, οὕτως, μολυνθείσης τῇ ἁμαρτίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐν ἀρχῇ τε καὶ τελευτῇ καὶ τοῖς διὰ μέσου πᾶσιν, ἔδει διὰ πάντων γενέσθαι τὴν ἐκπλύνουσαν δύναμιν καὶ μὴ τὸ μὲν θεραπεῦσαι τῷ καθαρσίῳ, τὸ δὲ περιϊδεῖν ἀθεράπευτον. τούτου χάριν, τῆς ζωῆς ἡμῶν δύο πέρασιν ἑκατέρωθεν διειλημμένης (τὸ κατὰ τὴν ἀρχήν φημι καὶ τὸ τέλος), καθ᾿ ἑκάτερον εὑρίσκεται πέρας ἡ διορθωτικὴ τῆς φύσεως δύναμις καὶ τῆς ἀρχῆς ἁψαμένη καὶ μέχρι τοῦ τέλους ἑαυτὴν ἐπεκτείνασα καὶ τὰ διὰ μέσου τούτων πάντα διαλαβοῦσα. μιᾶς δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς
72 M. εἰς τὴν ζωὴν οὔσης παρόδου, πόθεν ἔδει τὸν εἰσιόντα πρὸς ἡμᾶς εἰσοικισθῆναι τῷ βίῳ; ἐξ οὐρανοῦ, φησὶ τυχὸν ὁ διαπτύων ὡς αἰσχρόν τε καὶ ἄδοξον τὸ εἶδος τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως. ἀλλ᾿ οὐκ ἦν ἐν οὐρανῷ τὸ ἀνθρώπινον, οὐδέ τις ἐν τῇ ὑπερκοσμίῳ ζωῇ κακίας νόσος ἐπεχωρίαζεν. ὁ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ καταμιγνύμενος τῷ σκοπῷ τῆς ὠφελείας ἐποιεῖ-

14–17 cf Plato Leg 715e–716b et Arist NE 1131a1 sqq; Atticus Fragm 3 (Euseb Praep ev XV 5,2 sqq)
19–69,4 non ad Apollinaristas spectat; cf Athan Inc 43 et 44

KPCS ΒΥΛΠ 1 τὸν: τῶν S ἡμῖν S ἀνακιρναμένων S ἀνακιρνόμενον Υ 3 συνάκρασιν Υ γὰρ om KPC τὸν ῥύπον: τὰ ῥυποῦντα Υ 5 ἀπορυποῦσιν B (sscr ρ man tard) ἀπορρίπτουσιν Λ (corr Λ[c]) v 7 ἑαυτοῦ Υ ἐν αὐτῷ B post γένοιτο add τὸ Λ (eras Λ[c]) v λαμπρυθὲν P 10 πάσι corr ex πάση Υ 11 τὸ pr: τῷ Λ (corr Λ[c]) post μὲν add τι ΒΥΛΠ v 13 τὸ: τῷ ΚΒΥΛ (corr Λ[c]) Π v κατ᾿ ἀρχὴν S 14 τὸ om S 16 τοῦ om S τὰ: τὸ KC 19 οἰκισθῆναι Λ v φήσει P τυχὸν om B 20/1 ἀνθρωπίας γεννήσεως Υ 22 ἐπεχωρίασεν KCSΥΛΠ v 23 ante τῷ add πρὸς B

το τὴν συνανάκρασιν. ἔνθα τοίνυν τὸ κακὸν οὐκ ἦν οὐδὲ ὁ ἀνθρώπινος ἐπολιτεύετο βίος, πῶς ἐπιζητεῖ τις ἐκεῖθεν τῷ θεῷ περιπλακῆναι τὸν ἄνθρωπον, μᾶλλον δὲ οὐχὶ ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἀνθρώπου τι εἴδωλον καὶ ὁμοίωμα; τίς δ' ἂν ἐγένετο τῆς φύσεως ἡμῶν ἡ διόρθωσις, εἰ τοῦ ἐπιγείου ζῴου νενοσηκότος ἕτερόν τι τῶν οὐρανίων τὴν θείαν ἐπιμιξίαν ἐδέξατο; οὐκ ἔστι γὰρ θεραπευθῆναι τὸν κάμνοντα μὴ τοῦ πονοῦντος μέρους ἰδιαζόντως δεξαμένου τὴν ἴασιν. εἰ οὖν τὸ μὲν κάμνον ἐπὶ γῆς ἦν, ἡ δὲ θεία δύναμις τοῦ κάμνοντος μὴ ἐφήψατο πρὸς τὸ ἑαυτῆς βλέπουσα πρέπον, ἄχρηστος ἦν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ περὶ τὰ μηδὲν ἡμῖν ἐπικοινωνοῦντα τῆς θείας δυνάμεως ἀσχολία. τὸ μὲν γὰρ ἀπρεπὲς ἐπὶ τῆς θεότητος ἴσον (εἴπερ ὅλως θεμιτόν ἐστιν ἄλλο τι παρὰ τὴν κακίαν ἀπρεπὲς ἐννοεῖν), πλὴν τῷ μικροψύχως ἐν τούτῳ κρίνοντι τὴν θείαν μεγαλειότητα, ἐν τῷ μὴ δέξασθαι τῶν τῆς φύσεως ἡμῶν ἰδιωμάτων τὴν κοινωνίαν, οὐδὲν μᾶλλον παραμυθεῖται τὸ ἄδοξον οὐρανίῳ σώματι ἢ ἐπιγείῳ συσχηματισθῆναι τὸ θεῖον· τοῦ γὰρ ὑψίστου καὶ ἀπροσίτου κατὰ τὸ ὕψος τῆς φύσεως ἡ κτίσις πᾶσα κατὰ τὸ ἴσον ἐπὶ τὸ κάτω ἀφέστηκε καὶ ὁμοτίμως αὐτῷ τὸ πᾶν ὑποβέβηκε· τὸ γὰρ καθόλου ἀπρόσιτον οὐ τινὶ μέν ἐστι προσιτόν, τῷ δὲ ἀπροσπέλαστον, ἀλλ' ἐπ' ἴσης πάντων τῶν ὄντων ὑπερανέστηκεν· οὔτε οὖν ἡ γῆ πορρωτέρω τῆς ἀξίας ἐστὶν οὔτε ὁ οὐρανὸς πλησιαίτερος οὔτε τὰ ἐν ἑκατέρῳ τῶν στοιχείων ἐνδιαιτώμενα διαφέρει

KPCS ΒΥΛΠ 1 ante τὴν add καὶ B ἀνάκρασιν C 2 ὁ om SBΥΛΠ v 7 ἐπιμιξίαν: ἐπιδημίαν Λ v 9 ante γῆς add τῆς Υ 10 ἑαυτῇ Λ^c 11 ἄχρηστον Υ ἦν: ἂν B ἂν ἦν Π 12 ἐπικοινωνοῦσα Υ τὸ: τί Υ 13 ἴσον om Υ 14 περὶ B 15 ἐν τούτῳ coll post κρίνοντι B 18 σχηματισθῆναι Υ 19 ὕψους Υ 20 τὸ: alt τῷ B ἀφέστηκεν coll ante ἐπὶ B 22 μεν sscr B ἐστιν coll post προσιτόν B τῷ: τὸ Λ τινὶ Λ^cΠ 23 τῶν ὄντων om K 24 ὁ om ΒΛΠ v πλησιώτερος Υ πλησιέστερος Λ v 25 ἐν om S

τι ἀλλήλων ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ὡς τὰ μὲν ἐφάπτεσθαι τῆς ἀπροσίτου φύσεως, τὰ δὲ ἀποκρίνεσθαι, ἢ οὕτω γ' ἂν μὴ διὰ πάντων ἐπ' ἴσης διήκειν τὴν τὸ πᾶν ἐπικρατοῦσαν δύναμιν ὑπονοήσαιμεν, ἀλλ' ἔν τισι πλεονάζουσαν, ἐν ἑτέροις ἐνδεεστέραν εἶναι, καὶ τῇ πρὸς τὸ ἔλαττόν τε καὶ πλέον καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον διαφορᾷ σύνθετον ἐκ τοῦ ἀκολούθου τὸ θεῖον ἀναφανήσεται, αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ μὴ συμβαῖνον, εἴπερ ἡμῶν μὲν πόρρωθεν ὑπονοοῖτο εἶναι τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, ἑτέρῳ δέ τινι γειτνιῴη καὶ εὔληπτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς γίγνοιτο. ἀλλ' ὁ ἀληθὴς λόγος ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἀξίας οὔτε κάτω βλέπει διὰ συγκρίσεως οὔτε ἄνω· πάντα γὰρ κατὰ τὸ ἴσον τὴν τοῦ παντὸς ἐπιστατοῦσαν δύναμιν ὑποβέβηκεν, ὥστε, εἰ τὴν ἐπίγειον φύσιν ἀναξίαν τῆς πρὸς τὸ θεῖον οἰήσονται συμπλοκῆς, οὐδ' ἂν ἄλλη τις εὑρεθείη τὸ ἄξιον ἔχουσα. εἰ δὲ ἐπ' ἴσης πάντα τῆς ἀξίας ἀπολιμπάνεται, ἓν πρέπον ἐστὶ τῷ θεῷ τὸ εὐεργετεῖν τὸν δεόμενον. ὅπου τοίνυν ἡ νόσος, ἐκεῖ φοιτῆσαι τὴν ἰωμένην δύναμιν ὁμολογοῦντες, τί ἔξω τῆς θεοπρεποῦς ὑπολήψεως πεπιστεύκαμεν;

73 M. Ἀλλὰ κωμῳδοῦσι τὴν φύσιν ἡμῶν καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον διαθρυλοῦσι καὶ οἴονται διὰ τούτων ἐπιγέλαστον ποιεῖν τὸ μυστήριον, ὡς ἀπρεπὲς ὂν θεῷ διὰ τοιαύτης εἰσόδου τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κοινωνίας ἐφάψα-

20–71,1 cf ex. gr. Celsum (Origen Contra Cels I 28.32.39; IV 3.5.14)

KPCS BYΛΠ 1 ante ἀλλήλων add ἀπ' K (sed del) 2 οὔτω: οὔτε v γ' om B μὴ KS: εἰ μὴ PC μήτε BYΛΠ v 3 διακρατοῦσαν BΠ 4 ὑπονοήσωμεν Y 5 post ἑτέροις add δὲ Y 6 πλεῖον Y ante μᾶλλον om καὶ Y ante πλέον et μᾶλλον et ἧττον add τὸ C μᾶλλον καὶ om v 8 μὲν CSΠ: μὴ KPC[c] om BYΛ v ἐπινοοῖτο K 9 γειτνιῶν BYΛ v καὶ: ἢ Y εὔληπτος SBYΛ (corr Λ[c]) Π v 10 γίνοιτο SB γένοιτο YΠ 11 ὑψηλῆς: ἴσης Π post κάτω add τι BΠ 12/3 τῆς ... ἐπιστατούσης δυνάμεως P 13 εἰ: εἰς Y 15 τὸ: τι v 16 ἓν πρέπον: ἐμπρέπον SΛΠ v τῷ om BΛ τῷ atque θεῷ om C τὸ: τῷ P τὸν: τὸ Y 17 ante ἡ add ἦν Λ v 18 δύναμιν coll post ὁμολογοῦντες S 20 post γεννήσεως add ἡμῶν YΛ v 21 διαθρυλλοῦσι PSBYΛΠ v 22 ante θεῷ add τῶ YΛ v

σθαι. ἀλλ' ἤδη περὶ τούτου καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται λόγοις ὅτι μόνον αἰσχρὸν τῇ ἑαυτοῦ φύσει τὸ κακόν ἐστι καὶ εἴ τι πρὸς τὴν κακίαν οἰκείως ἔχει, ἡ δὲ τῆς φύσεως ἀκολουθία θείῳ βουλήματι καὶ νόμῳ διαταχθεῖσα πόρρω τῆς κατὰ κακίαν ἐστὶ διαβολῆς (ἢ οὕτω γ' ἂν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν ἡ κατηγορία τῆς φύσεως ἐπανίοι, εἴ τι τῶν περὶ αὐτὴν ὡς αἰσχρόν τε καὶ ἀπρεπὲς διαβάλλοιτο). εἰ οὖν μόνης κακίας τὸ θεῖον κεχώρισται, φύσις δὲ κακία οὐκ ἔστι, τὸ δὲ μυστήριον ἐν ἀνθρώπῳ γενέσθαι τὸν θεόν, οὐκ ἐν κακίᾳ, λέγει, ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν βίον εἴσοδος μία ἐστὶ δι' ἧς παράγεται ἐπὶ τὴν ζωὴν τὸ γεννώμενον, τίνα νομοθετοῦσιν ἕτερον τρόπον τῷ θεῷ τῆς εἰς τὸν βίον παρόδου οἱ ἐπισκεφθῆναι μὲν παρὰ τῆς θείας δυνάμεως ἀσθενήσασαν ἐν κακίᾳ τὴν φύσιν εὔλογον κρίνοντες, πρὸς δὲ τὸν τῆς ἐπισκέψεως τρόπον δυσαρεστούμενοι οὐκ εἰδότες ὅτι πᾶσα πρὸς ἑαυτὴν ἡ κατασκευὴ τοῦ σώματος ὁμοτίμως ἔχει καὶ οὐδὲν ἐν ταύτῃ τῶν πρὸς τὴν σύστασιν τῆς ζωῆς συντελούντων ὡς ἄτιμόν τι ἢ πονηρὸν διαβάλλεται; πρὸς ἕνα γὰρ σκοπὸν ἡ τῶν ὀργανικῶν μελῶν διασκευὴ πᾶσα συντέτακται· ὁ δὲ σκοπός ἐστι τὸ διαμένειν ἐν τῇ ζωῇ τὸ ἀνθρώπινον. τὰ μὲν οὖν λοιπὰ τῶν ὀργάνων τὴν παροῦσαν συνέχει τῶν ἀνθρώπων ζωήν, ἄλλα πρὸς ἄλλην ἐνέργειαν μεμερισμένα δι' ὧν ἡ αἰσθητική τε καὶ ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις οἰκονομεῖται, τὰ δὲ γεννητικὰ

1 cf supra 37,12–38,4

KPCS ΒΥΛΠ 2 ante ἑαυτοῦ add ἐφ' K ἐστι coll ante τὸ B 3 καὶ: κἂν Λ v ἔχῃ Λ v 4 θείῳ om Y 5 γ' ἄν: γὰρ B 7 τε om v διαβάλοιτο ΒΠ διεβάλλοιτο Υ 8 ante φύσις add ἡ K κακίαι P κακίας SBΛ v 9 post ἔστι add ἐν αὐτῷ S 10 λέγοι Y ἡ: εἰ Λ (corr Λ[c]) v 11 παραγίνεται ΥΛ v τὸ γεννώμενον om Y γενόμενον S ante τίνα (τινὰ ΒΥΛ) add νόμον μὲν ΒΥΛ (corr Λ[c]) v 14 κρίναντες B[c] 18 συντελούντων om Π (sed adscr in marg) τι: τε Y 20 συντέταται Π τὸ om Λ v 21 τὸν ἄνθρωπον Λ v 22 τῷ ἀνθρώπῳ ΛΠ (sed fort corr) v ἀλλὰ Λ (corr Λ[c]) 24 ἡ om ΒΥΠ

τοῦ μέλλοντος ἔχει τὴν πρόνοιαν δι' ἑαυτῶν τῇ φύσει τὴν διαδοχὴν ἀντεισάγοντα. εἰ οὖν πρὸς τὸ χρειῶδες βλέποις, τίνος ἂν εἴη τῶν τιμίων εἶναι νομιζομένων ἐκεῖνα δεύτερα; τίνος δὲ οὐκ ἂν προτιμότερα κατὰ τὸ εὔλογον κρίνοιτο; οὐ γὰρ ὀφθαλμῷ καὶ ἀκοῇ καὶ γλώσσῃ ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν αἰσθητηρίων πρὸς τὸ διηνεκὲς τὸ γένος ἡμῶν διεξάγεται· ταῦτα γάρ, καθὼς εἴρηται, τῆς παρούσης ἐστὶν ἀπολαύσεως, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις ἡ ἀθανασία συντηρεῖται τῇ ἀνθρωπότητι, ὡς ἀεὶ καθ' ἡμῶν ἐνεργοῦντα τὸν θάνατον ἄπρακτον εἶναι τρόπον τινὰ καὶ ἀνήνυτον, πάντοτε πρὸς τὸ λεῖπον διὰ τῶν ἐπιγινομένων ἑαυτὴν ἀντεισαγούσης τῆς φύσεως. τί οὖν ἀπρεπὲς περιέχει ἡμῶν τὸ μυστήριον, εἰ διὰ τούτων κατεμίχθη ὁ θεὸς τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, δι' ὧν ἡ φύσις πρὸς τὸν θάνατον μάχεται;

Ἀλλὰ μεταβάντες ἀπὸ τούτου δι' ἑτέρων πάλιν κακίζειν ἐπιχειροῦσι τὸν λόγον καί φασιν· εἰ καλὸν καὶ πρέπον θεῷ τὸ γενόμενον, τί ἀνεβάλετο τὴν εὐεργεσίαν; τί δὲ οὐκ ἐν ἀρχαῖς οὔσης τῆς κακίας τὴν ἐπὶ τὸ πλέον αὐτῆς πρόοδον ὑπετέμετο; πρὸς δὲ τοῦτο σύντομος ὁ παρ' ἡμῶν ἐστι
76 M. λόγος ὅτι σοφίᾳ γέγονε καὶ τοῦ λυσιτελοῦντος τῇ φύσει προμηθείᾳ ἡ πρὸς τὴν εὐεργεσίαν ἡμῶν ἀναβολή. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν νοσημάτων ὅταν τις διεφθορὼς χυμὸς

8–12 cf ex. gr. Plato Leg 721bc
15 sqq cf Diem nat PG 46 1129D sqq
16–17 cf Origen Contra Cels IV 7
21–73,6 et 73,20–74,4 cf Origen Princ III 1,13; Comm in Exod (Philocalia 27,5)

KPCS BYΛΠ 1 ἑαυτὸν Λ (corr Λ^c) τῇ om v 2 ἀντεισάγοντας Y 3 εἶναι om C 8 ἐν om Y 9 ὡς: οἷς Y θάνατον: θεάνθρωπον Λ (corr Λ^c) 11 διὰ τῶν: δι' αὐτῶν Λ (corr Λ^c) v ἀντεισαγαγούσης v 13 ἀνθρωπίω B 15 ἕτερον S ἑτέραν Y 16 φησιν KΠ 17 ante θεῷ add τῷ CBΛ v γεννώμενον P^c γινόμενον YΠ τί – εὐεργεσίαν om Y ἀνεβάλλετο PCBΠ post οὐκ add ἂν Y 18 πλεῖον Λ v πάροδον C 19 ὑποτέμνετο Λ v τούτους BΠ ἡμῖν B ἔσται BΠ ἐστι coll ante ὁ Y

ὑφέρπῃ τοὺς πόρους, πρὶν ἅπαν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἐκκαλυφθῆναι τὸ παρὰ φύσιν ἐγκείμενον, οὐ καταφαρμακεύεται τοῖς πυκνοῦσι τὸ σῶμα παρὰ τῶν τεχνικῶς μεθοδευόντων τὰ πάθη ἀλλ᾽ ἀναμένουσι τὸ ἐνδομυχοῦν ἅπαν ἔξω γενέσθαι καὶ οὕτω γυμνῷ τῷ πάθει τὴν ἰατρείαν προσάγουσιν. ἐπειδὴ τοίνυν ἅπαξ ἐνέσκηψε τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ἡ τῆς κακίας νόσος, ἀνέμεινεν ὁ τοῦ παντὸς θεραπευτὴς μηδὲν ὑπολειφθῆναι τῆς πονηρίας εἶδος ἐγκεκρυμμένον τῇ φύσει. διὰ τοῦτο οὐκ εὐθὺς μετὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀδελφοκτονίαν τοῦ Κάϊν προσάγει τῷ ἀνθρώπῳ τὴν θεραπείαν· οὔπω γὰρ τῶν ἐπὶ Νῶε καταφθαρέντων ἡ κακία ἐξέλαμψεν οὐδὲ τῆς Σοδομιτικῆς παρανομίας ἡ χαλεπὴ νόσος ἀπεκαλύφθη οὐδὲ ἡ τῶν Αἰγυπτίων θεομαχία οὐδὲ ἡ τῶν Ἀσσυρίων ὑπερηφανία οὐδὲ ἡ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ μιαιφονία οὐδὲ ἡ τοῦ Ἡρώδου παράνομος παιδοφονία οὐδὲ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα τε μνημονεύεται καὶ ὅσα ἔξω τῆς ἱστορίας ἐν ταῖς καθεξῆς γενεαῖς κατεπράχθη, πολυτρόπως τῆς τοῦ κακοῦ ῥίζης ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων προαιρέσεσι βλαστανούσης. ἐπεὶ οὖν πρὸς τὸ ἀκρότατον ἔφθασε μέτρον ἡ κακία καὶ

9–11 cf Gen 3,1–6 et 4,1–8
11/2 cf Gen 6,5 sqq
12–13 cf Gen 19,1–29
13–14 cf Exod 5–11
14 ὑπερηφανία cf Dan 4,19 (LXX) vel Is 37,23 sq
15 Ἰουδαίων cf Matth 23,29–39
16 Ἡρώδου cf Matth 2,16–18

KPCS ΒΥΛΠ 1 τοὺς om v πόνους Λ τόνους Λ^{c} ἐμφάνειαν v ἐγκαλυφθῆναι C 2 τὸ om v 3 πονοῦσι Λ^{c} 4 ἀλλὰ ἀναμένουσι ΒΠ ἀλλὰ μένουσι Λ (corr Λ^{c}) v 5 τὴν reduplicavit Υ εἰσάγουσιν Β 7 ἀνέμενεν v 11 οὕτω Λ (corr Λ^{c}) τῶν: τὸν Υ καθαρθέντων Β 12 Σοδομιτικῆς: σωδομιτικῆς Β σωματικῆς K (τὰ γόμορρα λέγει adscr in marg) Λ (corr Λ^{c}) 13 ἀνεκαλύφθη CΛ v ante οὐδὲ add ἢ Λ v ἡ om Π 14 post ὑπερηφανία om οὐδὲ – 15 μιαιφονία Λ (corr Λ^{c}) v 15 post μιαιφονία om οὐδὲ – 16 παιδοφονία P ἡ coll post Ἡρώδου S om Υ 18 τοῦ om Υ 20 ἔφθασεν coll post μέτρον Β

οὐδὲν ἔτι πονηρίας εἶδος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀτόλμητον ἦν, ὡς ἂν διὰ πάσης τῆς ἀρρωστίας προχωρήσειεν ἡ θεραπεία, τούτου χάριν οὐκ ἀρχομένην ἀλλὰ τελειωθεῖσαν θεραπεύει τὴν νόσον.

Εἰ δέ τις ἐλέγχειν οἴεται τὸν ἡμέτερον λόγον, ὅτι καὶ μετὰ τὸ προσαχθῆναι τὴν θεραπείαν ἔτι πλημμελεῖται διὰ τῶν ἁμαρτημάτων ὁ ἀνθρώπινος βίος, ὑποδείγματί τινι τῶν γνωρίμων ὁδηγηθήτω πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὄφεως εἰ κατὰ τῆς κεφαλῆς τὴν καιρίαν λάβοι, οὐκ εὐθὺς συννεκροῦται τῇ κεφαλῇ καὶ ὁ κατόπιν ὁλκός, ἀλλ' ἡ μὲν τέθνηκε, τὸ δὲ οὐραῖον ἔτι ἐψύχωται τῷ ἰδίῳ θυμῷ καὶ τῆς ζωτικῆς κινήσεως οὐκ ἐστέρηται, οὕτως ἔστι καὶ τὴν κακίαν ἰδεῖν τῷ μὲν καιρίῳ πληγεῖσαν, ἐν δὲ τοῖς λειψάνοις ἑαυτῆς ἔτι διοχλοῦσαν τὸν βίον. ἀλλ' ἀφέντες καὶ τὸ περὶ τούτων τὸν λόγον τοῦ μυστηρίου μέμφεσθαι τὸ μὴ διὰ πάντων διήκειν τῶν ἀνθρώπων τὴν πίστιν ἐν αἰτίᾳ ποιοῦνται. καὶ τί δήποτε, φασίν, οὐκ ἐπὶ πάντας ἦλθεν ἡ χάρις, ἀλλά τινων προσθεμένων τῷ λόγῳ οὐ μικρόν ἐστι τὸ ὑπολειπόμενον μέρος ἢ μὴ βουληθέντος τοῦ θεοῦ πᾶσιν ἀφθόνως τὴν εὐεργεσίαν νεῖμαι ἢ μὴ δυνηθέντος πάντως; ὧν οὐθέτερον καθαρεύει τῆς μέμψεως· οὔτε γὰρ ἀβούλητον εἶναι τὸ ἀγαθὸν προσήκει τῷ θεῷ οὔτε ἀδύνατον. εἰ οὖν ἀγαθόν τι ἡ πίστις, διὰ τί, φασίν, οὐκ ἐπὶ πάντας ἡ

5 sqq cf Diem nat PG 46 1132D sqq
8 sq fortasse memoria Gen 3,15
21–22 cf Origen Princ II 9,5 (168,24 sq Koetschau)

KPCS ΒΥΛΠ 6/7 διὰ τῶν: δι' C 9 τῆς om ΒΥΛΠ v 10 καὶ – ὁλκός: τοῦ ὁλκοῦ τὸ λειπόμενον Π post κατόπιν add τοῦ σώματος B 11 οὐρέον v ἐμψύχωται ΒΥ 12 κινήσεως: δυνάμεως ΥΛ v post ἐστέρηται add τῷ ἰδίῳ θυμῷ C 14 ἑαυτῆς corr ex αὐτῆς Π τῶ βίω SΛ v 15 τὸ pr: τῶν Υ τὸν Λ (corr Λc) v τοῦτον B τὸν om Υ τοῦ μυστηρίου coll post μέμφοντα (corr ex –ται) B ante τὸ alt add καὶ B 18 προθεμένων Λ (corr Λc) post μικρόν add τι Υ 19 λειπόμενον ΒΠ τοῦ – 20 δυνηθέντος om Υ πᾶσαν v 20 νεῖμαι: εἶναι Λ (corr Λc) v 21 ὧν: οὖν et dist ante πάντως ΒΠ 22 τὸ ἀγαθὸν coll post προσήκει ΒΠ 23 post πάντας add ἦλθεν B

χάρις; εἰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ παρ' ἡμῶν ἐν τῷ λόγῳ κατεσκευάζετο, τὸ παρὰ τοῦ θείου βουλήματος ἀποκληροῦσθαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν πίστιν, τῶν μὲν καλουμένων, τῶν δὲ λοιπῶν ἀμοιρούντων τῆς κλήσεως, καιρὸν εἶχε τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα κατὰ τοῦ μυστηρίου προφέρεσθαι· εἰ δὲ ὁμότιμος ἐπὶ πάντας ἡ κλῆσις οὔτε ἀξίας οὔτε ἡλικίας
77 M. οὔτε τὰς κατὰ τὰ ἔθνη διαφορὰς διακρίνουσα (διὰ τοῦτο γὰρ παρὰ τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὁμόγλωσσοι πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν οἱ διακονοῦντες τὸν λόγον ἐκ θείας ἐπιπνοίας ἀθρόως ἐγένοντο, ὡς ἂν μηδεὶς τῆς διδαχῆς τῶν ἀγαθῶν ἀμοιρήσειε), πῶς ἂν οὖν τις ἔτι κατὰ τὸ εὔλογον τὸν θεὸν αἰτιῷτο τοῦ μὴ πάντων ἐπικρατῆσαι τὸν λόγον; ὁ γὰρ τοῦ παντὸς τὴν ἐξουσίαν ἔχων δι' ὑπερβολὴν τῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον τιμῆς ἀφῆκέ τι καὶ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν εἶναι, οὗ μόνος ἕκαστός ἐστι κύριος· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ προαίρεσις, ἀδούλωτόν τι χρῆμα καὶ αὐτεξούσιον ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς διανοίας κείμενον. οὐκοῦν ἐπὶ τοὺς μὴ προσαχθέντας τῇ πίστει δικαιότερον ἂν τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα μετατεθείη, οὐκ ἐπὶ τὸν κεκληκότα πρὸς συγκατάθεσιν. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ Πέτρου κατ' ἀρχὰς τὸν λόγον ἐν πολυανθρώπῳ τῶν Ἰουδαίων ἐκκλησίᾳ κηρύξαντος, τρισχιλίων κατὰ ταὐτὸν παραδεξαμένων τὴν πίστιν, πλεί-

7–11 cf Act 2,5–11
16–17 verba ex philosophia Stoicorum sumpta esse videntur; cf Epict Diss II 10,1
20–22 cf Act 2,41 et 2,13

KPCS ΒΥΛΠ 1 ταῦτα coll post καὶ B κατασκευάζετο Π 2 τὸ om B v 3 ante μὲν add δὲ ΒΛ v 4 λοιπῶν om C post καιρὸν add ἂν KPCS (cf 45,6; 46,16) 5 προσφέρεσθαι B εἰ: ἡ Υ 8 τοῦ om v 10 ἀθρόως om C μηδεὶς: μὴ Υ τῆς διδαχῆς om Λ (corr Λ^c) v 11 ἀμοιρήσειαν Υ οὖν τις om KPCSΥΛ v ἔτι coll post εὔλογον KPCSΥ (ἐπὶ) Λ v 12 τὸν θεὸν: τὸ θεῖον B αἰτιῶντο Υ v αἰτιῶτότε Λ^c παντὸς Υ 15 μόνον B 18 τοιοῦτο Π 19 μετατεθὲν Π τεθείη Υ συγκατάθεσιν: τὴν κατάθεσιν Λ (corr Λ^c) v 21 ἐκκλησίαν Π^c 22 κατ' αὐτὸν K^{c}CΥ κατὰ ταὐτὸ S κατ' αὐτὸ B

ους ὄντες τῶν πεπιστευκότων οἱ ἀπειθήσαντες ἐμέμψαντο τὸν ἀπόστολον ἐφ᾽ οἷς οὐκ ἐπείσθησαν· οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκός, ἐν κοινῷ προτεθείσης τῆς χάριτος, τὸν ἑκουσίως ἀποφοιτήσαντα μὴ ἑαυτὸν ἀλλ᾽ ἕτερον τῆς δυσκληρίας ἐπαιτιᾶσθαι.

Ἀλλ᾽ οὐκ ἀποροῦσιν οὐδὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα τῆς ἐριστικῆς ἀντιλογίας. λέγουσι γὰρ δύνασθαι τὸν θεόν, εἴπερ ἐβούλετο, καὶ τοὺς ἀντιτύπως ἔχοντας ἀναγκαστικῶς ἐφελκύσασθαι πρὸς τὴν παραδοχὴν τοῦ κηρύγματος. ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις τὸ αὐτεξούσιον; ποῦ δὲ ἡ ἀρετή; ποῦ δὲ τῶν κατορθούντων ὁ ἔπαινος; μόνων γὰρ τῶν ἀψύχων ἢ τῶν ἀλόγων ἐστὶ τὸ ἀλλοτρίῳ βουλήματι πρὸς τὸ δοκοῦν περιάγεσθαι, ἡ δὲ λογική τε καὶ νοερὰ φύσις, ἐὰν τὸ κατ᾽ ἐξουσίαν ἀπόθηται, καὶ τὴν χάριν τοῦ νοεροῦ συναπώλεσεν. εἰς τί γὰρ χρήσεται τῇ διανοίᾳ τῆς τοῦ προαιρεῖσθαί τι τῶν κατὰ γνώμην ἐξουσίας ἐφ᾽ ἑτέρῳ κειμένης; εἰ δὲ ἄπρακτος ἡ προαίρεσις μείνειεν, ἠφάνισται κατ᾽ ἀνάγκην ἡ ἀρετή, τῇ ἀκινησίᾳ τῆς προαιρέσεως ἐμπεδηθεῖσα· ἀρετῆς δὲ μὴ οὔσης, ὁ βίος ἠτίμωται, ἀφῄρηται τῶν κατορθούντων ὁ ἔπαινος, ἀκίνδυνος ἡ ἁμαρτία, ἄκριτος ἡ κατὰ τὸν βίον διαφορά. τίς γὰρ ἂν ἔτι κατὰ τὸ εὔλογον ἢ διαβάλλοι τὸν ἀκόλαστον ἢ ἐπαινοίη τὸν σώφρονα, ταύτης

7–9 cf Mort IX 53,23 sqq
9–77,6 cf Cant VI 102,1 sqq et adnot; ex. gr. Justin Apol I 43 et Origen Orat 29,15 (390,23 sq Koetschau)

KPCS ΒΥΛΠ 2 οὐκ om v οὐδὲ: οὐ Π ἦν om C 3 προστεθείσης P προταθείσης v 4 ἐπαιτιᾶσασθαι Υ 6 ἐριστικῆς: αἱρετικῆς ΒΥ 9 παροχὴν Π 10 ποῦ δὲ ἡ ἀρετή om v 11 μόνον Υ post γὰρ add ἢ ΥΛ ἢ: καὶ ΒΠ 12 ἐστὶν (sic) coll ante ἢ Υ τὸ pr: τῷ ΚΒΛ (corr Λ[c]) Π v δοκοῦν: δοῦν Υ 14 ἀποθεῖται Β ἀποθῆται Υ ἀπωθῆται S 15 χρήσηται Υ 16 εἰ: ἡ Υ 17 μένει Υ μένοιεν Λ (μένοιε Λ[c]) μένοι v 18 ἐμποδισθεῖσα Υ v 19 ἠτίμασθαι Υ ante ἀφῄρηται add καὶ καθ᾽ εἱμαρμένην (–ης Υ) χωρεῖ ὁ λόγος ΥΛ v 20 ἀκίνδυνος: ἀκίνητος Λ ἀνίκητος v 21 διαβάλοι KSY

κατὰ τὸ πρόχειρον οὔσης ἑκάστῳ τῆς ἀποκρίσεως, τὸ μηδὲν ἐφ᾽ ἡμῖν τῶν κατὰ γνώμην εἶναι, δυναστείᾳ δὲ κρείττονι τὰς ἀνθρωπίνας προαιρέσεις πρὸς τὸ τῷ κρατοῦντι δοκοῦν περιάγεσθαι; οὐκοῦν οὐ τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ τὸ ἔγκλημα, τὸ μὴ πᾶσιν ἐγγενέσθαι τὴν πίστιν, ἀλλὰ τῆς διαθέσεως τῶν δεχομένων τὸ κήρυγμα.

Τί πρὸς τούτοις ἔτι παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων προφέρεται; τὸ μάλιστα μὲν μηδὲ ὅλως δεῖν εἰς θανάτου πεῖραν ἐλθεῖν τὴν ὑπερέχουσαν φύσιν, ἀλλὰ καὶ δίχα τούτου τῇ περιουσίᾳ τῆς δυνάμεως δύνασθαι ἂν μετὰ ῥᾳστώνης τὸ
80 M. δοκοῦν κατεργάσασθαι· εἰ δὲ καὶ πάντως ἔδει τοῦτο γενέσθαι κατά τινα λόγον ἀπόρρητον, ἀλλ᾽ οὖν τὸ μὴ τῷ ἀτίμῳ τρόπῳ τοῦ θανάτου καθυβρισθῆναι. τίς γὰρ ἂν γένοιτο, φησί, τοῦ διὰ σταυροῦ θάνατος ἀτιμότερος; τί οὖν καὶ πρὸς ταῦτά φαμεν; ὅτι τὸν θάνατον μὲν ἀναγκαῖον ἡ γένεσις ἀπεργάζεται· τὸν γὰρ ἅπαξ μετασχεῖν ἐγνωκότα τῆς ἀνθρωπότητος διὰ πάντων ἔδει γενέσθαι τῶν ἰδιωμάτων τῆς φύσεως· εἰ τοίνυν δύο πέρασι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς διειλημμένης ἐν τῷ ἑνὶ γενόμενος τοῦ ἐφεξῆς μὴ προσήψατο, ἡμιτελὴς ἂν ἡ πρόθεσις ἔμεινε, τοῦ ἑτέρου τῶν τῆς φύσεως ἡμῶν ἰδιωμάτων οὐχ ἁψαμένου. τάχα δ᾽ ἄν τις δι᾽ ἀκριβείας καταμαθὼν τὸ μυστήριον εὐλογώτερον εἴποι μὴ διὰ τὴν γένεσιν συμβεβηκέναι τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὸ ἔμπαλιν τοῦ θανάτου χάριν παραληφθῆναι τὴν γένεσιν· οὐ

11–14 cf ex. gr. Justin Dial 90,1; Lucian Peregr 13 (III 337 Reitz); Origen Contra Cels VII 53; Athan Inc 21–24
21–78,3 cf Athan Inc 9

KPCS ΒΥΛΠ 1 τὸ alt: τῷ Λ^c 3 τῷ: τὸ CB 5 τὸ pr om Υ 6 δεξαμένων Υ 8 τὸ om Β μηδὲ: μὴ Λ (corr Λ^c) v δεῖν: δίκαιον S 11 τοῦτον Λ (corr Λ^c) γενέσθαι coll ante τοῦτο Υ om Λ (corr Λ^c) v 12 τὸ: τῷ Β om Υ v 15 τοῦτο C ἀναγκαίως Π γέννεσις P^c γέννησις S 16 κατεργάζεται Λ v 19 διειλημμένης coll ante ζωῆς Υ 20 ἔμενεν KPCS τῶν om Λ v 21 ἰδιώματος Λ v 22 μαθὼν Β ante εἴποι add ἂν Π 23 γέννεσιν P^{c}Υ 24 παρειλῆφθαι Π^c γέννεσιν P^{c}Υ

γὰρ τοῦ ζῆσαι δεόμενος ὁ ἀεὶ ὢν τὴν σωματικὴν ὑποδύεται γένεσιν, ἀλλ᾽ ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ζωὴν ἐκ τοῦ θανάτου ἀνακαλούμενος. ἐπεὶ οὖν ὅλης ἔδει γενέσθαι τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν ἐκ τοῦ θανάτου πάλιν ἐπάνοδον, οἱονεὶ χεῖρα τῷ κειμένῳ ὀρέγων διὰ τοῦτο πρὸς τὸ ἡμέτερον ἐπικύψας πτῶμα τοσοῦτον τῷ θανάτῳ προσήγγισεν, ὅσον τῆς νεκρότητος ἅψασθαι καὶ ἀρχὴν δοῦναι τῇ φύσει τῆς ἀναστάσεως τῷ ἰδίῳ σώματι, ὅλον τῇ δυνάμει συναναστήσας τὸν ἄνθρωπον. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος ὁ θεοδόχος ἄνθρωπος ἦν, ὁ διὰ τῆς ἀναστάσεως συνεπαρθεὶς τῇ θεότητι, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς σώματος ἡ τοῦ ἑνὸς τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια πρὸς πᾶσαν τὴν συναίσθησιν ἄγει τὸ ἡνωμένον τῷ μέρει, οὕτω καθάπερ ἑνός τινος ὄντος ζῴου πάσης τῆς φύσεως ἡ τοῦ μέρους ἀνάστασις ἐπὶ τὸ πᾶν διεξέρχεται κατὰ τὸ συνεχές τε καὶ ἡνωμένον τῆς φύσεως ἐκ τοῦ μέρους ἐπὶ τὸ ὅλον συνεκδιδομένη. τί οὖν ἔξω τοῦ εἰκότος ἐν τῷ μυστηρίῳ μανθάνομεν, εἰ κύπτει πρὸς τὸν πεπτωκότα ὁ ἑστὼς ἐπὶ τὸ ἀνορθῶσαι τὸν κείμενον; ὁ δὲ σταυρὸς εἰ μέν τινα καὶ

9–17 cf Ref Eun II 374,4–12; Tunc et ipse III 2 14,7 sqq; Antirrh III 1 151,14–20; Cant VI 390,22–392,1
10 φύραμα: cf Rom 9,21; 11,16 et Gal 5,9; Iren Haer I 8,3; Origen Princ III 1,22 (239,3–7 Koetschau); Ps-Athan Inc et c Ar 12 (PG 26 1004B–1005A)
11–13 cf Sext Emp Adv math IX 80 (SVF II 1013); Athan Inc 42

KPCS ΒΥΛΠ 1 τοῦ: τὸ Λ (corr Λ^c) ὢν: ζῶν ΒΛ v 2 γέννεσιν P^cY γέννησιν SBΛ v τὴν om Y 3 ὅλης: ὅλως ΒΠ om ΥΛ coll post γενέσθαι v post γενέσθαι add ὁ λόγος Λ (corr in ὅλως Λ^c) 4 τὴν om v πάλιν om C 5 ante διὰ add καὶ Λ (eras Λ^c) v 7 ἅπτεσθαι KPC τὴν φύσιν B v 8/9 τῇ δυνάμει coll post ἄνθρωπον Λ v 9 οὐκ ἄλλοθεν: οὐκ ἀλλ᾽ ἀχόθεν B ἀκόλουθον Y ante ἐκ add ἡ Y 10/1 ἡ . . . σὰρξ . . . ἡ . . . συνεπαρθεῖσα Λ (corr Λ^c) v 13 ἅπαν ΒΥΛ v αἴσθησιν B 14 ἑνός: coll post τινὸς Λ om v ὄντως P ὄντας Y 17 συνδιδομένη ΥΛ v συνδιδομένης ΒΠ ἐκ τοῦ μυστηρίου C 18 κύπτη B ante ἐπὶ add ἡ Λ (corr Λ^c) v 19 τὸ: τῷ ΒΠ^c ἀνορθῶσαι: ἀναστῆσαι ΥΛ v εἰ μέν τινα: ἡμῖν τινα Λ εἰ μή τινα v om Y

ἕτερον περιέχει λόγον βαθύτερον, εἰδεῖεν ἂν οἱ τῶν κρυπτῶν ἐπιΐστορες· ὃ δ᾽ οὖν εἰς ἡμᾶς ἐκ παραδόσεως ἥκει, τοιοῦτόν ἐστιν. ἐπειδὴ πάντα κατὰ τὸν ὑψηλότερόν τε καὶ θειότερον λόγον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ εἴρηται καὶ γεγένηται καὶ οὐκ ἔστι τι ὅ τι μὴ τοιοῦτόν ἐστιν, ᾧ οὐχὶ πάντως μίξις τις ἐμφαίνεται τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, τῆς μὲν φωνῆς ἢ τῆς πράξεως ἀνθρωπικῶς διεξαγομένης, τοῦ δὲ κατὰ τὸ κρυπτὸν νοουμένου τὸ θεῖον ἐμφαίνοντος, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ μὴ τὸ μὲν βλέπειν παρορᾶν δὲ τὸ ἕτερον, ἀλλ᾽ ἐν μὲν τῷ θανάτῳ καθορᾶν τὸ ἀνθρώπινον, ἐν δὲ τῷ τρόπῳ πολυπραγμονεῖν τὸ θειότερον· ἐπειδὴ γὰρ ἴδιόν ἐστι τῆς θεότητος τὸ διὰ πάντων ἥκειν καὶ τῇ φύσει τῶν ὄντων κατὰ πᾶν μέρος συμπαρεκτείνεσθαι (οὐ γὰρ ἄν τι διαμένοι ἐν τῷ εἶναι, μὴ ἐν τῷ ὄντι μένον· τὸ δὲ κυρίως καὶ πρώτως ὂν ἡ θεία φύσις ἐστίν, ἣν ἐξ ἀνάγκης πιστεύειν ἐν πᾶσιν εἶναι τοῖς οὖσιν ἡ διαμονὴ τῶν ὄντων καταναγκάζει), τοῦτο διὰ τοῦ σταυροῦ διδασκόμεθα, τετραχῇ τοῦ κατ᾽ αὐτὸν σχήματος διῃρημένου, ὡς ἐκ τοῦ μέσου καθ᾽ ὃ πρὸς ἑαυτὸν συνάπτεται τέσσαρας ἀριθμεῖσθαι τὰς προβολάς, ὅτι ὁ ἐπὶ τούτου ἐν τῷ καιρῷ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας διαταθείς, ὁ τὸ πᾶν
81 M. πρὸς ἑαυτὸν συνδέων τε καὶ συναρμόζων ἐστί, τὰς διαφό-

2 et usque ad 81,8 cf Iren Haer V 17,4; Method Contra Porphyr I 7–10 (504,21 sqq Bonwetsch); Eun II 121,21–122,5; Trid spat IX 299,9–303,12
12–81,1 cf Athan Inc 16 et 25

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἔχει Υ εἰδοῖεν Υ v κρυπτομένων ΥΛ v 2 ἐπίστορες Λ (corr Λ[c]) v 4 λόγον: βίον Λ (corr Λ[c]) v ἐν τῷ εὐαγγελίῳ om B καὶ pr om Λ v 5 οὐκ – μὴ: οὐδὲν v τι pr om SBΥΛ (corr Λ[c]) τι alt om K ᾧ: ὃ ΥΛ (corr Λ[c]) 6 τις coll ante μίξις Π 7 post πράξεως add ὡς Π ἀνθρωπίνως Π 10 δὲ: διὰ Λ (corr Λ[c]) ἀθανάτῳ v καθορὰν reduplicavit B 11 τρόπῳ: ἀνθρώπῳ v 12 θειότητος Υ v 13 διήκειν Υ 14 διαμένοιεν Υ 17 ante διὰ add δὲ Υ 19 καθῶ Υ καθὼς S καθὸ cett v ἑαυτὸ SΥ 20 ἀριθμεῖται S προσβολάς ΒΥ ὁ om Υ τούτω B τούτων Υ τῷ om C 21 διατεθεὶς B v ὁ om S 22 ἑαυτῶ Λ (corr Λ[c]) v συνδεσμῶν CBΠ ἐστί: ἔστη S om v

ρους τῶν ὄντων φύσεις πρὸς μίαν σύμπνοιάν τε καὶ ἁρμονίαν δι᾽ ἑαυτοῦ συνάγων· ἐν γὰρ τοῖς οὖσιν ἢ ἄνω τι νοεῖται ἢ κάτω ἢ πρὸς τὰ κατὰ τὸ πλάγιον πέρατα διαβαίνει ἡ ἔννοια. ἂν τοίνυν λογίσῃ τῶν ἐπουρανίων ἢ τῶν ὑποχθονίων ἢ τῶν καθ᾽ ἑκάτερον τοῦ παντὸς περάτων τὴν σύστασιν, πανταχοῦ τῷ λογισμῷ σου προαπαντᾷ ἡ θεότης, μόνη κατὰ πᾶν μέρος τοῖς οὖσιν ἐνθεωρουμένη καὶ ἐν τῷ εἶναι τὰ πάντα συνέχουσα. εἴτε δὲ θεότητα τὴν φύσιν ταύτην ὀνομάζεσθαι χρὴ εἴτε λόγον εἴτε δύναμιν εἴτε σοφίαν εἴτε ἄλλο τι τῶν ὑψηλῶν τε καὶ μᾶλλον ἐνδείξασθαι δυναμένων τὸ ὑπερκείμενον, οὐδὲν ὁ λόγος ἡμῶν περὶ φωνῆς ἢ ὀνόματος ἢ τύπου ῥημάτων διαφέρεται. ἐπεὶ οὖν πᾶσα πρὸς αὐτὸν ἡ κτίσις βλέπει καὶ περὶ αὐτόν ἐστι καὶ δι᾽ ἐκείνου πρὸς ἑαυτὴν συμφυὴς γίνεται, τῶν ἄνω τοῖς κάτω καὶ τῶν πλαγίων πρὸς ἄλληλα δι᾽ ἐκείνου συμφυομένων, ἔδει μὴ μόνον δι᾽ ἀκοῆς ἡμᾶς πρὸς τὴν τῆς θεότητος κατανόησιν χειραγωγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψιν γενέσθαι τῶν ὑψηλοτέρων νοημάτων διδάσκαλον, ὅθεν καὶ ὁ μέγας ὁρμηθεὶς Παῦλος μυσταγωγεῖ τὸν ἐν Ἐφέσῳ λαόν, δύναμιν αὐτοῖς ἐντιθεὶς διὰ τῆς διδασκαλίας πρὸς τὸ γνῶναι Τί ἐστι τὸ βάθος καὶ ὕψος τό τε πλάτος καὶ τὸ μῆκος· ἑκάστην γὰρ τοῦ σταυροῦ προβολὴν ἰδίῳ ῥήματι κατονομάζει, ὕψος μὲν τὸ ὑπερέχον, βάθος δὲ τὸ ὑποκείμενον, πλάτος

12–14 cf ex. gr. An et res PG 46 133C–136A; Mort IX 63,3–66,16; Infant III 2 78,23–79,22
20–21 Eph 3,18

KPCS BYΛΠ 2 συναγαγών Y γὰρ coll post οὖσι C 3 τὰ κατὰ om Λ (corr Λc) τὰ πλάγια Λ (ut vid) v ἡ sscr Π ἡ ἔννοια om Y 4 ἂν: εἰ S 5 ἕτερον ΛΠ περάτων: περιόντων Λ (corr Λc) 6 τῶν λογισμόν B προσαπαντᾶ S πρὸς ἅπαντα Y 7 θεωρουμένη B 8 δὴ Λ v 10 τι om B τε om Π 11 τὸ: τὸν YΛ (corr Λc) v ἡμῖν Y 12 ante ῥημάτων add ἢ BΠ 12/3 πᾶσα coll ante ἡ Λ v 14 ante πρὸς add καὶ Π 16 θειότητος PCSY 19 μυσταγωγεῖν K 21 ante ὕψος add τὸ BΛ v τὸ ante μῆκος om BY 22 προσβολὴν B συμπροβολὴν Λ (corr Λc) v

τε καὶ μῆκος τὰς πλαγίας ἐκτάσεις λέγων. καὶ σαφέστερον ἑτέρωθι τὸ τοιοῦτον νόημα πρὸς Φιλιππησίους, οἶμαι, ποιεῖ οἷς φησιν ὅτι Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. ἐνταῦθα τὴν μέσην κεραίαν μιᾷ προσηγορίᾳ διαλαμβάνει, πᾶν τὸ διὰ μέσου τῶν ἐπουρανίων καὶ ὑποχθονίων ὀνομάσας ἐπίγειον. τοῦτο μεμαθήκαμεν περὶ τοῦ σταυροῦ τὸ μυστήριον. τὰ δὲ ἀπὸ τούτου τοιαῦτα κατὰ τὸ ἀκόλουθον περιέχει ὁ λόγος, ὡς ὁμολογεῖσθαι καὶ παρὰ τῶν ἀπίστων μηδὲν ἀλλότριον εἶναι τῆς θεοπρεποῦς ὑπολήψεως· τὸ γὰρ μὴ ἐμμεῖναι τῷ θανάτῳ καὶ τὰς διὰ τοῦ σιδήρου κατὰ τοῦ σώματος γενομένας πληγὰς μηδὲν ἐμπόδιον πρὸς τὸ εἶναι ποιήσασθαι κατ᾽ ἐξουσίαν τε φαίνεσθαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῖς μαθηταῖς, ὅτε βούλοιτο, παρεῖναί τε αὐτοῖς μὴ ὁρώμενον καὶ ἐν μέσῳ γίνεσθαι μηδὲ τῆς εἰσόδου τῆς διὰ τῶν θυρῶν προσδεόμενον ἐνισχύειν τε τοὺς μαθητὰς τῇ προσφυσήσει τοῦ πνεύματος ἐπαγγέλλεσθαί τε τὸ μετ᾽ αὐτῶν εἶναι καὶ μηδενὶ μέσῳ διατειχίζεσθαι καὶ τῷ μὲν φαινομένῳ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνιέναι, τῷ δὲ νοουμένῳ πανταχοῦ εἶναι καὶ ὅσα τοιαῦτα περιέχει ἡ ἱστορία, οὐδὲν τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας προσδέεται πρὸς τὸ θεῖά τε εἶναι καὶ τῆς ὑψηλῆς καὶ ὑπερεχούσης δυνάμεως. περὶ ὧν οὐδὲν οἶμαι δεῖν καθ᾽ ἕκαστον διεξιέναι, αὐτόθεν τοῦ λόγου τὸ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἐμφαίνοντος.

3–4 Phil 2,10
11–12 cf Joh 19,34
14–15 cf fortasse Luc 24,36
15–16 cf Joh 20,19 et 26
16–17 cf Joh 20,22
17–18 cf Matth 28,20
19 cf Act 1,9

KPCS **BYΛΠ** 1 τε: δὲ SΠ 3 ποιεῖται B 4 κάμψη B (sec Phil 2,10) 5 κεραίαν: καὶ ῥεὰν Λ (corr Λ^c) καὶ γαῖαν v καταλαμβάνει Λ (corr Λ^c) v 6 ὀνομάσαι Y 7 ἐπίγεια Π 9 ἔχει Y 10 τὸ: τῷ B 13 εἶναι: ἀναστῆσαι Λ v 13/4 μετὰ τὴν ἀνάστασιν coll post μαθηταῖς Λ v 15 ὁρώμενος B μηδὲ YΛ v: μηδὲν cett 17 πρὸς φύσει Y τε: δὲ Y τε καὶ v 18 αὐτὸν Λ (corr Λ^c) 19 τὸν om C 20 πανταχῆ Λ v οὐδὲ K οὐδὲν ἐκ B (sed corr) 21 τῆς om Y λόγων C συλλογισμῶν Y 24 τὴν om SB ἐκφαίνοντος Λ v

Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μέρος τι τῶν μυστικῶν διδαγμάτων καὶ ἡ 84 M. κατὰ τὸ λουτρόν ἐστιν οἰκονομία, ὃ εἴτε βάπτισμα εἴτε φώτισμα εἴτε παλιγγενεσίαν βούλοιτό τις ὀνομάζειν, οὐδὲν πρὸς τὴν ὀνομασίαν διαφερόμεθα, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ περὶ τούτου βραχέα διεξελθεῖν. ἐπειδὰν γὰρ παρ᾽ ἡμῶν τὸ τοιοῦτον ἀκούσωσιν ὅτι τοῦ θνητοῦ πρὸς τὴν ζωὴν μεταβαίνοντος ἀκόλουθον ἦν τῆς πρώτης γενέσεως ἐπὶ τὸν θνητὸν παραγούσης βίον ἑτέραν γένεσιν ἐξευρεθῆναι, μήτε ἀπὸ φθορᾶς ἀρχομένην μήτε εἰς φθορὰν καταλήγουσαν, ἀλλ᾽ εἰς ἀθάνατον ζωὴν τὸν γεγεννημένον παράγουσαν, ἵν᾽ ὥσπερ ἐκ θνητῆς γενέσεως θνητὸν ἐξ ἀνάγκης τὸ γεγεννημένον ὑπέστη, οὕτως ἐκ τῆς μὴ παραδεχομένης φθορὰν τὸ γεννώμενον κρεῖττον γένηται τῆς ἐκ τοῦ θανάτου φθορᾶς· ἐπειδὰν οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἀκούσωσι καὶ προδιδαχθῶσι τὸν τρόπον, ὅτι εὐχὴ πρὸς θεὸν καὶ χάριτος οὐρανίας ἐπίκλησις καὶ ὕδωρ καὶ πίστις ἐστὶ δι᾽ ὧν τὸ τῆς ἀναγεννήσεως πληροῦται μυστήριον, δυσπειθῶς ἔχουσι πρὸς τὸ φαινόμενον βλέποντες, ὡς οὐ συμβαῖνον τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸ σωματικῶς ἐνεργούμενον. πῶς γάρ, φασίν, εὐχὴ καὶ δυνάμεως θείας ἐπίκλησις ἐπὶ τοῦ ὕδατος γινομένη ζωῆς ἀρχηγὸς τοῖς μυηθεῖσι γίνεται; πρὸς οὕς, εἴπερ μὴ λίαν ἔχοιεν ἀντιτύπως, ἁπλοῦς ἐξαρκεῖ λόγος πρὸς τὴν τοῦ δόγματος ἀγαγεῖν συγκατάθεσιν. ἀντερωτήσωμεν γὰρ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατὰ σάρκα γεν-

2–3 cf Tit 3,5 et Hebr 6,4; Justin Apol I 61
23–83,21 cf Diem lum IX 227,7–228,3

KPCS ΒΥΛΠ 1 τι: τις Υ 2 κατὰ: περὶ Λ v 5 παρ᾽: περὶ Υ 8 γέννησιν Λ v 10 τὸν: τὸ Λ (corr Λ^c) γεγενημένον KCS 11 ἵν᾽ om Λ (corr Λ^c) v post ὥσπερ add γὰρ Λ v γεννήσεως ΥΛ v 12 γεγενημένον KPS ὑπέστη – 13 γεννώμενον om Υ post οὕτω (sic) add καὶ Λ^c 13 post φθορὰν add γεννήσεως ΒΛΠ v τὸ: τὸν v γενόμενον S γεγέννηται C γενήσεται Π 14 οὖν om CΛΠ v 15 πρὸσδιδαχθῶσιν B^c 16 ante θεὸν add τὸν Υ οὐρανίου Υ 18 ἔχωσιν B (sed corr) 19 συμβαίνων B σωματικῶς: μυστικῶς C 20 ante φασὶν add ἂν Υ φησὶν P v 21 γενομένη PΠ μυουμένοις ΒΛ v 22 μὴ om v λίαν τί τύπως ἔχουσιν Υ 23 ἀντερήσομεν S ἀντερωτήσομεν ΛΠ ἀντερωτήσω μὲν v 24 περὶ K: om cett v γενέσεως KPSB

νήσεως τοῦ πᾶσιν ὄντος προδήλου, πῶς ἄνθρωπος ἐκεῖνο γίνεται τὸ εἰς ἀφορμὴν τῆς συστάσεως τοῦ ζῴου καταβαλλόμενον. ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς ἐπ᾿ ἐκείνου λόγος ἐστὶν ὁ λογισμῷ τινι τὸ πιθανὸν ἐφευρίσκων. τί γὰρ κοινὸν ἔχει ὅρος ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐν ἐκείνῳ θεωρουμένην ποιότητα συγκρινόμενος; ἄνθρωπος λογικόν τι χρῆμα καὶ διανοητικόν ἐστιν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, ἐκεῖνο δὲ ὑγρᾷ τινι ἐνθεωρεῖται ποιότητι καὶ πλέον οὐδὲν τοῦ κατ᾿ αἴσθησιν ὁρωμένου καταλαμβάνει ἡ ἔννοια. ἣν τοίνυν εἰκός ἐστιν ἀπόκρισιν ἡμῖν γίνεσθαι παρὰ τῶν ἐρωτηθέντων ὅτι πῶς ἐστι πιστὸν ἐξ ἐκείνου συστῆναι ἄνθρωπον, τοῦτο καὶ περὶ τῆς διὰ τοῦ ὕδατος γινομένης ἀναγεννήσεως ἐρωτηθέντες ἀποκρινούμεθα. ἐκεῖ τε γὰρ πρόχειρόν ἐστιν ἑκάστῳ τῶν ἠρωτημένων εἰπεῖν ὅτι θείᾳ δυνάμει ἐκεῖνο ἄνθρωπος γίνεται, ἧς μὴ παρούσης ἀκίνητόν ἐστιν ἐκεῖνο καὶ ἀνενέργητον. εἰ οὖν ἐκεῖ οὐ τὸ ὑποκείμενον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ᾿ ἡ θεία δύναμις πρὸς ἀνθρώπου φύσιν μεταποιεῖ τὸ φαινόμενον, τῆς ἐσχάτης ἂν εἴη ἀγνωμοσύνης ἐκεῖ τοσαύτην τῷ θεῷ προσμαρτυροῦντας δύναμιν ἀτονεῖν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὸ θεῖον οἴεσθαι πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος. τί κοινόν, φασίν, ὕδατι καὶ ζωῇ; τί δὲ κοινόν, πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν, ὑγρότητι καὶ εἰκόνι θεοῦ; ἀλλ᾿

KPCS ΒΥΛΠ 1 τοῦ om SBYΛΠ v 4 ἐφευρίκων Π ἐξευρίσκων Λ v ἔχει ὅρος: ἔχει δρασις B σπέρμα Λ σπέρματι v 5 ἐν om Λ θεωρουμένην om C ποιότητα: ἰδιότητα Π συγκρινομένην B 6 ante ἄνθρωπος add ὁ Λ (fort eras Λ^c) v 7 ἐκεῖνα Λ θεωρεῖται KPCY 8 πιότητι Y πλεῖον BΛ v 9 ἡ om v 10 ἡμῖν coll ante παρὰ Λ v γενέσθαι BΛ v ἐρωτιθέντων SY ἐπερωτηθέντων B 11 πιστὸν coll post ἐκείνου KPC ante ἄνθρωπον add τὸν sed del K 12 διὰ om B γενομένης SBΠ 13 τε om P πρόχειρόν: πρότερον Λ v 14 ἠρωτιμένων S ἐρωτωμένων BΠ ἐκείνω B ἐκεῖνος Λ v ante ἄνθρωπος add ὁ KΠ 15 ἐκεῖνο: ἐκείνω B om Λ v 16 ἐκεῖ: ἐκεῖνο Π τὸν om Π 17 πρὸς: εἰς Λ v 19 προσμαρτυροῦντος Λ (corr Λ^c) 21 φησιν P δὲ: δαὶ C 22 αὐτὸν v

οὐδὲν ἐκεῖ τὸ παράδοξον, εἰ θεοῦ βουλομένου πρὸς τὸ τιμιώτατον ζῷον τὸ ὑγρὸν μεταβαίνει. τὸ ἴσον καὶ ἐπὶ τούτου φαμὲν μηδὲν εἶναι θαυμαστόν, εἰ θείας δυνάμεως παρουσία πρὸς ἀφθαρσίαν μετασκευάζει τὸ ἐν τῇ φθαρτῇ φύσει γενόμενον.

85 M. Ἀλλὰ ζητοῦσιν ἀπόδειξιν τοῦ παρεῖναι τὸ θεῖον ἐπὶ ἁγιασμῷ τῶν γινομένων καλούμενον. ὁ δὲ τοῦτο ζητῶν ἀναγνώτω πάλιν τὰ κατόπιν ἐξητασμένα. ἡ γὰρ κατασκευὴ τοῦ τὴν διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐπιφανεῖσαν δύναμιν ἀληθῶς θείαν εἶναι τοῦ παρόντος λόγου συνηγορία γίνεται· δειχθέντος γὰρ τοῦ θεὸν εἶναι τὸν ἐν σαρκὶ φανερωθέντα τοῖς διὰ τῶν γινομένων θαύμασι τὴν φύσιν ἑαυτοῦ δειξαντα, συναπεδείχθη τὸ παρεῖναι τοῖς γινομένοις αὐτὸν κατὰ πάντα καιρὸν ἐπικλήσεως. ὥσπερ γὰρ ἑκάστου τῶν ὄντων ἔστι τις ἰδιότης ἡ τὴν φύσιν γνωρίζουσα, οὕτως ἴδιον τῆς θείας φύσεώς ἐστιν ἡ ἀλήθεια. ἀλλὰ μὴν ἀεὶ παρέσεσθαι τοῖς ἐπικαλουμένοις ἐπήγγελται καὶ ἐν μέσῳ τῶν πιστευόντων εἶναι καὶ ἐν πᾶσι μένειν καὶ ἑκάστῳ συνεῖναι· οὐκέτ᾽ ἂν ἑτέρας εἰς τὸ παρεῖναι τὸ θεῖον τοῖς γινομένοις ἀποδείξεως προσδεοίμεθα, τὸ μὲν θεὸν εἶναι διὰ τῶν θαυμάτων αὐτὸν πεπιστευκότες, ἴδιον δὲ τῆς θεότητος τὸ

8 cf supra 39,11–43,2
16–17 cf ex. gr. Matth 7,7; Joh 15,4–10
17–18 ἐν μέσῳ cf Matth 18,20

KPCS ΒΥΛΠ 1 εἰ: ἢ S 2 μεταβαίνειν Y 3 εἰ: ἢ S 4 παρουσίαν S μετασκευάζειν S τὸ: τὸν B 5 γεννώμενον C 6 post ἐπὶ add τῷ K 7 ἁγιασμῶν P^c (man tard in marg) v τῶν: τὸν B γινομένων: τελουμένων B τοῦτο: τούτω B 8 κατόπιν: κατὰ τὸ πρὶν Π 9 τοῦ om Y 9/10 τῆς ... ἐπιφανείσης δυνάμεως ... θείας οὔσης (pro εἶναι) Y 9/10 ἀληθῶς θείαν: ἀληθῆ S 12 τοῖς: καὶ P θαυμάτων P θαυμασίων B 13 αὐτὸν: om K corr ex αὐτῶν Λ 15 τις: coll post ἰδιότης B om Y 16 ἐστι (sic) coll ante τῆς Λ v παρέσθαι Λ (corr Λ^c) 18/9 post συνεῖναι add καὶ Λ v 19 ἂν: οὖν KPCS 20 προσδεόμεθα CΠ προσδεχόμεθα Λ^c τὸ: τὸν v 21 αὐτὸν: αὐτῶν ΒΥΛΠ v πιστεύοντες B ἴδιον – 85,1 εἰδότες om Λ (add in marg Λ^c) v

ἀμίκτως πρὸς τὸ ψεῦδος ἔχειν εἰδότες, ἐν δὲ τῷ ἀψευδεῖ τῆς ὑποσχέσεως παρεῖναι τὸ ἐπηγγελμένον οὐκ ἀμφιβάλλοντες. τὸ δὲ προηγεῖσθαι τὴν διὰ τῆς εὐχῆς κλῆσιν τῆς θείας οἰκονομίας περιουσία τίς ἐστι τῆς ἀποδείξεως τοῦ κατὰ θεὸν ἐπιτελεῖσθαι τὸ ἐνεργούμενον· εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῆς ἀνθρωποποιΐας εἴδους αἱ τῶν γεννώντων ὁρμαί, κἂν μὴ ἐπικληθῇ παρ᾽ αὐτῶν δι᾽ εὐχῆς τὸ θεῖον, τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει (καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται) διαπλάσσουσι τὸ γεννώμενον, ἧς χωρισθείσης ἄπρακτός ἐστιν ἡ σπουδὴ καὶ ἀνόνητος, ποσῷ μᾶλλον ἐν τῷ πνευματικῷ τῆς γεννήσεως τρόπῳ καὶ θεοῦ παρέσεσθαι τοῖς γινομένοις ἐπηγγελμένου καὶ τὴν παρ᾽ ἑαυτοῦ δύναμιν ἐντεθεικότος τῷ ἔργῳ, καθὰ πεπιστεύκαμεν, καὶ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως πρὸς τὸ σπουδαζόμενον τὴν ὁρμὴν ἐχούσης, εἰ συμπαραληφθείη καθηκόντως ἡ διὰ τῆς εὐχῆς συμμαχία, μᾶλλον ἐπιτελὲς ἔσται τὸ σπουδαζόμενον; καθάπερ γὰρ οἱ ἐπιφαῦσαι τὸν ἥλιον αὐτοῖς εὐχόμενοι τῷ θεῷ οὐδὲν ἀμβλύνουσι τὸ πάντως γινόμενον οὐδὲ μὴν ἄχρηστον εἶναί τις φήσει τὴν τῶν προσευχομένων σπουδήν, εἰ περὶ τοῦ πάντως ἐσομένου τὸν θεὸν ἱκετεύουσιν, οὕτως οἱ πεπεισμένοι κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ ἐπαγγειλαμένου ὑπόσχεσιν πάντως παρεῖναι τὴν χάριν τοῖς διὰ τῆς μυστικῆς ταύτης οἰκονομίας ἀναγεννωμένοις ἢ προσθήκην τινὰ

8 cf supra 82,1–84,5

KPCS BYΛΠ 1 ἔχειν coll ante πρὸς Y 2 τὸν ante ἐπηγγελμένον praebet B οὐκ: μὴ B 4 τίς: τί Π 6 γεννόντων Y 7 ἐπικληθεῖ Y ἐπικληθείη B αὐτοῖς B δι᾽ εὐχῆς om B 8 διαπλασσούσηι Π 9 γεννόμενον Y 11 γενέσεως KPCSΠ γενομένοις Λ v βουλομένοις B 12 ἐπηγγελμένους Y ἐπαγγειλαμένου Π 13 καθὼς v 15 καθηκόντος BY καθηκόντων Λ (corr Λ^c) 17 γὰρ: om CY δὲ Λ v ἐπιφᾶναι v 18 γινόμενον: ἐσόμενον BΠ 19 τις coll ante τὴν Π φησι BY 20 τοῦ: τῷ Λ (corr Λ^c) 21 πεπιστευμένοι BYΛ (corr Λ^c) v 22 μυστικοῖς Y 23 post προσθήκην add διὰ τῆς εὐχῆς Λ^cΠ

ποιοῦνται τῆς χάριτος ἢ τὴν οὖσαν οὐκ ἀποστρέφουσιν. τὸ γὰρ πάντως εἶναι διὰ τὸ θεὸν εἶναι τὸν ἐπαγγειλάμενον πεπίστευται, ἡ δὲ τῆς θεότητος μαρτυρία διὰ τῶν θαυμάτων ἐστίν· ὥστε διὰ πάντων τὸ παρεῖναι τὸ θεῖον οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχει.

Ἡ δὲ εἰς τὸ ὕδωρ κάθοδος καὶ τὸ εἰς τρὶς ἐν αὐτῷ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον ἕτερον ἐμπεριέχει μυστήριον. ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῆς σωτηρίας ἡμῶν τρόπος οὐ τοσοῦτον ἐκ τῆς κατὰ τὴν διδαχὴν ὑφηγήσεως ἐνεργὸς γέγονεν ὅσον δι᾽ αὐτῶν ὧν ἐποίησεν ὁ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὑποστὰς
88 M. κοινωνίαν ἔργῳ τὴν ζωὴν ἐνεργήσας, ἵνα διὰ τῆς ἀναληφθείσης παρ᾽ αὐτοῦ καὶ συναποθεωθείσης σαρκὸς ἅπαν συνδιασωθῇ τὸ συγγενὲς αὐτῇ καὶ ὁμόφυλον, ἀναγκαῖον ἦν ἐπινοηθῆναί τινα τρόπον, ἐν ᾧ τις ἦν συγγένειά τε καὶ ὁμοιότης ἐν τοῖς γινομένοις παρὰ τοῦ ἑπομένου πρὸς τὸν ἡγούμενον. χρὴ τοίνυν ἰδεῖν ἐν τίσιν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν καθηγησάμενος ἐθεωρήθη, ἵνα (καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος) κατὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν κατορθωθῇ τοῖς ἑπομένοις ἡ μίμησις. ὥσπερ γὰρ παρὰ τῶν πεπαιδευμένων τὰ τακτικὰ πρὸς τὴν ὁπλιτικὴν ἐμπειρίαν ἀνάγονται οἱ δι᾽ ὧν βλέπουσι πρὸς τὴν εὔρυθμόν τε καὶ ἐνόπλιον κίνησιν παιδευόμενοι, ὁ δὲ μὴ πράττων τὸ προδεικνύμενον ἀμέτοχος τῆς τοιαύτης ἐμπειρίας μένει, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐξηγουμένῳ πάν-

17 sq Hebr 2,10

KPCS ΒΥΛΠ 2 εἶναι: συνεῖναι ΥΛ v παρεῖναι Λ^{c}Π om B τὸ: τὸν SB 3 τῶν: τῆς v 4 τὸν θεὸν Υ 6 εἰς τρὶς scripsi cum Srawley: εἰς τρεῖς KPC τρεῖς B τρὶς ΥΛΠ v εἰς τρεῖς καταδύσεις S 9 κατὰ om B (sed sscr man alt) τὴν om ΒΛ v διαδοχὴν SB (sscr διδαχὴν man alt) v 10 αὐτῶν ὧν: αὐτὸν ὃν S 13 διασωθῇ B συνδιασωθῆναι v 14 τε om Υ 15 τοῦ: αὐτοῦ B (sed corr) τὸν: τὸ ΥΠ 16 καθιδεῖν (sscr τ) B 19 παιδευομένων K 20 ἐνάγονται ΒΠ ἐπάγονται coniecit Langerbeck 21 οἱ coll ante πρὸς Λ v 23 τοσαύτης B μένειν Λ (corr Λ^c) 24 τῷ: τὸ Λ (corr Λ^c) πάντως CΥΛ v

τας, οἷς ἴση πρὸς τὸ ἀγαθόν ἐστιν ἡ σπουδή, ὁμοίως ἐπάναγκες διὰ μιμήσεως ἕπεσθαι τὸ παρ᾽ αὐτοῦ προδειχθὲν εἰς ἔργον ἄγοντας· οὐ γὰρ ἔστι πρὸς τὸ ἴσον καταντῆσαι πέρας μὴ διὰ τῶν ὁμοίων ὁδεύσαντας. καθάπερ γὰρ οἱ τὰς τῶν λαβυρίνθων πλάνας διεξελθεῖν ἀμηχανοῦντες, εἴ τινος ἐμπείρως ἔχοντος ἐπιτύχοιεν, κατόπιν ἑπόμενοι τὰς ποικίλας τε καὶ ἀπατηλὰς τῶν οἴκων ἀναστροφὰς διεξέρχονται, οὐκ ἂν διεξελθόντες μὴ κατ᾽ ἴχνος ἑπόμενοι τῷ προάγοντι, οὕτω μοι νόησον καὶ τὸν τοῦ βίου τούτου λαβύρινθον ἀδιεξίτητον εἶναι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, εἰ μή τις τῆς αὐτῆς ὁδοῦ λάβοιτο δι᾽ ἧς ὁ ἐν αὐτῷ γενόμενος ἔξω κατέστη τοῦ περιέχοντος. λαβύρινθον δέ φημι τροπικῶς τὴν ἀδιέξοδον τοῦ θανάτου φρουράν, ᾗ τὸ δείλαιον τοῦ ἀνθρώπου γένος περιεσχέθη. τί οὖν περὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐθεασάμεθα; τριήμερον νέκρωσιν καὶ πάλιν ζωήν. οὐκοῦν χρή τι τοιοῦτον καὶ ἐν ἡμῖν ἐπινοηθῆναι ὁμοίωμα. τίς οὖν ἐστιν ἡ ἐπίνοια δι᾽ ἧς καὶ ἐν ἡμῖν πληροῦται τοῦ παρ᾽ ἐκείνου γεγονότος ἡ μίμησις; ἅπαν τὸ νεκρωθὲν οἰκεῖόν τινα καὶ κατὰ φύσιν ἔχει χῶρον τὴν γῆν ἐν ᾗ κλίνεταί τε καὶ κατακρύπτεται· πολλὴν δὲ πρὸς ἄλληλα τὴν συγγένειαν ἔχει γῆ τε καὶ ὕδωρ, μόνα τῶν

12–14 cf Plato Phaed 62b
14/5 cf Hebr 2,10
15/6 cf Matth 12,40; 16,21 et I Cor 15,4
17 ὁμοίωμα: cf Rom 6,5
20–88,2 cf Stoicorum doctrina de elementis ex. gr. Sext Emp Adv math X 7; Philo Quaest et solut in Gen I 64
21 συγγένειαν cf Diem lum IX 228,19 sq

KPCS BYΛΠ 3 ἀγαγόντας YΛ (corr Λ^c) v καταρτίσαι Λ (corr Λ^c) v 4 γὰρ om K 7 οἴκων: οἰκείων Y 8 μὴ: om Λ εἰ μὴ Λ^c v 9 καὶ: κατὰ Y 10 ἀνθρωπία B 11 ὁ om PCSY 12 ad λαβύρινθον in marg glossam τόπος σκοτινός, σκολιός τε καὶ δυσδιεξόδευτος praebet B φημι coll post τροπικῶς Π 13 ἀδιεξόδευτον PB φρουράν: φθορὰν v τῶν ἀνθρώπων Π 15 ἡμῶν om S (ante σωτηρίας add ἡμετέρας) YΛ (corr Λ^c) v 16 τι om KPC τοιοῦτο S 18 γεγονῶτος BY μίμητις S 19 οἰκεῖαν C 20 κλίνεταί: καὶ ἀναλύεται B τε om BYΛ v δὲ: τε Y

στοιχείων βαρέα τε ὄντα καὶ κατωφερῆ καὶ ἐν ἀλλήλοις μένοντα καὶ δι᾽ ἀλλήλων κρατούμενα. ἐπεὶ οὖν τοῦ καθηγουμένου τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ θάνατος ὑπόγειος κατὰ τὴν κοινὴν γέγονε φύσιν, ἡ τοῦ θανάτου μίμησις ἡ παρ᾽ ἡμῶν γινομένη ἐν τῷ γείτονι διατυποῦται στοιχείῳ· καὶ ὡς ἐκεῖνος ὁ ἄνωθεν ἄνθρωπος ἀναλαβὼν τὴν νεκρότητα μετὰ τὴν ὑπόγειον θέσιν τριταῖος ἐπὶ τὴν ζωὴν πάλιν ἀνέδραμεν, οὕτω πᾶς ὁ συνημμένος κατὰ τὴν τοῦ σώματος φύσιν ἐκείνῳ πρὸς τὸ αὐτὸ κατόρθωμα βλέπων (τὸ κατὰ τὴν ζωὴν λέγω πέρας) ἀντὶ γῆς τὸ ὕδωρ ἐπιχεάμενος καὶ ὑποδὺς τὸ στοιχεῖον ἐν τρισὶ περιόδοις τὴν τριήμερον τῆς ἀναστάσεως χάριν ἀπεμιμήσατο. εἴρηται δὲ τὸ τοιοῦτον καὶ ἐν τοῖς φθάσασιν, ὅτι κατ᾽ οἰκονομίαν ἐπῆκται τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει παρὰ τῆς θείας προνοίας ὁ θάνατος, ὥστε 89 M. τῆς κακίας ἐν τῇ διαλύσει τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἐκρυείσης πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως σῶον καὶ ἀπαθῆ καὶ ἀκέραιον καὶ πάσης τῆς κατὰ κακίαν ἐπιμιξίας ἀλλότριον ἀναστοιχειωθῆναι τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ᾽ ἐπὶ μὲν τοῦ καθηγουμένου τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ τέλειον ἡ κατὰ τὸν θάνατον ἔσχεν οἰκονομία κατὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν ἐντελῶς πληρωθεῖσα (διεστάλη τε γὰρ διὰ τοῦ θανάτου τὰ ἡνωμένα καὶ πάλιν συνήχθη τὰ διακεκριμένα, ὡς ἂν καθαρθείσης τῆς φύσεως ἐν τῇ τῶν συμφυῶν διαλύσει, ψυχῆς τε λέγω καὶ σώματος, πάλιν ἡ τῶν κεχωρισμένων ἐπάνοδος

6 ἄνωθεν cf Joh 3,31
13 cf supra 29,1–34,2 et 45,22–49,16

KPCS ΒΥΛΠ 1 βαρέτα Υ 3 ὑπόγεως S ante κατὰ add καὶ ΛΠ v 4 γέγωνε Υ τοῦ om Υ 5 ἀποτυποῦται v 7 ὑπόγεων S 8 τοῦ et φύσιν om Π (sed corr) 10 ἐπιχεόμενος ΚCΠ 11/2 χάριν coll ante τῆς S sed post ἀπεμιμήσατο Π 12 δὲ om Υ τὸ om v τοιοῦτο S 13 καὶ om Υ ἐπήνεκται Β 14 ὡς ΒΥΛΠ v 15 διαλύσει: δυνάμει Π 16 ἀπαθὲς C (sed corr) 17 ἀκαίρεον Β 21 διεστάλη τε: διεστάληται Υ 22 συνήφθη Υ 23 τε om Υ 24 λέγω om Β ἡ om Υ

τῆς ἀλλοτρίας ἐπιμιξίας καθαρεύουσα γένοιτο)· ἐπὶ δὲ τῶν ἀκολουθούντων τῷ καθηγουμένῳ οὐ χωρεῖ τὴν ἀκριβῆ μίμησιν δι᾽ ὅλων ἡ φύσις, ἀλλ᾽ ὅσον δυνατῶς ἔχει, τοσοῦτον νῦν παραδεξαμένη τὸ λεῖπον τῷ μετὰ ταῦτα ταμιεύεται χρόνῳ. τί οὖν ἐστιν ὃ μιμεῖται; τὸ τῆς ἐμμιχθείσης κακίας ἐν τῇ τῆς νεκρώσεως εἰκόνι τῇ γενομένῃ διὰ τοῦ ὕδατος τὸν ἀφανισμὸν ἐμποιῆσαι, οὐ μὴν τελείως ἀφανισμὸν ἀλλά τινα διακοπὴν τῆς τοῦ κακοῦ συνεχείας, συνδραμόντων δύο πρὸς τὴν τῆς κακίας ἀναίρεσιν, τῆς τε τοῦ πλημμελήσαντος μεταμελείας καὶ τῆς τοῦ θανάτου μιμήσεως· δι᾽ ὧν ἐκλύεταί πως ὁ ἄνθρωπος τῆς πρὸς τὸ κακὸν συμφυΐας, τῇ μεταμελείᾳ μὲν εἰς μῖσός τε καὶ ἀλλοτρίωσιν τῆς κακίας χωρῶν, τῷ δὲ θανάτῳ τοῦ κακοῦ τὸν ἀφανισμὸν ἐργαζόμενος. ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἦν δυνατὸν ἐν τελείῳ τῷ θανάτῳ γενέσθαι τὸν μιμούμενον, οὐδ᾽ ἂν μίμησις ἀλλὰ ταὐτότης τὸ γινόμενον ἦν καὶ εἰς τὸ παντελὲς τὸ κακὸν ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν ἠφανίζετο ὥστε, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, Ἐφ᾽ ἅπαξ ἀποθανεῖν τῇ ἁμαρτίᾳ· ἐπεὶ δέ, καθὼς εἴρηται, τοσοῦτον μιμούμεθα τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν ὅσον χωρεῖ ἡμῶν ἡ πτωχεία τῆς φύσεως, τὸ ὕδωρ τρὶς ἐπιχεάμενοι καὶ πάλιν ἀναβάντες ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὴν σωτήριον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τὴν ἐν τριημέρῳ γενομένην τῷ χρόνῳ ὑποκρινόμεθα, τοῦτο λαβόντες κατὰ διά-

18 Rom 6,10
19–22 cf Basil Spir 15,35 (PG 32 129B)
22 ταφὴν cf Rom 6,4

KPCS BYΛΠ 1 ἐπιμίξεως Y καθαρεύουσα coll post γένοιτο YΛ v 3 δυνατὸς Y 4 post νῦν add δυνατῶς B τῷ: τὸ Y ante τῷ add ἐν Λ v 5 μιμῆται Y μεμίμηται Π ἐπιμιχθείσης C 6 ἐν om S 9 σύνδρομον τῶν Y δυοῖν v 12 τε om B 16/7 τὸ κακὸν coll post ἡμῶν Λ v 17 ἐκ om Λ v καθώς: καλῶς Y 18 ἀποθάνῃ v ἐπεὶ δέ: ἐπειδὴ B (sed corr) YΛ[c] 19/20 τὴν ὑπερέχουσαν δύναμιν Π: genetivum praebent cett v 21 τρεῖς C εἰς τρεῖς B ἐπιχεόμενοι Π ἀναβαίνοντες B 22 γεναμένην B γινομένην Π 23 ἀποκρινόμεθα YΛ v ὑποτυπούμεθα BΛ[c]Π

νοιαν ὅτι, ὡς ἡμῖν ἐν ἐξουσίᾳ τὸ ὕδωρ ἐστὶ καὶ ἐν αὐτῷ γενέσθαι καὶ ἐξ αὐτοῦ πάλιν ἀναδῦναι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπ᾿ ἐξουσίας ἦν ὁ τοῦ παντὸς ἔχων τὴν δεσποτείαν, ὡς ἡμεῖς ἐν τῷ ὕδατι, οὕτως ἐκεῖνος ἐν τῷ θανάτῳ καταδυείς, πάλιν ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἀναλύειν μακαριότητα. εἰ οὖν τις πρὸς τὸ εἰκὸς βλέποι καὶ κατὰ τὴν ἐν ἑκατέρῳ δύναμιν τὰ γινόμενα κρίνοι, οὐδεμίαν ἐν τοῖς γινομένοις εὑρήσει διαφοράν, ἑκατέρου κατὰ τὸ τῆς φύσεως μέτρον ἐξεργαζομένου τὰ κατὰ δύναμιν. ὡς γὰρ ἔστιν ἀνθρώπῳ τὸ ὕδωρ πρὸς τὸ ἀκινδύνως ἐπιθιγγάνειν, εἰ βούλοιτο, ἀπειροπλασίως τῇ θείᾳ δυνάμει κατ᾿ εὐκολίαν ὁ θάνατος πρόκειται καὶ ἐν αὐτῷ γενέσθαι καὶ μὴ τραπῆναι πρὸς πάθος. διὰ τοῦτο τοίνυν ἀναγκαῖον ἡμῖν τὸ ἐν τῷ ὕδατι προμελετῆσαι τὴν τῆς ἀναστάσεως χάριν, ὡς ἂν εἰδείημεν ὅτι τὸ ἴσον ἡμῖν εἰς εὐκολίαν ἐστὶν ὕδατί τε βαπτισθῆναι καὶ ἐκ τοῦ θανάτου πάλιν ἀναδῦναι. ἀλλ᾿ ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον γινομένοις τινά τινών ἐστιν ἀρχικώτερα ὧν ἄνευ οὐκ ἂν τὸ γιγνόμενον κατορθωθείη, καίτοι εἰ πρὸς τὸ
92 M. πέρας ἡ ἀρχὴ κρίνοιτο ἀντ᾿ οὐδενὸς εἶναι δόξει τοῦ πράγματος ἡ ἀρχὴ συγκρινομένη τῷ τέλει (τί γὰρ ἴσον ἄνθρωπος καὶ τὸ πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ ζῴου καταβαλλόμενον; ἀλλ᾿ ὅμως εἰ μὴ ἐκεῖνο εἴη, οὐδ᾿ ἂν τοῦτο γένοιτο), οὕτω

KPCS ΒΥΛΠ 1 τὸ ὕδωρ coll ante ἐν Λ v 2 ἀναδυῆναι B^{c}Π 3 ἐξουσίαν Υ ὁ ... ἔχων: τῶ ... ἔχοντι SB^{c} (ἐπέχοντι) 5 καταδὺς C καταδεὶς Υ καταδῦναι B^{c} ἀναλύσαι B^{c}Π ἀναδύειν Υ ἀναλύει Λ^{c} 6 ἐν om ΛΠ (sed corr) v ἑκατέρων Λ^{c} ἑκατέρου v 7 δύναμιν coll post κρίνοι B 8 εὑρήσοι B διαφοράν: διαφωνίαν ΥΛ (corr Λ^{c}) v κατὰ: πρὸς B τῆς om S 9 ἐπεργαζομένου P ἐξεργασαμένου BΛ v ἐξεργασμένου Π 10 τὸ pr: τῶ B ὕδωρ πρὸς τὸ: τοῦ ὕδατος S ad ἐπιθιγγάνειν praebet in marg ἐγγίζειν K 11 ὁ om Λ (corr Λ^{c}) v ὁ θάνατος coll ante κατ᾿ B 12 ante πάθος add τὸ P 13/4 ἀναγκαῖον ἡμῖν coll post ὕδατι et προμελετῆσαι ante ἐν B τὸ: τῷ P 13 τῷ om BΠ 16 ἀναδυῆναι B (sed corr) Π 17 γενομένοις ΒΛΠ v ἀρχηγικώτερα SBΛΠ v 18 οὐκ ἂν: κἂν v γινόμενον SBΛΠ v γενόμενον Υ 19 δόξη Υ om Π τὰ πράγματα C 20 ἀνθρώποις C (sed corr) 21 τὴν om Υ

καὶ τὸ κατὰ τὴν μεγάλην ἀνάστασιν μεῖζον ὂν τῇ φύσει τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν καὶ τὰς αἰτίας ἔχει· οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν ἐκεῖνο γενέσθαι, εἰ μὴ τοῦτο προκαθηγήσαιτο. μὴ δύνασθαι δέ φημι δίχα τῆς κατὰ τὸ λουτρὸν ἀναγεννήσεως ἐν ἀναστάσει γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, οὐ πρὸς τὴν τοῦ συγκρίματος ἡμῶν ἀνάπλασίν τε καὶ ἀναστοιχείωσιν βλέπων (πρὸς τοῦτο γὰρ δεῖ πάντως πορευθῆναι τὴν φύσιν οἰκείαις ἀνάγκαις κατὰ τὴν τοῦ τάξαντος οἰκονομίαν συνωθουμένην, κἂν προσλάβῃ τὴν ἐκ τοῦ λουτροῦ χάριν, κἂν ἄμοιρος μείνῃ τῆς τοιαύτης μυήσεως) ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τὸ μακάριόν τε καὶ θεῖον καὶ πάσης κατηφείας κεχωρισμένον ἀποκατάστασιν. οὐ γὰρ ὅσα δι᾽ ἀναστάσεως τὴν ἐπὶ τὸ εἶναι πάλιν ἐπάνοδον δέχεται πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπάνεισι βίον, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον τῶν τε κεκαθαρμένων καὶ τῶν τοῦ καθαρσίου προσδεομένων ἐστίν. ἐφ᾽ ὧν γὰρ κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἡ διὰ τοῦ λουτροῦ προκαθηγήσατο κάθαρσις, πρὸς τὸ συγγενὲς τούτοις ἡ ἀναχώρησις ἔσται· τῷ δὲ καθαρῷ τὸ ἀπαθὲς προσῳκείωται, ἐν δὲ τῇ ἀπαθείᾳ τὸ μακάριον εἶναι οὐκ ἀμφιβάλλεται. οἷς δὲ προσεπωρώθη τὰ πάθη καὶ οὐδὲν προσήχθη τῆς κηλῖδος καθάρσιον, οὐχ ὕδωρ μυστικὸν οὐκ ἐπίκλησις θείας δυνάμεως οὐχ ἡ ἐκ μεταμελείας διόρθωσις, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τούτους ἐν τῷ καταλλήλῳ γενέσθαι. κατάλληλον δὲ τῷ κεκιβδηλευμένῳ

23–92,8 cf Origen Orat 29,15; Contra Cels V 15 et VI 44

KPCS ΒΥΛΠ 1 μεγάλην om Υ 3 προκαθηγείσοιτο Υ 7 βλέπων: ἀναβλέποντες v δεῖ: δὴ CΛ (corr Λ^c) post πάντως add δεῖ KPC 9 προλάβοι Υ τὴν: τινὰ Β 10 κἂν: καὶ Λ μιμήσεως CΥ fortasse adde πρὸς ante τὴν 11 τε om Υ κεχωρισμένην Υ ἀ̣π̣η̣λ̣λ̣α̣γμένην Β (in correctura) 15 προσδεομένων: δι᾽ ἀπάθειαν ἐκπεσόντων Π 16 τοῦ om Β 17 post συγγενὲς add ἤδη Β ἡ om ΥΛ (corr Λ^c) v 18 προσοικείωται ΥΛΠ (sed corr) δὲ coll post ἀπαθείᾳ Β 20 προήχθη Λ (corr Λ^c) v 22 ὄρθωσις Λ (corr Λ^c) v 23 ad καταλλήλῳ praebet in marg ἁρμοδίῳ K κατάλληλον: κατάδηλον Λ (corr Λ^c) vide praef p CXXI τὸ κεκιβδηλευμένον Β (sed corr) Π

χρυσίῳ τὸ χωνευτήριον, ὡς τῆς ἐμμιχθείσης αὐτοῖς κακίας ἀποτακείσης μακροῖς ὕστερον αἰῶσι καθαρὰν ἀποσωθῆναι τῷ θεῷ τὴν φύσιν. ἐπεὶ οὖν ῥυπτική τίς ἐστι δύναμις ἐν τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι, οἱ διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ μυστικοῦ τὸν τῆς κακίας ῥύπον ἀποκλυσάμενοι τοῦ ἑτέρου τῶν καθαρσίων εἴδους οὐκ ἐπιδέονται, οἱ δὲ ταύτης ἀμύητοι τῆς καθάρσεως ἀναγκαίως τῷ πυρὶ καθαρίζονται. μὴ γὰρ εἶναι δυνατὸν ὅ τε κοινὸς δείκνυσι λόγος καὶ ἡ τῶν γραφῶν διδασκαλία ἐντὸς τοῦ θείου γενέσθαι χοροῦ τὸν μὴ καθαρῶς πάντας τοὺς ἐκ κακίας σπίλους ἀπορρυψάμενον. τοῦτό ἐστιν ὃ μικρὸν ὂν καθ᾽ ἑαυτὸ μεγάλων ἀγαθῶν ἀρχή τε καὶ ὑπόθεσις γίνεται. μικρὸν δέ φημι τῇ εὐκολίᾳ τοῦ κατορθώματος. τίς γὰρ πάρεστι πόνος τῷ πράγματι πιστεῦσαι πανταχοῦ τὸν θεὸν εἶναι, ἐν πᾶσι δὲ ὄντα παρεῖναι καὶ τοῖς ἐπικαλουμένοις τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, παρόντα δὲ τὸ οἰκεῖον ποιεῖν; ἴδιον δὲ τῆς θείας ἐνεργείας ἡ τῶν δεομένων ἐστὶ σωτηρία· αὕτη δὲ διὰ τῆς ἐν ὕδατι καθάρσεως ἐνεργὸς γίνεται· ὁ δὲ καθαρθεὶς ἐν μετουσίᾳ τῆς καθαρότητος ἔσται, τὸ δὲ ἀληθῶς καθαρὸν ἡ θεότης ἐστίν. ὁρᾷς ὅπως μικρόν τι τὸ κατὰ τὴν ἀρχήν ἐστι καὶ εὐκατόρθωτον, πίστις καὶ ὕδωρ, ἡ μὲν ἐντὸς τῆς προαιρέσεως ἡμῶν ἀποκειμένη, τὸ δὲ σύντροφον τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ, ἀλλὰ τὸ ἐκ τούτων ἀναφυόμενον
93 M. ἀγαθὸν ὅσον καὶ οἷον, ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ θεῖον ἔχειν τὴν οἰκειότητα.

KPCS ΒΥΛΠ 1 χρυσίον B (sed corr) χωνευτήριον: καθαρτήριον Π ὥστε Λ^cΠ 2 αἰῶνι Λ (corr Λ^c) καθαρὰν om C 6 εἴδους om S 7 ἀναγκαῖος Y (sed corr) καθαρίζονται: παραδίδονται B (scil correctura dogmatica) 9 τοῦ om Y 10 χώρου KBYΛ^cΠ τὸν: τὸ P ἐκ: ἀπὸ C ante κακίας add τῆς B 11 ἀπορυψάνον Y 15 δὲ: τὲ Y^c ante τοῖς add ἐν B 17 ἐστὶ om Π 19 καθαρισθεὶς SΛ v ἐστιν SY 21 post εὐκατόρθωτόν (sic) add ἐστι Π 23 ἀναφαινόμενον Π 24 ἔχει Λ

Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ διπλοῦν τὸ ἀνθρώπινον, ψυχῇ τε καὶ σώματι συγκεκραμένον, δι᾽ ἀμφοτέρων ἀνάγκη τοῦ πρὸς τὴν ζωὴν καθηγουμένου τοὺς σῳζομένους ἐφάπτεσθαι. οὐκοῦν ἡ ψυχὴ μὲν διὰ πίστεως πρὸς αὐτὸν ἀνακραθεῖσα τὰς ἀφορμὰς ἐντεῦθεν τῆς σωτηρίας ἔχει (ἡ γὰρ πρὸς τὴν ζωὴν ἕνωσις τὴν τῆς ζωῆς κοινωνίαν ἔχει), τὸ δὲ σῶμα ἕτερον τρόπον ἐν μετουσίᾳ τε καὶ ἀνακράσει τοῦ σῴζοντος γίνεται· ὥσπερ γὰρ οἱ δηλητήριον δι᾽ ἐπιβουλῆς λαβόντες ἄλλῳ φαρμάκῳ τὴν φθοροποιὸν δύναμιν ἔσβεσαν (χρὴ δὲ καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ ὀλεθρίου καὶ τὸ ἀλεξητήριον ἐντὸς τῶν ἀνθρωπίνων γενέσθαι σπλάγχνων, ὡς ἂν δι᾽ ἐκείνων ἐφ᾽ ἅπαν καταμερισθείη τὸ σῶμα ἡ τοῦ βοηθοῦντος δύναμις), οὕτω τοῦ διαλύοντος τὴν φύσιν ἡμῶν ἀπογευσάμενοι πάλιν ἀναγκαίως καὶ τοῦ συνάγοντος τὸ διαλελυμένον ἐπεδεήθημεν, ὡς ἂν ἐν ἡμῖν γενόμενον τὸ τοιοῦτον ἀλεξητήριον τὴν προεντεθεῖσαν τῷ σώματι τοῦ δηλητηρίου βλάβην διὰ τῆς οἰκείας ἀντιπαθείας ἀπώσαιτο. τί οὖν ἐστι τοῦτο; οὐδὲν ἕτερον ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα ὃ τοῦ τε θανάτου κρεῖττον ἐδείχθη καὶ τῆς ζωῆς ἡμῖν κατήρξατο. καθάπερ γὰρ Μικρὰ ζύμη, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅλον τὸ φύραμα πρὸς ἑαυτὴν ἐξομοιοῖ, οὕτω τὸ ἀθανατισθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ σῶμα ἐν τῷ ἡμετέρῳ γενόμενον ὅλον πρὸς ἑαυτὸ

13 cf Op hom PG 44 200D
19–21 I Cor 5,6

KPCS ΒΥΛΠ 2 post συγκεκραμένον add ἐστιν Υ δι᾽ ἀμφοτέρων coll ante 3 τοὺς v 2/3 τῷ ... καθηγουμένῳ Λ v 3 τοῦ σῳζομένου S ἐφέπεσθαι ΒΛ (corr Λ^c) v 5 ἡ – 6 ἔχει om Υ 6 ἕνωσις: γνῶσις Β 8 δι᾽: ἐξ Υ 10 καὶ om Β 10/1 ἐντὸς ... σπλάγχνων: ἐν τοῖς ... σπλάγχνοις Β 12 ἐφ᾽: εἰς Β om Λ (sed corr) μερισθείη C καταμερισθῇ Π 13 ἀπαγορευσάμενοι Υ 14 ἀναγκαῖον ὡς Λ (corr Λ^c) v post συνάγοντος add πάλιν Λ (sed del) τὸ om Π (sed corr) 17 ἀπώσαιτο Π: ἀπώσοιτο cett v 18 τε om K 19 κρείττων C ἡμῶν ΛΠ v 20 ὡς Β 21 συνεξομοιοῖ KPSΛ v ἀποθανατισθὲν ΒΥ θανατισθὲν Λ (corr Λ^c) v 22 τοῦ om Β γινόμενον S ἑαυτὸν Υ

μεταποιεῖ καὶ μετατίθησιν. ὡς γὰρ τῷ φθοροποιῷ πρὸς τὸ ὑγιαῖνον ἀναμιχθέντι ἅπαν τὸ ἀνακραθὲν συνηχρειώθη, οὕτω καὶ τὸ ἀθάνατον σῶμα ἐν τῷ ἀναλαβόντι αὐτὸ γενόμενον πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καὶ τὸ πᾶν μετεποίησεν. ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐντός τι γενέσθαι τοῦ σώματος, μὴ διὰ βρώσεως ἢ πόσεως τοῖς σπλάγχνοις καταμιγνύμενον. οὐκοῦν ἐπάναγκες κατὰ τὸν δυνατὸν τῇ φύσει τρόπον τὴν ζωοποιὸν δύναμιν τῷ σώματι δέξασθαι. μόνου δὲ τοῦ θεοδόχου σώματος ἐκείνου ταύτην δεξαμένου τὴν χάριν, ἄλλως δὲ δειχθέντος μὴ εἶναι δυνατὸν ἐν ἀθανασίᾳ γενέσθαι τὸ ἡμέτερον σῶμα μὴ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀθάνατον κοινωνίας ἐν μετουσίᾳ τῆς ἀφθαρσίας γινόμενον, σκοπῆσαι προσήκει, πῶς ἐγένετο δυνατὸν τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα ταῖς τοσαύταις τῶν πιστῶν μυριάσι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εἰς ἀεὶ καταμεριζόμενον ὅλον ἑκάστῳ διὰ τοῦ μέρους γίνεσθαι καὶ αὐτὸ μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ ὅλον. οὐκοῦν ὡς ἂν πρὸς τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἡ πίστις βλέπουσα μηδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ προκειμένου νοήματος ἔχοι, μικρόν τι προσήκει παρασχολῆσαι τὸν λόγον εἰς τὴν φυσιολογίαν τοῦ σώματος. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ἡ τοῦ σώματος ἡμῶν φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐν ἰδίᾳ τινὶ ὑποστάσει ζωὴν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιρρεούσης αὐτῇ δυνάμεως συνέχει τε ἑαυτὴν καὶ ἐν τῷ εἶναι μένει, ἀπαύστῳ κινήσει τό τε λεῖπον πρὸς ἑαυτὴν ἐφελκομένη καὶ τὸ περιττεῦον

20–95,1 cf Plato Phaed 87de; Op hom PG 44 248B

KPCS B (deest ab 15 εἰς – 96,14 σῶμα) ΥΛΠ 1/2 τοῦ φθοροποιοῦ . . . ἀναμιχθέντος Λ v πρὸς τὸ om et praebet ἀναμιχθὲν necnon ἅπαν τὸ ἀνακραθὲν om Υ 2 συνηχρείωται KPCSΛ v 5 τι om Υ γίνεσθαι ΒΛ v 6 ἢ: καὶ ΒΥΛ v 7 τῇ om Υ 8 τῷ σώματι: τοῦ πνεύματος Λ v μόνον K v 11 ante μὴ add εἰ Λ v τὸ ἀθάνατον: θάνατον Υ 12 γενόμενον SΛΠ v 13 ἓν ἐκεῖνο: ἐν ἐκείνω S 14 τοιαύταις C 15 ἑκάστῳ Π: ἑκάστου KPC ἐν ἑκάστω SΥΛ v 16 γενέσθαι SΛ v ἑαυτὸ KP 20/1 ἡ coll ante φύσις S 22 ἐπεισρεούσης Λ[c]Π 24 τε λεῖπον: ἐλλεῖπον v ἑαυτὸν Π (sed corr)

ἀπωθουμένη; καὶ ὥσπερ τις ἀσκὸς ὑγροῦ τινος πλήρης
96 M. ὤν, εἰ κατὰ τὸν πυθμένα τὸ ἐγκείμενον ὑπεξίοι, οὐκ ἂν φυλάσσοι τὸ περὶ τὸν ὄγκον ἑαυτοῦ σχῆμα μὴ ἀντεισιόντος ἄνωθεν ἑτέρου πρὸς τὸ κενούμενον, ὥστε τὸν ὁρῶντα τὴν ὀγκώδη τοῦ ἀγγείου τούτου περιοχὴν εἰδέναι μὴ ἰδίαν εἶναι τοῦ φαινομένου ἀλλὰ τὸ εἰσρέον ἐν αὐτῷ γινόμενον σχηματίζειν τὸ περιέχον τὸν ὄγκον, οὕτω καὶ ἡ τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευὴ ἴδιον μὲν πρὸς τὴν ἑαυτῆς σύστασιν οὐδὲν ἡμῖν γνώριμον ἔχει, διὰ δὲ τῆς ἐπεισαγομένης δυνάμεως ἐν τῷ εἶναι μένει· ἡ δὲ δύναμις αὕτη τροφὴ καὶ ἔστι καὶ λέγεται. ἔστι δὲ οὐχ ἡ αὐτὴ πᾶσι τοῖς τρεφομένοις σώμασι, ἀλλά τις ἑκάστῳ κατάλληλος παρὰ τοῦ τὴν φύσιν οἰκονομοῦντος ἀποκεκλήρωται. τὰ μὲν γὰρ τῶν ζῴων ῥιζωρυχοῦντα τρέφεται, ἑτέροις ἐστὶν ἡ πόα τρόφιμος, τινῶν δὲ ἡ τροφὴ σάρκες εἰσίν, ἀνθρώπῳ δὲ κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρτος, καὶ εἰς τὴν τοῦ ὑγροῦ διαμονὴν καὶ συντήρησιν ποτὸν γίνεται οὐκ αὐτὸ μόνον τὸ ὕδωρ, ἀλλ᾽ οἴνῳ πολλάκις ἐφηδυνόμενον πρὸς τὴν τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν συμμαχίαν. οὐκοῦν ὁ πρὸς ταῦτα βλέπων δυνάμει πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἡμετέρου σώματος βλέπει· ἐν ἐμοὶ γὰρ ἐκεῖνα γενόμενα αἷμα καὶ σῶμα γίνεται, καταλλήλως διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως πρὸς τὸ τοῦ σώματος εἶδος τῆς τροφῆς μεθισταμένης.

Τούτων ἡμῖν τοῦτον διευκρινηθέντων τὸν τρόπον ἐπανακτέον πάλιν πρὸς τὰ προκείμενα τὴν διάνοιαν. ἐζητεῖτο γὰρ πῶς τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Χριστοῦ πᾶσαν ζωοποιεῖ

KPCS ΥΛΠ 1 τίς (sic) coll post ἀσκὸς Π 3 φυλάσσει KC αὐτοῦ Λ (sed corr) ἀντεισιόντος: τίνος ὄντος S 5 μὴ: οὐ δύναμιν Υ 6 γενόμενον Π 7 σχηματίζει SΠ 10 καὶ om S ἔστι: ἔτι v (Migneus) 11 ἅπασι Υ 18 ἐφηδόμενον Π 19 οὐκοῦν: οὐκ ἂν KC 21 αἷμα καὶ σῶμα: ἐγὼ ΥΛΠ 23 καθισταμένης Λ (corr Λ^c) v καθικαμένης Υ 24 διευκριθέντων Υ ἐπαναγκτέον Υ 26 ἓν ἐκεῖνο: ἐν ἐκείνῳ SΛ (corr Λ^c) v Χριστοῦ corr ex θεοῦ Λ

τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἐν ὅσοις ἡ πίστις ἐστίν, πρὸς πάντας μεριζόμενον καὶ αὐτὸ οὐ μειούμενον. τάχα τοίνυν ἐγγὺς τοῦ εἰκότος λόγου γινόμεθα. εἰ γὰρ παντὸς σώματος ἡ ὑπόστασις ἐκ τῆς τροφῆς γίνεται, αὕτη δὲ βρῶσις καὶ πόσις ἐστίν (ἔστι δὲ ἐν τῇ βρώσει ἄρτος, ἐν δὲ τῇ πόσει τὸ ὕδωρ ἐφηδυσμένον τῷ οἴνῳ), ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, καθὼς ἐν τοῖς πρώτοις διῄρηται, ὁ καὶ θεὸς ὢν καὶ λόγος, τῇ ἀνθρωπίνῃ συνανεκράθη φύσει καὶ ἐν τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ γενόμενος οὐκ ἄλλην τινὰ παρεκαινοτόμησε τῇ φύσει τὴν σύστασιν, ἀλλὰ διὰ τῶν συνήθων τε καὶ καταλλήλων ἔδωκε τῷ καθ᾽ ἑαυτὸν σώματι τὴν διαμονήν, βρώσει καὶ πόσει περικρατῶν τὴν ὑπόστασιν, ἡ δὲ βρῶσις ἄρτος ἦν· ὥσπερ τοίνυν ἐφ᾽ ἡμῶν, καθὼς ἤδη πολλάκις εἴρηται, ὁ τὸν ἄρτον ἰδὼν τρόπον τινὰ τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον βλέπει, ὅτι ἐν τούτῳ ἐκεῖνο γενόμενον τοῦτο γίνεται, οὕτω κἀκεῖ τὸ θεοδόχον σῶμα τὴν τροφὴν τοῦ ἄρτου παραδεξάμενον λόγῳ τινὶ ταὐτὸν ἦν ἐκείνῳ, τῆς τροφῆς, καθὼς εἴρηται, πρὸς τὴν τοῦ σώματος φύσιν μεθισταμένης· τὸ γὰρ πάντων ἴδιον καὶ ἐπ᾽ ἐκείνης τῆς σαρκὸς ὡμολογήθη ὅτι ἄρτῳ κἀκεῖνο τὸ σῶμα διεκρατεῖτο, τὸ δὲ σῶμα τῇ ἐνοικήσει τοῦ θεοῦ λόγου πρὸς τὴν θεϊκὴν ἀξίαν μετεποιήθη. καλῶς οὖν καὶ νῦν τὸν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον εἰς σῶμα τοῦ θεοῦ λόγου μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν·

6–7 cf supra 39,11–41,8

KPCS B (inc 96,14 τὸ ἀνθρώπινον) ΥΛΠ 2 πάντα Λ 3 εἰκότως Υ λόγου: τῷ λόγῳ Π 4 αὐτῇ Υ 5 ante ἄρτος add ὁ Π 6 post ὕδωρ add ὃ Υ ἐφηδυνόμενον Λ^{c}Π ἐφήδύνομεν Υ 7 διείρηται CΥΠ (sed corr man alt) 8 συνανακραθεὶς S συνεκράθη Λ v τῷ post σώματι om v 9 ante φύσει add ἀνθρωπίνῃ Λ v 11 ἑαυτὴν K 14 τὸ pr om et coll σῶμα post βλέπει ΥΛ v ἀνθρώπιον Υ 15 γινόμενον ΒΛ 16 τοῦ om v 17 ἐκεῖνο S 20 ἄρτῳ – διεκρατεῖτο: καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα τούτω τῶ ἄρτω διεκρατεῖτο ὅτι ἄρτος κακεῖνο διεκράτει τὸ σῶμα Υ 22 τῷ om S ἁγιαζόμενον: μεταποιούμενον B (scil correctura dogmatica) 23 λόγου om B πιστεύομαι v

καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ σῶμα ἄρτος τῇ δυνάμει ἦν, ἡγιάσθη δὲ τῇ ἐπισκηνώσει τοῦ λόγου τοῦ σκηνώσαντος ἐν τῇ σαρκί. οὐκοῦν ὅθεν ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι μεταποιηθεὶς ἄρτος 97 M. εἰς θείαν μετέστη δύναμιν, διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ νῦν τὸ ἴσον γίνεται· ἐκεῖ τε γὰρ ἡ τοῦ λόγου χάρις ἅγιον ἐποίει τὸ σῶμα ᾧ ἐκ τοῦ ἄρτου ἡ σύστασις ἦν καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸ ἄρτος ἦν, ἐνταῦθά τε ὡσαύτως ὁ ἄρτος, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, Ἁγιάζεται διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, οὐ διὰ βρώσεως προϊὼν εἰς τὸ σῶμα γενέσθαι τοῦ λόγου, ἀλλ' εὐθὺς πρὸς τὸ σῶμα διὰ τοῦ λόγου μεταποιούμενος, καθὼς εἴρηται ὑπὸ τοῦ λόγου ὅτι Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. πάσης δὲ σαρκὸς καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ τρεφομένης (οὐ γὰρ ἂν δίχα τῆς πρὸς τοῦτο συζυγίας τὸ ἐν ἡμῖν γεῶδες ἐν τῷ ζῆν διαμένοι), ὥσπερ διὰ τῆς στερρᾶς τε καὶ ἀντιτύπου τροφῆς τὸ στερρὸν τοῦ σώματος ὑποστηρίζομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ ὑγρῷ τὴν προσθήκην ἐκ τῆς ὁμογενοῦς ποιούμεθα φύσεως, ὅπερ ἐν ἡμῖν γενόμενον διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως ἐξαιματοῦται καὶ μάλιστά γε εἰ διὰ τοῦ οἴνου λάβοι τὴν δύναμιν πρὸς τὴν εἰς τὸ θερμὸν μεταποίησιν. ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἡ θεοδόχος ἐκείνη σὰρξ πρὸς τὴν σύστασιν ἑαυτῆς παρεδέξατο, ὁ δὲ φανερωθεὶς θεὸς διὰ τοῦτο κατέμιξεν ἑαυτὸν τῇ ἐπικήρῳ φύσει, ἵνα τῇ τῆς θεότητος κοινωνίᾳ συναποθεωθῇ τὸ ἀν-

1–2 cf Joh 1,14
8–9 I Tim 4,5
11–12 Matth 26,26 parall

KPCS ΒΥΛΠ 2 σκηνώσει C 3 ὅθεν om CB ὁ om Π (sed corr) 4 μεθίστη v ante διὰ add καὶ B 5 ἐποιεῖτο τὸ Λ (corr Λ^c) ἐποιεῖτο v 7 αὐτὸς B τε: τέως Υ post ἄρτος alt add ἦν K 7/8 ἁγιάζεται coll post ἄρτος Υ 9 post βρώσεως add καὶ πόσεως Λ v προσιὼν S γενέσθαι om v 10 διὰ om ΛΠ v 14 post ὥσπερ add γὰρ ΥΛ^{c}Π τε om Λ v 15 ὑποστηρίζωμεν B 16 ante τῷ add ἐν Υ τῷ ὑγρῷ: τὸ ὕδωρ KPC 17 ὁμοιογενοῦς Π 18 γε: δε B 19 εἰ om K 20 τὸ om Λ (corr Λ^c) v 21 ἐκείνου v 22 θεὸς: λόγος ΥΛ v θεὸς λόγος Λ^c ἐπικύρω Υ 23 ante φύσει add τῶν ἀνθρώπων Λ v συναποθεωρηθῇ Λ (corr Λ^c) v

θρώπινον, τούτου χάριν πᾶσι τοῖς πεπιστευκόσι τῇ οἰκονομίᾳ τῆς χάριτος ἑαυτὸν ἐνσπείρει διὰ τῆς σαρκὸς ἧς ἡ σύστασις ἐξ οἴνου τε καὶ ἄρτου ἐστίν, τοῖς σώμασι τῶν πεπιστευκότων κατακιρνάμενος, ὡς ἂν τῇ πρὸς τὸ ἀθάνατον ἑνώσει καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀφθαρσίας μέτοχος γένοιτο. ταῦτα δὲ δίδωσι τῇ τῆς εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἐκεῖνο μεταστοιχειώσας τῶν φαινομένων τὴν φύσιν.

Οὐδὲν οἶμαι τοῖς εἰρημένοις ἐνδεῖν τῶν περὶ τὸ μυστήριον ζητουμένων πλὴν τοῦ κατὰ τὴν πίστιν λόγου, ὃν δι᾽ ὀλίγου μὲν καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ἐκθησόμεθα πραγματείας, τοῖς δὲ τὸν τελεώτερον ἐπιζητοῦσι λόγον ἤδη προεξεθέμεθα ἐν ἑτέροις πόνοις διὰ τῆς δυνατῆς ἡμῖν σπουδῆς ἐν ἀκριβείᾳ τὸν λόγον ἁπλώσαντες, ἐν οἷς πρός τε τοὺς ἐναντίους ἀγωνιστικῶς συνεπλάκημεν καὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς περὶ τῶν προσφερομένων ἡμῖν ζητημάτων ἐπεσκεψάμεθα. τῷ δὲ παρόντι λόγῳ τοσοῦτον εἰπεῖν περὶ τῆς πίστεως καλῶς ἔχειν ᾠήθημεν ὅσον ἡ τοῦ εὐαγγελίου περιέχει φωνή, τὸ τὸν γεννώμενον κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν εἰδέναι, παρὰ τίνος γεννᾶται καὶ ποῖον γίνεται ζῷον· μόνον γὰρ τοῦτο τὸ τῆς γεννήσεως εἶδος κατ᾽ ἐξουσίαν ἔχει, ὅτιπερ ἂν ἕληται, τοῦτο γενέσθαι. τὰ μὲν γὰρ λοιπὰ τῶν τικτομένων τῇ ὁρμῇ τῶν ἀπογεννώντων ὑφίσταται, ὁ δὲ πνευματικὸς τόκος τῆς ἐξουσίας ἤρτηται τοῦ τικτομένου. ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τούτῳ ἐστὶν ὁ κίνδυνος ἐν τῷ μὴ διαμαρτεῖν τοῦ συμφέροντος, κατ᾽ ἐξουσίαν

12 veri simile Contra Eunomium et alia

KPCS ΒΥΛΠ 2 ἧς: οἷς v 5 ὁ om v 6 γένηται B 8 post οὐδὲν add οὖν S τοῦ μυστηρίου Λ (corr Λ[c]) v 11 τελειώτερον B τελειότερον ΥΛΠ v 12 πόνοις: λόγοις C ἡμῶν KPC 15 ἑαυτῆς Π προφερομένων ΥΠ ἐπισκεψάμεθα ΛΠ sed correxerunt 18 τὸ: καὶ v τὸν: τε Υ κατὰ τὴν sscr K 20 τὸ coll ante εἶδος Λ v om ΒΥΠ 21 post τοῦτο add καὶ ΒΛ[c]Π 22 ἀπογεννώντων: αὐτὸ γεννώντων KC αὐτὰ γεννώντων PS (scil ΑΥΤΟ ex ΑΠΟ et αὐτὰ emendatio est) 23 ὑφίστανται Υ τόκος om v 24 τοῦτό Υ 25 ἁμαρτεῖν Λ (corr Λ[c])

προκειμένης παντὶ τῆς αἱρέσεως, καλῶς ἔχειν φημὶ τὸν πρὸς τὴν γέννησιν τὴν ἰδίαν ὁρμῶντα προδιαγνῶναι τῷ λογισμῷ, τίς αὐτῷ λυσιτελήσει πατὴρ καὶ ἐκ τίνος ἄμεινον αὐτῷ συστῆναι τὴν φύσιν· εἴρηται γὰρ ὅτι κατ᾽ ἐξουσί- 100 M. αν τοὺς γεννήτορας ὁ τοιοῦτος αἱρεῖται τόκος. διχῇ τοίνυν τῶν ὄντων μεμερισμένων εἰς τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον καὶ τῆς μὲν ἀκτίστου φύσεως τὸ ἄτρεπτόν τε καὶ ἀμετάθετον ἐν ἑαυτῇ κεκτημένης, τῆς δὲ κτίσεως πρὸς τροπὴν ἀλλοιουμένης, ὁ κατὰ λογισμὸν τὸ λυσιτελοῦν προαιρούμενος τίνος αἱρήσεται μᾶλλον γενέσθαι τέκνον, τῆς ἐν τροπῇ θεωρουμένης ἢ τῆς ἀμετάστατόν τε καὶ παγίαν καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν ἐν τῷ ἀγαθῷ κεκτημένης τὴν φύσιν; ἐπεὶ οὖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὰ τρία παραδέδοται πρόσωπά τε καὶ ὀνόματα δι᾽ ὧν ἡ γέννησις τοῖς πιστεύουσι γίνεται, γεννᾶται δὲ κατὰ τὸ ἴσον ὁ ἐν τῇ τριάδι γεννώμενος παρὰ πατρός τε καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου (οὕτω γάρ φησι περὶ τοῦ πνεύματος τὸ εὐαγγέλιον ὅτι Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν, καὶ ὁ Παῦλος ἐν Χριστῷ γεννᾷ, καὶ ὁ πατὴρ πάντων ἐστὶ πατήρ), ἐνταῦθά μοι νηφέτω τοῦ ἀκροατοῦ ἡ διάνοια, μὴ τῆς ἀστατούσης φύσεως ἑαυτὸν ἔκγονον ποιήσῃ, ἐξὸν τὴν ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον ἀρχηγὸν ποιήσασθαι τῆς ἰδίας ζωῆς. κατὰ

13 cf Matth 28,19
17–18 Joh 3,6
18–19 cf I Cor 4,15
19 cf Eph 4,6

KPCS ΒΥΛΠ 2 γένεσιν KPSΠ 3 λυσιτελὴς εἶ BY (εἴη) καὶ om ΒΥΛΠ 4 αὐτῷ: αὐτοῦ atque coll ante ἄμεινον v 5 τοῦ συγγενήτορος S τοῦ γεννήτορος B αἱρεῖται habet Λ[c] (Λ legi nequit) ἥρτηται S (in correctura) 7 καὶ ante τῆς om Π τε om ΥΛ 10 μᾶλλον: ἄλλου Y 11 τε om Π 14 γένεσις KPCSΠ v 15 τῇ om CB γεννόμενος Y 16 ante πατρός add τοῦ ΚΠ v et ante υἱοῦ et ante πνεύματος add τοῦ v τε coll ante πατρὸς C om ΥΠ ἁγίου coll ante 13 πνεύματος ΥΠ 17 περὶ τοῦ πνεύματος om Y post πνεύματος add τοῦ ἁγίου B τὸ ante εὐαγγέλιον om v 19 μοι iteravit B 21 ἑαυτὸν: ἑαυτῶν et coll ante φύσεως Π ἑαυτὴν v ἔγγονον ΒΥΠ ποιήσει Π τὴν: τὸν B 22 ζωῆς om v

γὰρ τὴν διάθεσιν τῆς καρδίας τοῦ προσιόντος τῇ οἰκονομίᾳ καὶ τὸ γινόμενον τὴν δύναμιν ἔχει, ὥστε τὸν μὲν ἄκτιστον ὁμολογοῦντα τὴν ἁγίαν τριάδα εἰς τὴν ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον εἰσελθεῖν ζωήν, τὸν δὲ τὴν κτιστὴν φύσιν ἐν τῇ τριάδι διὰ τῆς ἠπατημένης ὑπολήψεως βλέποντα, ἔπειτα ἐν αὐτῇ βαπτιζόμενον, πάλιν τῷ τρεπτῷ τε καὶ ἀλλοιουμένῳ ἐγγεννηθῆναι βίῳ· τῇ γὰρ τῶν γεννώντων φύσει κατ᾽ ἀνάγκην ὁμογενές ἐστι καὶ τὸ τικτόμενον. τί οὖν ἂν εἴη λυσιτελέστερον εἰς τὴν ἄτρεπτον ζωὴν εἰσελθεῖν ἢ πάλιν τῷ ἀστατοῦντι καὶ ἀλλοιουμένῳ ἐγκυματοῦσθαι βίῳ; ἐπεὶ οὖν παντὶ δῆλόν ἐστι τῷ καὶ ὁπωσοῦν διανοίας μετέχοντι, ὅτι τὸ ἑστὼς τοῦ μὴ ἑστῶτος παρὰ πολὺ τιμιώτερον καὶ τοῦ ἐλλιποῦς τὸ τέλειον καὶ τοῦ δεομένου τὸ μὴ δεόμενον καὶ τοῦ διὰ προκοπῆς ἀνιόντος τὸ μὴ ἔχον εἰς ὅ τι προέλθῃ ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς τελειότητος τοῦ ἀγαθοῦ μένον ἀεί, ἐπάναγκες ἂν εἴη ἓν ἐξ ἀμφοτέρων αἱρεῖσθαι πάντως τόν γε νοῦν ἔχοντα ἢ τῆς ἀκτίστου φύσεως εἶναι πιστεύειν τὴν ἁγίαν τριάδα καὶ οὕτως ἀρχηγὸν διὰ τῆς πνευματικῆς γεννήσεως ποιεῖσθαι τῆς ἰδίας ζωῆς ἤ, εἰ ἔξω τῆς τοῦ πρώτου καὶ ἀληθινοῦ καὶ ἀγαθοῦ θεοῦ φύσεως (τῆς τοῦ πατρὸς λέγω) νομίζοι εἶναι τὸν υἱὸν ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ συμπαραλαμβάνειν τὴν εἰς ταῦτα πίστιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς γεν-

19–21 cf ex. gr. Eun I 71,28–72,10

KPCS ΒΥΛΠ 4 τὸν om et δὲ coll post τὴν v 5 τῇ om Y 6 τῷ τερεπτῶν τὲ sed corr in τῷ τρεπτὸν τὲ B 7 ἐναλλοιωμένω Λ (corr Λ[c]) ἐγγεννηθῆναι – 10 ἀλλοιουμένῳ om Λ (add in marg Λ[c]) 7 ἐγγενηθῆναι KPCΛ[c]Π (lac 1 litt post ν scil fort eras) 11 ante δῆλόν add που Λ τῷ: τὸ BY 12 παρὰ: κατὰ Π om v 13 ἐλλειποῦς BY v μὴ coll ante δεομένου PC (sed corr) 14 προκοπῆς: τροπῆς B ἀνιέντος ΒΛ (ante correcturam ut vid) 16 ἐπάναγκες ἂν εἴη om C εἴη om Y ἂν εἴη om Λ (corr Λ[c]) πάντως om P v 17 ἢ om Λ (corr Λ[c]) εἶναι coll post πιστεύειν Λ 19 γενέσεως KPCS v ἀναγεννήσεως Y ποιεῖσθαι coll ante 18 διὰ ΒΛ εἰ om ΒΥΛ 20 θεοῦ coll post ἀληθινοῦ Y 21 τὸν: τὸ Λ συμπεριλαμβάνειν B συμπαραλαμβάνων v 22 ταῦτα: ταύτην τὴν Λ (corr Λ[c]) ante πίστιν add φύσιν ἤτοι B γενέσεως KPCS v

νήσεως, μήποτε λάθη τῇ ἐλλιπεῖ φύσει καὶ δεομένῃ τοῦ ἀγαθύνοντος ἑαυτὸν εἰσποιῶν καὶ τρόπον τινὰ πάλιν εἰς τὸ ὁμογενὲς ἑαυτὸν εἰσαγάγῃ, τῆς ὑπερεχούσης φύσεως ἀποστήσας τὴν πίστιν. ὁ γάρ τινι τῶν κτιστῶν ἑαυτὸν ὑποζεύξας λέληθεν εἰς ἑαυτὸν καὶ οὐκ εἰς τὸ θεῖον τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχων· πᾶσα γὰρ ἡ κτίσις τῷ κατὰ τὸ ἶσον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προήκειν οἰκείως πρὸς ἑαυτὴν ἔχει, καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς τῶν σωμάτων κατασκευῆς πάντα τὰ μέλη πρὸς ἑαυτὰ συμφυῶς ἔχει, κἂν τὰ μὲν ὑποβεβηκότα τὰ δὲ ὑπερανεστῶτα τύχῃ, οὕτως ἡ κτιστὴ φύσις
101 M. ἥνωται πρὸς ἑαυτὴν κατὰ τὸν λόγον τῆς κτίσεως καὶ οὐδὲν ἡ κατὰ τὸ ὑπερέχον καὶ ἐνδέον ἐν ἡμῖν διαφορὰ διΐστησιν αὐτὴν τῆς πρὸς ἑαυτὴν συμφυΐας· ὧν γὰρ ἐπ᾽ ἴσης προεπινοεῖται ἡ ἀνυπαρξία, κἂν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ διάφορον ᾖ, οὐδεμίαν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς φύσεως παραλλαγὴν ἐξευρίσκομεν. εἰ οὖν κτιστὸς μὲν ὁ ἄνθρωπος κτιστὸν δὲ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν μονογενῆ θεὸν εἶναι νομίζοι, μάταιος ἂν εἴη ἐν ἐλπίδι τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταστάσεως πρὸς ἑαυτὸν ἀναλύων. ὅμοιον γὰρ ταῖς τοῦ Νικοδήμου ὑπολήψεσίν ἐστι τὸ γινόμενον, ὃς περὶ τοῦ δεῖν ἄνωθεν γεννηθῆναι παρὰ τοῦ κυρίου μαθὼν διὰ τὸ μήπω χωρῆσαι τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον ἐπὶ τὸν μητρῷον κόλπον τοῖς λογισμοῖς κατεσύρετο. ὥστε εἰ μὴ πρὸς τὴν ἄκτιστον φύσιν ἀλλὰ πρὸς τὴν συγγενῆ καὶ ὁμόδουλον

17 cf Joh 1,18
19–23 cf Joh 3,4

KPCS BYΛΠ 1 ἐλλειπεῖ B (–ῆ) YΛ v 2 ἀγαθύναντος B ἀγαθοῦ ὄντος KC (ὄντως) καὶ om K 3 εἰσάγῃ B 5 εἰς ἑαυτὸν καὶ: εἰς om KPC v ἑαυτὸ Y καὶ om P v αὑτὸ secundum coniecturam Krabinger scripsit Srawley sed vide 101,19 6 τῷ: τὸ SBΛ (corr Λ^c) 7 προσῆκεν B 9 κἂν: καὶ Π 10 ὑπερανεστηκότα BΛ τύχοι Y 13 ἑαυτῆς B 14 προεπινόηται Y προεπινενόηται S προσεπινοεῖται Π ἐπινοεῖται B 15 μέρος: μέτρον Y παρεναλλαγὴν B 16 ἐξέρίσκομεν Y ante ὁ add ὧν v 17 θεὸν εἶναι: υἱὸν Λ 18 ἐπ᾽ ἐλπίδι Λ ἀνελπίδι v 19 ἀναλοίον B 20 νικομήδου B τοῦ: τὸ B 23 τὴν om v

κτίσιν ἑαυτὸν ἀπάγοι, τῆς κάτωθεν, οὐ τῆς ἄνωθέν ἐστι γεννήσεως. φησὶ δὲ τὸ εὐαγγέλιον ἄνωθεν εἶναι τῶν σῳζομένων τὴν γέννησιν.

Ἀλλ᾿ οὔ μοι δοκεῖ μέχρι τῶν εἰρημένων αὐτάρκη τὴν διδασκαλίαν ἡ κατήχησις ἔχειν. δεῖ γάρ, οἶμαι, καὶ τὸ μετὰ τοῦτο σκοπεῖν, ὃ πολλοὶ τῶν προσιόντων τῇ τοῦ βαπτίσματος χάριτι παρορῶσι δι᾿ ἀπάτης ἑαυτοὺς παράγοντες καὶ τῷ δοκεῖν μόνον, οὐχὶ τῷ ὄντι γεννώμενοι. ἡ γὰρ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως γινομένη τῆς ζωῆς ἡμῶν μεταποίησις οὐκ ἂν εἴη μεταποίησις, εἰ ἐν ᾧ ἐσμεν διαμένοιμεν· τὸν γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα οὐκ οἶδα πῶς ἔστιν ἄλλον τινὰ γεγενῆσθαι νομίσαι, ἐφ᾿ οὗ μηδὲν τῶν γνωρισμάτων μετεποιήθη· τὸ γὰρ ἐπὶ ἀνακαινισμῷ καὶ μεταβολῇ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν σωτήριον παραλαμβάνεσθαι γέννησιν παντὶ δῆλόν ἐστιν. ἀλλὰ μὴν ἡ ἀνθρωπότης αὐτὴ καθ᾿ ἑαυτὴν μεταβολὴν ἐκ τοῦ βαπτίσματος οὐ προσίεται οὔτε τὸ λογικὸν οὔτε τὸ διανοητικὸν οὔτε τὸ ἐπιστήμης δεκτικὸν οὐδὲ ἄλλο τι τῶν χαρακτηριζόντων ἰδίως τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν μεταποιήσει γίνεται· ἢ γὰρ ἂν πρὸς τὸ χεῖρον ἡ μεταποίησις εἴη, εἴ τι τούτων ὑπαμειφθείη τῶν ἰδίων τῆς φύσεως. εἰ οὖν ἡ ἄνωθεν γέννησις ἀναστοιχείωσίς τις τοῦ ἀνθρώπου γίνεται, ταῦτα δὲ τὴν μεταβολὴν οὐ προσίεται, σκεπτέον τίνος μεταποιηθέντος ἐντελὴς τῆς ἀναγεννήσεως ἡ χάρις ἐστίν. δῆλον ὅτι τῶν πονηρῶν γνωρισμάτων ἐξαλειφθέντων τῆς φύσεως ἡμῶν ἡ πρὸς τὸ

2–3 cf Joh 3,3.7

KPCS ΒΥΛΠ 1 ἀπάγει S ἐπάγοι Λ ἀπαγάγοι Λ^c^Π κάτω Υ 4 οὔ: οὖν Π 5 ἔχει Λ 8 καὶ om S τῷ pr: τὸ KPΥΛ 10 ἐν ᾧ: ὃ Π 12 γεγεννῆσθαι Π^c^ 13 τὸ: τῶ Υ ante μεταβολῇ add τῇ v 14 γένεσιν Π 18 οὐδὲ: οὔτε CΒΥΛΠ ante χαρακτηριζόντων add χαρακτηριζομένων ἤτοι των Β 19 ἢ: καὶ v 20 ante ἡ add εἰ C (sed del) 22 τις: om K τε v 23 προΐεται Β σκεπτέον: σκέπτε οὖν Υ 25 γνωρισμάτων: βουλευμάτων Β

κρεῖττον μετάστασις γίνεται. οὐκοῦν εἰ, καθώς φησιν ὁ προφήτης, λουσάμενοι τῷ μυστικῷ τούτῳ λουτρῷ καθαροὶ τὰς προαιρέσεις γενοίμεθα τὰς πονηρίας τῶν ψυχῶν ἀποκλύσαντες, κρείττους γεγόναμεν καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον μετεποιήθημεν· εἰ δὲ τὸ μὲν λουτρὸν ἐπαχθείη τῷ σώματι, ἡ δὲ ψυχὴ τὰς ἐμπαθεῖς κηλῖδας μὴ ἀπορρύψαιτο ἀλλ' ὁ μετὰ τὴν μύησιν βίος συμβαίνοι τῷ ἀμυήτῳ βίῳ, κἂν τολμηρὸν εἰπεῖν ᾖ, λέξω καὶ οὐκ ἀποτραπήσομαι ὅτι ἐπὶ τούτων τὸ ὕδωρ ὕδωρ ἐστίν, οὐδαμοῦ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφανείσης τῷ γιγνομένῳ, ὅταν μὴ μόνον 104 M. τὸ κατὰ τὸν θυμὸν αἶσχος ὑβρίζῃ τὴν θείαν μορφὴν ἢ τὸ κατὰ πλεονεξίαν πάθος καὶ ἡ ἀκόλαστος καὶ ἀσχήμων διάνοια καὶ τῦφος καὶ φθόνος καὶ ὑπερηφανία, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξ ἀδικίας κέρδη παραμένῃ αὐτῷ καὶ ἡ ἐκ μοιχείας αὐτῷ κτηθεῖσα γυνὴ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦτο ὑπηρετῆται. ἐὰν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως πρότερόν τε καὶ μετὰ ταῦτα περὶ τὸν βίον τοῦ βαπτισθέντος ᾖ, τί μεταπεποίηται ἰδεῖν οὐκ ἔχω, τὸν αὐτὸν βλέπων ὅνπερ καὶ πρότερον. ὁ ἠδικημένος, ὁ σεσυκοφαντημένος, ὁ τῶν ἰδίων ἀπωσθεὶς οὐδεμίαν ὁρῶσιν ἐφ' ἑαυτῶν τὴν τοῦ λελου-

1–4 Is 1,16

KPCS BYΛΠ 3 γενώμεθα CΠ (corr in γενόμεθα) γινοίμεθα S v γινόμεθα B 4 ἀποκλείσαντες Π 5 μεταπεποιήμεθα v μὲν coll post λουτρὸν v 6 ἐμπαθῆς Y (in correctura) ἀπορρύψειεν S ἀπορύψοιτο B ἀπορρύψεται Y ἀπορρίψοιτο v 7 συμβαίνῃ B συμβαίνει YΛ v βίῳ om B 8 τολμηρότερον Λ ᾖ: ἢ KPCΛ (corr Λ^c) om BY ἀποστραφήσομαι Y (sed corr in marg) 10 γενvωμένω S γινομένῳ BΠ v γενομένω Y ὅτε B 11 ὑβρίζει BY 12 τὸ ... πάθος: τοῦ ... πάθους Π καὶ ante ἡ om Y ante ἀσχήμων add ἡ Λ v 13 διάνοια: ἡδονὴ B 14 κέρδει Y παραμένει BΛ (corr Λ^c) Π 15 καὶ om CYΛ 16 ὑπηρετεῖται C (sed corr) v ὑπηρετῇ BΛ^c ὑπηρετεῖ YΛΠ τὰ om v ὁμοίως – 17 ταῦτα om Y 17 ᾖ: εἰ Λ (corr Λ^c) 18 ἔχω: ἔτι v (Morellus) ἔνι v (Migneus) ὅνπερ: ὃν Y 20 τὴν om S λελουτρουμένου K (sed corr) ἐλουσμένου B λελουσμένου Y λεγομένου v

μένου μεταβολήν. οὐκ ἤκουσαν καὶ παρὰ τούτου τὴν Ζακχαίου φωνὴν ὅτι Εἴ τινά τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλασίονα· ἃ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἔλεγον, τὰ αὐτὰ καὶ νῦν περὶ αὐτοῦ διεξέρχονται, ἐκ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων κατονομάζουσι πλεονέκτην, τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμητήν, ἀπὸ συμφορῶν ἀνθρωπίνων τρυφῶντα. ὁ τοίνυν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὢν ἔπειτα ἐπιθρυλῶν ἑαυτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ἀκουσάτω τῆς Παύλου φωνῆς ὅτι Εἴ τις δοκεῖ εἶναί τι μηδὲν ὤν, φρεναπατᾷ ἑαυτόν· ὃ γὰρ μὴ γέγονας, οὐκ εἶ. Ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, φησὶ περὶ τῶν ἀναγεννηθέντων τὸ εὐαγγέλιον, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. τὸ τέκνον γενόμενόν τινος ὁμογενὲς πάντως ἐστὶ τῷ γεννήσαντι. εἰ οὖν ἔλαβες τὸν θεὸν καὶ τέκνον ἐγένου θεοῦ, δεῖξον διὰ τῆς προαιρέσεως καὶ τὸν ἐν σοὶ ὄντα θεόν, δεῖξον ἐν σεαυτῷ τὸν γεννήσαντα. ἐξ ὧν τὸν θεὸν γνωρίζομεν, δι' ἐκείνων προσήκει δειχθῆναι τοῦ γενομένου υἱοῦ θεοῦ τὴν πρὸς τὸν θεὸν οἰκειότητα. ἐκεῖνος Ἀνοίγει τὴν χεῖρα καὶ ἐμπιπλᾷ πᾶν ζῷον εὐδοκίας, ὑπερβαίνει ἀνομίας, μετανοεῖ ἐπὶ κακίαις·

2–3 Luc 19,8
6–10 cf Prof VIII 1 131,7 sqq
9–10 Gal 6,3
10–12 Joh 1,12
18–19 Ps 144,16 et Mich 7,18 et Joel 2,13

KPCS ΒΥΛΠ 1 παρὰ: περὶ B 1/2 τὴν – φωνὴν om Y 2 ante Ζακχαίου add τοῦ ΚΒΛΠ τινά: τινός P v (sec Luc 19,8) ἀποδίδω μοι Y 3 τετραπλασίον SB τετραπλοῦν Π (in correctura sec Luc 19,8) ἃ: ἀλλ' ἅπερ ΛᶜΠ 4 ante αὐτοῦ add τοῦ Π v 6 ἀνθρωπίνων: ἀλλοτρίων B 7 ἐπιθρυλλῶν ΒΥΛᶜ v 8 ante Παύλου add τοῦ Λ 9 τι om v ἑαυτὸν (sic) coll ante φρεναπατᾷ B 10 μὴ: οὐ K αὐτὸν coll post φησι (add ν supra lineam) P 11 τῶν: τὸν P (scil locum in scribendo emendavit) διὰ τοῦ εὐαγγελίου S ante ἔδωκεν add ὅτι ΥΛΠ 12 post τὸ add γὰρ P δὲ v γινόμενον ΒΥ 13 ὁμοιογενὲς Λ ἐστὶ coll ante πάντως Π 14 θεοῦ om Y 15 καὶ om KY ἐν om Y 16 γνωρίζωμεν Y 17 τὸν om Π 18 τὴν om Π ἐμπιμπλᾶ S 19 ἀνομίας Π (corr man alt) κακίας PY v

Χρηστὸς κύριος τοῖς σύμπασι, μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν· Εὐθὴς κύριος ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ, καὶ ὅσα τοιαῦτα σποράδην παρὰ τῆς γραφῆς διδασκόμεθα. ἐὰν ἐν τούτοις ᾖς, ἀληθῶς ἐγένου τέκνον θεοῦ· εἰ δὲ τοῖς τῆς κακίας ἐπιμένεις γνωρίσμασι, μάτην ἐπιθρυλεῖς σεαυτῷ τὴν ἄνωθεν γέννησιν. ἐρεῖ πρὸς σὲ ἡ προφητεία ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου εἶ, οὐχὶ υἱὸς ὑψίστου· ἀγαπᾷς ματαιότητα, ζητεῖς ψεῦδος· οὐκ ἔγνως πῶς θαυμαστοῦται ἄνθρωπος ὅτι οὐκ ἄλλως εἰ μὴ ὅσιος γένηται; ἀναγκαῖον ἂν εἴη τούτοις προσθεῖναι καὶ τὸ λειπόμενον ὅτι οὔτε τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐν ἐπαγγελίαις τοῖς εὖ βεβιωκόσι προκείμενα τοιαῦτά ἐστιν ὡς εἰς ὑπογραφὴν λόγου ἐλθεῖν (πῶς γὰρ Ἃ οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν οὔτε οὖς ἤκουσεν οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη;), οὔτε μὴν ἡ ἀλγεινὴ τῶν πεπλημμεληκότων ζωὴ πρός τι τῶν τῇδε λυπούντων τὴν αἴσθησιν ὁμοτίμως ἔχει, ἀλλὰ κἂν ἐπονομασθῇ τι τῶν ἐκεῖ κολαστηρίων τοῖς ὧδε γνωριζομένοις ὀνόμασιν, οὐκ ἐν

1–2 Ps 144,9 et Ps 7,12
2–3 Ps 91,16
7–9 Ps 4,3–4
13–14 I Cor 2,9

KPCS BYΛΠ 1 χσ scil itacismo mendose interpretant Χριστὸς BΛ (corr Λc) 2 εὐθὺς Pc v ὁ θεὸς om Π 3 σποράδην coll post γραφῆς B 4 ᾖς: εἶ SY 6 ἐπιθρυλλῇς BY ἐπιθρυλλεῖς YcΛcΠ v ἑαυτῷ BY post ἐρεῖ add γὰρ B ante ἐρεῖ add καὶ Π 7 ὅτι om C οὐχ Y 8 ματαιότητας Π (sic Codex Alexandrinus) ante ζητεῖς add καὶ YΛ (fort sec Ps 4,3) πῶς – 9 ἄλλως: ὅτι ἄνθρωπος οὐκ ἄλλως υἱὸς θεοῦ γίνεται v 9 ante ἄνθρωπος add ὁ BΠ ὅσιος: ὅμοιος Π (sed corr man alt) γένοιτο BΠ 10 ἀναγκαῖος Π (sed corr) λειπόμενον: ἑπόμενον B 11 ὅτι om Λ (corr Λc) τὰ alt om Y εὖ coll post βεβιωκόσι Y 12 ἐστιν: εἰσιν Y (sed corr) εἰς om Λ (corr Λc) 13 Ἃ – οὖς emendavit sec I Cor 2,9 ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδεν καὶ οὖς οὐκ Y 13 οὖς – 15 πρός om Λ (add in marg Λc) 15 πλημμεληκότων Y ante πρός add εἰ καὶ B τι om Π (sed corr) 16 ὁμωνύμως BY (ὁμο–) Λ (corr Λc) 17 ὀνόμασιν: νοήμασιν Λ

ὀλίγῳ τὴν παραλλαγὴν ἔχει· πῦρ γὰρ ἀκούων ἄλλο τι παρὰ τοῦτο νοεῖν ἐδιδάχθης ἐκ τοῦ προσκεῖσθαί τι τῷ πυρὶ
105 M. ἐκείνῳ ὃ ἐν τούτῳ οὐκ ἔστιν· τὸ μὲν γὰρ οὐ σβέννυται, τούτου δὲ πολλὰ παρὰ τῆς πείρας ἐξεύρηται τὰ σβεστήρια· πολλὴ δὲ τοῦ σβεννυμένου πρὸς τὸ μὴ παραδεχόμενον σβέσιν ἡ διαφορά· οὐκοῦν ἄλλο τι καὶ οὐχὶ τοῦτό ἐστιν. πάλιν σκώληκά τις ἀκούσας μὴ διὰ τῆς ὁμωνυμίας πρὸς τὸ ἐπίγειον τοῦτο θηρίον ἀποφερέσθω τῇ διανοίᾳ· ἡ γὰρ προσθήκη τοῦ ἀτελεύτητον εἶναι ἄλλην τινὰ φύσιν παρὰ τὴν γινωσκομένην νοεῖν ὑποτίθεται. ἐπεὶ οὖν ταῦτα πρόκειται τῇ ἐλπίδι τοῦ μετὰ ταῦτα βίου καταλλήλως ἐκ τῆς ἑκάστου προαιρέσεως κατὰ τὴν δικαίαν τοῦ θεοῦ κρίσιν ἀναφυόμενα τῷ βίῳ, σωφρονούντων ἂν εἴη μὴ πρὸς τὸ παρὸν ἀλλὰ πρὸς τὸ μετὰ τοῦτο βλέπειν καὶ τῆς ἀφράστου μακαριότητος ἐν τῇ ὀλίγῃ ταύτῃ καὶ προσκαίρῳ ζωῇ τὰς ἀφορμὰς καταβάλλεσθαι καὶ τῆς τῶν κακῶν πείρας δι᾿ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἀλλοτριοῦσθαι, νῦν μὲν κατὰ τὸν βίον, μετὰ ταῦτα δὲ κατὰ τὴν αἰωνίαν ἀντίδοσιν.

1–10 cf Is 66,24 (Matth 3,12; Marc 9,43.48; Luc 3,17)

KPCS ΒΥΛΠ 2 προκεῖσθαι Λ (corr Λ^c) v 4 ἐξηύρηται ΒΥ 5 ante πρὸς add πυρὸς C τὸ om Λ 6 ante ἡ add ἐστὶν Π διαφθορά Λ^c 8 ἔγγειον Β (ἔγγιον) Π 12 τοῦ θεοῦ om Λ (corr Λ^c) κρίσιν coll ante τοῦ Υ 13 τῷ – 14 βλέπειν: τῷ ποιοῦντι· οἷον σοφρονοῦντων ἢ μή· προτρεπτέον πρὸς τὸ παρὸν ἀλλήλους. τὸ μετὰ αὐτῶν βλέπειν Υ 14 ταῦτα Λ 15 ὀλίγω Λ (corr Λ^c) 16 καταβαλέσθαι KCY καταβάλεσθαι P καταβαλλέσθαι B 18 ante βίον add τῆδε Λ^c post ἀντίδοσιν add τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν Υ ἀμήν Π

INDEX LOCORUM BIBLICORUM ET AUCTORUM QUI IN TESTIMONIIS ADHIBITI SUNT

VERSUS BIBLICI

Vetus Testamentum

Genesis

1,26 18,7
1,27 18,6; 55,17
1,28–30 25,13 sq
1,31 10,18
2,7 22,13–15
2,8–10 18,11–14
3,1–6 73,9–11
3,6 65,25
3,15 74,8
3,19 29,19
3,21 30,3–6
4,1–8 25,10 sq; 73,9–11
6,5 sqq 73,11 sq
19,1–29 73,12 sq

Exodus

5–11 73,13 sq
14,19–29 59,6
16,33 sqq 59,11

Numeri

11,4–9 59,11

Psalmi

4,3–4 105,7–9
7,12 105,1 sq
15,10 41,18
30,20 50,9 sq
32,6 14,21–24
38,12 33,17–19
91,16 105,2 sq
103,24 15,22 sq
105 54,7–9
144,9 105,1 sq
144,16 104,18 sq

Proverbia

8,22–26 15,22 sq

Sapientia

2,23 17,25–18,4
2,24 24,12–26,6; 25,18
9,1 15,22 sq

Michaeas

7,18 104,18 sq

Joel

2,13 104,18 sq

Isaias

1,16 103,1–4
37,23 73,14
66,24 106,1–10

Daniel

4,19 73,14

Novum Testamentum

Matthaeus

1,18 58,18 sq
1,18–25 42,13–18
1,25 58,18 sq
2,16–18 73,16
3,12 106,1–10
4,2–4 59,9
7,7 84,16 sq
8,5–13 58,21–59,1
8,23–27 59,3
8,24 37,1
8,29 59,2 sq
9,1–8 58,21–59,1
9,18 sq 59,1 sq
12,40 87,15 sq
14,15–21 59,10–17
14,22–33 59,4–9
15,32–39 59,10–17
16,21 87,15 sq
18,20 84,17 sq
23,29–39 73,15
26,26 97,11 sq
26,38 37,1
26,59 37,1
27,27 37,1
27,38 37,2
27,50 37,2
27,57–60 37,2
28,1–7 42,18 sq
28,19 99,13
28,20 81,17 sq

Marcus

2,16 36,22

Marcus

9,43.48 106,1–10

Lucas

2,6 36,21
2,14 58,20 sq
2,40.52 36,22
3,17 106,1–10
3,22 58,22 sq
5,31 33,9 sq
7,11–17 59,1 sq
8,23 37,1
9,35 58,20 sq
11,27 58,18
19,8 104,2 sq
19,10 63,1 sq
24,36 81,14 sq
24,43 36,22

Johannes

1,3 15,22 sq
1,12 104,10–12
1,14 97,1 sq
1,18 6,2; 101,17
3,3 102,2 sq
3,4 101,19–23
3,6 99,17 sq
3,7 102,2 sq
3,31 88,6
4,6 36,22
6,1–13 59,16–19
11,11–14 59,1 sq
11,35 37,1
15,4–10 84,16 sq
19,34 81,11 sq
20,19 81,15 sq
20,22 81,16 sq
20,26 81,15 sq

Acta Apostolorum

1,9 81,19
2,5–11 75,7–11
2,13 75,20–22
2,31 41,18
2,41 75,20–22
2,47 5,3

Ad Romanos

5,17 48,21–24
6,4 89,22
6,5 87,17
6,10 89,18
9,21 78,10
11,16 78,10

Ad Corinthios I

2,9 33,21 sq; 105,13 sq
2,14 sq 27,9–11
2,15 27,15 sq
4,15 99,18 sq
5,6 93,19–21
15,4 87,15 sq
15,20–22 48,21–24

Ad Corinthios II

4,7 29,18 sq
7,1 63,15

Ad Galatas

5,9 78,10
6,3 104,9 sq

Ad Ephesios

3,18 80,20 sq
4,6 99,19

Ad Philippenses

2,7–8 63,4 sq
2,10 81,3 sq

Ad Timotheum I

3,16 5,2; 40,6 sq; 47,10 sq
4,4 22,8 sq
4,5 97,8 sq

Ad Titum

1,9 5,3 sq
2,11 51,5 sq
3,5 82,2 sq

Ad Hebraeos

2,9 44,12 sq
2,10 86,17 sq; 87,14 sq
6,4 82,2 sq

AUCTORES ECCLESIASTICI ET PROFANI

Aesopus

Fabulae (ed. Hausrath-Hunger):
136 56,16

Aristoteles

Categoriae:
7 (8 b 20 sq) 11,1 sq

Ethica Nicomachea:
E 5 (1131 a 1 sqq) 68,14–17

Athanasius

Contra gentes:
2 17,25–18,4
7 24,7–12

De incarnatione:
3 sq 17,25–18,4
9 77,21–78,3
16 79,12–81,1
17 38,5–39,10
18 sq 40,6–41,8
21–24 77,11–14
25 79,12–81,1
27 sq 51,19–52,1
39 sq 52,1–22
41,2 50,20–52,1
42 78,11–13
43 sq 68,19–69,4
44,1 44,5–10; 45,15 sq
46 sq 50,20–52,1
47,5 51,19–52,1

Orationes contra Arianos:
II 75–77 34,11–13

Epistula ad Epictetum:
5 58,19

Ps Athanasius

De Incarnatione et contra Arianos (PG 26 Migne):
1004 B–1005 A 78,10

Atticus

Fr. 3 (*apud Eusebium, Praep. ev. XV* 5,2 sqq):
68,14–17

Basilius Caesariensis

De spiritu sancto (PG 32 Migne):
15,35 (129 B) 89,19–22

Epistulae:
210,5 13,24–14,3

In Hexaemeron:
II 4–5 20,7–25
VI 2 18,10

Hom. "Quod deus non est auctor malorum" (PG 31 Migne):
329 sqq 20,7–25
332 C–333 D 19,8–12
348 A 24,12–26,6

Celsus

Ἀληθὴς λόγος (*apud Origenem, C. Cels.*):
I 28.32.39; IV 3.5.14
70,20–71,1

Epictetus

Dissertationes:
II 10,1 75,16 sq

Gregorius Nyssenus

(GNO, editio Jaeger)

I^{2} *Contra Eunomium libri*:
71,28–72,10 100,19–21
77,1–78,3 38,5–7

II^{2} *Contra Eunomium libri*:
121,21–122,5 79,2
144,11–147,4 46,2–47,7

II^{2} *Refutatio confessionis Eunomii*:
374,4–12 78,9–17

III *1 Antirrheticus adversus Apolinarium*:
151,14–20 78,9–17

III *2 Tunc et ipse*:
14,7 sqq 78,9–17

III *2 De infantibus*:
78,2–23 21,7–22,18
78,23–79,22 80,12–14
79,13–24 17,7–16

V *In Ecclesiasten*:
406,2–7 21,16–22

VI *In Canticum canticorum*:
55,3–5 20,20–22
56,7–10 28,5–20
102,1 sqq 76,9–77,6
245,11–247,18 55,21–56,6
390,22–392,1 78,9–17

VII *1 Vita Moysis*:
122,6–123,20 24,12–26,6

VII *2 Oratio domenica*:
48,18–49,15 21,22–22,10
65,2 sqq 30,5 sq

VIII *1 De professione*:
131,7 sqq 104,6–10

Gregorius Nyssenus

VIII *1 De virginitate*:
298,10–300,2 28,5–20
302,5–305,22 30,5 sq

IX *De mortuis*:
53,9–56,7 30,5 sqq
53,23 sqq 76,7–9
54,1–10 19,19–23
63,3–66,16 80,12–14

IX *In diem luminum*:
227,7–228,3 82,23–83,21
228,19 sq 87,21

IX *De tridui spatio*:
299,9–303,12 79,2

IX *In Pulcheriam*:
472,2–11 31,9–21

De hominis opificio (PG 44 Migne):
184 AB 18,7
200 A–201 A 29,13–16
200 D 93,13
201 B 55,21–56,6
248 B 84,20–95,1

De anima et resurrectione (PG 46 Migne):
85 C–88 C 32,6–34,2
88 A 32,23–33,6
124 AB 40,4–6
133 C–136 A 80,12–14
148 B–149 A 30,5 sq

In diem natalem (PG 46 Migne):
1129 D sqq 72,15 sqq
1132 D sqq 74,5 sqq

Hierocles Platonicus

Comm. in Carmen Aureum:
I 5 (p. 9,7–9 Koehler) 25,10 sqq

Irenaeus

Adversus haereses:

I 8,3 78,10
V 17,4 79,2

Justinus

Apologia I:

43 76,9–77,6
61 82,2 sq

Dialogus cum Trychone:

90,1 77,11–14

Lucianus

De morte Peregrini:

13 (III 337 Reitz) 77,11–14

Methodius

De autexusio (ed. Bonwetsch):

16,3 (186,13) 19,19–23
17,5 22,21–23,8
18,8 24,12–26,6

De resurrectione (ed. Bonwetsch):

I 36,2 sq 24,12–26,6
I 37 22,19–21
I 37,3 (278,11 sq) 22,21–23,8
I 38 sq 29,15–31,21
I 43 sq 29,15–31,21

Contra Prophyrium (ed. Bonwetsch):

I 7–10 (504,21 sqq) 79,2

Origenes

Contra Celsum:

IV 7 72,16 sq
IV 15 46,22–47,3
IV 66 28,7–9
V 15 91,23–92,8
VI 44 91,23–92,8
VII 53 77,11–14

De oratione (ed. Koetschau):

19,3 (343,3 sq) 25,10 sq

Origenes

29,15 (390,23 sqq) 76,9–77,6; 91,23–92,8

De principiis (ed. Koetschau):

II 9,2 20,7–25; 24,3–7
II 9,2–7 19,8–12
II 9,5 (168,24) 74,21 sq
III 1,13 72,21–73,6; 73,20–74,4
III 1,22 (239,3–7) 78,10
III 6,5 66,4–7; 67,19 sq
III 6,6 32,10–12

Comm. in Exodum (*e Philocalia*):

27,5 72,21–73,6; 73,20–74,4

Comm. in Johannem (ed. Preuschen):

II 13 (69,15 sqq) 28,5–20

Comm. in Matthaeum (ed. Klostermann):

XVI 8 (497,33–501,4) 57,10–60,23

Hom. in Ieremiam (ed. Klostermann):

2,1 24,12–26,6
20 (178,9–23) 28,14–18

Hom. in Numeros:

XIV 2 22,19–21

Philo Alexandrinus

De opificio mundi:

135 21,22–22,10

Quod deterius potiori:

86 21,22–22,10

Quaest. et solut. in Genesim:

I 64 87,20–88,2

Plato

Leges:
715e–716b 68,14–17
721bc 72,8–12

Phaedo:
62b 87,12–14
62b3 sq 60,4
81c8 25,5
83d4 sq 32,23
87de 94,20–95,1

Phaedrus:
247c 21,14 sq

Philebus:
54c10 37,15

Politicus:
271de 22,19–21

Respublica:
379bc 19,8–12
429e1–3 27,3
508b9 sq 28,18–20
508cd 24,7–12
611a–612a 18,20–22
617e 20,2–5
617e4 sq 28,18–20

Plato

Theaetetus:
176b 18,7
197b1 16,7

Timaeus:
27de 35,16–20
28c3 20,10
29e 17,2 sq
30b 10,18
42a3 22,15
45b–d 17,7–16

Plotinus

Enneades:
I 8,11,8 sq 20,15 sq
III 8,8,12–14 9,25 sq

Sextus Empiricus

Adversus Mathematicos:
IX 75 6,17–21
IX 80 (SVF 1013) 78,11–13
IX 93 sq 6,17–21
IX 118 16,13–15
IX 121 sq 6,17–21
IX 123 16,3 sq
X 7 87,20–88,2

Theophilus Antiochenus

Ad Autolycum:
II 26 29,18–21

558158

THEOLOGY LIBRARY
CLAREMONT, CALIF

BR
65
G73
1952
v.3
pt.4

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA
91711

558158

12/98

DEMCO